

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

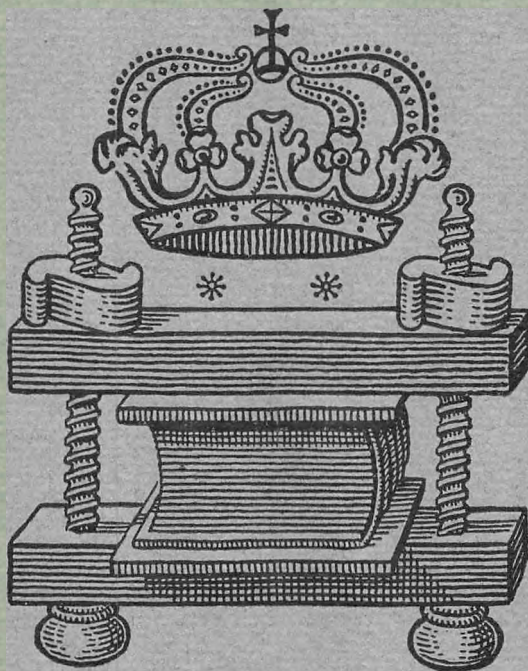
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANMARKS BOGBINDERE

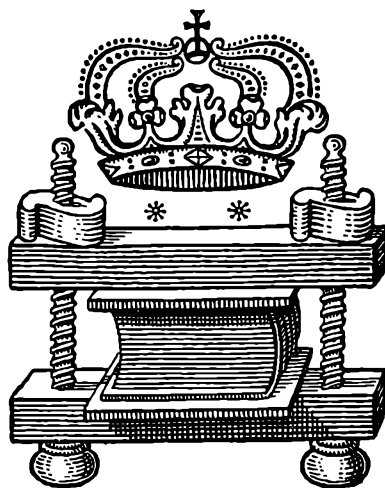

GENNEM 400 AAR

**DANMARKS BOGBINDERE
GENNEM 400 AAR**

CARL P. NIELSEN OG R. BERG

DANMARKS BOGBINDERE GENNEM 400 AAR

UDGIVET AF
BOGBINDERLAUGET I KJØBENHAVN
M · C · M · X · X · V · I

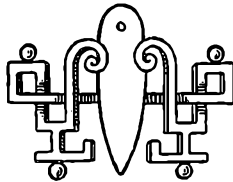
★

BOGEN ER TRYKT
PAA PAPIR FRA DE FOR-
ENEDE PAPIRFABRIKKER I EGMONT
H. PETERSENS KGL. HOF-BOGTRYKKERI
KLICHÉERNE ER UDFØRT I F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS-ATELIER · FRISER
INITIALER OG VIGNETTER
TEGNET AF AAGE
JØRGENSEN

★

INDHOLD

Forord	9
I. Bogbinderiets Fortid	11
II. Tiden før Bogbinderlaugets Stiftelse	25
III. Bogbinderzunft	35
IV. Laugets ældste Tid	49
V. Indre Liv i det 18. Aarhundrede	61
VI. Den nye Tid nærmer sig	83
VII. Tiden omkring Næringsloven	99
VIII. Under Næringsfriheden	111
IX. Fagforeningen opstaar	119
X. Nutiden og dens Opgaver	125
XI. Bogbinderiet i Provinserne	137
XII. Den rejsende Bogbinder	151
XIII. Fagligt Virke	155
Tillæg: Symbola	167
Bilag med Fortegnelse	177
Kildeangivelser	263
Billedfortegnelse	265
Navneregister	269

FORORD

Gennem det Kendskab til ældre dansk Bogbinderkunst, som man har erhvervet, dels gennem forskellige historiske Udstillinger, og dels gennem det omfattende Arbejde, der af vore Biblioteker er gjort for at fremdrage og registrere disse gamle Skatte, ved vi, at Danmark gennem lange Perioder har ejet en dygtig og selvbevidst Bogbinderstand, der har formaaet at sætte sit særlige danske Præg paa de gamle smukke Bind, hvoraf heldigvis endnu mange er bevaret. Den herigennem vakte Interesse for hine gamle Mestre har tilskyndet Bogbinderlauget til Udgivelsen af nærværende Bog, hvori er forsøgt en historisk Skildring af det danske Bogbinderhaandværks Kaar gennem Tiderne.

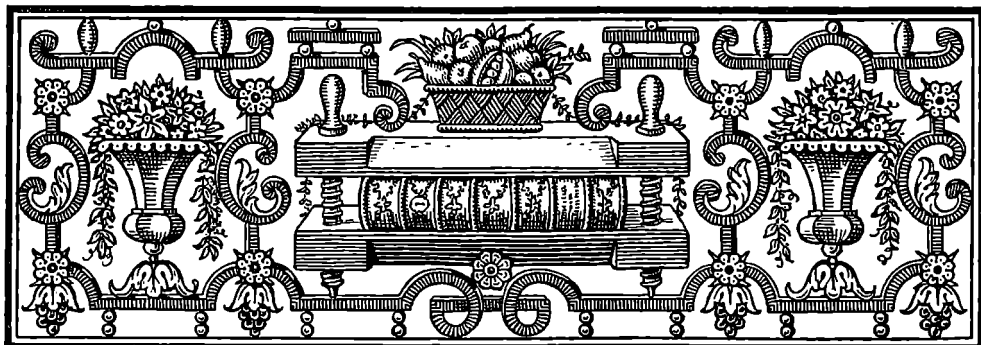
Naar Udgivelsen af Bogen har været mulig, skyldes det i første Række, at Laugets Viceoldemand, Bogbindermester Carl P. Nielsen, gennem mange Aar med stor Flid har indsamlet det Stof, der, ofte vanskeligt tilgængeligt og flydende af meget sparsomme Kilder, danner det nødvendige Grundlag for Bogen, og til hvis Tilrettelæggelse og Udarbejdelse han har været bistaaet af Historikeren R. Berg.

Samtidig med den Tak, Bogbinderlauget herigennem retter til Carl P. Nielsen og til de Institutioner og Private, der paa forskellig Maade har ydet Bidrag til Bogen, skylder Lauget en Tak til det Rejersenske Fond for dets Tilskud til Bogens Udgivelse.

Juli 1926.

Bogbinderlauget i Kjøbenhavn.

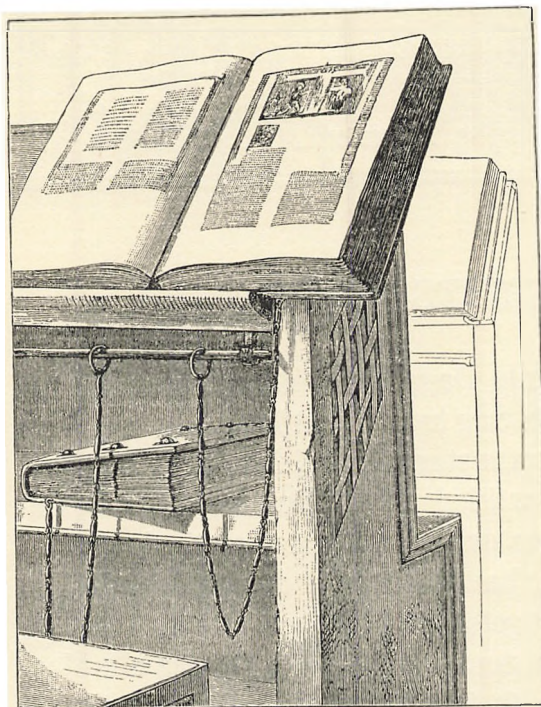

I. BOGBINDERIETS FORTID

Bøger var i gamle Dage en sjælden Vare. Det var ikke Allemands Sag hverken at læse eller eje dem. Før Bogtrykkerkunstens Opfindelse, da en Bog som Regel kun fremstilledes i eet Exemplar, var Besiddelsen af Bøger derfor indskrænket til de faa Institutioner, der havde Brug for dem, i Hovedsagen Kirker og Klostre, i det hele taget gejstlige Personer. Saa kostbare og sjældne var Bøger, at de, der ejede dem, maatte sikre sig paa alle Maader mod, at de kom bort. Oftest skete det ved at lænke dem til den Plads, hvor de skulde benyttes. I Ribe Domkirke fandtes saaledes 1427 Gregors Værk „Moralis“ fastlænket, og en lignende Fastlænkning hører man omtale i Aaret 1500. 1553 erfarer man endvidere, at Kirken i Malmø anskaffede 27 Lænker til at lægge om Bøger. Alt dette forstaar man umiddelbart, naar man husker, at Fremstillingen af en Bog kun foregik saare langsomt. De første Bøger skulde jo skrives og Skriften ydermere prentes sirligt og omhyggeligt, saa at alle læsekyndige kunde tyde dem. Under disse Omstændigheder er det indlysende, at Fremstillingen af Bøger kun har kunnet foretages af ganske enkelte Personer, og at det kun i ganske faa Tilfælde har været et Levebrød for den, der havde særlige Evner. Af samme Grund kan man sikkert holde paa, at der heller ikke har eksisteret noget egentligt Bogbinder-

fag, dertil var det forhaandenværende Arbejde for lidet omfattende. Som Regel kan man gaa ud fra, at den, der skrev Bøger ogsaa meget ofte har indbundet dem, ja, det er sikkert endda ofte forekommet, at baade Fremstilling, Indbinding og Salg af Bøger var forenet paa een

Læsepult med lænkede Bøger i Biblioteket i Cesena.
(Efter J. W. Clarke: The care of books 1801, Træsnit).

Haand. Dette var saaledes Tilfældet med den franske Digterinde Christine af Pisa, der levede i det 14. Aarhundrede, og som selv beretter, at hun baade digtede, skrev, indbandt og solgte sine Arbejder.

Her i Danmark har der dog sikkert kun rent undtagelsesvis været Tale om et egentligt Bog-salg. Fremstillingen af Bøger og alt det, som hørte dertil, har som saa meget andet været Hjemmearbejde og er i det store og hele foregaaet indenfor Klostermurene af enkelte særlig dertil oplærte Brødre. I Klostrene maa man derfor ogsaa søge de ældste Bogbindere, og Exempler paa deres Arbejder

findes i ikke ringe Antal paa vore Biblioteker og i Arkiverne.

Hvad Arbejdets Art angaar, har man der fulgt Traditionen, saaledes som den er overleveret fra den tidlige Middelalder. I det hele taget er Tekniken den samme som den, der herskede lige ned til vor Tid, da Maskinerne indførtes. De enkelte Ark heftedes i Ryggen og fæstnedes derefter i Bindet, som Regel Træplader, der derefter overdrogtes med Pergament eller Læder. Dette Bind kunde saa alt efter Omstændighederne prydes mer eller mindre pragtfuldt, med Elfenbensudskæringer, med Filigranarbejde i Guld eller Sølv, med Bjergkrystal, med ædle Stene og Celle- eller Grube-Emaljer. Hele denne finere Udsmykning

var naturligvis i og for sig ikke Bogbinderarbejde, men hørte Elfenbensudskæreren og Guldsmeden til.

Det rigtige Bogbind, som blev Genstand for det egentlige Bogbinderhaandværk, var Læderbindet paa Underlag af Træ. Skindet, der anvendtes, var Kalveskind eller Svineskind, Dekorationen Lædersnit eller Blindtryk.

Lædersnittets Teknik bestod i at indridse Tegningen i det vaade Læder og uddybe Ridsen med et stumpt Instrument, hvorefter Mønstreet fremhævedes ved at trænge Grunden omkring det tilbage med Punsler eller, om fornødent, ved Drivning bagfra. Det var en Frihaandsteknik, hvorved der kunde opnaas stor Friskhed i Arbejdet, men som ogsaa krævede kunstnerisk Evne, lang Øvelse og stor Taalmodighed. Meget almindeligere var derfor Blindtrykket, d. v. s. Trykket uden Guld med Stempler, som spredtes mere eller mindre over Bindet, efter at dettes Flade først havde faaet en geometrisk Inddeling — oftest ved Hjælp af Falseben og Lineal. Stundom sparede man paa Arbejdet og Skindet og lod dette dække kun en Del af Træet i Bindet. Det er denne Teknik, som vore første Bogbindere har udøvet, og som de antagelig har lært fra Tyskland og sikkert igen har lært fra sig til andre Lande, saaledes navnlig Island.

En stor Udvikling er der foregaaet i Bogbinderiet ved Bogtrykkerkunstens Opfindelse. Den betød jo i Sammenligning med Middelalderens besværlige og kostbare Fremstillingsmaade en Mangfoldiggørelse af Bogen, og dermed ogsaa en Udbredelse i videre Krese, end man tidligere var i Stand til at tænke sig. Selv om man ikke kan sige, at Bøger nu blev Genstand for egentligt Folkeeje, bl. a. af den Grund, at de færreste var i Stand til at læse, saa blev der dog Tale om en saadan Forøgelse af Antallet, at der kunde opstaa en Række selvstændige Erhverv, der udelukkende havde med Bogens Fremstilling at gøre, nemlig baade Bogtrykkere og Bogbindere. Selv om disse to Haandværk nok i adskillige Tilfælde har været samlede paa een Haand, saa er det dog givet, at selve Tekniken indenfor de to Fag var saa forskellig, at der ret snart maatte udvikle sig to selvstændige Haandværk.

Vi træffer da ogsaa i Slutningen af det 15. Aarhundrede og i Begyn-

Lænkebind.

Hadrianus Junius. Græsk Lexikon 1541.

Brunt Kalveskindsbind, blindtrykt med Ruller og Stempler (33×23).

Tilhører Nationalmuseet.

delsen af det 16. Aarhundrede paa Betegnelsen „Bogbinder“ i Forbindelse med et Personnavn. Det er ganske vist tvivlsomt, om netop alle de Personer, vi saaledes tilfældigt træffer nævnt i forskellige Dokumenter og Regnskaber, ogsaa virkelig har givet sig af med Bogbinderiet. Om den „Bogbinder“ i Odense, hos hvem Kong Hans, efter hvad det fremgaar af hans Regnskab, har badet i Aaret 1487, virkelig ogsaa har udøvet Haandværket, faar saaledes staa hen. Det samme gælder Ingver Bogbinder, der nævnes 1483 som Medlem af St. Luciigilde i Roskilde. Om den Hans Bogbinder i Kjøbenhavn, som efter Dronning Kristines Regnskab modtog 231 Mark 5 Sk. og 1 Hvid som Betaling af Gæld paa en vis Matis Wylingss Vegne, kan det derimod med Sikkerhed siges, at han ikke var Bogbinder. Han var nemlig først Raadmand og senere Borgmester i Kjøbenhavn, og fra disse Stillinger var udøvende Haandværkere efter den gældende Stadsret udelukkede ¹⁾. Vi staar sikkert her overfor en Familiebetegnelse, som angiver, at en af Forfædrene har givet sig af med at binde Bøger ind. Den Slags Tilføjelser for at kendetegne en bestemt Familie var i ældre Tid meget almindelig. At den imidlertid afgjort tyder paa, at en af Slægtens nærmeste Forgængere har været Bogbinder er givet, og forsaavidt har vi heri en bestemt Efterretning om, at der har eksisteret Bogbindere i Danmark umiddelbart omkring Bogtrykkerkunstens Opfindelse.

Den ældste kendte Bogbinder, vi ganske utvivlsomt kan betegne som virkelig Fagmand, er den Vilhelm Bogbinder, som efter Dronning Kristines Hofholdningsregnskab for 1510 fik udbetalt fire Skilling for to Skind, som han satte om to Bøger ²⁾. Men at der foruden ham ogsaa har eksisteret andre Bogbindere, kan vi bestemt slutte deraf, at der paa adskillige bevarede Bogbind fra Begyndelsen af det 16. Aarhundrede i Rullemonstrene er optaget vedkommende Bogbinders Forbogstaver. Vi træffer saaledes baade en M. P. og en H. W. med deres Bømærker.

Naar vi nu spørger om, hvorledes disse ældste danske Bogbindere

---

¹⁾ Det var denne Hans Bogbinder, som Kong Hans stod i Forbindelse med. Han skal have været fra Meisenheim i Hessen-Homburg, og af hans Sønner Hans og Ambrosius Bogbinder spillede den sidste som bekendt en stor Rolle i Christian II.s Liv.

²⁾ Han nævnes 1496 som Medstifter af Marie Psalters Broderskab i Odense.

He v. ff. for hies bøger all paa Ad quæ
 quære gæ
 He v. ff. villyt bogbinder fore ee forlyp
 pind som ptt om ii bøger myn paa hies for
 He v. ff. for paa bøger all isit paa hies
 vdr myn paa bøger i bøger paa
 He v. ff. ii alle for for paa vdr
 paa paa bøger bøger vdr vdr myn
 vdr hies vdr paa bøger
 He v. ff. i bøger bøger fore bøger som bøger
 for bøger vdr ee bøger i myn for
 He v. ff. ii alle for paa bøger all vdr
 He v. ff. paa bøger hies myn paa bøger vdr
 bøger paa paa bøger bøger
 He v. ff. paa bøger bøger all vdr paa
 Gud Latet iij m. S. R.

En Side af Dronning Kristines Regnskabsbog fra 1510 ført af Hans Reffs.
 Paa 3. og 4. Linie fra oven findes følgende Udgift: „Item 4 Sk. Vilhelm bogbinder fore tw
 rollaske skind han sette om ii bøger myn frves nade fick.“
 Efter Originalen paa Rigsarkivet.

har været situerede, og hvilken Stilling de har indtaget i Samfundet, saa savner vi selvfølgelig positive Efterretninger. Men vi kan roligt gaa ud fra, at de næppe har adskilt sig synderligt fra andre af Datidens Haandværkere. Det vil sige, at de har hørt til Underklassen i Samfundet, og deres hele økonomiske Stade sikkert kun har været det at tjene til Dagen og Vejen. Lidt nærmere om deres Forhold kan vi maaske slutte os til ad indirekte Vej, nemlig ved at se paa de Arbejder, de har efterladt os. Det er i det store og hele ærligt og godt Arbejde, der ikke i nogen Henseende staar tilbage for deres tyske Forbilleder. Maaske har en Del af dem været indvandrede Tyskere, og i alle Tilfælde har de ældste danske Bogbindere lært hos saadanne eller selv lært Kunsten i Tyskland. Thi den nøje Forbindelse, som Aarhundreder igennem bestod med Tyskerne, baade teknisk og zünftigt har sikkert allerede taget sin Begyndelse den Gang. Men som sagt, af Arbejdet lærer vi Manden og den Verden, han færdes i, at kende, og af disse efterladte Bind, som vi nu med Rette gemmer som gode og interessante Arbejder, ser vi med hvilken Flid og Interesse den gamle Bogbinder har arbejdet, hvor solidt han har hæftet og bundet, hvor omhyggeligt han har presset sine Stempler paa Bindene og forsynet dem med sine Rulle mønstre. I hvert eneste Pres føler man den selvstændigt arbejdende Bogbinder, han der altid har kunnet arbejde paa egen Haand, som selv saa troligt og omsorgsfuldt har staaet og syslet med hver lille Enkelthed. Alt er præget af hans Haand, alt vidner om hans Omhu og den Kærlighed, han har lagt i Arbejdet. Lad være, at der ikke er mange af de ældste danske Bogbind, der er store Kunstværker eller særligt pragtfuldt udstyrede, men det er i hvert Fald ikke Bogbindernes Skyld, det maa tilskrives det Marked, for hvilket de arbejdede. Og Markedet, det var hverken stort eller rigt, rummede kun saare faa Folk, der havde Forstand paa eller Raad til at stille Bogbinderne Opgaver.

Man kan da sikkert gaa ud fra, at Bogbinderens Fortjeneste ikke kan have været stor, og at det temmelig sikkert har været umuligt for ham at leve af det Arbejde, der kunde falde af i Datidens smaa Byer, og i Købstæderne skulde de efter Datidens Næringsret have deres Bolig.

Husker man nu imidlertid, at selv Kjøbenhavn i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede kun var en forholdsvis lille By og næppe, endda højtregnet, kan have talt over 20,000 Indbyggere, og at de største af de andre Købstæder ikke har rummet over 2000 Mennesker, saa forstaar man, at der ikke dér har været meget at grunde en Næring paa, især da den allerstørste Del af Datidens Befolkning ikke har kunnet læse, og at de, der var læsekyndige, kun meget sjældent har købt Bøger. Kan man saaledes med nogenlunde Sikkerhed gaa ud fra, at næppe nogen Bogbinder har kunnet leve af det stedlige Marked, saa meget mere som han ikke til at begynde med havde noget Laug at støtte sig til, saa rejser der sig ganske naturligt det Spørgsmaal: Hvorledes fristede vore ældste Bogbindere Livet? Svaret lyder, at Bogbinderne foruden at arbejde paa deres Værksted i de allerfleste Tilfælde ogsaa har vandret rundt til de forskellige store Markeder, af hvilke hver By eller Egn havde eet eller to om Aaret, for at sælge sine Frembringelser. Disse Markeder var Fortidens Samlingssteder, paa dem kom man for at spørge nyt, for at more sig, se andre Mennesker og forsyne sig med de aandelige og timelige Goder, som man ikke kunde faa til daglig. Her var der altsaa ogsaa Lejlighed til at sælge Bøger, og det var en Forretning, som Bogbinderen faldt ganske naturligt ind i. Han blev altsaa, hvad man i gamle Dage kaldte for „Bogfører“. Man maa dog ikke tænke sig, at Bogbinderen sad paa aabent Torv og solgte sine Varer som enhver anden Bonde sit Smør og sine Æg, nej, som den belæste Mand, han sikkert ofte har været, søgte han hen paa finere Steder og lejede sig Plads i Kirken. Baade i Ribe, Viborg og Aarhus Domkirker havde de omrejsende Bogbindere deres Stade. Vi kender tilfældigvis Navnet paa den Bogbinder, der i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede søgte Afsætning for Bøger ved Messer og Snapsting i Viborg og havde sin Plads i Domkirken dersteds. Han hed Bertel Wolche¹⁾ og var fra Aalborg. Paa samme Tid og i samme Hensigt havde Valentin Bogbinder²⁾

---

¹⁾ 28. Juni 1671 fik han kgl. Konfirmation paa sin allerede 1668 opnaaede Bevilling, hvorefter han, og efter hans Død Sønnen Hans Bertelsen Wolche, maatte ikke alene selv handle med alle uforbudne Materier og Bøger, men ligeledes skikke og sælge Bøger omkring i Danmark og Norge.

²⁾ Valentin Bogbinder har som saa mange andre Haandværkere haft Udskænkning af Drikkevarer i sit Hjem for siddende Gæster. Derom hedder det i Consistoriets Forhandlinger den 20. Januar 1611: Valentin

VARINI PHAVORINI CAMERTIS DICTIONARIUM TOTIUS LINGUÆ
GRÆCÆ 1538.

Brunt Kalveskindsbind med flere Rammer i Blindtryk (32,5×20). I den yderste af disse ses det danske og kjøbenhavnske Vaaben, endvidere Bogstaverne M. P. — I næste Ramme ses G. I., disse forskellige Navne anvendte paa samme Bog lader formode, at Bømærke, foruden af Bogbinderne, ogsaa er anvendte af Stempelskærerne. Af de hist og her i Guldtryk anbragte Rosetter, er en lignende som den største anvendt af Poul Knobloch til et Bind „Stockholm Stads Jordebog Anno 1545“. Forbogstaverne M. I. A. H., der ligeledes er trykt i Guld, betyder: Mag. Joh. Alberti Hainiensis. Aarstallet 1550 angiver Tiden for Bogens Indbinding. — Tilhører Universitetsbiblioteket.

lejet Plads i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, og saadan har det været i mange Kirker.

Bogbinderne var altsaa tillige Handelsfolk, men i Tidens Løb synes dog den Skik at have fæstnet sig, at deres Salgsvarer kun omfattede de Bøger, som de selv havde hæftet og bundet. Herunder regnedes dog ikke Viser. Salgsretten synes ogsaa at have begrænset sig til Markeder og til deres egen Bopæl, hvorimod det var eller i hvert Fald senere blev dem forbudt at „husere“ med Bøgerne. Efterhaanden fæstnedes det ogsaa som gældende Ret, at Bogbinderne ikke maatte forlægge eller indforskrive Bøger til Salg. Det blev de egentlige Boghandlers Ret. Men ved Siden af Handelsvirksomheden, som vistnok for adskillige Bogbinderes Vedkommende slet ikke var saa ringe, stod da det egentlige Haandværk, d. v. s. Arbejdet med at indbinde Bøger paa eget Værksted ¹⁾).

I mange Henseender faldt imidlertid Værkstedsarbejdet anderledes i ældre Tid end senere; Bogbinderne var nemlig, ligesom ikke faa andre Haandværkere, naar de arbejdede paa deres eget Værksted, i mange Tilfælde kun Lønarbejdere, idet Kunderne ofte selv leverede de fornødne Materialer, der skulde bruges til Indbindingen, og betalte Bogbinderen en vis Stykløn for selve Arbejdets Udførelse ²⁾).

Af Universitetets Regnskaber fra Midten af det 16. Aarhundrede kan man nogenlunde følge, hvad de vekslende Universitetsbogbindere har faaet udbetalt for deres Arbejde. 1544 betales to Gange 12 Skilling for Indbindingen af tvende Bøger. Fra Mikkelsdag 1554 til Paaskedag 1555 faar Hans Krampe 23 Mark 4 Skilling og Augustinus Bogbinder (1567)

Bogbinder anklagede Jens Lauritzen Student, fordi han forgangne Søndag Aften skulde have slaget hannem i Ansigtet, som han stod udi sin egen Dør, hvilket Studenten og bekendte, dog ogsaa beklagede, at en udaf Valentin Bogbinders Hus havde kaldet hannem „Peder Skoffte“. Blev afsagt, at samme Student skulde udi 8 Dage straffes med Fængsel.

Den 2. Okt. 1616 hedder det endvidere, at Studiosus Andreas Matthias Scanus bekendte, at han samt nogle andre Studenter var kommen i Valentin Bogbinders Hus paa S. Michaelis Dag, Middagstide, der drukket og spillet Kort tilhobe. Og berettede han, at han havde fornøjet Værten 24 Skilling. Det endte med et større Slagsmaal paa Gaden, og en af Studenterne blev stukket med en Kniv.

¹⁾ 1616 nævnes Christen Nielsen ved sin Optagelse i Skydeselskabet baade som Boghandler, Bogtrykker og Bogbinder, hvad der dog vistnok maa betragtes som en Sjældenhed.

²⁾ I Universitetets Regnskab for 1540 har vi saaledes en Udgiftspost paa 2 Mark for et „Pergamentsskind“ til Fundatsen, og 1545 har vi i et Kirkeregnskab fra Malmø følgende Post: „Eth deger ryske skindtt 4 mark.“ Det oplyses, at Skindene skal bruges til Indbinding af 10 Foliobind „Augustini Opera“. 1529.

i samme Tidsrum 10 Mark 4 Skilling. Lignende Regnskabsposter forekommer flere Gange. De giver naturligvis ikke nogen bestemt Norm for, hvad en Bogbindermester kunde tjene, men da Universitetsbogbinderne næppe kan antages at have haft stort anden Fortjeneste end den, der faldt af ved Universitetet, er Beløbene dog ganske talende. Nu er det nok muligt, at Universitetsbogbindere har kunnet regne med andre Indtægter end netop den Betaling, de fik udbetalt for Indbinding. Af Regnskabet for 1558 til 1559 ser vi saaledes, at Hans Bogbinder fik udbetalt 6 Daler til at købe sig Klæder for, og muligvis har der været andre Indtægter, som vi ikke ved Besked om.

Om Hofbogbinderen ved vi bestemt, at han i hvert Fald lønnedes som Hofbetjent i Lighed med andre Hofhaandværkere. Om Niels Poulsen erfarer vi saaledes, at han 1559 fik Bestalling som kongelig Bogbinder med en aarlig Løn af 100 Mark Dansk og en Hofklædning. Det synes imidlertid, som om denne Niels Poulsen foruden sin Løn ogsaa har skaffet sig Kosten paa Slottet som et Tillæg til Lønnen. I hvert Fald findes han paa en Fortegnelse, som Kongen samme Aar sender Magnus Gyldenstjerne over det „meget unyttige Folk, som daglig spiser der paa Slottet, og som I paa vore Vegne skulle forlove og afvise.“

At Universitetets og Kongens Bogbindere iøvrigt stod udenfor det almindelige Borgerkab og henhørte henholdsvis under Universitetets og Kongens Gaardsret, samt at de var fritagne for Skat, Indkvartering og andre borgerlige Tynger, er vist.

Vil man derfor danne sig en Forestilling om, hvad en almindelig ikke privilegeret Bogbinder kan have tjent ved sit Arbejde som saadan, maa vi sikkert gaa ud fra, at hans Arbejdsløn næppe kan have oversteget den almindelige Lefefod for en Haandværker. Af en Prisfortegnelse, som Borgmester og Raad i Kjøbenhavn udgav i Slutningen af det 16. Aarhundrede, ses det, at den almindelige Dagløn for en Haandværksmester beregnedes til mellem 8 og 10 Skilling paa egen Kost. Da en Skilling nogenlunde svarer til 10 Øre i vor Tids Møntværdi, kommer man til, at en Mesters Fortjeneste har været ca. 1 Krone om Dagen. Regner man — med tilbørligt Hensyn til det store Antal Helligdage i Fortiden — med 250 Arbejdsdage om Aaret, naar man saaledes

en Aarsindtægt af 250 Kr., idet man saa naturligvis maa tage i Betragtning, at Købeevnen af denne Sum i Slutningen af det 16. Aarhundrede var langt betydeligere end i vore Dage. Men selv alt iberegnet har denne Indtægt dog næppe evnet at dække mere end lige det nødvendige. I hvert Fald har den ikke kunnet danne Grundlag for noget højt socialt Stade. Tilværelsen for en Bogbinder ligesom for andre Haandværkere har da næppe formet sig særlig gylden. Den har været fra Haanden til Munden og ikke mere. Navnlig har da den aarlige Indtægt ikke levnet nogen Kapitaldannelse til Udvidelse af Forretningen. Man maatte være og var tilfreds, naar blot Indtægten slog til og man kunde sikre sig den nødvendige aarlige Fortjeneste. Det er af denne Grund, at der for mange Haandværk og senere ogsaa for Bogbinderne bestemmes officielle Taxter for Udførelse af det almindelige gængse Arbejde.

For at forstaa disse og Grunden til, at der i det hele taget kunde være Tale om at bestemme faste Priser fra Øvrighedens Side, maa man huske paa, at man, hvad Produktionen angaar, levede paa rent haandværksmæssigt-teknisk Grundlag. Om nogen Masseproduktion var der kun sjælden Tale. Al Fremstilling blev derfor langsom, og Betalingen for, hvad der ydedes af en Mand, maatte ganske naturligt fastsættes paa Grundlag af, hvad han normalt kunde overkomme, og hvad han behøvede for at leve standsmæssigt. Prisen paa Ting blev med andre Ord bestemt af den menneskelige Levelfod indenfor den paagældende Klasse, der frembragte den, og Afsætningen maatte derfor bestemmes af, om Køberen havde Raad og Lyst til at betale denne. Man forstaa derfor ogsaa, at der indenfor den producerende Klasse maatte gøre sig en naturlig Tendens gældende i Retning af at forhøje Levelfoden og derigennem at fordyre Priserne, idet en Nedgang var ensbetydende med en Svækkelse af de økonomiske Kaar, lige i Modsætning til hvad der er Tilfældet under vore Dages kapitalistiske Produktion, hvor en Prisnedsættelse som Regel vil blive baaret af en stærkere Udnyttelse af Kapitalen. Det kunde der selvfølgelig ikke være Tale om i Fortiden med dens herskende Haandværkerteknik. Da var en Opgang eller Nedgang i Priserne saa at sige altid en tilsvarende Bevægelse i Lønvilkaarene. Kun naar man fastholder denne Kends-

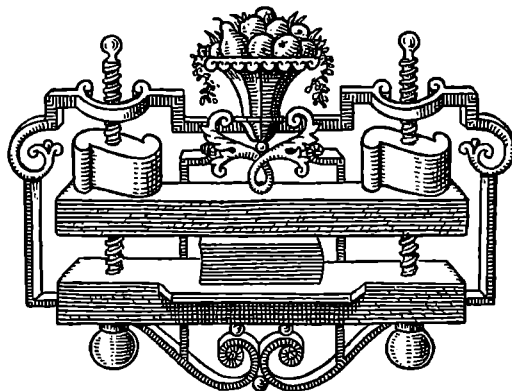
CONSERVANDÆ SANITATIS PRÆCEPTA SALUBERRIMA . . . Per Joannem
Curionem. Francf. 1559.

Bind af brunt Kalveskind, blindtrykt med Ruller og enkelte forgyldte Stempler.
Paa Forsiden forgyldt Indskrift: F. B. T. B. (d. v. s. Frantz Brockenhuus til Bram-
strup) 1566. (18×11). Tilhører Universitetsbiblioteket.

gerning, forstaar man Haandværkets Stilling i Fortiden og den Stræben, der gjorde sig gældende for at sikre sig det sociale Niveau. Dette søgte man at naa gennem Laugsdannelsen.

Gennem et Laug fik Haandværket paa den ene Side Eneret paa Udøvelsen af det Arbejde, der hørte det til og til en vis Grad Haand i Hanke med hvem, der udøvede det, medens Samfundsmagten paa sin Side fik Indseende med og Indflydelse paa, at Arbejdet blev godt udført, og at Priserne holdtes indenfor de Grænser, man var vant til. Et Laug var med andre Ord dels en Eneret for det paagældende Fags Udøvere og dels en Kontrol fra Samfundets Side med disse. I det store og hele var dog Laugsdannelsen efter hele Samfundsmekanismens Ordning til Fordel for Haandværket, og det er derfor ganske naturligt, at de stræber efter, naar Lejlighed gives, at faa oprettet et Laug og derigennem opnaa Beskyttelse mod alle dem, der ikke hørte Faget til.

Men givet er det, at der i selve Laugsdannelsen laa en Spire til Konflikt med Samfundsmagten, idet Udøverne af et Fag, der en Gang havde opnaaet Eneret, naturligt maatte stræbe efter at udnytte denne, og Samfundsmagten, naar den var sig sin Opgave bevidst, omvendt maatte være betænkt paa at hindre Misbrug. Det er under en saadan Konfliktperiode, at den første Dannelselse af Bogbinderlauget foregaar. I det følgende Afsnit skal vi se, hvilke Udslag dette Modsætningsforhold kom til at give sig for Bogbindernes Vedkommende.

II. TIDEN FØR BOGBINDERLAUGETS STIFTELSE

Efter Reformationens Indførelse kommer Kongemagten til at spille en større og større Rolle. Dens Indflydelse er i stadig Vækst, og navnlig kommer da Kongens personlige Vilje og Smag ofte til at øve en afgørende Indflydelse. Det er sikkert saaledes Christian III's personlige Forkærlighed for alt, hvad tysk var, der i Aaret 1550 faar ham til at indkalde en tysk Bogbinder, Poul Knobloch fra Lübeck, der lige havde tilendebragt et 7-aarigt Ophold i Stockholm, for at overtage Indbindingen af den da foreliggende danske Bibeloversættelse. Af denne, der bestod af 552 Blade, forpligtede Knobloch sig til inden Aar og Dag fra Slutningen af Juli 1550 at indbinde $\frac{2}{3}$ af Oplaget i forsvarlige Læderbind med Spænder. Et Prøvebind maatte først leveres, for at Kongen kunde overbevise sig om, at det var efter Ønske. Prisen for Indbindingen skulde være 2 Mark dansk for Stykket, hvorhos Knobloch skulde have frit Hus. Han maatte levere 100 Stk. ad Gangen, eftersom de blev færdige, og faa Betalingen for dem. Arbejdet blev ikke fuldført alene af Knobloch, men af en ligeledes indkaldt Bogbinder, en Franskmand ved Navn Antoine Maillet ¹⁾, antagelig paa samme Vilkaar som Knobloch ²⁾.

At Kongen indkaldte fremmede Bogbindere til at udføre dette Arbejde kan næppe være af den Grund, at de forhaandenværende danske ikke mægtede at udføre det. Efter de Prøver, som foreligger paa deres Dygtighed, er der næppe nogen Tvivl herom. Aarsagen er snarere den,

¹⁾ Han var en studeret Mand, der senere blev fransk Legationssekretær.

²⁾ Denne forblev efter Bibelindbindingen nogle Aar her i Landet (han døde i Lübeck omkring 1580). Aaret 1556 opnaar Knobloch Kongens Beskyttelse ved Udgivelsen af en „Postille Vito Theodori offuer alle Søndags Evangelia“, og 1563 udgiver han en Bønnebog, fordansket af Peder Tidemand. Som Efterskrift staar: „Til den Christelige Læsere. Efterdi der haffue ofte mange fromme Mend spurt mig at, om mand skulde icke saa vel kunde Prente en bede bog paa Danske som paa Tydske, Da haffue ieg effter deris begæring, oc dem til vilie som saadant haffue veret begærendis aff mig, ladet met stor bekaastning berede denne Bøne bog baade met smucke Lyster oc deylige Figurer. Bedendis huer mand at de ville tage denne min gode mening til tacke, oc bede got for mig. Vale. — Pouel Knufflock, Bogebindere.“

at ingen af dem har kunnet skaffe det fornødne Antal Svende til saa stort et Arbejde, og maaske heller ikke har været i Stand til at lede det og give fornøden Garanti for, at det blev færdigt ¹⁾). Men ligesom Kongen her griber ind i et efter Datidens Forhold meget betydeligt Foretagende, saaledes øver han ogsaa Indflydelse paa og søger at sætte fast Plan i hele det danske Erhvervsliv. — I sine to store Recesser søger han at ridse Linierne op for Fremtidens Laugsvæsen ved at sætte bestemte Grænser for Laugenes Virksomhed og for Haandværkets Næringsret i det hele taget. Grundtanken i Lovgivningen er den almindeligt raadende i Tiden: at sikre Hvermand sin Ret og sit standsmæssige Udkomme. Alle skal have, hvad de behøver for at leve, men heller ikke mere. Fortjeneste herudover betragtedes for uberettiget. Derfor blev det anset for ønskeligt at bestemme Priserne for saa mange Varer som muligt, navnlig da for alle Levnedsmidler, men ogsaa, hvor det var gørligt, for de forskellige Slags Haandværksydelser.

For Bogbindernes Vedkommende har det til at begynde med været umuligt at bestemme faste Priser, eftersom deres Fortjeneste langtfra har været af regelmæssig Art og snart har bestaaet af en, snart af en anden Slags Indbinding, og som Regel vistnok har bestaaet i Bogsalg.

Men netop fordi Forholdet har været saaledes, ser vi ogsaa, at Kongen, naar Lejlighed gives, maa drage Omsorg for den Bogbinder, der er i hans Brød. 1558 giver han saaledes Besked om, at Bogbinderen (d. v. s. Hofbogbinderen) skal hente sin Hustru og selv skaffe sig Hus. Kongen vil da give ham nogen Fetalje til Husholdningen og 100 Mark paa Betingelse af, at han skal være beredt til at drage til Kongen, naar det maatte ønskes. Der er aabenbart her Tale om den Niels Poulsen, der 1559 fik kongelig Bestalling som Bogbinder. Hele Lønningensmaaden viser imidlertid, at der paa dette Tidspunkt har maattet træffes særlige Foranstaltninger, for at Bogbinderen ved Hoffet i det hele har kunnet friste Tilværelsen. Vi ser saaledes i Overensstemmelse hermed, at da Christoffer Schrodts fra Wittenberg vil bosætte sig i Kjøbenhavn som Bogbinder i Aaret 1559, faar han kongelig Bevilling til at være fri for Skat, Vagt, Hold og al borgerlig Tynge. Men

¹⁾ Se Bilag I.

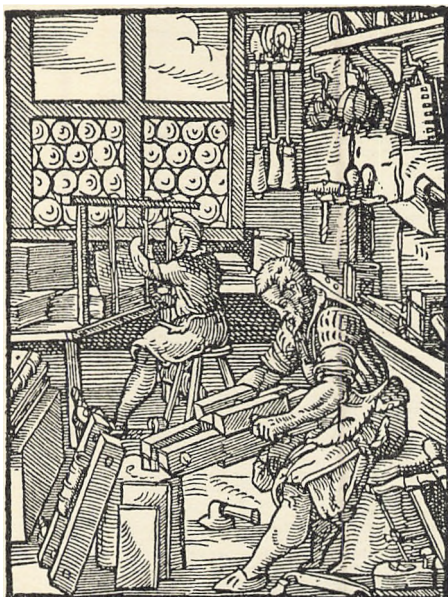
Bind til Christian III's Bibel-Oversættelse 1550.

Efter al Sandsynlighed Original-Bindet med Beslag og Blindtryk i Rullemonstre (36×26) indbundet af Knobloch eller Maillet. Dekorationen med Stempel-Blindtryk er sikkert fra en senere Periode. — Tilhører Det kgl. Bibliotek.

hvor lidt denne Fritagelse endda har hjulpet, kan vi skønne deraf, at der i 1578 tilstaaes ham en kongelig Understøttelse paa 10 Daler til

Der Buchbinder.

*Ich bind allerley Bücher ein/
Geistlich vnd Wellich/groß vnd klein/
In Perment oder Bretter nur
Vnd beschlags mit guter Clausur
Vnd Spangen/vnd stempff sie zur zier/
Ich sie auch im anfang planier/
Etlich vergüld ich auff dem schnit/
Da verdien ich viel geldes mit.*

Bogbinderi i det 16. Aarhundrede.

(Efter Jost Amman: Beschreibung aller Stände auf Erden 1568. Træsnit.)

1) Som Eksempel kan anføres, at to franske Bogbindere Jean Michel og Nicolet, begge fra Lyon, ansatte ved det kgl. Bibliotek fra 1664, klagede over den ringe Indtægt.

Ved en Bevilling af 13. Maj 1668 blev der som yderligere Vederlag tilstaaet dem Ejendomsret over de Bind, der blev taget af de Bøger, de indbandt. Dette synes dog ikke at have hjulpet, thi 17. November samme Aar fik Rentemester H. Müller Befaling til at lade de franske Bogbindere bekomme 10 Favne stakket Brænde aarlig, fordi den betingede Betaling var dem for lav. De arbejdede uafbrudt for Bibliotheket indtil 1679.

Husleje og 1 Pund Korn fra Slottet til sin Underholdning. Trods denne Hjælp har Christoffer Schrodt næppe siddet godt i det, thi i en Forordning af 28. December 1580 om Husholdningen og Udspisningen paa Kjøbenhavns Slot nævnes blandt de Personer, som skulde have „Aarsfetaille af Slottet“ den forarmede Christoffer Bogbinder.

Der synes saaledes ikke at have været gode Kaar for Bogbindere i Kjøbenhavn, og i hvert Fald har de formodentlig kun kunnet leve, naar de som den egentlige Hofbogbinder eller Universitetsbogbinder har haft noget fast at holde sig til. 1) Bedst stillet synes Universitetsbogbinderen at have været, selv om han ogsaa 1627 maa gaa ind paa at indbinde Professorernes Theses for intet og ellers indbinde deres Bøger for „billig Pris og dem ogsaa altid befordre.“

Flere af Universitetsbogbinderne synes at have været studerede Folk og i hvert Fald Universitetets Jurisdiktion undergIVEN ligesom

**JOANNIS FERNELLI AMBIANI: Therapeutice universalis.
Francof. 1581.**

**Bind af Sveskindspergament, blindtrykt med Rulle, Stempler
og Plade, udført til Hans Mule, der var Læge i Odense 1589 og
muligvis udgaaet fra Wulff Bogbinders Værksted i samme By.
Initialerne I. M. C. M. betyder (Johannes Mule Cimber medicus)
(18×12). — Tilhører Universitetsbiblioteket.**

Studenter og Professorer. Heri er der dog for saa vidt intet mærkværdigt, eftersom man endnu ikke kendte det Begreb, vi i vore Dage kalder Borgerrettigheder med dets ensartede Ret og Pligt for alle. Den enkelte, der ikke var rig og mægtig nok til at staa alene, var nødt til at slutte sig til en eller anden Kreds, som kunde yde ham Beskyttelse, og for Bogbindernes Vedkommende har Universitetet været en saadan Institution. Hørte man til den, nød man det Værn og den Ret, som den i Henhold til sine særlige Begunstigelser var i Stand til at yde. Intet Under derfor, at Bogbindere søger til Universitetet som et Sted, hvor der er godt at være.) 1611 ser vi saaledes en Bogbinder begære Inskription ved Universitetet, men det blev „afslaget til i Fremtiden af sønderlige Aarsager.“ 1613 bliver dog en tysk Bogbinder ved Navn Hans Junge immatrikuleret og var Universitetsbogbinder til sin Død i August 1619; han var Medlem af det kgl. Skydeselskab fra 1580. Efter ham nævnes Olaf Gregersen, om hvem der dog ellers ikke vides noget særligt.

Det er temmelig givet, at baade de her nævnte og andre eksisterende Bogbindere foruden deres Bogbinderi tillige har haft Erhverv som Boghandlere. Enkelte har ogsaa været Bogtrykkere. I det hele taget synes Bogfremstillingsarbejdet at have været stærkt blandet. 1622 hører vi bl. a., at Salomon Sartorius, † 1644, der var Bogtrykker, ved sin Bestalling fik Ordre til at indrette et Bogbinderi paa „fransøsk og nederlandsk“ Manér. Vi træffer ogsaa Bogbindere, som er Forlæggere, Oversættere og Forfattere. Saaledes bekoster Bogbinder Gabriel Sax 1625 Udgivelsen af den vistnok af ham selv fordanskede Bog: „Joco seria“ eller „Skæmt og Alvor.“

Hvor mange enkelte Navne paa Bogbindere, vi end formaar at finde frem af Arkiver og Biblioteker, saa har de dog ikke været saa talrige, at de har kunnet danne et Laug, og sandsynligt er det vel ogsaa, at deres blandede Stilling, snart som Bogtrykker og vel særligt som Boghandler, der medførte hyppige Rejser fra et Marked til et andet, slet ikke har opfordret dem til at danne et saa-

---

¹⁾ 1607 nævnes saaledes Valentin Bogbinder, som fik Plads i Frue Kirkes Sprinkelværk, for dér at indhefte „Theses professorium.“

dant¹⁾). Det er først henimod Midten af det 17. Aarhundrede, nemlig 1646, at Bogbinderne i Kjøbenhavn fik dannet et Laug. Vi maa antage, at Grunden er den, at Faget som saadan paa denne Tid er bleven udspecialiseret som rent Haandværksfag, selvom dets Medlemmer ogsaa alle har drevet Bogsalg ved Siden af. Paa anden Maade kan man næppe forstaa de af Magistraten den 9. November 1646 udstedte Artikler²⁾, i hvis Indledning det udtrykkeligt hedder, „at Bogbinderne her i Byen har været begærendes nogle visse Articuler, hvorefter de sig indbyrdes med deres Svende og Drengene kunde have at rette, paa det at den Uordning, som en Tid lang jo mere og mere iblandt denem tiltaget haver, herefter afskaffes.“ Der er næppe Tvivl om, at den „Uordning“, her er Tale om, sigter dels til Manglen paa Beskyttelse mod Konkurrence, dels til Manglen paa bestemte Regler for Behandlingen af Svende og Drengene, og netop heri ligger der sikkert et Bevis for, at den haandværksmæssige Side har faaet Overtaget.

Hvad selve Artiklerne angaar, skiller de sig iøvrigt ikke i noget fra andre af Datidens Artikler for Haandværkslaug. Bogbindernes Artikler er jo udstedte efter Christian IV's strenge Reformering af Laugene, hvorefter Øvrigheden i alle Henseende skulde have Indsigt med, at alt gik, som det skulde. Det var saaledes Magistraten, der havde at vælge Oldermænd blandt tvende af Lauget selv udpegede Mænd. Hans Virketid skulde være to Aar, og ved hans Side skulde fungere tvende andre af Lauget valgte Mestre. Af dette Tremands-Kollegium styredes da Lauget. Det skulde holde Møde saa ofte det var nødvendigt, og Sammenkomsterne skulde være uden al Gæstebud og Drik under 40 Marks Bøde.

For at forstaa denne Organisationsform maa man huske paa, at Lauget som saadan sad inde med den egentlige Laugsrettighed paa samtlige Mestres Vegne. Det var en kollektiv Ret, der omfattede Privilegium paa at udføre alt, hvad der forefaldt af Bogbinderarbejde i

---

¹⁾ 1634 nævnes Jørgen Holst baade som Boghandler og Forfatter. Han beskikkedes 1642 til Universitetsbogbinder og erholder 1647 tilligemed Boghandler Joakim Moltken ved et Privilegium Eneret til i 12 Aar at udgive den bekendte Læge Simon Paullis Flora Danica (Dansk Urtebog), der udkom 1648.

Jørgen Holst var Bogbinderlaugets første Oldermænd, † 1664.

²⁾ Se Bilag III.

Hovedstaden. Ingen uden en Laugsmester kunde paatage sig Indbinding af Bøger, og Oldermændens og hans to Bisidderes Pligt var det fornemmelig at vaage over, at ingen uberettiget brød ind i Laugets Eneret, og at alle, der havde Del i denne, iøvrigt rettede sig efter de gældende Bestemmelser. Oldermændsbestillingen var da ikke saa meget et Administrationsarbejde, som det var en Opsynsbestilling. Det var et Virke, der efter gammel Skik gik paa Omgang mellem samtlige Laugsbrødre. Ingen fungerede længere end to Aar, og man kan derfor forstaa, at Styrelsen aldrig blev personlig præget. Den var en Pligt, alle efter Tur maatte paatage sig, og som vist ingen tragtede særligt efter at udøve. Enhver, som Oldermænden stævnedes for sig, havde Pligt til at give Møde, hvis han ikke vilde risikere en Bøde. I det hele skulde der herske Orden i Lauget. Den, som f. Eks. gjorde Oldermænden eller Hossidderne „Ulyd med Raaben, Bulder eller Banken“, skulde betale Bøde. Det samme gjaldt naturligvis for den, der fremkom med Ukvemsord, ligesaa havde den, der bandede og svor i Lauget, at betale 2 Sk. til de fattiges Bøsse for hver Ed.

Det, der imidlertid var det vigtigste med Artiklerne, og det, som sikkert foruden de anførte Grunde har tilskyndet Bogbinderne til at skaffe sig dem, var at faa gennemført indbyrdes Lighed. Det er paa dette Omraade, vi finder den gamle foran omtalte økonomiske Betragtning, som gaar ud paa, at den Eneret, der er givet Laugets Udøvere, er at betragte som en Slags Samfundsfunktion, de nok skal have Fordelen af, forsaavidt som de derigennem skal have det daglige Brød, men det var ikke Meningen, at de skulde have ubillig Fordel deraf. De skulde arbejde for en billig Penge, og hver enkelt Mester saavidt muligt være ligestillet med den anden. Til dette Formaals Opfyldelse fastsættes Ligeløn for Svendene. Ingen maa give mere end den anden. Heller ingen maa tage en Svend fra en Laugsbroder uden efter rette Stævnedag, og hvad der især var afgørende, ingen Mester maatte have mere end to Svende. Fik han mere Arbejde, end han kunde overkomme med disse to, skulde det fordeles paa de andre Mestres.

Vigtigt i Artiklerne var ogsaa Bestemmelserne om Svendene. De viser os, at Bogbindersvendene, ligesom de fleste andre Haandværks-

svende paa dette Tidspunkt, befandt sig paa Overgangen fra det gamle patriarkalske System til en noget større Selvstændighed. Selvstændighedslysterne drejede sig ikke saa meget om forhøjet Løn, thi det største Vederlag for Arbejdet var Kost og Logis. Derimod om Frihed, hvad man i og for sig kan forstaa, naar man læser, at Arbejdstiden bestemtes fra 5 Morgen til 9 om Aftenen. Denne lange Arbejdstid var dog ikke særlig for Bogbindersvendene, den gjaldt i det hele alle, og den var nødvendig, for saa vidt som det sikkert havde været umuligt med Datidens langsomme Arbejdsmaade at tjene Udkommet i mindre Tid. Der er derfor heller ingen særlig Protest mod den; hvad man derimod nok kunde lide var en Gang imellem at faa en Fridag, thi man maa vel huske, at ogsaa det meste af Søndagen var Arbejdsdag. Bestræbelserne fra Svendenes Side gik derfor ud paa at skaffe sig Mandagen fri, at faa en „god Mandag“ eller en „blaa Mandag“, som det hed. Som naturligt er, har Mestrene sat sig derimod og søgt at dæmme op for Svendenes Frihedslyster, og det er sikkert et Udtryk herfor, naar det i Artiklerne forbydes Svendene at tage flere end tre frie Mandage om Aaret, nemlig Fastelavns Mandag, Mandagen efter St. Hansdag og næste Mandag efter Bartholomæi Dag. Skal man imidlertid dømme efter, hvad der efterhaanden blev Skik og Brug indenfor andre Fag, er der Grund til at tro, at Bogbindersvendene ikke har ladet sig nøje med de her nævnte tre officielle Dage, men har vidst at skaffe sig flere.

En anden Bestræbelse fra Svendenes Side gik ud paa at skaffe sig, hvad de kaldte frit Begærvvalg, d. v. s. Ret til, naar de kom til en By, selv at vælge den Mester, de vilde arbejde hos. Mod dette Ønske holdt imidlertid Mestrene paa den gamle „Omskikning“, en Regel, der ogsaa er optaget i de her omhandlede Artikler, og som paabød, at en Svend skulde tage Arbejde hos den Mester, der stod for Tur, og som ønskede at faa en Svend. Hos denne skulde han saa arbejde i mindst 14 Dage, efter hvis Forløb han da kunde lade sig „omskikke“ til næste Mester, der stod for Tur. Havde Svenden ikke Lyst til at føje sig efter disse Regler, kunde han intet Arbejde faa, men maatte vandre.

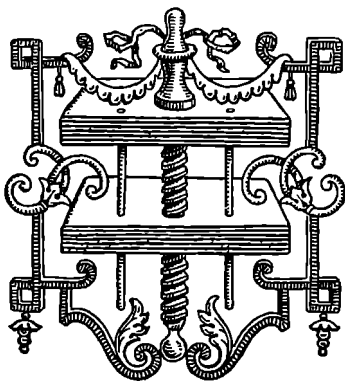
Af andre disciplinære Bestemmelser vedrørende Svendene nævner Artiklerne de sædvanlige, f. Eks. Bøde paa 1 Sl. Dlr. for den Svend eller

Dreng, der foragter sin Husbonds Øl eller Mad, „som ustraffelig er“. Kunde Bøden ikke betales, maatte den afsones med to Dage og Nætter paa Vand og Brød i Raadhuskælderens. Med Bøde af en Mark straffedes endvidere den Svend, som forsømte Prædiken til Højmesse paa en Søndag eller Bededag „uden højnødvendig Aarsag“.

Hvad Bogbindersvendene angaar, er det iøvrigt at antage, at de næppe har kunnet gøre sig særligt gældende. Der nævnes vel i Artiklerne, at de skal have en Slags Organisation, forsaavidt som de skal have en „Oldgesell“ til at foretage Omskikningerne og til at forvare Nøglerne til den Bøsse, hvori hver Svend var pligtig til at indlægge 2 Skilling hver 14. Dag, men der er al Grund til at antage, at deres Antal har været saa ringe og Behovet for dem vel i det hele saa lidet omfattende, at de i hvert Fald paa det Tidspunkt, Artiklerne er givet, næppe har formaaet at gøre sig synderligt gældende. 1645 kendes f. Eks. 12 Bogbindermestre i Kjøbenhavn ¹⁾, men af disse har kun 4 hver en Svend. 16 Mand i det hele har saaledes været tilstrækkelige til at bestride Datidens Bogbinderarbejde i Kjøbenhavn, og af disse var endda de to Enker, der naturligvis hver har en Svend, hvad der altsaa vil sige, at der i Virkeligheden kun var to Svende mod 10 Mestre. Omfanget af Forretningerne kan derfor ikke have været videre stort.

---

¹⁾ Navnene paa disse var: Anders Bogbinder, Hybert Bogbinder, Kiersten Ole Bogbinders, Christian Bogbinder, Jacob Bogbinder, Christopher Bogbinder, Jacob Haberman Bogbinder, Hellene Bogbinders, Hans Schal Bogbinder, Peder Bogbinder (fordreven) Peder Bogbinder, Jørgen Holst. Disse Mestre maa anses som Laugets Stiftere.

III. BOGBINDERZUNFT

Naar man gennemlæser Artiklerne for 1646, maa man huske paa, at disse næsten Ord for Ord, og i hvert Fald hvad Indhold og Aand angaar, er ganske enslydende med de andre Laugs. De kan altsaa ikke uden i al Almindelighed have dækket Bogbindernes særlige Krav og har næppe svaret til den Overlevring, som havde udviklet sig indenfor Bogbinderne. Ganske vist havde der vel ikke hidtil eksisteret noget Laug, men derfor er der alligevel al Grund til at tro, at Bogbinderne ikke har staaet udenfor den Paa-virkning, som dels er udøvet af Svende, der har arbejdet i Tyskland, og dels er bleven direkte indført af indvandrede tyske Bogbindere; at de sidste har udgjort en meget stor Procentdel af Laugets Medlemmer, er der nemlig al Grund til at tro, og dette fremgaar da ogsaa af selve Navnene.

Desuden stod jo hele vort Bogbinderi, hvad Teknik og ydre Form angaar, saa godt som helt paa tysk Grund. Men hertil kommer, at i det 17. Aarhundredes Midte, da Lauget dannedes, var man i langt højere Grad knyttet til Stand og Standsfæller, end vor Tid kan gøre sig nogen Forestilling om. Samfundet var udpræget standsdelt, Adel, Gejstlighed, Købmænd, Haandværker og Bonde var skarpt adskilte Stænder, som hver for sig havde sine bestemte Interesser, og indenfor Haandværket havde hvert Fag igen sine særlige Traditioner at holde sig til.

At de kjøbenhavnske Bogbindere har haft en ganske særlig „Haandværksskik“, der knyttede dem sammen med de tyske, er givet, og at de i hele deres indre Organisationsliv har rettet sig efter disse „Gewohnheiten“, kan man spore paa mange Omraader¹⁾.

¹⁾ Efter Ceremoniel der Buchbinder, Leipzig 1712, fremgaar det tydeligt, at Eksaminationen udøvedes i Altenburg, Breslau, Frankfurt a/O, Hamburg, Helmstädt, Kopenhagen, Leipzig, Lübeck, Magdeburg, Münster, Nürnberg, Posen, Prag, Rostock, Schweidnitz, Wien og Wittenberg.

Det kan derfor have sin Interesse at gøre nærmere Rede for, hvori Bogbindernes Haandværksskik bestod, og at følge de Regler, enhver Bogbinder maatte underkaste sig fra sin Indtrædelse som Lærling til han blev Mester. Det karakteristiske ved den gamle Laugsordning er jo nemlig dette, at een Gang traadt indenfor Rammerne af Lauget, var man uløseligt forbundet med det og ganske ude af Stand til at frigøre sig for dets Indflydelse. Alene det, at hele ens Næringsret afhang af at være Laugsmedlem, var forsaavidt afgørende, men hertil kom saa, at naar man vilde have en Svend eller en Dreng, var man nøje bunden til at følge, hvad der en Gang havde udviklet sig som Skik og Brug indenfor hele det Interesseomraade, der var fælles for Bogbinderne, og det var Danmark og Tyskland.

At Danmark og Tyskland i den Henseende udgjorde en Enhed kan ikke undre, naar man husker, at hele vor Kulturudvikling lige fra det 12. Aarhundrede havde været i høj Grad paavirket fra Tyskland. Baade det aandelige og det materielle Liv var stærkt præget af den levende Vekselvirkning, der fandt Sted Landene imellem. For Haandværkets Vedkommende var denne endda saa meget inderligere, som en Mængde tyske Haandværkere i Tidens Løb havde bosat sig her i Landet, og danske i stor Udstrækning arbejdede i Tyskland og selvfølgelig derfor ikke kunde undgaa at tilegne sig tysk Sæd og Skik. En Beskrivelse af denne for Bogbindernes Vedkommende, saaledes som vi finder den udviklet i sin største Fuldkommenhed i de betydeligste tyske Byer, vil derfor være af Interesse.

Vi begynder altsaa med Lærlingen. Saasnart den første Prøvetid var overstaaet og Contracten oprettet ¹⁾, skulde Drengen „indskrives“ i Lauget, d. v. s. allerede fra dette tidlige Tidspunkt i sin Haandværker-tilværelse hørte han Faget og Organisationen til og maatte i en højtidelig Laugsforsamling med Haand og Mund love at være tro og flittig, vise Ærbødighed for Mestre og Svende og altid tage Hat eller Hue af for dem, naar han mødte dem paa Gaden; det samme gjaldt iøvrigt ogsaa overfor Mesterens Kone og Døtre.

Læretiden kunde være forskellig, fra 4 til 6 Aar, og først naar den

---

¹⁾ Se Bilag V.

var udløben, kunde Lærlingen „løsgives“ eller blive „freigesprochen“, som det hed paa Tysk. Løsgivningen skete i en højtidelig Laugsforsamling, hvor Oldermænden først meddelte, at den og den Lærling skulde løsgives, og siden efter en lille Pause spurgte, om nogen havde noget at klage over vedkommende.

Var dette ikke Tilfældet, blev Lærlingen „løsgiven“ med Formaning til i Fremtiden at opføre sig, som det sømmer sig en Svend.

Titelblad fra Udskrivningsbogen 1684.

Børneskoene maa aflægges, Omgang med Drengene undgaas, Færdsel paa Gaden med Forklæde og Hue og uden Stok eller Kaarde var forbudt, ligeledes at løbe over eller spise paa Gaden. Havde Drengen i sin Læretid gjort sig skyldig i Forseelser, maatte der nu bødes derfor, hvad der som Regel kunde afgøres med nogle Bægre Vin. Iøvrigt blev der lagt megen Vægt paa, at alt foregik med Værdighed i Forsamlingen. Banden og Sværgen blev strengt straffet med Bøder til de fattige. Hver Gang noget blev puttet i Bøssen, maatte alle sige: „Mange Tak paa de fattiges Vegne.“ Ingen maatte lægge hverken Finger eller Haand paa Bordet; Overtrædelse heraf kostede Bøde.

Efter at have betalt sin „Fordergeld“ var den nye Svend færdig med Mestrene, men nu kom næste Akt, nemlig Optagelse blandt Svendene, som i de Byer, hvor der var et virkeligt „zünfftigt“ Laug, foregik med store Ceremonier, som enhver, der vilde arbejde i vedkommende By, selvom han var nok saa gammel Svend, maatte under-

kaste sig. Ceremonien kaldtes Eksamination og begyndte med, at der blev sat Salt og Brød paa Bordet, hvoraf hver af de tilstedeværende skulde tage noget med Undtagelse af Ungsvenden. Paa Spørgsmaalet hvorfor? havde han at svare, at han endnu ikke var eksamineret. Den Svend, der skulde eksamineres, benævnedes Pachant. Han udklædtes først som en Harlekin, hvorefter Svendene opstillede sig i to Rækker, hver med en Grydeske, og mellem dem maatte Svenden gaa Spidsrod, hvad der dog ikke kunde ske helt hurtigt, eftersom en Svend gik foran Pachanten med en med Gløder fyldt Kulspand, paa hvilken der blev kastet Papirstykker som Røgelse.

Var dette forbi, traadte en Svend ind i Stuen, klædt i en stor Kappe, under hvilken han skjulte en omfangsrig Barberpose, og udtalte følgende:

„Guten Morgen, guten Tag, auch guten Abend,
geschwind komm ich herein getraben,
weil ich hab in der Eil vernommen,
dass ein fremder Herr ist angekommen,
den werd ich scheren nach meiner Art,
und ich abputzen den wilden Bart.“

Pachanten maa nu sætte sig ned og lade sig underkaste „Barberens“ Behandling. Stolen, der benyttedes, var kun forsynet med tre Ben, og det var naturligvis de andre Svendes Opgave at trække Stolen fra ham saa ofte, det var muligt, ligesom man vel kan forestille sig, at „Barberingen“ blev foretaget med alle mulige Instrumenter af overdreven Størrelse og selvfølgelig saaledes, at Handlingen blev til Morskab for Tilskuerne og til liden Opbyggelse for den behandlede. Ansigtet blev f. Eks. indsmurt med Kønrog, Haaret pudret med Klid o. s. v.

Efter at dette Optrin er forbi, begynder et nyt. Der bankes paa Døren, og paa Svaret: Kom ind! optræder en anden Svend, indhyllet i Kappe og medbringende en stor rund Klods. Han spørger efter den nye Bogbindersvend og foregiver at være en Tjener, som hans Herre har sendt til Svenden, der skal være en udsøgt Kunstner, og som han gerne vil have til at indbinde det Værk, han medbringer. Klodsen

forevises derefter for Pachanten med Anmodning om at indbinde den i hvidt Svinelæder med grønt Snit, Hjørner og Spænder. Nu sætter Pachanten sig paa Træklodsen og underkastes derefter en lang Eksamination i alle Enkeltheder om, hvorledes en Bog skal indbindes, og hvad der i det hele skal ske med den fra først til sidst. Denne Del af Handlingen, der er en virkelig Eksamination i Bogbinderkunsten, er for saa vidt alvorlig nok, naar man fraregner, at Tilhørerne, mens Eksaminationen gaar for sig, benyttede Tiden til, saa ofte det lod sig gøre, at vælte den Træklods, hvorpaa Pachanten sad, og kaste den rundt i Stuen ja endog ud paa Gaden, hvor den ulykkelige Eksaminand hver Gang maatte hente den ind igen. Saa ofte han saaledes maatte løbe efter Klodsen, blev der raabt: „Gesellschaft zur Arbeit“, og naar han kom tilbage med den, maatte han løbe Spidsrod gennem Grydeskeerne.

Saasnart Pachanten var kommen til Ende med Bogens Fremstilling, blev der bragt ham et Bæger, hvorefter han skulde drikke Eksaminatorens Skaal, hvis det da lykkedes for ham, thi naar han vilde sætte Bægeret for Munden, gjaldt det om at støde til ham, saa han fik Drikken i Ansigtet. I Reglen var vel Pachanten forberedt derpaa, saa han kunde holde fast paa Bægeret, ja det skal endog være forekommet, at han var fiffig nok til at kaste Drikken over sit Hoved i Ansigtet paa de bagved siddende Svende.

Naar denne Drikkescene var forbi, traadte en forklædt Svend ind med et Bræt, paa hvilket de forskellige Bogstaver i Alfabetet var opskrevet ganske vilkaarligt. Det gjaldt nu for Pachanten om saa hurtigt som muligt at slette Bogstaverne ud i Rækkefølge, begyndende med A o. s. v., under hvilket Arbejde han fik over Fingrene af de andre Svende. Dog var det ogsaa Pachanten tilladt, naar han havde udvidsket et Par Bogstaver, at gribe sin Frakke og slette Resten ud.

Dernæst bragtes der et Bræt, hvor Sangremsen „ut re mi fa sol“ var opført i Noder, og Pachanten maatte nu til at synge. De andre stemte i med og trak, mens Sangen stod paa, Pachanten til sig ved Haarene. Endelig bragtes et Bræt, hvorpaa stod: „O wo stehet nur mein Kopf, Kopf mein nur stehet wo O.“ Dette maatte Pachanten

synge flere Gange, og saa ofte Ordet „Kopf“ forekom, maatte han dække sit Hoved med Brættet, ellers slog de andre ham med Skeerne.

Saa opgav hver Svend Pachanten to Gaader, som han skulde gætte, og hver Gang han ikke sagde det rigtige, fik han et Slag over den flade Haand med Kogeskeen.

Som Eks. paa Gaaderne kan anføres:

„Hvad er de bedste Bogstaver i en Bog?“

Svar: De sorte eller ogsaa de krumme.

„Hvad er den højeste Uret og dog ingen Synd?“

Svar: At trække en højre Handske paa venstre Haand.

„Hvad laver Bogen, naar den staar paa et Bord?“

Svar: En Skygge.

„Hvad er det fugtigste og det bredeste Vand?“

Svar: Taagen.

„Hvor har Adam taget sin første Ske?“

Svar: Ved Skaftet.

„Hvor mange Søm bruges der til en velbeslaet Bog?“

Svar: Ingen.

„Hvor slaar man i en velbeslaet Bog det første Søm?“

Svar: Paa Hovedet.

„Hvorfor sætter man en Hane og ikke en Høne paa Kirkespiret?“

Svar: Hvis man satte en Høne derop, vilde Æggene falde ned og gaa i Stykker, og saa kunde Bogbinderne ingen Æggehvide faa.

Naar endelig alt dette var forbi, kunde Pachanten klæde sig om og blev saa af Lauget løsgiven af Pachantstanden og erklæret for en eksamineret Svend; derefter holdtes en Tale til ham om hans Rettigheder, hvori det ofte for Spøg kunde hedde: „Naar han nu kommer rejsende til en Mester, saa kan han fordre „Geschenck“ med Magt. Naar han sætter sig til Bords med en Mester og ser et godt Stykke Kød paa Fadet, kan han roligt tage det. Faar han ikke nok at drikke, kan han bare forlange mere. Gaar han til Sengs, kan han se sig om, hvorvidt Mesteren har en køn Datter eller Pige, og deraf kan han tage en med i Seng. Vandrer han videre næste Dag, har han ingen Aarsag til at takke, men bare til at tro, at det er Mesterens Skyldighed at lade

ham skalte og valte som en eksamineret Svend.“ Paa denne Tale gjaldt det om for den velopdragne unge Mand at svare, at paa den Maade vilde han netop ikke bære sig ad, men altid opføre sig saadan, at han en Gang med Guds Hjælp kunde blive en ærlig Mester.

Derefter faar han at vide, hvorledes han skal opføre sig, og faar Haandtryk af hver enkelt Mester, bliver sat op imellem dem med en Krans paa Hovedet, faar Velkomsten bragt med Vin og maa derefter drikke for Herbergs-Faderen og Herbergs-Moderen og for Jomfru Søster (Herbergs Personalet).

Velkomsten gik derefter rundt mellem de tilstedeværende. Hver enkelt tog Laaget af og drak den ny eksaminerede til, og saaledes blev man ved, til Velkomsten var tømt. Den næste Skaal gjaldt Laugget. Nogle Steder brugte man ogsaa foruden de her nævnte Ceremonier en Slags Daab, hvorved den ny optagne fik et nyt Navn, som han brugte, naar han kom i nye Svendeselskaber. Paa Grund af det anstødelige i denne Skik, blev den overalt forbudt. Daaben foregik iøvrigt under Bistand baade af „Præst“ og „Klokker“, ligesom den døbte havde to Faddere. Bagved hele denne Optagelses-Ceremoni ligger der sikkert nok meget gamle Skikke, som kan føres tilbage til en eller anden „Ynglingsindvielse“. Efter de her for Bogbindernes Vedkommende beskrevne Former er der dog Grund til at antage, at de for en stor Del kan føres tilbage til Optagesskikke, som har været brugt af Studenterne rundt om ved de forskellige Universiteter. Dette er saa meget rimeligere, som Bogbinderne — i hvert Fald i deres Oprindelse — hørte det lærte Laug til, og vi finder da ogsaa ikke saa faa af Skikkene bevarede ej blot hos Bogtrykkerne, men endog i Hovedtrækkene hos Studenterne ved Kjøbenhavns Universitet i den Deponering, de maatte underkaste sig til langt hen i det 17. Aarhundrede.

At de her omtalte Ceremonier har været brugt af Bogbinderlauget i Kjøbenhavn kan næppe være tvivlsomt. Vel fremgaar det ikke positivt af de i Laugets Arkiv opbevarede Dokumenter, men eet er dog sikkert, at ingen dansk Svend har kunnet klare sig i de store tyske Byer, hvor der var „zünftigt“ Laug, uden at have gennemgaaet Eksa-

Anno 1681. Den 23. December, bij us
Johann Rudolff Blifers, gebürtig Vey Tübingen,
von Stockholm nach Copenhaogen Komar, ihudt
allda. bij Den Hertig Vatter Ernst Christoff
Stubbe angethet, ist mir Vey ihm alts libes ihudt gutes
Anerkennung, als für us nuch zum sößter bedankung,
für, und sehr auf alle arbeit betroung.
Omnia si perdas famam servare memento.

Anno 1681 Den 19 may bin Ich Illust
von man gebürtig von ißdal von
gottm. bij Vey Bogen jagm gutam man
und bij den Vatter Ernst Christoff Stub
nuch zu besuch und sehr arbeit bedankung
für, und sehr auf alle arbeit betroung
H. J.

Første Side af Gesellen Buch 1681.

DER BUCHBINDER AUS SCHREIBE BUCH 1725.

Bind af Pergament, dekoreret med Farver og Haandtoergyldning (20,5×10), udlært af kgl. Holdbogbinder Martinus v. Fendek, født i den polske Stad Messitz, død 19. April 1742. Etablerede sig i Odense 1705, rejste til København ca. 1717. Oldemand 1732—1737. En Søn, Carl Gollthied v. F., 1710—1792, opviste Mesterslykke 1736. En Datter, Anne Margrethe, var gift med Oldemand Lars Grøn.

Tilhører Kbh.s Bogbinderlaug.

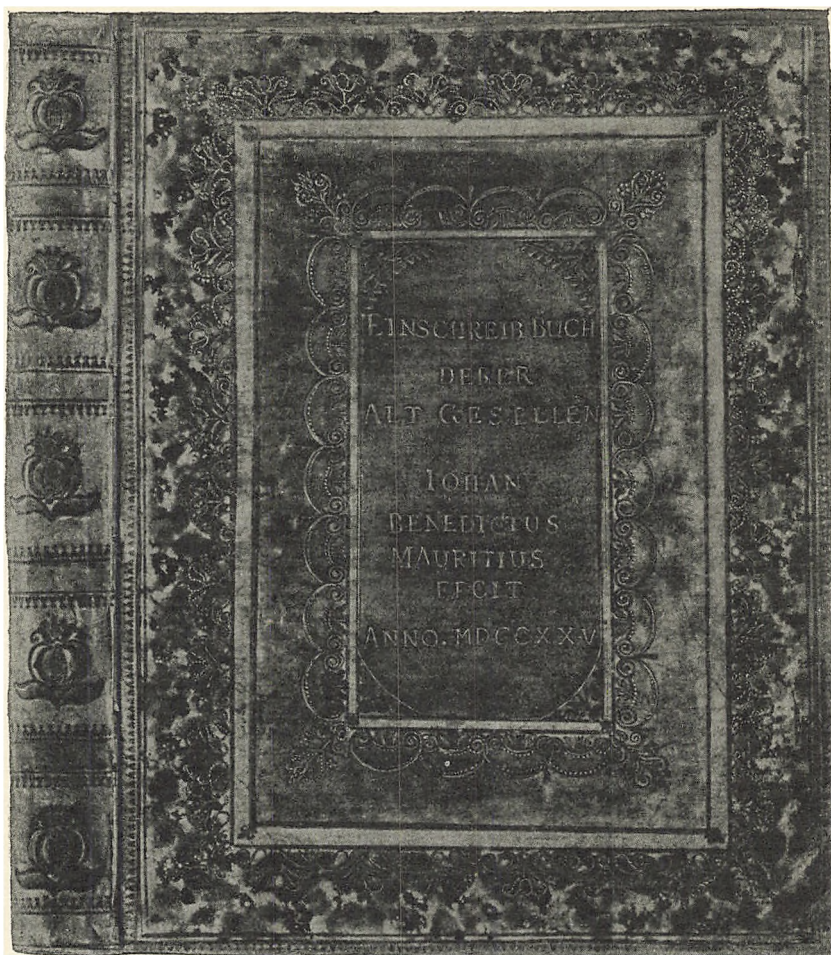
minationen. Thi uden den havde han hverken Ret til Understøttelse eller Arbejde og blev i det hele taget ikke regnet for noget. Dog, det var ikke gjort endda med Eksaminationen. Den rejsende Svend maatte tillige, hvor hen han end kom i Verden, være nøje kendt med, hvad der iøvrigt var Skik og Brug, og i den Henseende var der ikke saa lidt at vide Besked med.

Lad os en Gang følge en rejsende Bogbindersvend paa hans Vandring og se, hvorledes han skulde té sig, naar han kom til en „zünftig“ By.

Det første Sted, han havde at rette sine Skridt, var til Herberget, hvor han maatte give sig til Kende som Bogbindersvend. Han kunde da forlange Mad og Drikke for en vis Sum, som han iøvrigt kunde fordele paa flere Gange. Naar Maden var fortæret, maatte han bede Herbergs-Faderen om at sende Bud efter Oldgesellen. Denne kom da til Stede, rakte ham Haanden og bød ham Velkommen, hvad den rejsende Svend maatte besvare med „Grussen“, der lød saaledes:

„Meister und Gesellen in [her nævnes Byen, hvor han sidst havde arbejdet] lassen sie dies freundlich grüssen von wegen des Handwerks.“

Derpaa svarer Oldgesellen: „Ich danke von wegen des Handwerks“ og spørger derpaa, om han vil lade sig omskue. Herpaa svares „Ja“, og Oldgesellen maa derpaa erkyndige sig om, hvorvidt han er eksamineret eller ej, og i bekræftende Fald, hvor. Oldgesellen lader saa bringe Brød og Øl eller Vin og drikker den fremmede til, hvorefter han forlader ham for at besørge Omskuningen. Den rejsende maatte drikke tre Gange, for Herbergs-Faderen, for Bisidderen og for Herbergs-Moderen. Han fik derefter en Krans paa Hovedet og ledsagedes af den yngste Svend (Junggesellen). Skaffedes der ham Arbejde, ønsker Oldgesellen den rejsende til Lykke i Værkstedet, i modsat Fald Lykke paa Rejsen. Har den rejsende nu faaet Arbejde, lader Oldgesellen paany bringe Drik, fører ham derpaa til Mesteren og ønsker ham endnu en Gang Lykke i Værkstedet. Her maatte han nu arbejde i mindst 14 Dage, og først efter Udløbet af denne Tid havde han Ret til at lade sig omskue til den Mester, som dernæst stod for Tur til at faa en Svend. Dette kaldtes at gaa „efter Wallen“; om frit Valg af Værksted var der for Svendenes Vedkommende ikke Tale, lige saa

Einschreib Buch derer Alt Gesellen 1725.

Bind af Pergament med Farvelægning og Haandforgyldning (20,5×16), udført af Bogbinder-svend Johan Benedictus Mauritius 1704–1762, Mester fra Aare! 1736 (Søn af Oldermænd Carl Gabriel Mauritius, Odense, † 1704). Udlært af sin Stedfader Martinus v. Fenden 1725. Tilhører Kjbh. Bogbinderlaug.

I N I A

Anno 1725 d. 25 Junij bin ich
Herr Henrich Füngers von Kinn
Gobasam ¹⁷²⁵ zum alt
Gefellen worden, Got Wollich
mir Gung nit, dar auf fursfangen
dar auf Jahr ab ¹⁷²⁵ ¹⁷²⁶ ¹⁷²⁷ ¹⁷²⁸ ¹⁷²⁹ ¹⁷³⁰ ¹⁷³¹ ¹⁷³² ¹⁷³³ ¹⁷³⁴ ¹⁷³⁵

Am 6. Julij Gabr an mich 200 Gulden. mir for
Guld fursfangen 1732

Anno 1725 d. 15 October bin ich
Gefellerus Harralsen von Kinn Gobasam
zum alt gefellen worden
worden und Gabr in Kinn an
mich fursfangen 4 9

Første Side af Einschreib Buch derer Alt Gesellen 1725.

lidt som for Mesterens; han maatte, om han havde Brug for en Svend, tage den, der blev ham tilskikket. Aarsagen til at Mestrene holdt paa denne gamle Omskuningsregel var den, at dermed blev Retten til at faa Svende ens for alle, og ingen enkelt var i Stand til at gaa forud for den anden.

Enten en Svend fik Arbejde eller ej, maatte han indskrive sig i Svendebogen, f. Eks. efter følgende Skema:

„1723 den 14. August bin ich N. N. geburtig aus N. N. nach N. N. gekommen und habe Handwerks wegen zugesprochen, ist nur alle Ehre widerfahren, wofür ich mich schönstens bedanke.

Symbolum: Ora et labora.“¹⁾)

Havde en Svend ingen Arbejde faaet, var det iøvrigt hans Ret at blive fulgt paa Vej af Oldgesellen og en anden eller flere Svende til et nærmere fastsat Sted, hvor man da tog Afsked med hverandre. Naar en Svend selv tog Afsked fra en Mester, var det de fleste Steder Skik, at han ikke havde Lov til at omskikke efter Arbejde hos nogen anden Mester i den By, men skulde rejse. Denne Ordning var indført for at forhindre, at nogen Mester lokkede en Svend bort fra en anden. Det er iøvrigt en Selvfølge, at i den Tid, en Svend arbejdede i en By, var han forpligtet til at deltage i de Møder, Svendene holdt. Disse Møder afholdtes, dels for at opkræve „Auflegegelt“ af Svendene, dels for at erfare, om nogen Svend havde forsyndet sig mod de vedtagne Regler. Kunde dette bevises, blev han straffet med Bøder. Paa Møderne foregik ogsaa det saakaldte „Umfrag“, ved hvilken hver Svend maatte fremsige Navn og Hjemsted, om han var eksamineret eller ej, og hvem der, i bekræftende Fald, havde været hans Daabsfaddere.

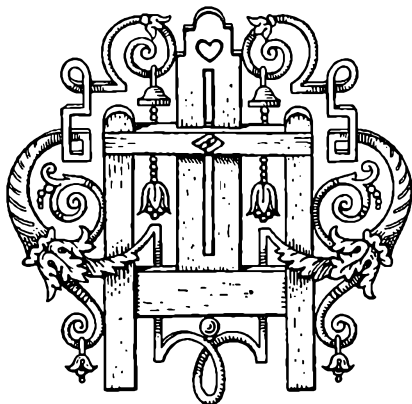
Der blev i det hele taget holdt streng Justits indenfor Svendenes Rækker. Alle Forsyndelser mod Haandværks Skik og Brug, der kom for Dagen, blev straffede. F. Eks. om en Svend havde tilladt sig at færdes paa Gaden uden Stok, hvis han var truffet i Selskab med Drengene, eller, hvad der naturligvis var værre endnu, om han var set sammen med Rakkere eller andre uærlige Personer, hvis han havde

¹⁾) Bed og arbejd.

**En Svend paa Vandring.
Efter Tegning af Friedrich Rückert, 1788—1866.**

opholdt sig ved en Galge eller et andet Rettersted. Man kan forstaa, at alle disse Regler og Overholdelsen af dem omgav Bogbinderne med en særlig Tradition, som absolut var deres egen. Selvfølgelig bidrog den i mangt og meget til at isolere dem som noget for sig, men netop i en Tid, da Standssammenhængen var saa stærk, som den var, havde dette sin store Betydning, idet Bogbinderne just derved fik Følelsen af, at ogsaa de havde noget at væрге og en Standsære at hævde. De stod ikke ene, de hørte sammen med alle Fæller, der fulgte, hvad der var ærlig Skik og Brug indenfor det Fag, man holdt af, og som man var stolt af at dyrke.

IV. LAUGETS ÆLDSTE TID

vormeget af alle disse Skikke har der været i Brug hos Bogbinderne i Danmark? Helt nøjagtigt at sige det er ikke muligt, da alle det kjøbenhavnske Laugs ældste Protokoller og det meste af dets Arkiv for de første hundrede Aars Vedkommende ikke længer eksisterer. Men der foreligger dog saa mange Enkeltvidnesbyrd, at man kan skønne, at Zünften blandt Bogbinderne herhjemme har haft overordentlig dybe Rødder. Det vilde nu ogsaa være utænkeligt andet, forsaavidt som en stor Del af Danmarks Bogbindere var indvandrede Tyskere, og Forbindelsen mellem tyske og danske Bogbindere stadigt vedligeholdtes af de rejsende Svende, der var nødt til at følge de zünftige Regler, om de vilde begaa sig. Hvor stor Paavirkningen var fra Tyskland paa det kjøbenhavnske Laug, kan man alene maale af den Omstændighed, at det ældste Dokument, der eksisterer, hidrørende fra Lauget selv, er skrevet paa Tysk. Det er et Andragende til Kongen fra Aar 1664, hvori man beder om en Række Tillæg til Artiklerne for at hæmme Bønhaserne. Lauget klager over, at saasnart en kommer af Lære eller blot kan en Smule af Bogbinderiet, saa ned sætter han sig straks og gør Mestrene stor Skade. Det, man nu beder om, er imidlertid karakteristisk nok en Række Foranstaltninger, der alle er stærkt zünftigt farvede. For det første ønskes det, at alle, der har lært Haandværket paa ærlig Maade og er bleven løsgivne af Lauget, maa rejse 3 Aar paa Haandværket i fremmede Lande, „saaledes som det er brugeligt i andre Kongeriger og Lande for vort Haandværk“. Dernæst at enhver, der melder sig for at blive Mester, maa arbejde et Aar hos en Mester og i dette Tidsrum hvert Kvartal faa opgivet, hvad han skal lave til Mesterstykke, nemlig i alt 5 Dele. I Gebyr skulde han betale 10 Thaler. Det, der her er Tale om, er det saakaldte Mestersvendear, som var kommen i Brug indenfor de

fleste Laug, og navnlig hos dem, der havde Forbindelse med Tyskland. Her er ogsaa Tale om et egentligt Mesterstykke, noget som ellers ikke er fordret i Artiklerne af 1646, hvor det blot i al Almindelighed siges, at den, der vil være Mester, skal være god for sit Arbejde. Det er dog antageligt, at Mesterstykket, trods det, at det saaledes ikke udtrykkeligt er nævnt som en Fordring, dog hurtigt er bleven indført, det vilde sikkert ellers have været umuligt for Lauget at have haft tyske Svende i Arbejde.

En Grund for Lauget til at ivre saa stærkt mod Bønhaserne var nemlig ikke alene den, at disse gjorde Indgreb i Mestrenes lovlige Arbejde, men allermest den, at de for deres Skyld, uden at de kunde gøre for det, kom i stor Foragt. De forlanger derfor Ret til at konfiskere det Arbejde, som de finder udførte af Bønhaserne, der kommer hertil fra alle Steder og tager Brødet ud af Munden paa dem.

Andragendet er underskrevet af den fungerende Oldermænd Hans Schal, Jens Peters, Frantz Felderman, Jacob Peters, Casper Arlot, Christian Eckhorst og Jacob Mentzell, sikkert for Størsteparten Tyskere.

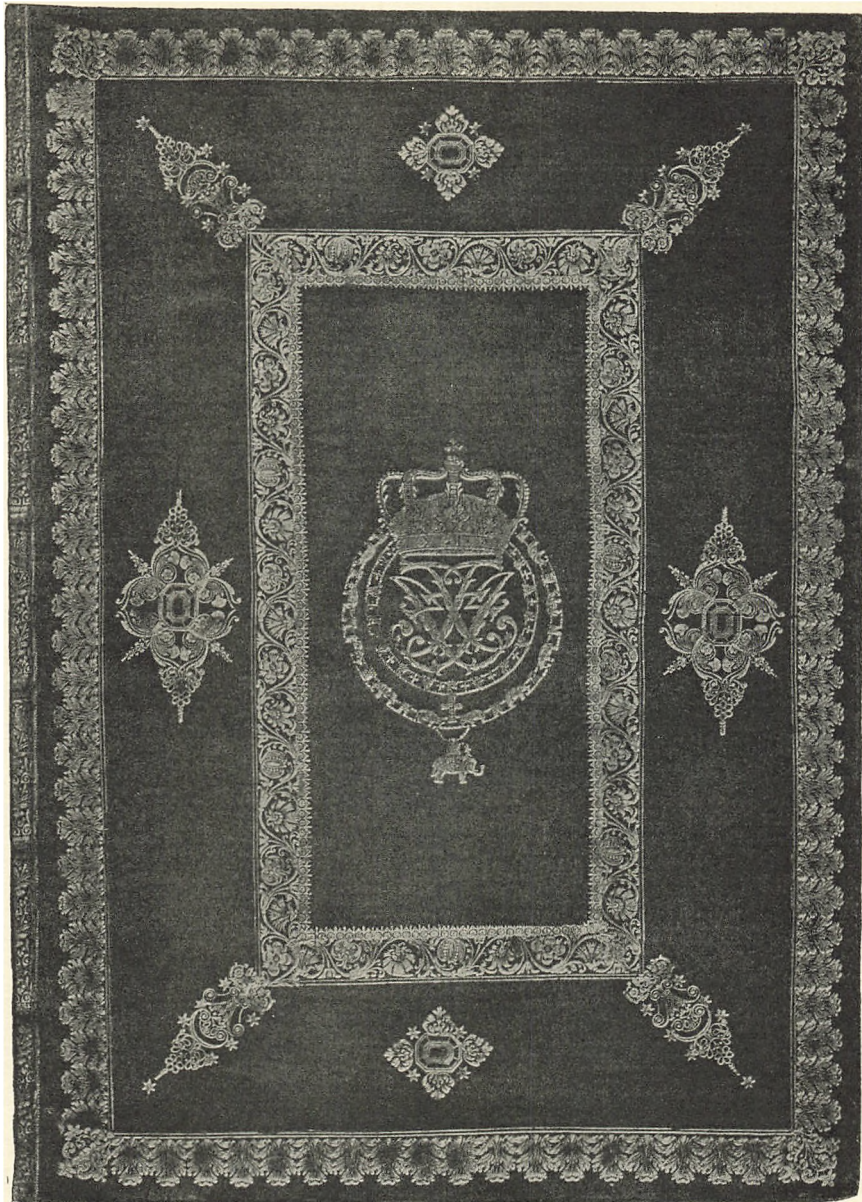
Borgmester og Raad, der fik Bogbindernes Andragende sendt til Erklæring, stillede sig i det hele paa Laugets Side og anbefalede dets Ønsker med nogle faa Ændringer, og Cancelliet sluttede sig dertil.

Allerede et Par Aar tidligere havde Borgmester og Raad iøvrigt imødekommet Lauget ved paa dets Anmodning at forbyde Omløben med trykte Bøger og henvist de Borgere, der havde Ret til at forhandle den Slags, alene til at sælge dem „i deres Boglader, Boder og ordinaire Steder.“ Bogbinderlauget i Kjøbenhavn synes saaledes at have været i Stand til at hævde sine Rettigheder, men det har imidlertid ikke været nok for det at hævde sig i Kjøbenhavn. Efter alt, hvad man kan forstaa, har det tillige som det tilsyneladende eneste anerkendte Laug i Danmark og Norge ogsaa tiltaget sig Retten til at øve Indflydelse over alle Bogbindere i de to Kongeriger, idet det har faaet gennemført, at alle Mestre, der vilde regnes for noget og have Svende, har maattet indmelde sig i det kjøbenhavnske Laug. Af dette maatte

Christian V's Optryk 1690 af Frederik II's Bog Proverbia
Salomonis 1583.

Kalveskindsbind med Haandforyldning og Guldsnit. Bogen er
forsynet med to enkle Bronzespænder (14,5×7,5). Indbundet af
Wolfgang Lamprecht. — Tilhører Det kgl. Bibliotek.

Kongeloven 1709.

Rødt Maroquin Bind med ensartet Dekoration af For- og Bagside (51,3×36). Udført 1710, antagelig af Kong Frederik den IV's privilegerede Bogbinder Gottlob Skøn. Tilhører Det kongelige Bibliotek.

saa alle Sager, der havde nogen Forbindelse med Haandværkerskikkene, afgøres. Det vil sige, at Lauget i Kjøbenhavn var den højeste

*Der Buchbinder
Gottmerckindlich ist, was man verblättern will.*

*Des Menschen Herz ist wie ein Buch:
Gott spannt es in die Kreuzzes Kreften,
und heftet, (wie Er abgemessen,)
daran die Gnade für den Fluch.
Zulezt will Er nach Schlag u. Schneide,
dasselb' in güldnerdeger Kleiden.*

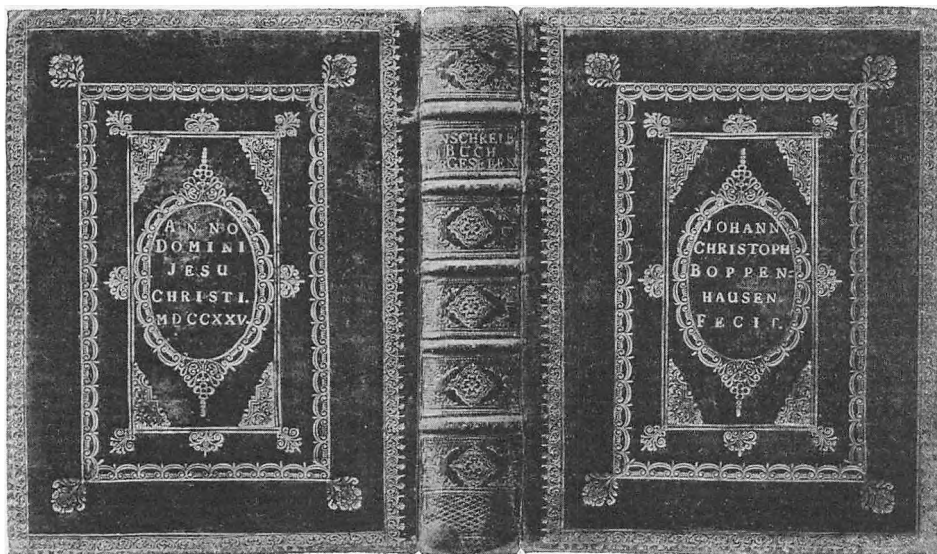
Bogbinderi i det 17. Aarhundrede.

(Efter Christoff Weigel: Haupt-Stände, Regensburg 1698, Kobberstik).

zünftige Domstol for Danmark og Norge. At det virkelig ogsaa er bleven brugt som saadan er utvivlsomt, og der foreligger i hvert Fald et Eksempel bevaret paa, hvilke Sager der kunde komme til at foreligge til Afgørelse. En Mester i Viborg ved Navn Sylvester Stach havde paa Vestervig Marked solgt en af sin Svend Johann Zander fra Lübeck indbunden Postil. Denne Postil var imidlertid bleven set af en anden Mester, Hans Heinrich Schnell fra Aalborg, der havde skældt Viborgmesteren ud for en Fusker og en Skelm og sagt, at det var en Skelm, der havde indbundet Postillen. Herover følte nu ikke blot Svenden Johann Zander, der havde udført Arbejdet, som hans Mester havde forlangt det, men ogsaa hans Kollega Balthasar Danç-Krasemann fra Schwerin sig i høj Grad krænkede. De skriver til Svende-Lauget i Kjøbenhavn og meddeler, at de efter Haandværks-Brug og Skik har nedlagt Arbejdet, indtil Sagen er afgjort, eller til de faar Brev om, at de igen kan tage fat. De havde haft i Sinde at rejse og havde ogsaa

zünftige Domstol for Danmark og Norge. At det virkelig ogsaa er bleven brugt som saadan er utvivlsomt, og der foreligger i hvert Fald et Eksempel bevaret paa, hvilke Sager der kunde komme til at foreligge til Afgørelse. En Mester i Viborg ved Navn Sylvester Stach havde paa Vestervig Marked solgt en af sin Svend Johann Zander fra Lübeck indbunden Postil. Denne Postil var imidlertid bleven set af en anden Mester, Hans Heinrich Schnell fra Aalborg, der havde skældt Viborgmesteren ud for en Fusker og en Skelm og sagt, at det var en Skelm, der havde indbundet Postillen. Herover følte nu ikke blot Svenden Johann Zander, der havde udført Arbejdet, som hans Mester havde forlangt det, men ogsaa hans Kollega Balthasar Danç-Krasemann fra Schwerin sig i høj Grad krænkede. De skriver til Svende-Lauget i Kjøbenhavn og meddeler, at de efter Haandværks-Brug og Skik har nedlagt Arbejdet, indtil Sagen er afgjort, eller til de faar Brev om, at de igen kan tage fat. De havde haft i Sinde at rejse og havde ogsaa

faaet Rejsepenge fra Schnell i Aalborg, som altsaa paa en eller anden Maade har været berettiget til at optræde som den, der hævdede Skik og Brug, men nu var denne Sag kommen op, og saa var de nødt til at blive, til den var afgjort. Det synes, som om Viborg-Mesteren har indanket Sagen for Lauget i Kjøbenhavn, og de to Svende anmoder nu af den Grund deres Fæller dér om at erkjendige sig om, hvorledes de skal forholde sig, thi det er ikke deres Lejlighed at gaa og vente

Einschreib Buch der Gesellen 1725.

Brunfarvet Kalveskinsbind med rig Dekoration i Haandforyldning (20,5 × 15,7) udført af Bogbindersvend Johann Wilhelm Christopher Boppenhausen (1708–1751). Mester fra Aaret 1732. (Søn af Oldemand Johann Boppenhausen, 1666–1740). — Tilhører Kbh.s Bogbinderlaug.

saa længe. De beder derfor om Svar med næste Post. Hvad dette er gaaet ud paa, ved vi desværre ikke, men alene den Omstændighed, at de to Viborg-Svende i et Spørgsmaal, hvor deres zünftige Ære har været indblandet, er afhængige af det kjøbenhavnske Laugs Afgørelse, er ganske betegnende for den Magt og Indflydelse, det maa have udøvet.

Dette faar vi ogsaa bekræftet paa andre Maader, bl. a. ved en Klage fra Friedrich Jacobsen Brun, Bogbindermester i Kristiania, der 1723 klager til Kongen over, at Bogbinderne i Kristiania skulde lade sig indskrive med Svende og Drengene i Kjøbenhavn; hvis de ikke gjorde

I. N. J. A.

Anno 1725. d. 23 April bin ich
Hans Henrich Jürgens
Gebürtig v. Lübeck v. Rostock
nach Copenh. kommen und bei dem
H. Vater Johan Poppenhausen
eingesessent von welchem mir alles
Ehrs und Gütr^e erbtlich Lassen ist
so für ich mich zu kaufen und zu
Kaufen bin auf Lauff schreiben
mit gebrauch bei Andreas Lyman
Senior

Simb:
Si Deus Pro nobis Quis Contra
Nos?

Første Side af Einschreib Buch der Gesellen 1725.

det, vilde det derværende Laug ikke tillade, at de Drengene, der udlærtes i Kristiania, „maatte for Svende passere“. Endvidere klages der over, at han ikke maatte forskrive saa mange Svende, som han behøvede til sin Profession, uden Hinder fra Kjøbenhavn. Man forlangte dér, at han skulde lade sine Drengene indskrive i Lauget, og at han skulde betale til Oldermændene 2 Sldr. og til Svendene à parte efter Behag, hver Gang han skulde have en Dreng ind- eller udskreven. I den Anledning befalede Kongen Magistraten, at den straks skulde kalde Oldermændene og Laugsmestrene for sig „og dennem forskrevne deres formastelige Forhold alvorligen foreholde med Advarsel, at de sig ikke saaledes herefter imod de kongelige Forordninger forgriber, saafremt de ikke vilde have deres Laugsrettigheder forbrudt.“ Det er dog næppe troligt, at denne strenge Trusel har hjulpet synderligt, thi selvom man maaske nok kunde forbyde Lauget i Kjøbenhavn at forlange Afgifter betalt af Bogbinderne i Kristiania, saa har man næppe kunnet tvinge Svendene til at arbejde hos dem mod deres Vilje. Faktisk er det da ogsaa, at Svende, der tog Arbejde i Kristiania hos en ikke indskreven Mester, blev idømt Bøde af Svendene i Kjøbenhavn. Thi Svendene var de egentlige Opretholdere af hele den zünftige Tradition, og de hævdede den strengt. Dette fremgaar bl. a. af den endnu bevarede Straffebog for Svendene, der er ført fra 1735 til 1819 og indeholder mest egenhændigt skrevne Optegnelser af de mulkterede Svende om Bødens Størrelse og Forseelsens Art. Disse Indførsler lader ingen Tvivl tilbage om, hvor strengt man i Kjøbenhavn dømte om Brud paa Haandværks-Skik og Brug.

De fleste Bøder er idømt for at være kommen for tidligt tilbage fra Rejsen. Det var Sædvane, at naar man havde været omskikket og haft Arbejde to Gange, maatte man ikke tage Arbejde i Byen, før der var gaaet et Fjerdingaar. Dette synes dog at have været en Fristelse, som mange er falden for.

Af andre Bøder kan anføres, at der er betalt 1 Rdlr. og 3 Mark for at arbejde hos en Fusker.

1 Mark er betalt for uretmæssigt at have udskældt en Kammerat.

1/2 Rdlr. for at have fremført ærerørige Ord paa Herberget.

3 Mark for at have meldt sig til Rejse uden dog at være taget af Sted.

1 Rdlr. for at være bortrejst uden Grund.

3 Mark for at have spist et Æble paa Gaden.

2 Mark for at være kommen hjem uden Frakke og Stok.

3 Mark giver Joh. Georg Piper for at have arbejdet hos sin Fader, der var Frimester.

3 Mark betalt af C. Lange for at have sagt til Monsieur Zigler, at han ikke var en brav Karl.

1795 giver Just Hansen Piehl 1 Mark for „at have gaaet med Drenge.“

Det var imidlertid ikke blot Forseelser paa de her nævnte Omraader, der maatte bødes for.

Straf blev ogsaa de Svende idømt, der kom for sent til Svendenes Møder.

Disse synes at være afholdt i Overensstemmelse med hele den forekrevne zünfftige Ritus, ja i Kjøbenhavn synes man endog paa visse Omraader at have været strengere end i Tyskland. Saaledes maa 1754 en tysk Svend „nach Kopenhagener Gebrauch“ betale 2 Stüber, fordi han kom for sent, endskønt Laden endnu ikke var aaben.

„Møde for aaben Lade“, som det hed, var ellers det egentlige Tegn paa, at de herskende Skikke skulde overholdes. Naar Laden blev lukket op, og der var „klappet op“, skulde alle formastelige Ord være bandlyste og i det hele Ro og Orden herske. Derefter skete det saakaldte „Umfrag“, det vil sige Spørgsmaal Rækken rundt, om man var ærlig efter Haandværks Brug, og om man vidste noget at berette, der stred herimod. Ved disse Møder skulde Svendene endvidere betale deres „Auflegegelt“ d. v. s. deres Bidrag til Laden, som anvendtes til Understøttelser.

Det er ogsaa ganske karakteristisk, at de allerfleste Indførsler i Straffebogen er foregaaet paa Tysk uden Hensyn til, om den paagældende Svend var Tysker eller ej. Tysk var nu engang Zünftens anerkendte Sprog, og det satte man en Ære i at anvende, selvom man langt fra, som mange af Tilførslerne vidner om, formaaede at udtrykke sig korrekt.

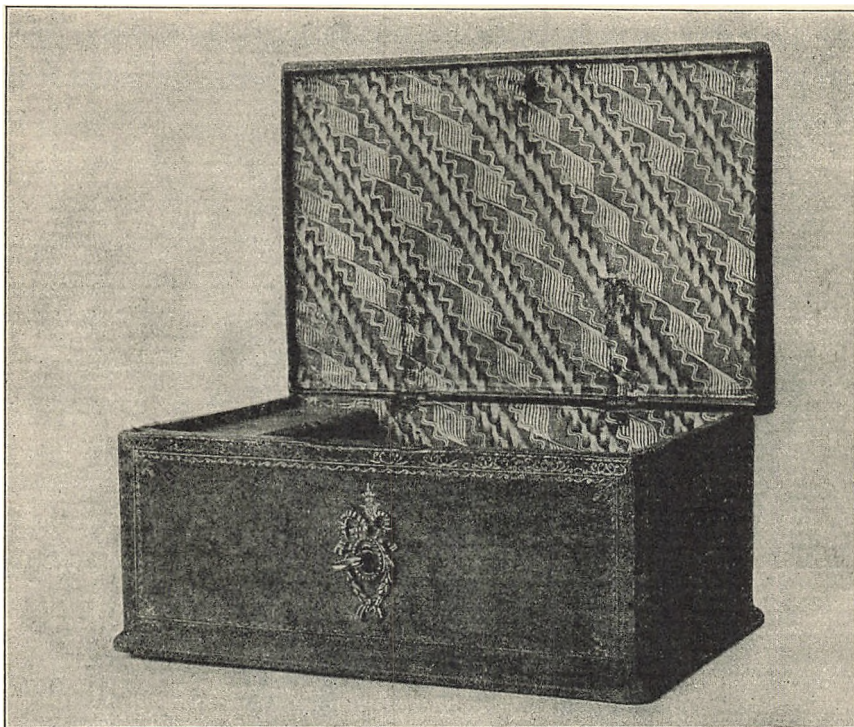

DER BUCHBINDER GESELLEN STRAFFBUCH 1735.

Bind af Pergament med farvelagte Feller og Haandforyldning (20,3×15,5), udført af Bogbindersvend Christopher Hägg, født i Göteborg, kom tilrejsende 1733 og arbejdede hos Lars Graa. — Tilhører Kbh.s Bogbinderlaug.

Henimod det 18. Aarhundredes Slutning synes der dog at indtræde en Slappelse i de egentlige zünfftige Skikke. Bøderne blev sjældnere, og efter Forordningen af 21. Marts 1800, der forbød de zünfftige Skikke, synes da ogsaa de egentlige zünfftige Overtrædelser ikke mere at være

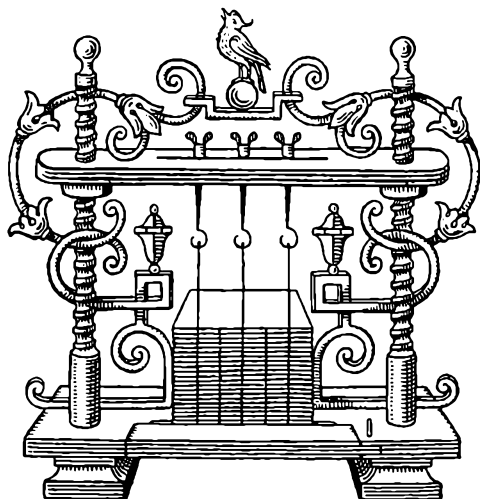
Bogbinderlaugets Svende Lade,

der i Længde maaer 41, Bredde 25,5 og Højde 19 ctm., har farvet Kalveskinds Overtræk. Siderne er prydet med Filet og Stempeltryk i Guld. Laagets Overflade bærer langs Kanten følgende Indskription i Blindtryk: „Denne Lade er 1725 den 25. Junii til samtlige Bogbindersvenne forfærdiget af Johann Wilhelm Boppenhausen og Johan Benedictius Mauritzius, til samme Brug fornyet 1791 den 25. Junii af Johan Conrad Bodtner“. — Opbevares paa Dansk Folkemuseum.

blevne straffede. Maaske kan der skimtes et lille Forsøg paa Oprør deri, at en vis Kr. Holst 1804 maatte betale 1 Rdlr. i Straf, fordi han ikke havde meldt sig hos Oldermændene og ikke vilde tage Arbejde hos den Mester, der havde meldt sig. Dette er imidlertid i saa Tilfælde et enligt Forsøg. Tidsaanden havde da ganske gjort det af med Zünften, og 1819 indføres den sidste Bøde.

Der er dog ingen Tvivl om, at selve Systemet havde haft dybe

Rødder baade hos Mestre og Svende og i sin Tid været noget af det, der prægede Standen og gav den det indre Hold, som i andre Stænder erstattedes af Dannelse og social Betydning. Der fødtes hos Haandværkeren gennem Zünften Bevidstheden om at være noget for sig, og kunde ingen andre se op til dem, saa var de i hvert Fald stolte over, at det Arbejde, de udførte, det kunde ingen gøre dem efter. Derfor kunde de ogsaa med Rette kalde deres Laug for „det kunstelskende og ærbare Amt.“

V. INDRE LIV I DET 18. AARHUNDREDE

jøbenhavns Bogbinderlaugs ældste, bevarede Protokol begynder i Aaret 1750. For de første hundrede Aar af Laugets Tilværelse er vi da saa temmelig blottet for Viden. Vi kan kun i al Almindelighed godtgøre, at Grænserne for Bogbindernes Erhverv efterhaanden sloges fast, saaledes at den Ret til Salg af Bøger, som Bogbinderne lige fra først af havde været i Besiddelse af, udformedes i bestemte Forordninger. Af Betydning er saaledes Frederik III's aabne Brev af 9. Marts 1669, hvorefter det tillades Bogbinderne i Kjøbenhavn at sælge deres indbundne Bøger paa alle almindelige Markeder i Kjøbstæderne i Danmark og Norge, Christiania og Trondhjem undtagne, og uden Forkrænkelse af den Ret, som tidligere var tilstaaet Enkeltmand¹⁾. Denne Ret fæstnedes yderligere i de nye Laugsartikler, der udfærdigedes for Lauget den 16. Maj 1685, hvor der endvidere drages bestemt Skel mellem de Rettigheder, der hver for sig tilkom Bogbindere, Bogtrykkere og Boghandlere med Hensyn til Salg af Bøger.

Det blev saaledes forbudt Bogtrykkerne og Boghandlerne at lade indbinde Bøger af nogen Bønhas eller Svend eller andre, som ikke var i Lauget. Bogbinderne skulde indbinde for Boghandlerne efter en bestemt i Artiklerne fastsat Takst. Ingen Bogtrykker maa understaa sig at sælge andre Bøger end dem, han selv havde oplagt og trykt.

Iligemaade skulde det være Bogbinderne forbudt at lade oplægge eller selv fra fremmede Steder nogen Materie forskrive og siden at lade den indbinde til Salg. Dette tilkom alene Boghandlerne. Iøvrigt betød de nye Laugsartikler paa mange Omraader et Forsøg fra Ene-

---

¹⁾ Fra 1680—82 udgav og bekostede H. K. M.s privilegerede Bogbinder Wolfgang Lamprecht, som boede i Klosterstræde ligeoverfor Graabrødretorv, Almanakker. Han fik Bestalling den 14. Febr. 1673 og fik efter en Ansøgning Aaret 1675 Ret til at bygge en Bod ved den nordvestlige Side af Skatkammeret, for som det hedder „huor udi han sit werchtøyg des nærmere kan hafue ved haanden til at forrette det arbejde med, som hand woris candtzelj oc Skatkammer hafuer at gøre“.

vældens Side paa at gribe ind i Haandværkslaugenes Styrelse. Det stemmede ikke med de nye Regeringsprincipper at lade nogen Art Selvstyre blive tilbage. Alt skulde ordnes efter en Snor og fra oven. ¹⁾ Der er derfor i de nye Artikler heller ingen Plads for Laugsmøder, og det nævnes med Hensyn til Laugets Organisation kun, at det skal have en Oldermænd, der skulde udnævnes af Magistraten blandt trede af Laugets Medlemmer med de fleste Stemmer udpegede Mænd. Magistraten kunde uden Hensyn til Stemmetallet tage, hvem den vilde, eller udnævne en helt anden, hvis ingen af de udpegede fandt dens Bifald. Laugets Administration paahvilede helt Oldermænden. Han skulde holde Bog over Medlemmerne, modtage Tidepenge og søge efter Bønhaser, d. v. s. ved Politiets Hjælp foretage Undersøgelse hos dem, der drev ulovlig Bogbinderi. Til Hjælp ved denne Forretning kunde han udtage nogle af Laugets Medlemmer.

De nye Artikler fastslog endelig Mesterstykket som obligatorisk. Det skulde bestaa i at indbinde en stor Bibel eller anden god Bog in Folio paa Median Papir, forgyldt glat paa Bladene, i rød Safian, ren og net overalt, forgyldt paa Læderet med krum Stempel og med fuldkommen Beslag, dernæst af en god Bog i Kvart, Octav eller Duodecime, forgyldt paa Bladene, vel beslaet og indbunden paa sirligste og bedste Maade i marbreret Bind.

Løvrigt gjaldt i Forbindelse med Laugsartiklerne de nye Forordninger af 23. December 1681 om Laugene, og af 6. Maj 1682 om Haandværks-Svende og Drengene ²⁾, altsammen strenge Bestemmelser, hvis Hensigt navnlig var at gøre det af med den Indflydelse, som de udenlandske Forbindelser og de hidtil fulgte Haandværksskikke havde

---

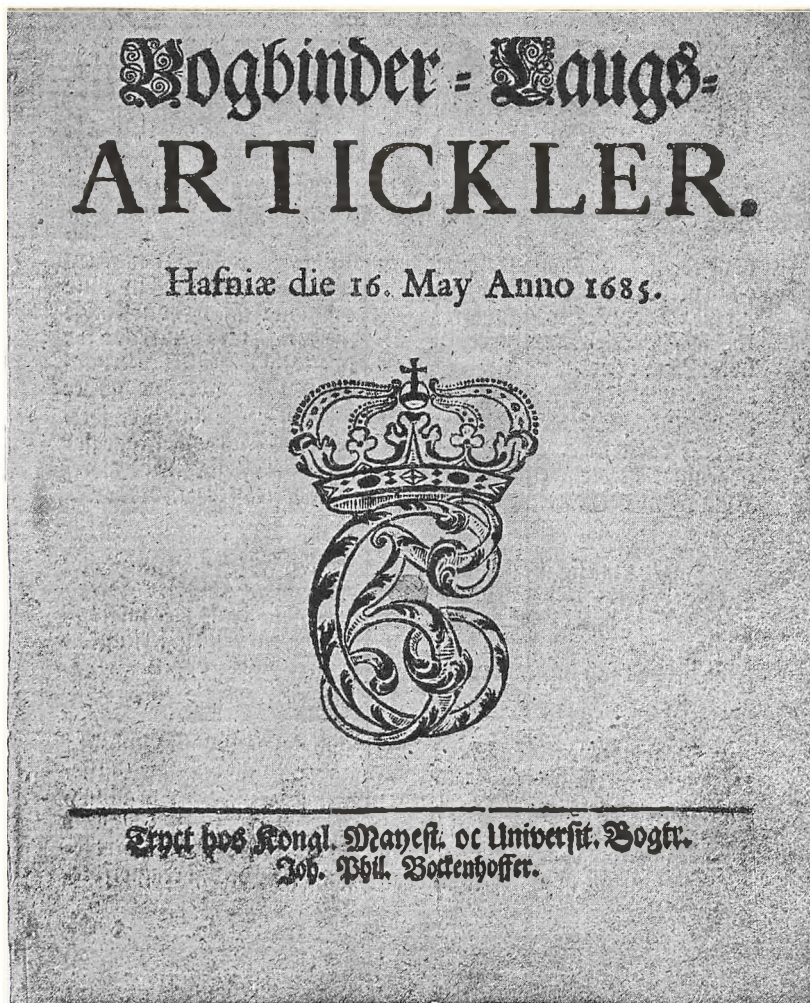
¹⁾ Ved et Kgl. Brev af 10. Februar 1679 beordres det, at alle Svende, der kommer tilrejsende og ikke er forskrevne, først skal henvende sig til førromtalte Wolfgang Lamprecht, som paa dette Tidspunkt endnu ikke var Laugsbroder, eller ogsaa anvises til ham af Oldermænden fremfor til alle andre; der anføres endvidere, at Svendene skal vise ham samme Disciplin som vises Mestre af Lauget. Han optoges i Lauget i Begyndelsen af 80erne og opnaede at blive Oldermænd 1689.

Gottlieb Skøn blev ifølge Bevilling af 10. Oktober 1691 ansat som Kgl. Hof-Bogbinder istedetfor Lamprecht, som efter hvad der anføres er bortrejst fra Staden; dette har dog kun været af kort Varighed, thi 1694 udskriver Lamprecht en Dreng til Svend, og samme Aar faar han Bevilling til at sælge uforbudne Bøger i Norge i 3 Aar.

Det kan se ud til, at det har taget Tid at udfærdige Bevillingen til Gottlieb Skøn, han nævnes nemlig allerede 1688 i en af Laugets Bøger som Hans Kgl. Højheds Privilegerede Bogbinder.

²⁾ Se Bilag IV.

indført. I sidstnævnte Henseende havde nu Regeringen ingen heldig Haand. Dertil var især Svendenes naturlige Vedhængen ved, hvad der

Laugs-Artiklernes Titelblad.
Originalens Størrelse 18×15.

for dem var Skik og Brug blandt Svende, der vilde gælde for „ærlige“, for dybt rodfæstet. Enevælden maatte med eller mod sin Vilje se gennem Fingre med en Del, som blev ved det gamle. ¹⁾)

Hvad derimod Lauget som Institution angaar, havde Enevælden

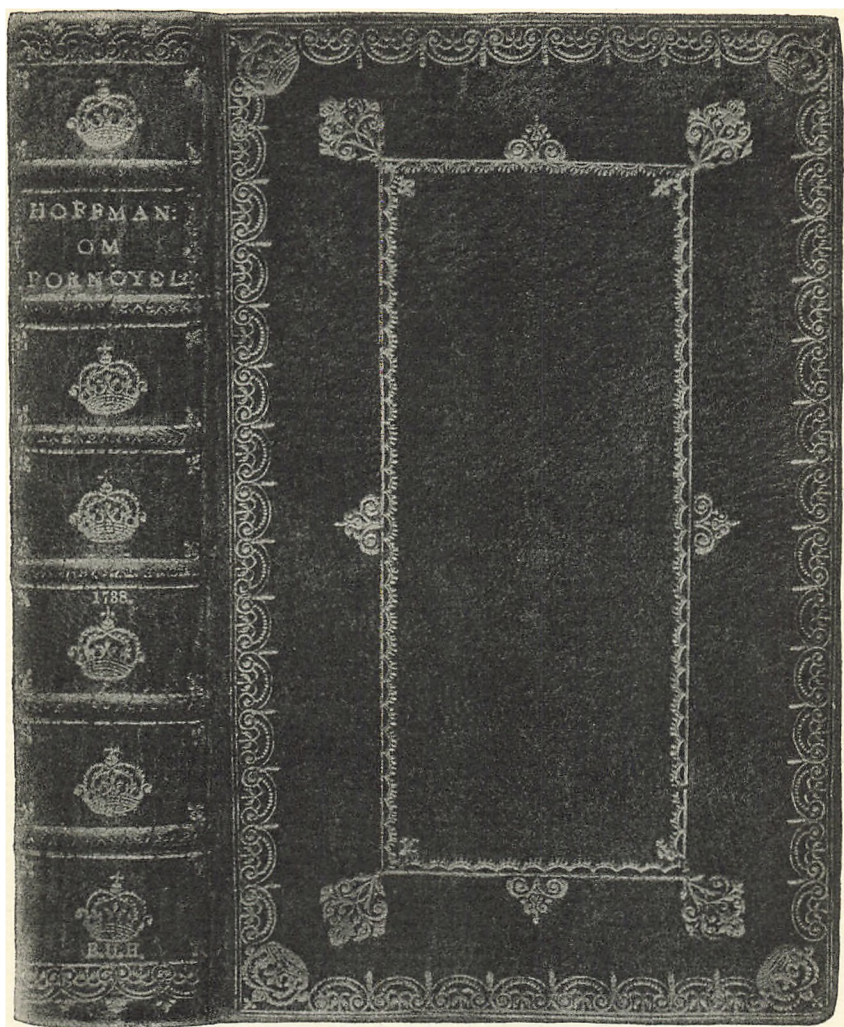
¹⁾ Se i den Henseende: R. Berg: Snedkerlavet i Kjøbenhavn 1904 p. 94 ff.

mere Held med sig. Det lykkedes efterhaanden at faa Laugsorganisationen reduceret til en ret død Indretning, der kun betød noget, forsaavidt som man alene ved at være Medlem af dette fik Næringsret. Det var ikke længer en levende Organisation, der virkelig repræsenterede Mestrenes sociale og faglige Interesser. Ingen interesserede sig for Lauget eller søgte at skabe noget ud af det, alle bøjede sig i Lydighed for den høje Øvrighed.

Udover et Tilløb til Ordning af Fællesindkøb af Pergament synes for Bogbinderlaugets Vedkommende alt indre Liv udslukt. Man ser det ikke blot af den Omstændighed, at de Mestre, Oldermændene kunde udtage til Hjælp ved Jagten paa Bønhaser og Fuskere, aldrig som i andre Laug udviklede sig til et særligt lille Bestyrelsescollegium, de saakaldte Kvartalsmestre, fordi de virkede efter Tur et Fjerdingaar ad Gangen, og endog i visse Tilfælde kunde suppleres med de foregaaende og næstforegaaende Kvartalsmestre til „et dobbelt eller tredobbelt Amt“. Man ser det endvidere deraf, at Oldermændene sjældent virkede længere end de lovbefalede to Aar, uagtet Artiklerne ikke indeholdt Forbud mod Genvalg. Ingen synes at have haft Lyst til at paatage sig Oldermænds embedet længer, end han var nødt til. Det var en Pligt, som man maatte udføre, naar Loddet faldt paa en, intet Hædershverv og ingen Repræsentation for Kollegerne.

Det fik Mester Peter Lyman til Gavns at føle. Han var i Aaret 1734 bleven udvalgt til Oldermænd med de fleste Stemmer og blev ogsaa udnævnt af Magistraten, men da denne fordrede, at han skulde aflægge Ed til Kongen, nægtede han det under Foregivende af, at Kristus havde forbudt at sværge, og at det derfor var mod hans Samvittighed at indlade sig derpaa. Forespurgt om, hvordan det da kunde være, at han i sin Tid havde aflagt Borgerskabsed ¹⁾ uden at have haft Skrupler, svarede han, at det var en Vankundigheds Synd, som han ikke nu vilde gentage. Magistraten var meget ilde derved og udbad sig Kongens Resolution om, hvad man skulde gøre, især for Konsekvensernes Skyld, thi det kunde jo vel antages, at mange andre vilde følge hans Eksempel.

¹⁾ Se Bilag VIII.

Job. Adolff Hoffmann: Tvende Bøger om Fornoyelighed. 1738.

Sort Maroquin Bind med Haandforyldning, forgyldt eiseleret Snit. Spejl og Forsats: Klistermarmor med Exlibris paa rødt Skind for Dorothea Maria Boppenhausen, (17,5×11,2). Sandaynlignvis udført af en af hendes Brødre, Johann Christopher, eller Jacob Wilhelm Boppenhausen 1710—1761. — Tilhører Universitetsbiblioteket.

Joh. Adolff Hoffmann: *Tvende Bøger om Fornoyelighed*. 1738.
Gengivelse af Speilet med Exlibris, som skjules naar de udskaarne Klapper lukkes. Paa Bindets Bagside findes en lignende Udskæring i Speilet med følgende Inskription: ANNO · 1740 · DEND · 1. JANUAR.

I Cancelliet var man da heller ikke i Tvivl om, at denne Nægtelse af Ed til den rette Arvekonge og Herre var en meget alvorlig Sag, og i Statskollegiet, hvor Spørgsmaalet blev fremlagt for Kongen, faldt da ogsaa den Afgørelse, at Lyman skulde tilholdes under en passende Mulkt at aflægge Eden, og saafremt han ikke var at formaa dertil, have sit Borgerskab forbrudt og forvises Staden.

Lyman var imidlertid standhaftig og nægtede stadig at aflægge Eden, og Følgen blev derfor, at han mistede sit Borgerskab og skulde forvises fra Byen. Paa hans indtrængende Bøn til Kongen frafaldt denne dog den haarde Dom. Lyman fritoges for at være Oldermænd og fik Lov til fremdeles at blive i Staden og ernære sig som Bogbinder. Magistraten skulde dog passe paa ham, og hvis den fik Nys om, at han foretog sig noget imod sin Borgered, da straks forvise ham fra Kongens Riger og Lande.

Man ser af denne Sag, hvor farligt det var at foretage sig noget mod Enevælden, thi Kongen gjaldt i den almene Bevidsthed for Guds Repræsentant, og hans Bud gjaldt det først og fremmest at lyde. Det var denne Opfattelse, der gennemtrængte alt, og den kan forstaas i en Tid, da man for blot et Par Menneskealdrer tilbage havde lidt under et ensidigt Stænderherredømme. Men det kan ikke nægtes, at den bidrog til at ophæve al Selvstændighed og at lade Øvrigheden om det hele.

Hos Bogbinderlauget ser man derfor ogsaa alt Liv uddødt. Man indskrænkede sig til — efter forud indhentet Tilladelse hos Magistraten — at holde sine Kvartalsforsamlinger i Overværelse af en Raadmand, og der synes — hvis man da kan dømme efter den fra 1750 førte Laugsprotokol — aldrig at være foregaaet andet end Ind- og Udskrivning af Dreng og Tilmelding af Svende, der vilde lave Mesterstykke.

Maaske — men det er endda tvivlsomt — kan det noteres som noget nyt, at der fra 1759 ved Siden af Oldermændene tillige optræder en Bisidder; men hvilken Rolle, han har spillet indenfor Organisationerne, kan ikke ses. I een Retning har Lauget dog været levende nok, og det er med at passe paa, at dets Eneret ikke blev brudt.

Der var foruden de almindelige „Fuskere“ d. v. s. Fagfolk, der ikke

No. 26.

1750

Denne Bogbinder

Kjæbets Protocoll, som, efter Kongelig Allernaadigst

1750.

Bevaling end Rescript Lic. Magt.

Straten for i Parken af 17de Octobr.

a. p. med Befaling Skrevet Sagin, der

for en Tid Tid var, og for Tid Tid vil

en Tid Tid, og, for en Tid Tid Tid Tid

og for en Tid Tid, samt for en Tid Tid Tid Tid

Sagin, samt for en Tid Tid Tid Tid Tid Tid

Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid

og for en Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid

for en Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid

Artikel, der for en Tid Tid Tid Tid Tid Tid

for en Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid

Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid

for en Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid

Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid

for en Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid

Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid

for en Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid

Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid

for en Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid

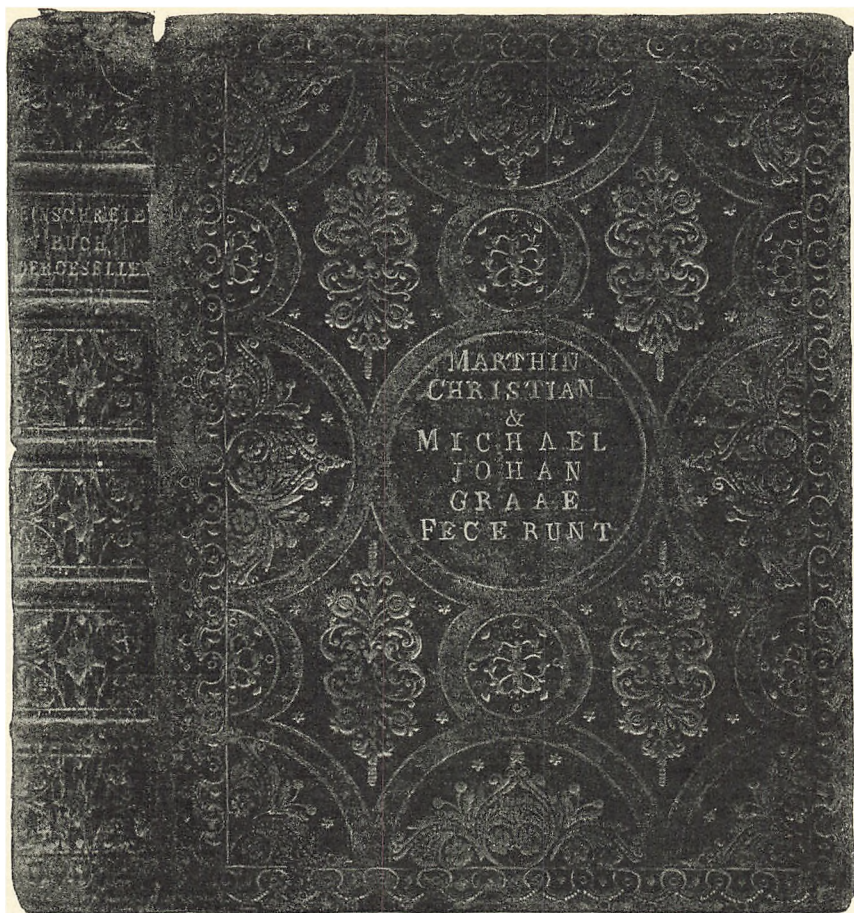
Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid

for en Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid Tid

Benson.

Kjøbenhavns Laugs Protocols Autorisering 1750.

havde Næringsret, Bønhaserne, og deres Flok rekruteredes navnlig fra Bogtrykkere og Boghandlere. Mod dem var Lauget da ogsaa meget paapassende og synes ofte at have foretaget de Undersøgelser, som

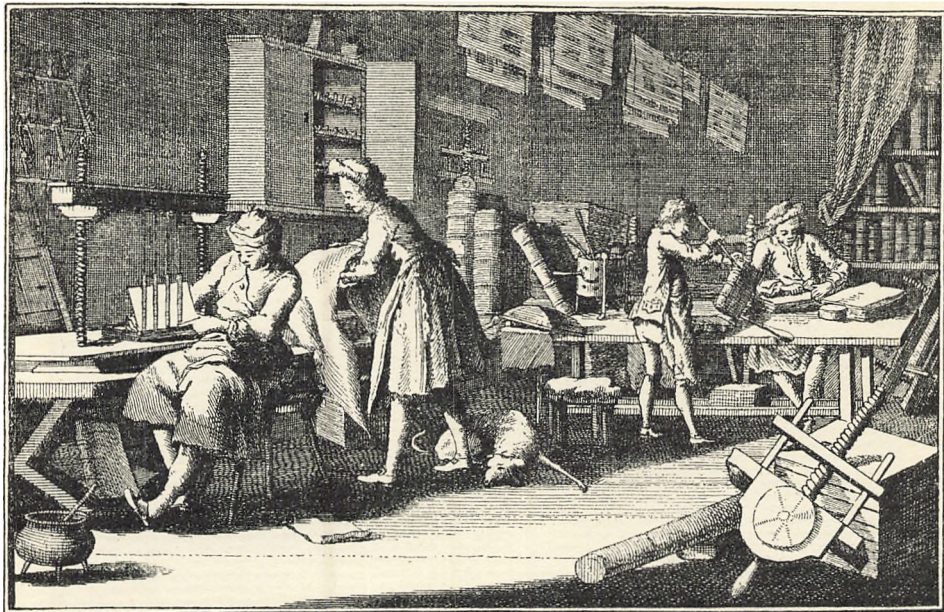

Einschreib Buch der Gesellen. 1765.

Brunfarvet Kalveskindsbind (21,3×16,5). De snoede Baand og Yderkanten er sortfarvet. Rød Skindtitel. Rig Dekoration i Haandforyldning, udført af Bogbinderavendene Marthin Christian Graa, 1736—1798, og Michael Johan Graa, 1740—1795 (Sønner af Oldemand Lars Graa, 1694—1752), Mestre fra Aarene 1766 og 1768. — Tilhører Kbhvns. Bogbinderlaug.

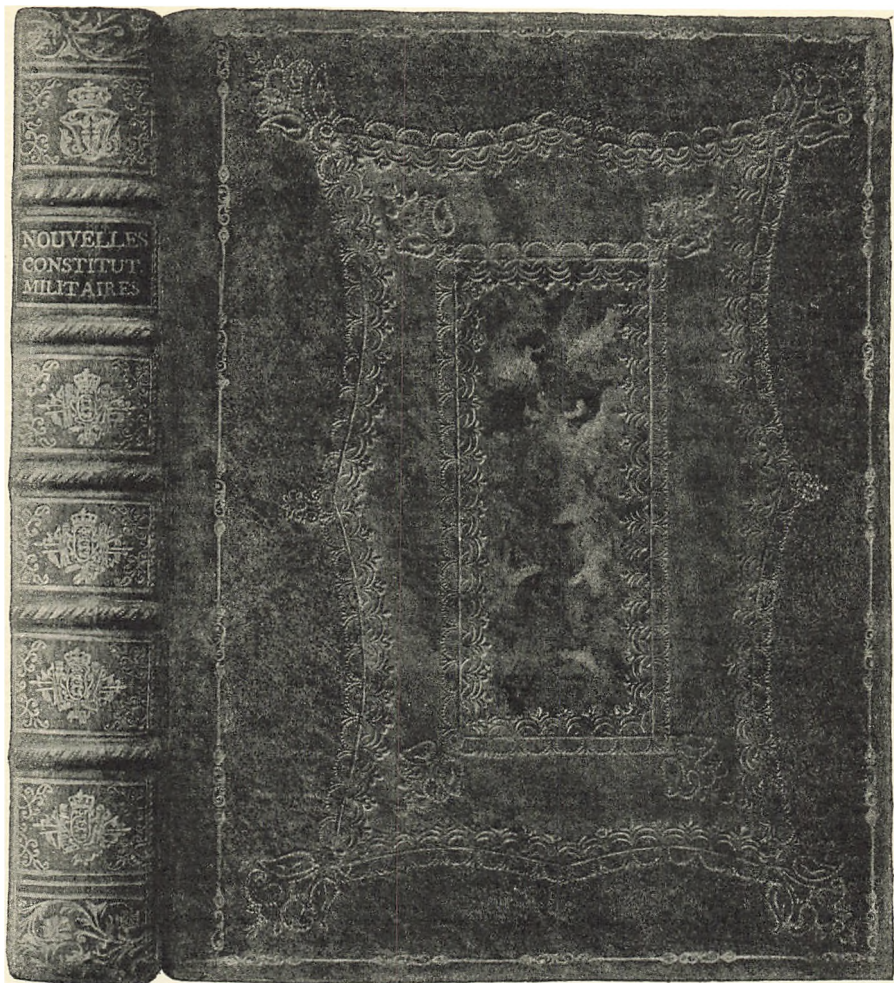
det i Henhold til Laugsartiklerne var berettiget til. Det kunde tidt gaa varmt til ved den Slags Forretninger, og en endnu opbevaret Retsforhandling giver et levende Billede af den Spænding, der herskede mellem Fagene, og de Udslag, den kunde give.

Den 11. December 1719 havde Oldemanden for Bogbinderlauget med et Par andre Mestre foretaget en Undersøgelse hos en Bogtrykker Johan Christopher Brandt og ved denne fundet en Del Tryksager, som Brandt selv havde ladet indbinde af en Bogbinderlærling. Arbejdet blev konfiskeret, og Bogtrykkeren idømt den i Laugsartiklerne

Bogbinderi i det 18. Aarhundrede.
(Efter J. S. Halle Werkstätte der heutigen Künste. Brandenburg 1762, Kobberstik.)

bestemte Bøde paa 4 Rdlr. Forsaavidt var Overtrædelsen straffet og dermed den Del af Sagen i Orden. Men medens selve Undersøgelsen stod paa hos Bogtrykkeren, havde der som venteligt var udfoldet sig en Del Mundhuggeri. Bogbinderne havde udskældt Bogtrykkeren for en „Brødtyv“, og han igen Bogbinderne for „Kongens Tyve“, hvormed han sigtede til den Trafik, Bogbinderne bevislig skal have gjort sig skyldig i, at de lod danske Bøger trykke i Tyskland og indførte Materien toldfrit. Derved opnaaede de ikke blot at faa Tryksagerne billigere udførte, end det var muligt herhjemme, men ogsaa at slippe for den Told, som ellers skulde have været betalt for det rene Papir. I den Henseende skulde altsaa Betegnelsen „Kongens Tyve“ være berettiget. Desuden paastod Bogtrykkeren, at en af Bogbinderne under

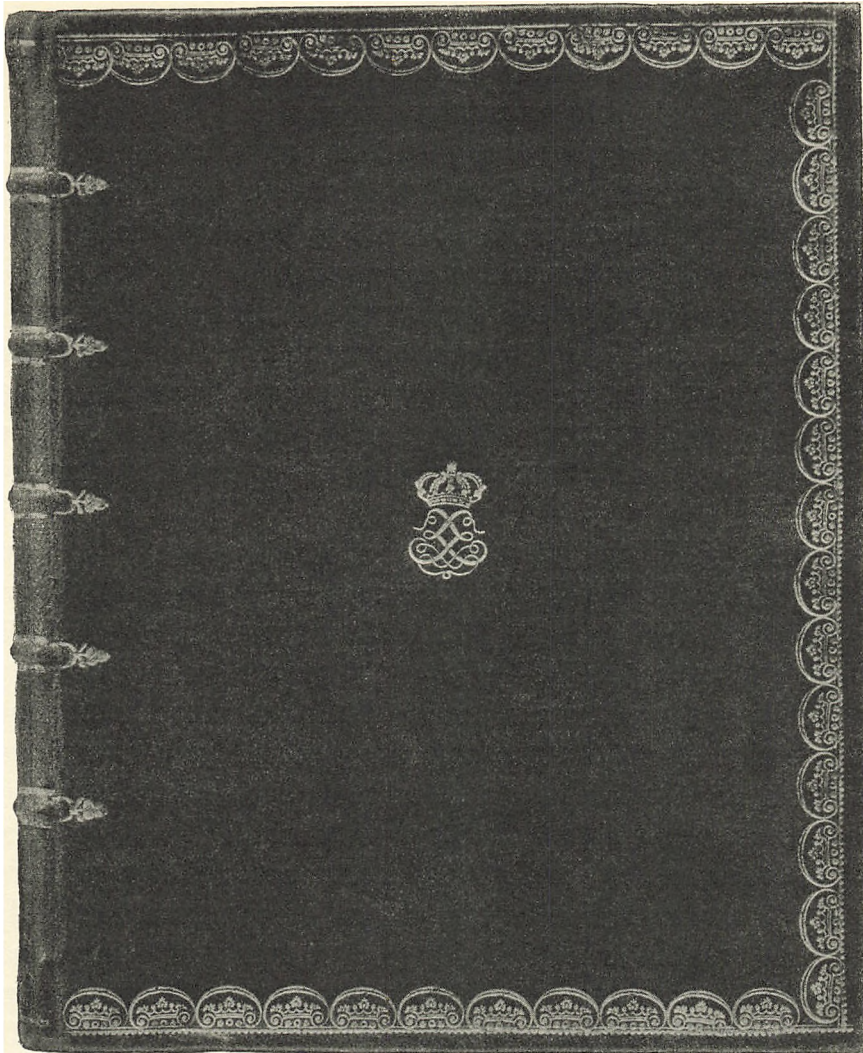

NOUVELLES CONSTITUT. MILITAIRES. 1760.

Kalveskindsbind med Haandforyldning og Blindtryk (22×17). Inderste Ramme marmoreret i grøn, sort og rød Farve. Rammen og Felterne er omgivne af en blindtrykt Bort; kun den yderste Dekoration og Ryggen er trykt i Guld. Udført af Andreas Lyman, 1700–1767, Søn af Oldermænd Andreas Lyman og Broder til Peter Lyman, 1605–1768. — Tilhører Det kgl. Bibliotek.

Inquireringen hos ham havde slaaet hans Kone. Begge Dele blev nægtet af Bogbinderne, der fordrede Bogtrykkeren dømt for ærerørige Udtryk. En Mængde Vidner blev ført, og Forhandlingerne stod længe paa, men det eneste Resultat, Lauget fik ud af sit Sagsanlæg, var den, som det skulde synes, ret salomoniske Dom, at Udtrykkene Brødtyv og Kongens Tyve kunde gaa lige op, og begge Parter idømtes en Bøde paa 2 Rdlr.

Mod rent ulovlige Overgreb kunde Lauget imidlertid værges sig, og man var da ogsaa paa sin Post imod dem. Værre var det imidlertid, naar Regeringen ligefrem paaførte Lauget Konkurrence ved at give Enkeltpersoner Ret til, trods Lauget, at arbejde i Faget. Vi kender et saadant Tilfælde fra 1723; Frederik IV gav da Bogbinder Caspar Johan Als, som i 8 Aar havde boet i Horsens, men ikke havde kunnet friste Livet, hvorfor han med Hustru og Børn var kommen i yderste Nød, Ret til at nedsætte sig i Kjøbenhavn og ernære sig med egne Hænder, indtil han fik tjent sig noget til at komme i Lauget for. 1724 fik den privilegerede Missionsbogbinder Ret til at arbejde som Frimester, d. v. s. at staa udenfor Lauget, hvorhos det bestemmes, at han skulde have Lov til at komme i Lauget uden Mesterstykke og særlige Bekostninger, saafremt Missionscollegiet skulde anse det for tjenligt. Dette var direkte Indgreb fra Autoriteternes Side i Laugets velerhvervede Ret, og man forstaar derfor godt, at Laugsmestrene paa anden Vis gjorde, hvad de kunde for at beholde Arbejdet for sig selv, saa meget mere, som det var smaat bevendt dermed, og der blev flere og flere om det. Før Pesten 1711 og Branden 1728 havde der kun været 10 Mestre i Lauget, men allerede en halv Snes Aar efter den sidste Begivenhed var Antallet vokset til 22, og de trængtes endda haardt af alskens Konkurrence, fra Bogtrykkere og Boghandlere og navnlig fra alle Slags Fuskere og de hvervede Soldater, hvilke sidste strejfede rundt i By og Land og solgte alle Haande Smaaskrifter. Af et Udkast til en Klage til Magistraten, hvilket tilfældigvis er bleven gemt i Laugs-Arkivet, fornemmer vi ret, hvor haardt Bogbinderne har følt sig gaaet i Næringen. Det hedder: „Vi understaar os at indfly til Deris høy og vel Edelheder som Stadens og voris høy Gunstige Øfrighed, med Een

**Samling af udvalgte Vers i Anledning af Dronning Louises Død 1751.
Sort Maroquin-Bind med Haandforydning. Paa Midten er anbragt Dronningens kronede Spejlmogram (23×18). Udført af Georg Julius Liebe, 1710—1778 (Hofbogbinder 1765), Søn af Johan Jacob Liebe, 1656—1725, udlært af sin Stedfader Johan Friederich Pfluer, 1693—1769,
Tilhører Universitetsbiblioteket.**

Nödtrengende Klage over Dem som i bond og Grund agter at ödelegge os, uden vi blive Naadgunstigst taget under armene og frigiorte for total ruin og undergang, af Dem som en dog have Deris Eget detsforuden at leve af og ikke bör at tage os fattige voris bröd af Munden for at berige sig selv og ruinere andre.

De Kongelig Allernaadigste os meddelte Laugs Articler dat: 16 May 1685 — viser os til voris leve Tarv benificerede med Frihed for andris indfald i voris Profession og handel; allene heldt benevntes Articuls indhold viser os til voris nærings progres: at det gandske skal være boghandlere og bogtrykkere forbudet ved bönhasere eller svenne, eller andre som ikke ere i laugget nogen böger at lade indbinde uden hos Mesterne i laugget. Den 8te articuel viser at ingen bogtrykker maa understaa sig nogen indbundne böger at sælge eller at handle med, uden det hand paa eget oplag trykker, og ikke til boghandlerne har kundet sælge.

Bogtrykker N. N. har derimod behaget offentlig paa aviserne at de- vulgere at hand vil forhandle til alle og enhver lysthavende 100 Psalmeböger uindbunden à priis 10 Sk., hvilket ham er i Grunden tilladt men derhos at han vil sælge ligeledes 100 indbundne Psalmeböger for à priis 20 Sk. Det formener vi at være ubilligt, og voris Ambt gandske til ruin, og ham allene til Nytte som paa saadan Maade kand give 100 raa Materier for 100 bind af andre os til datum ubekendte og derved i hast blive aflediget sine Materier og ved indfald i voris profession ruinere os, det er os ikke heller ubekendt at Stadens boghandlere betiener sig af samme Folkis indbildning og arbejde, hvorved vi aldelis maa undgaa [gaa under], siden vi som börn maa klage for voris höje Øfrighed som voris fader at saadan omgang er os til ruin og undergang, allerhelst tiderne ere vanskelige at fortiene penge til det tiörre bröd, da vi desforuden forud ved branden ere blevne ruinerede.“¹⁾

¹⁾ At den store Brand, der fra den 20.—23. Oktober 1728 ødelagde over 1600 Huse, og som ogsaa ramte Bogbinderne haardt, nok skulde bidrage sit til at sætte Stemningen ned, er en Selvfølge. Mellem de brandlidte var daværende Oldermænd Johann Boppenhausen, som boede i egen Ejendom Skindergade 24; efter Branden flyttede han med 5 Børn (altsaa Enkemand) til Store Strandstræde 321 og havde 1 Karl og 1 Pige i Arbejde. Claus Ritters Ejendom Store Cannich Stræde 18 nedbrændte ogsaa, hvad der tillige ramte Christian Jacobsens Enke, som havde 300 Rdl. Pant i samme. Ritter flyttede med Kone og 2 Børn til Store Torvegade 177, 2 Karle og 1 Pige havde han i Arbejde. Hans Møllers Enke, som boede i Løvstræde 132,

Vi kender ikke Resultatet af denne Klage, eller om den i det hele taget er indgivet. Derimod ved vi, at Lauget ingen Fremgang havde med et Andragende, som det 1741 indgav til Kongen om at maatte blive et sluttet Laug i Lighed med Bryggernes og Bagernes, saaledes at Medlemstallet blev begrænset til 20, at det maatte blive Bogtrykkerne forbudt at sælge indbundne Bøger, at ingen Bogbinder maatte nedsætte sig i Danmark eller Norge uden at have aflagt Mesterstykke for Lauget, hvorhos man andrager om Forholdsregler mod Fuskere og Soldater. „Vi er kommen i en saadan Decadence,“ hedder det, „at vi ikke kan leve af vor Profession med Kone og Børn, formedelst visse Misbrug, som har indsneget sig til Laugets største Præjustice og totale Ruin.“ Det var sket bl. a. derved, at Lauget „daglig saaledes formerede sig,“ at de var altfor mange om Arbejdet, dels derved at Bogtrykkerne snart ligesaa stærkt som Bogbinderne sælger indbundne Bøger, som de tildels lader indbinde af Fuskere og faar afsat ved om-løbende Drengene og Soldater. Disse sidste fyldte ikke alene Husene i Kjøbenhavn med indbundne Bøger, „saaledes at vi stakkels Mestre, der dog maa svare borgerlige Tynger og Byrder derover ofte intet kan sælge, men de løber ogsaa om paa Landet og paa Markeder, hvor de tidt og ofte saaledes opfører sig, at Borgere og Bønder fast have faaet Afsky til Bøger og Guds Ord for deslige Folks slette og onde Opførsel.“¹⁾

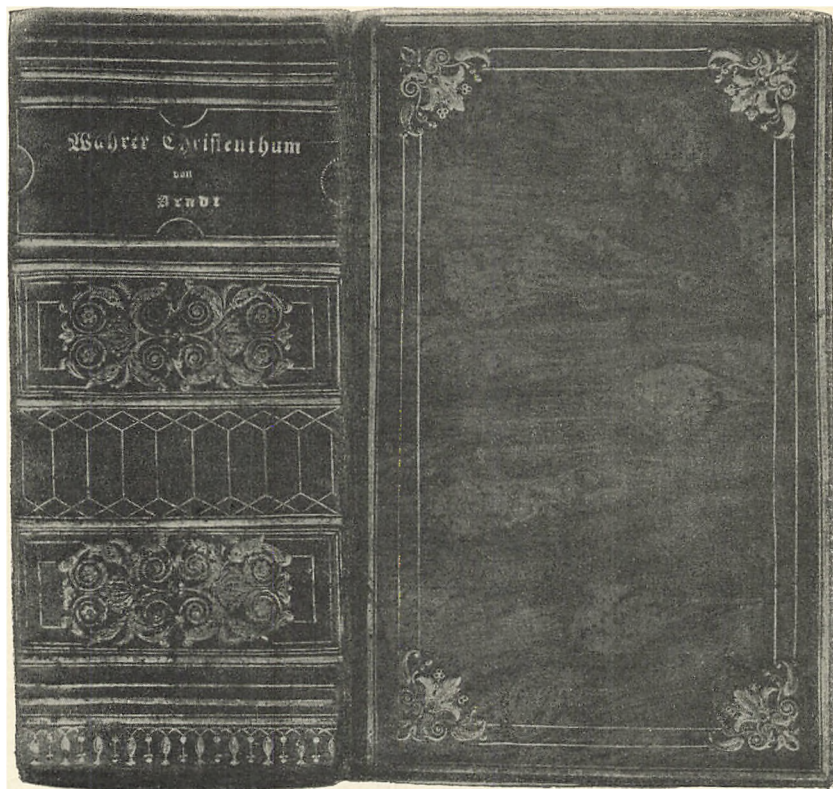
Svaret paa Andragendet var dog ikke opmuntrende. Det kom fra General Lands Oeconomi- og Commerce-Collegiet og gik ud paa, at der aldeles ikke kunde være Tale om at gøre Lauget til sluttet, lige saa lidt som man kunde indlade sig paa, at Mestrene udenfor Kjøben-

mistede ogsaa sin Ejendom og maatte med sine 2 Børn logere sig ind i Løngangsstræde 251. Andreas Lyman, der boede Lille Hellig Geistes Stræde 171 (egen Ejendom), blev ogsaa gjort husvild, medens hans 2 Sønner Peter og Andreas, der havde Værksted i samme Gade 178, tilsyneladende har undgaaet Ildsvaaden; de havde 2 Karle og 1 Pige i Arbejde. Andreas boede med Kone Gammelmynt 184, og her flyttede Faderen hen efter Branden.

Johan Friederich Plüer, der ogsaa fik sit Værksted ødelagt, boede som Lejer Lille Hellig Geistes Stræde 182; Forretningen blev fortsat efter Branden, men Mandtalslisten bringer ingen Oplysning om Stedet, med mindre det er den paa Listen opførte „unavngivne“ Bogbinder, der boede Ulkegade 147.

¹⁾ At den falbudte Litteratur i de Tider ikke altid havde større Værdi, fremgaar af et Rescript af 27. September 1726 „ingen forærgelige og forfængelige Bøger og trykt Tant, saasom St. Peders Rejse, Sybillæ Spaadom, Lucidarius Skjemt og Alvor og flere andre deslige Digte, samt forfængelige Viser og Legender maa henføres eller forhandles i Nordlandene, Finmarken og Trondhjems Amt, under Confiscation og Straf.“

havn skulde udføre Mesterstykke for Lauget. Hvad øvrige Klager angik, da var de enten ordnede af de gældende Laugsartikler, eller man kunde, hvad Overgrebene angik, holde sig til Lands Lov og Ret. Naade man saaledes ikke langt ad denne Vej, faldt det rimeligt inden-

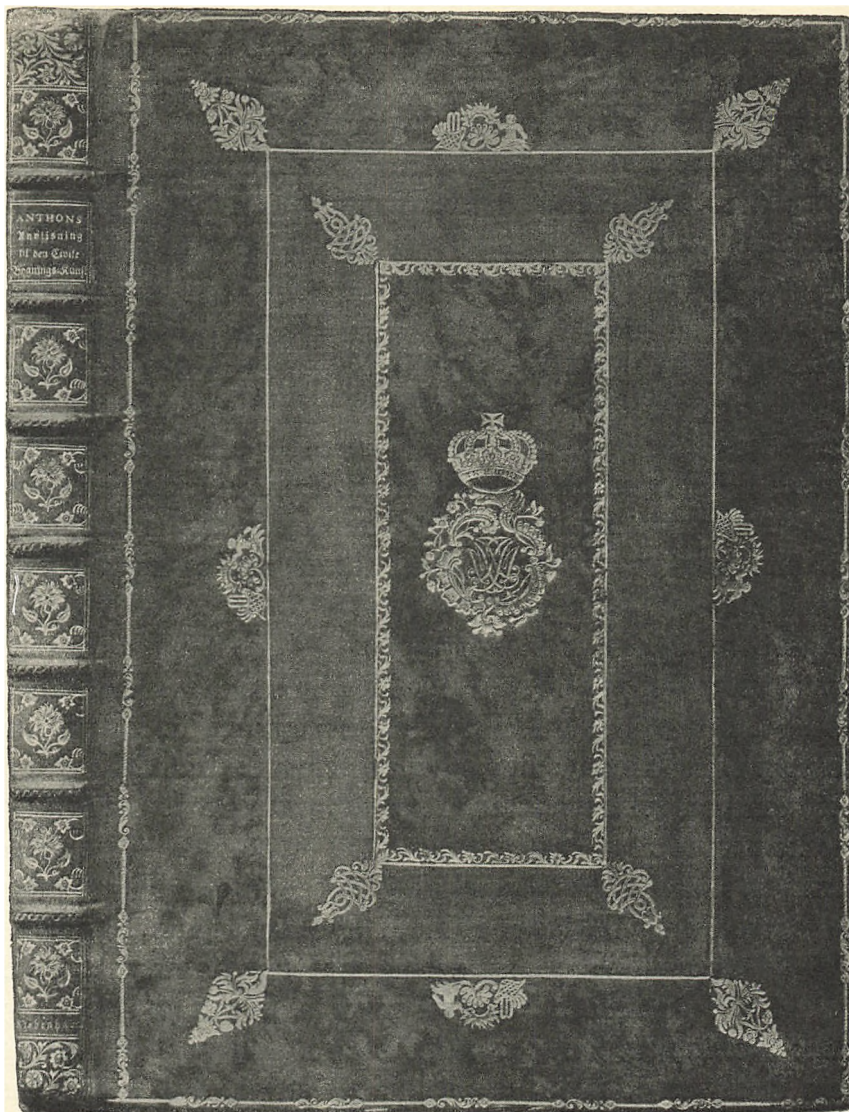

Wahrer Christenthum von Arndt 1699.

Marmoreret Kalveskindsbind med Haandforyldning (18×11,4) udført af Oldermænd Carl Hiob Westpal. Af nogle beskrevne Blade fremgaar det, at Bogen forinden Ombindingen har tilhørt Oldermænd Gabriel Steenberg og dennes Hustru Salome Mühlhausen. Efter Westpal og Hustru Elisabeth, født Steenbergs Død, gaar Bogen i Arv til Oldermænd Ludvig Jensen Brønning, der var gift med Christiania Carolina, f. Westpal. — Tilhører Overretssagfører F. G. Brønning.

for sin egen Kreds at gøre, hvad man kunde, for at begunstige sine egne, selvom det strengt taget ikke var helt i Overensstemmelse med de gældende Bestemmelser. — Alt 1724 havde man saaledes vedtaget, at Mestersønner kunde nøjes med at staa fire Aar i Lære og helt slippe for Mesteraaret, naar de vilde indtræde i Lauget ¹⁾). Den samme

¹⁾ Efter Lavsartiklerne var Læretiden 5 Aar, medmindre Lærlingen kunde Latin. I saa Fald slap han med 4 Aar.

Georg David Anthon: Grundig og tydelig Anvisning til den Civile Bygningskunst 1759. Brunt Kalveskindsbind med marmoreret Midtfelt og Yderramme, haandsforgyldt Ornamentik i Rokoko. Dronning Juliane Maries kronede Spejlmonogram er anbragt paa Midten af Bindet (37,5×26). Dette er udført ca. 1772 og rimeligvis af Forfatterens Broder Peter Anthon. (1722–1782). Tilhører Universitetsbiblioteket.

Ret skulde tilkomme saadanne fremmede Svende, „som kommer her udenlands fra, og efter begiering bekommer nogen voris Mesters Enker eller Døtre efter Guds Forsiun til Ægteskab“ ¹⁾). Omvendt har man næppe gjort alt, hvad man kunde, for at modstaa Fristelsen til at gøre det lidt dyrt for helt fremmede Svende at komme i Lauget.

Det synes i hvert Fald at have været Tilfældet med Friedrich Heinrich Utter, der i Aaret 1768 eller 69 synes at have betalt lovlige mange Afgifter. Saavidt man kan se, har der været noget muggent ved hans Papirer, saa at han foruden Bøde har maattet lade Lauget sammenkalde 3 Gange og derfor ogsaa har betalt 3 Gange „Fordergeld“. Men udover dette har han yderligere maattet afgive 16 Rdlr. da han lavede Mesterstykke og dertil oven i Købet Traktering, ialt ca. 30 Rdlr. Oldermændene affærdiger ham med, at „Forderpengene“ var lovlige nok, han skulde tillige snarere have betalt Mestrene for deres Tidsspilde. Traktementet kunde han have ladet være med, det havde ingen forlangt af ham. Bøden derimod kunde tilbagebetales ham. Hvorledes Sagen endte, vides der ikke noget om, thi det er aabenbart et af den Slags Spørgsmaal, der er bleven afgjort under Haanden og slet ikke er bleven behandlet paa de officielle Møder, hvor Øvrigheden var repræsenteret. Der er nogen Grund til at tro, at man nu og da har fundet sammen og er bleven enige om visse Ting af almindelig Interesse, uden at man har anset det fornødent at slaa det fast skriftligt.

Dette kan man bl. a. tænke sig er sket en Gang i Begyndelsen af 1770erne, da man i al Venskabelighed aabenbart er bleven enige om at dele Kassen. I 1775 klager et Medlem over, at han ikke har faaet noget af Rovet, men denne Besværing klaredes flot med, at vedkommende flyttede saa tidt, at man ikke vidste, hvor han boede og derfor heller ikke kunde tilsige ham, og hvad Delingen angik, havde han faaet sin Part, saavidt den havde kunnet strække til mod hans Restancer.

Alt i alt faar man af de her anførte Smaatræk et ret levende Indtryk af de ringe Kaar, Laugets Medlemmer har arbejdet under. Efter alt hvad vi kan se, er de bleven yderligere forværrede i Løbet af det 18.

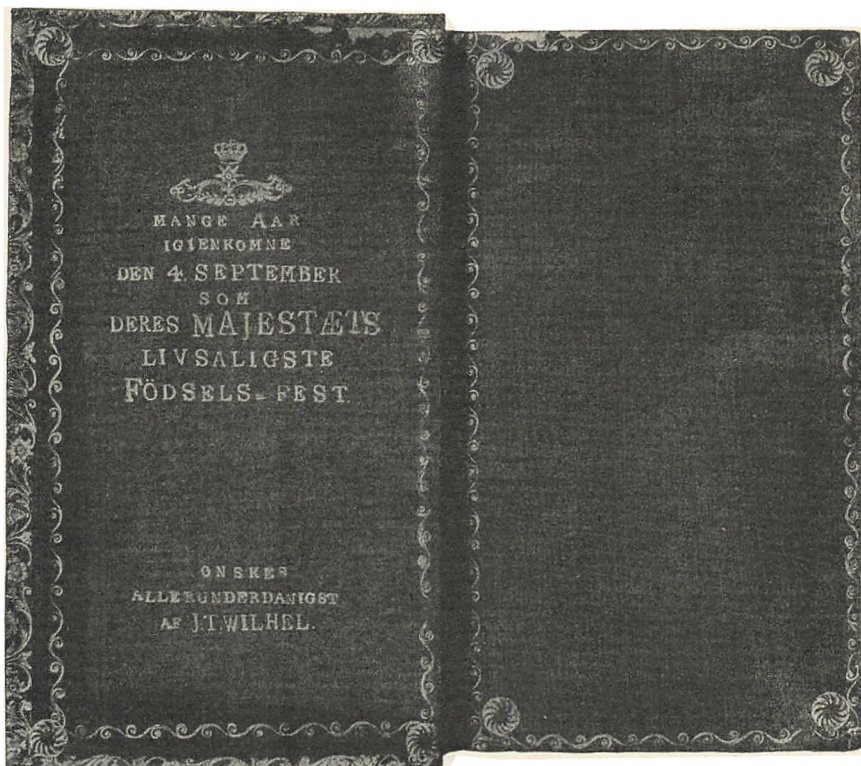
¹⁾ Se Bilag VI.

Psalm-Bog 1778.

Rødt Maroquin Bind (18,5×11). Dedikationseksemplar til Dronning Juliane Marie af Danmark, med hendes kronede Monogram. Udført af Hofbogbinder Johan Tobias Wilhelmi. 1718–1798. Tilhører Det kongelige Bibliotek.

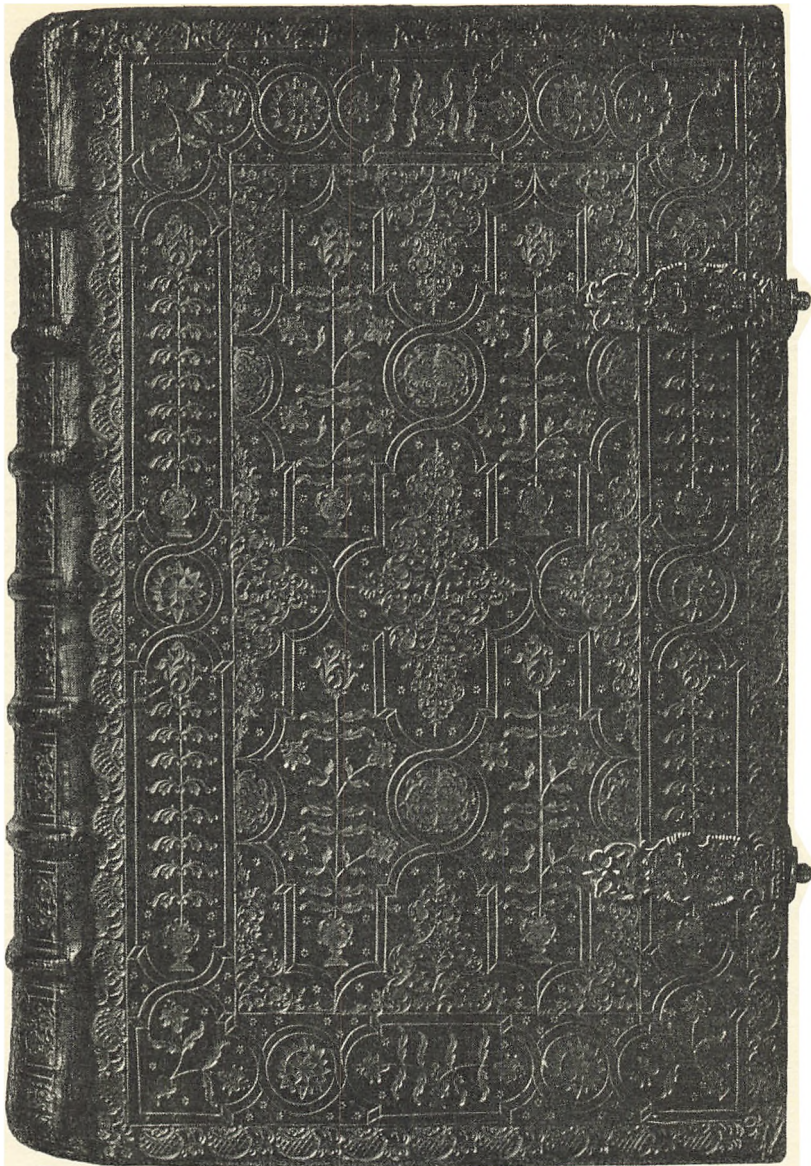
Aarhundrede, og den Forøgelse af Hovedstadens Indbyggerantal, som fandt Sted i dette Tidsrum, er næppe kommen Bogbinderne tilgode i særlig høj Grad, fordi de Befolkningsklasser, der særlig voksede, nem-

Forsats med Dedikation i Dronning Juliane Maries Psalmebog.

lig de lavere, heri indbefattet Matroser og Soldater, efter alt hvad der foreligger, paa den anden Side har grebet stærkt ind i Laugets Næring.

Den egentlige Indbinding af Bøger har næppe i et forholdsvis saa lidet bogkøbende Samfund, som det danske endnu var paa dette Tidspunkt, kunnet ernære ret mange Bogbindere. De har maattet friste Livet ved Salg af Katekismer og gudelige Skrifter, som de selv indbandt, Skolebøger og Stilehæfter o. desl. Men netop paa dette Omraade, hvor der efter Tidens Forhold var Tale om Masseproduktion, har Konkurrencen ikke kunnet holdes ude. Overfor den er den gamle Laugsorganisation, der var skabt helt paa Grundlag af den haand-

Biblia. Das ist die gantze Heilige Schrifft. Nürnberg 1768.
Rødt Maroquin Bind med Haandforyldning (47×29). Underlaget er svært Træ med skraa Kanter ind mod Snitten. Udført som Mesterstykke 1784. Paa Bagsiden af Titelbladet staar skrevet: „Denne Bog er indbundet af mig 1784 Kiøbenhavn Niels Anthon.“ (Niels Anthon, f. 1761, d. 1829, Søn af Peter Anthon).
Tilhører Kunstindustrimuseet i Oslo.

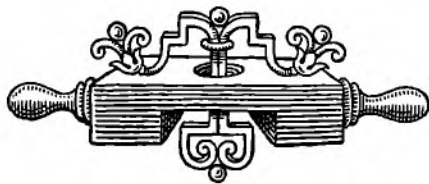

værksmæssige Teknik og det sluttede Marked, kommet tilkort, og man har i mange Henseender maattet give op overfor alle dem, som forstod at bore sig ind mellem Bogbinderne og det ny opvoksende Klientel af Smaafolk, der var Kunder til netop alle den Slags Smaatryk, som Bogbinderne forhandlede.

Paa gammel Haandværkervis og opdragede i Fortidens økonomiske Anskuelse om, at enhver skulde have sit at leve af, og at det var hans Ret at faa sit Udkomme ubeskaaret, ser man da de gamle Bogbindere som Offer for de nye Tider, der nu begyndte at gøre sig gældende. Man forstaar deres Klager og kan sætte sig ind i deres Nød. Thi ingen af dem forstod at indrette sig efter de nye Tider og lempe deres Produktion efter dem.

Tidsaanden var dem imod, og fra Midten af det 18. Aarhundrede rettedes der det ene Indhug mod den gamle Laugsorganisation efter det andet. Og mod dem vidste man ikke at værgе sig. Man tog mod Slagene, dukkede Hovedet og bed sig blot saa meget stærkere fast i det nedarvede, for hvis Opretholdelse man kæmpede med en Udholdenhed og en Sejghed, der maa vække vor dybeste Medfølelse; thi trods den Nedgangsperiode, Bogbinderne aabenbart har levet under rent økonomisk set, holdt de dog Faget og dets Traditioner oppe.

Danske Bogbind fra denne Periode hører vel ingenlunde til de fremmeste, men Bogbinderne vidste dog at følge saaledes med Tiden, at deres Arbejder indtager en hæderlig Plads i Bogbindets Historie. Ikke elegante, ikke raffinerede, men solidt udførte og prægede af den gamle Overleverings gode Smag vidner de den Dag i Dag om hæderligt Haandværksarbejde.

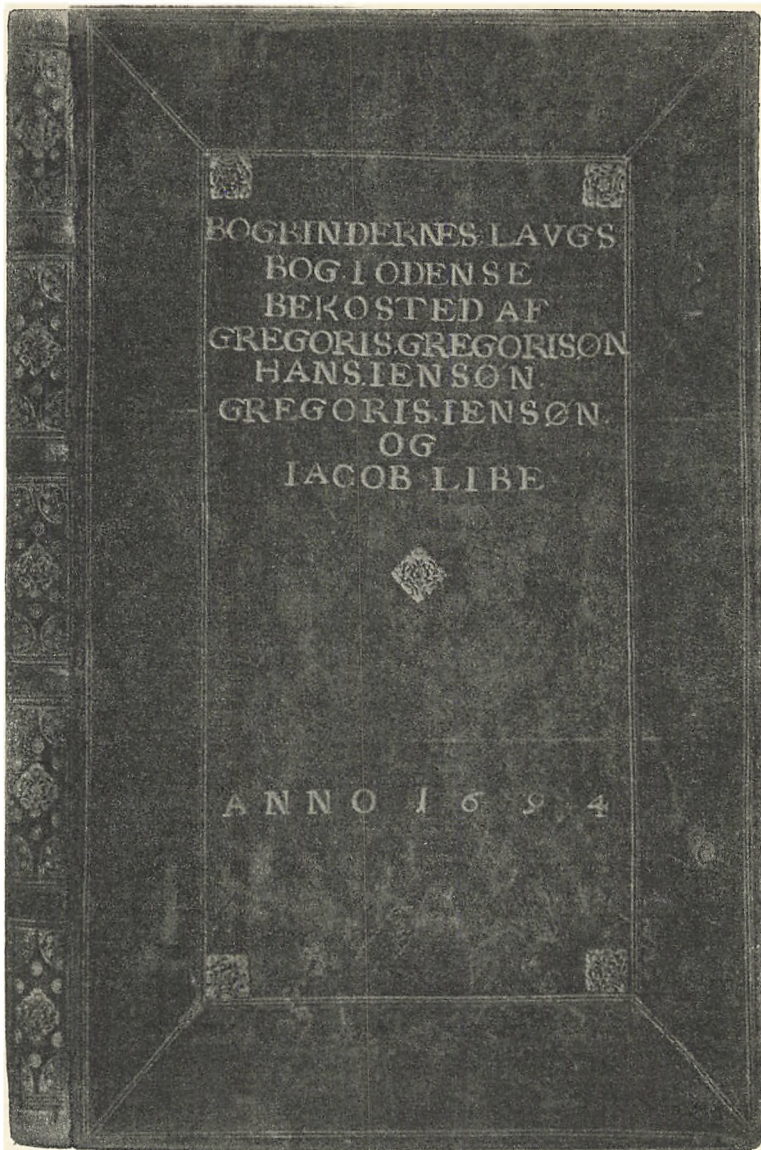
VI. DEN NYE TID NÆRMER SIG

m Forholdene for Bogbinderne end har været ringe indenfor Lauget i Kjøbenhavn, saa er det dog givet, at det i een Henseende har forstaaet at gaa i Spidsen, nemlig som Bærer af den zünftige Tradition indenfor Danmark og Norge. Vi ser da ogsaa, at selv om Regeringen ikke vilde gaa med til at anerkende Lauget i Kjøbenhavn som det herskende over andre Byer, har ikke desto mindre Bogbinderne i disse — med eller mod deres Vilje — indmeldt sig deri, og Grunden hertil er forsaavidt let at forstaa, som den Provinsbogbinder, der ikke var indmeldt i Kjøbenhavn, næppe kunde faa Svende. Man finder derfor ogsaa i Laugets Protokol tilmeldt Mestre fra Aalborg, Randers, Viborg, Horsens, Bergen, Trondhjem og flere andre Byer. Kun een dansk Provinsby har hævdet sin Selvstændighed, nemlig Odense, hvor der i Aaret 1694 af fire Mestre, Gregorius Gregorisen ¹⁾, Hans Jensen, Gregorius Jensen og Jakob Liebe, oprettedes et særligt Laug. Efter hvad man kan skønne af de bevarede Protokoller, har dette Laug for saa vidt været zünftigt nok, som man ser, at det holder Møde „for aaben Lade“ og opkræver Tidepenge „efter Sædvane“. Vi ser ogsaa, at de tilrejsende Svende, selv om de var danske, indskriver sig i Svendebogen, aabenbart efter en overalt gældende Formular, hvorpaa følgende kan tjene som Eksempel:

„Anno 1740 den 29 Martig bin ich, Benedex Bergstrom, geburdig aus Sweden, von Kopenhagen nach Ottensze gekommen und habe bei den Hr. Vater Poul Frederick Junge zu gesprochen und ist nach Handwärchs gebrauch umgeschau und habe arbeit bekommen bei Hr. Parman und ist mihr ahllen Ehre wider fahren, wo vor ich mich schuldig bedanche, wie es gott füg, bin ich froe mitt.“

¹⁾ Aar 1680 havde Gregorisen indrettet en Boglade i en Pakbod „udi et Hus i Korsgade ved Hiørnet af Staalstræde“. Dette var Odenses første Boghandel; den ophævedes dog atter efter 1½ Aars Forløb.

Bogbindernes Laugs-Bog i Odense 1694.

Brunfarvet Kalveskindsbind. Haandforyldt (32×20). De paa Bindet trykte Navne er Odense Laugs Stiftere; af disse rejste sidstnævnte (Johan) Jacob Liebe i Aaret 1698 til Kjøbenhavn, hvor han valgtes til Oldemand 1707.

Opbevares paa Odense Landsarkiv.

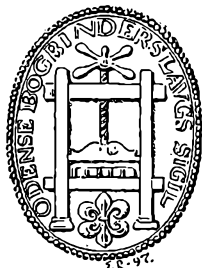
I Høi Herre Ch. Hertze
 Bøis Bogbinder Lægs Bog, Lænds
 Bøger og andre Bøger og som Næste
 "være i sinne med dem, der
 som alle Herrens alt sin Lægs
 "Kontor og Administration for
 "være avend, og det er offer
 "for af Magistraten, der
 "Dette foruden, som ofter
 "og som mest avend i sin
 "sinde, som her i den
 "at som, indtil her
 "at den, og her
 "den = 20 = Juni = 1694

P. Blancheborg
 H. H.

Odense Laugs Bogs Autorisering 1694.

Men hvor zünftigt og selvstændigt end Odense-Lauget kan have været, har det dog naturligvis ikke kunnet staa Maal med den større Institution i Kjøbenhavn, alene af den Grund, at Medlemsantallet altid kun var ringe og Svendenes som Følge deraf ogsaa ubetydeligt.

Af en lille Regnskabsbog, der begynder 1756 og slutter 1863, fremgaar det saaledes, at Antallet af Mestre i Odense det meste af det 18. Aarhundrede kun var to, i de sidste Tiaar tre. Alligevel drager man Omsorg for, at Lærlingene „løsgives“ paa ærlig Vis, og at ingen uærlige Personer optages, uden at deres Fortid er undersøgt. Dette ses saaledes at have været Tilfældet 1753 med en Svend, om hvem Odense-Lauget har erkyn- diget sig i Kjøbenhavn, baade hos Mestrene og Svendene, og som det synes ogsaa med god Grund. Svendene oplyser saaledes, at han i Sverige har forfalsket Bancosedler og af den Grund har været fængslet, men undsluppen af Arresten. Mestrenes Skudsmaal er ikke bedre; det gaar ud paa, at han selv har skrevet et falsk

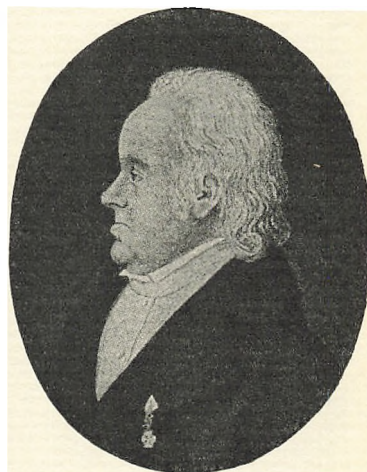

Odense Laugs Segl
1694.

Lærebrev, og at Odense-Lauget bør gøre „kurzen Proces mit dem Kerl“, thi han vil bare prøve paa, hvordan han kan begaa sig i Odense, nu da han er færdig i Kjøbenhavn. „Seine Politesse sind wohl sehr klug aber doch bisweilen dumm und naseweis und er wird vielleicht in sein eigen Unglück laufen ehe er selber mahl davon weiss“.

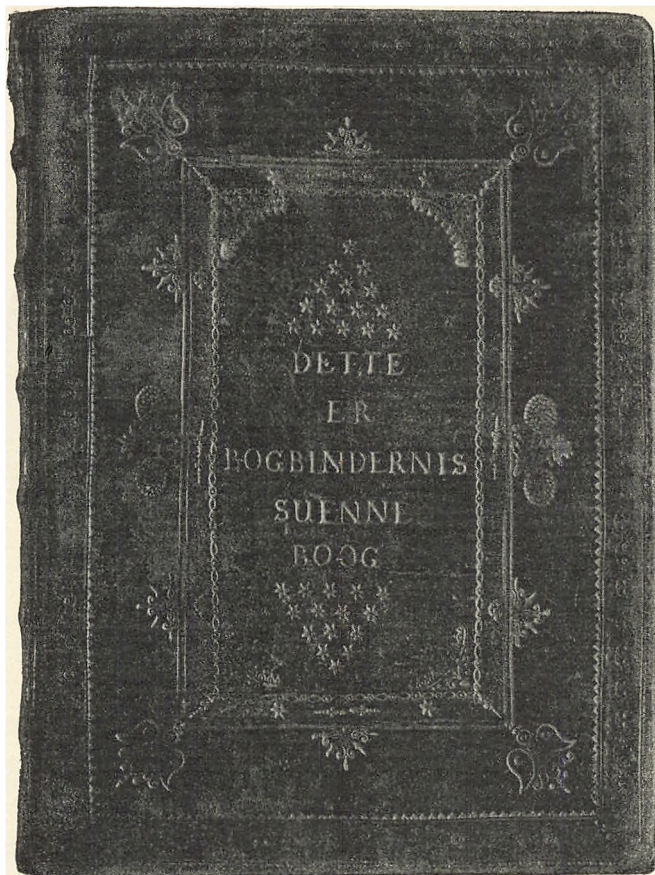
Saaledes har man efter Evne søgt at holde sig paa Højden med For- dringerne til Faget i Odense, men det ses dog, at man ikke altid har kunnet staa sig og meget ofte har maattet bøje sig for Trykket fra højere Steder. Det er saaledes betegnende, at Laugets senere mange- aarige Oldermænd Friederich Milo sammen med Niels Nielsen 1783 faar Privilegium paa at indtages i Lauget uden at have forfærdiget Mesterstykke og i Fællig fortsætte Forretningen efter afdøde Bogbinder Johan Friederich Milo mod at opdrage hans 5 uforsørgede fader- og moderløse Børn. Paa samme Maade maatte Lauget finde sig i, at Bog- binder Johan Gottlieb Schmidt fra Fredericia 1785 fik Tilladelse til at nedsætte sig i Odense og holde Svende. Lauget søgte ganske vist at sætte igennem, at han skulde affinde sig med det, men Cancelliet fri-

tog ham derfor. Det var jo heller ikke Tiden til at hævde sig, hverken i Henseende til Haandværks Skik og Brug eller i andre Retninger. Først og fremmest passede Øvrigheden paa, at intet Laug tiltog sig nogen Selvstændighed, men hvad der var det vigtigste, der begyndte at rokkes ved selve Laugsvæsenets Grundvold, dets anerkendte Eneret indenfor sit Omraade. Dette skete ikke blot derved, at Regeringen, som forhen omtalt, hvert Øjeblik indsatte Frimestre, men allermest derved, at man begyndte at nærme sig Tankerne om Næringsfrihed. — Aarhundreder igennem havde den Tro været herskende, at man skulde regulere Næringslivet, ordne selv dets mindste Enkeltheder ved Lov, fastsætte, hvad der maatte indføres, og hvad der maatte udføres, alt i den Tanke, at man derigennem blev i Stand til at sikre Landets Velstand og sørge for Indbyggernes Udkomme. Dette var ogsaa ganske naturligt, saalænge man udelukkende levede paa den haandværksmæssige Teknik, hvis Produktion var langsom og dyr og som Regel indskrænket til at virke for og leve af et lille stedligt Marked. Til dette var Laugsvæsenet indrettet, og for dette passede det. Men efterhaanden som Tekniken for en Del Fag forbedredes, og man paa visse Omraader gennem en Masseproduktion naaede til billigere Produkter, opdagede man, at disse ikke kunde nøjes med det stedlige Marked, men maatte have videre Omraader til Afsætning. Derved stødte man imidlertid paa de gamle Laugsprivilegier, og da disse ikke var til at komme udenom, opstod ganske naturligt den Idé, at de burde ophæves, og at Næringsfrihed var den naturlige Tilstand, som ogsaa stemmede bedst med de Tanker, der samtidigt begyndte at bane sig Vej om Individets Frihed. Ingen burde hindres i at udnytte sine Kræfter, som han bedst vidste og kunde. Alt, hvad der kunde hæmme Mennesket i Udfoldelsen af sin frie Virksomhed, burde udryddes. Det gjaldt om, saa meget

Friedrich Wilhelm Milo, D. M.
 F. 11. Dec. 1768, d. 24. Jan. 1844.
 Oldermand 1802—1826.

som muligt, at fremme Produktionen, thi jo mere man kunde afsætte, jo flere Penge kunde man ogsaa skaffe til Landet. Rigdommen bestod efter Datidens Mening i at have den størst mulige Beholdning af ædelt Metal.

BOGBINDERNIS SUENNE BOOG Odense 1724.

Brunt Kalveskinsbind med Blindtryk (20,5×15). Udført af Bogbinder-svendene Jørgen Christopher Getretter og Joachimmus Pharman — Mestre henholdsvis fra 1725 og 1735. Sidstnævnte var Søn af Oldermænd Johan Pharman. Opbevares paa Odense Landsarkiv.

Saaledes forenedes da de nye Tanker baade paa det økonomiske og det filosofiske Omraade om at modarbejde Laugsvæsenet.

I Danmark fandt disse Ideer deres Udtryk i et kongeligt Rescript af 10. April 1761, der var forfattet af Generalprokurør Stampe, og hvori det hedder:

„Udi en velindrettet Stat bør det ikke lettelig formenes nogen at ernære sig paa hvad lovligMaadehanbedst ved og kan.“ Kongen vilde derfor en Gang for alle have besluttet, at intet nyt Laug efterdags maatte stiftes, medmindre det var saaledes indrettet, at enhver der ønskede

det uden Bryderi eller Omkostning kunde optages mod at betale en Kendelse af 4 til 6 Mark eller „lidet meere“. Formelle Mangler skulde ikke længer være til Hinder for at komme i Laug, og Fattigfolk maatte arbejde i hvilken som helst Profession med egne Hænder, ja med Drengs og Haandlangers Hjælp, naar de erklærede, at de ikke vidste

anden Maade at ernære sig paa, og det ved nærmere Undersøgelse viste sig, at „det omtrent forholder sig saaledes“.

En Følge af denne Forordning var et Rescript af 27. August 1762, bekendtgjort ved Plakat fra Magistraten af 1. September s. A., der nedsatte Udgifterne ved Optagelse i Laugene, ligesom Mestersvendeaaret bortfaldt ¹⁾. For Bogbinderlaugets Vedkommende fastsattes følgende Takst for Aflæggelse af Mesterstykke:

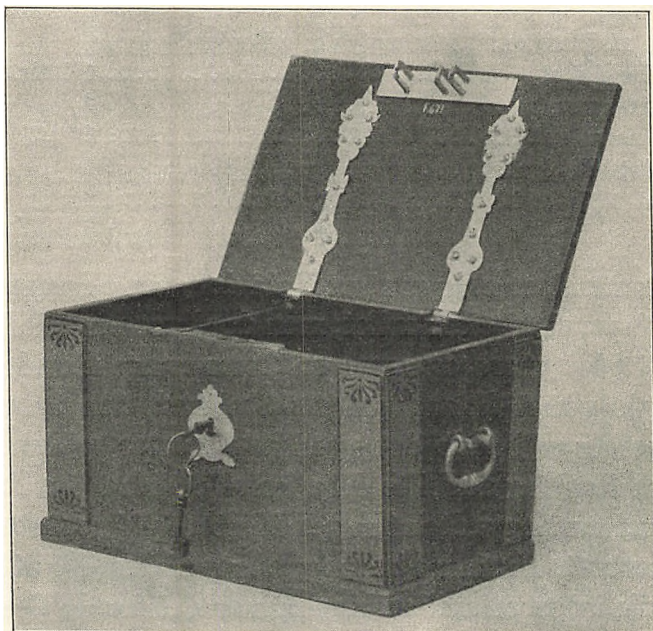
Leje af Værelse til Mesterstykkets Forfærdigelse,	
Værktøj etc.	1 Rdlr.
Laugskassen	2 „
Oldermanden	1 „
Laugets Fattige	1 „
Politi-Betjente for Tilsyn at ej trakteres	1 „
	<hr/>
	Ialt 6 Rdlr.

Disse Bestemmelser slog et stort Hul i det gamle Laugsvæsen. Mesterstykket blev vel ikke afskaffet, men der ligesom pilledes ved dets Karakter. Det blev mere og mere en Tvangssag, i Stedet for at det tidligere havde været Haandværkets Stolthed, den Prøve paa egen Dygtighed, som gav baade den vordende Mester og den Stand, han tilhørte, indre Hold og adskilte dem fra alle andre, fra Frimestre og Fuskere. Svendene begyndte at se paa Mesterstykket som noget overflødigt og kostbart, Mestrene bare forlangte af dem for at hindre dem i at komme til; i den offentlige Mening var det for de fleste en overflødig Levning fra gammel Tid, der burde afskaffes som noget, der hæmmede den enkelte Persons frie Bevægelse og i Virkeligheden ingen Sikkerhed gav for hans Dygtighed. Det maatte blive den frie Konkurrence, som bestemte, hvad den enkelte Mester dueede til. Det gamle Laugsvæsen var for alle dem, der saa nyt og friskt paa Sagen, noget uhyre gammeldags, som indskrænkede baade Mestres og Svendes Bevægelsesfrihed i en utilladelig Grad. Om end Mestrene i de fleste Tilfælde naturligvis holdt paa Laugsvæsenet, blev dog hele den nye Skoles Syn ikke uden Indflydelse ogsaa paa dem. Thi det undergravede i det stille hele det gamle Sammenhold og den Standsbevidsthed, der tidligere havde faaet Laugsbrødrene til at staa sammen i

¹⁾ Se Bilag IV.

godt og ondt. Man kan paa mange Maader — og navnlig da i et saa lille Laug som Bogbindernes — mærke den tiltagende Slaphed. Det ses alene af den Mangel paa Liv, der herskede i Lauget. Det ene Aar gaar omtrent som det foregaaende. Regnskabet er saa at sige ensartet det ene Aar som det andet. Noget særligt spændende skjuler der sig næppe under den atter og atter gentagne Udgiftspost: „til

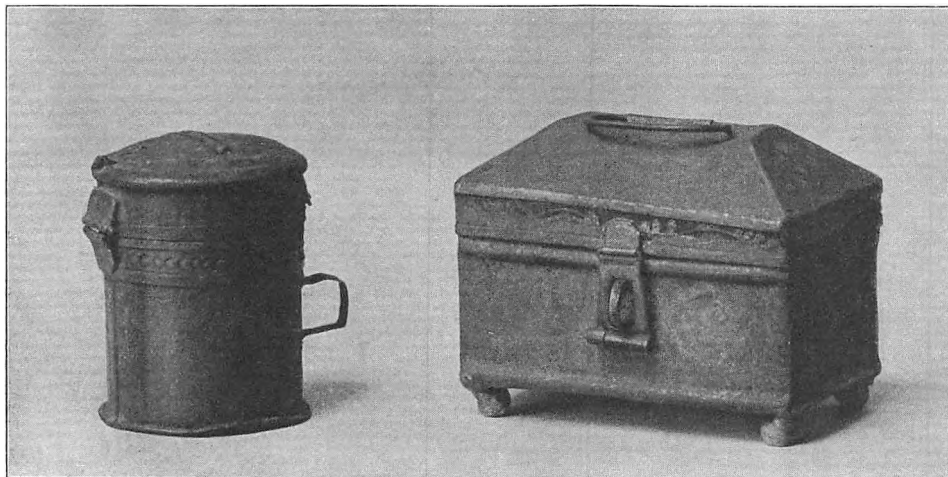
Odense Laugs Lade
(Længde 47, Bredder 30, Højde 29). Graamalet med Farve-Dekoration. Laaget
bærer følgende Inskription:

Bogbinder
1694 Laugets 1904
Lade

Opbevares paa Odense Folke-Museum.

Udgift udtagen“ eller „til Udgifter ved adskilligt“. Der kan naturligvis ved denne ubestemte Opførelse tænkes paa mange Ting, men i det hele faar man dog den Opfattelse, at Samværet har været temmelig dødt, og at man ikke en Gang, som det dog var Tilfældet i de andre Laug, holdt et lille Sold nu og da. Kun 1756 d. 17. Juli studser man ved en Udgift paa 240 Rdlr. i Kjøbenhavns Laugs Regnskabsbog, for, som der staar „til nødvendige Laugsudgifter“, og spørger sig selv om, hvad der pludseligt kan have foraarsaget en saa enorm Udgift,

men Løsningen paa Gaaden faar man rimeligvis ved at se paa Indtægtssiden for den samme Dag, hvor der staar opført: „Blev efter nøje Beregning efter at Uddelingen var ved Lauget sked contant i Laden 62 Rdlr. 4 Mark 14 Skilling“. De nødvendige Udgifter synes saaledes at opløse sig i en almindelig Deling af Kassebeholdningen mellem Laugsbrødrene. Hvis denne Forklaring er rigtig, hvad meget taler for, naar den sammenholdes med den i forrige Afsnit foretagne Uddeling, kaster den et klart Lys over Laugets og Laugsmedlem-

Odense Laugs Bøsser.
Opbevares paa Odense Folke-Museum.

mernes indskrænkede Forhold. Man har ikke Sans for, at en Kassebeholdning kan være af Betydning en Gang i kommende Tider eller kan bruges til Fremstød af en eller anden Art. — Heller ikke fra Svendenes Side synes der at være noget, der tyder paa Liv og Bevægelighed. Medens der indenfor andre Fag til Tider kunde være rene Rebellioner, er alt indenfor Bogbindersvendene aabenbart gaaet saare roligt og adstadigt til. For en væsentlig Del kommer dette af, at Bogbindersvendenes Antal aldrig har været særlig stort. Paa Grund af det ringe Antal Svende var Forholdet mellem dem og Mestrene altid meget patriarkalsk. Svenden fik stedse Kost og Logis hos Mesteren og var i mange Henseender som en Søn af Huset. Man hører da heller aldrig, at Svendene er optraadt med særlig Styrke, eller at deres særlige

Sammenslutning nogensinde har gjort sig gældende. De har aabenbart indskrænket sig til at passe paa hinanden indbyrdes og at betale deres „Auflegegelt“ og har vist ellers i de fleste Tilfælde ladet Oldermændene raade. Ofte var det denne, der var „Gesellen Vater“ og tog sig af de rejsende Svende. Lauget havde i hvert Fald „Tegn“, som det indkøbte til rejsende Svendes Forplejning, aabenbart hos en eller anden Krovært. Lauget sørgede ogsaa for syge Svendes Pleje,

Bogbinderlaugets Mester-Lade

(Længde 47,5, Bredde 31,5, Højde 30,5). Rødbrunnt Maroquinskindsovertræk med Haandforgyldning
lange Kanterne. Udført 1779 af Oldermænd Gabriel Steenberg. 1727—1785.

og at det ogsaa har anvist dem Arbejde efter de gældende Omskikkingsregler er der ingen Tvivl om. Svendene har da paa alle Maader følt sig Mesterlauget undergivet og rettet sig efter dets Bestemmelser. Dette kommer ogsaa ret ejendommeligt frem i Aaret 1794, da Tømmer-svendene gjorde Oprør og nedlagde Arbejdet under livlig Sympatitilkendegivelse af en Mængde andre Fags Svende. Anken gjaldt ikke saa meget Lønnen som Misfornøjelse med Arbejdsvilkaarene i det hele taget, og navnlig det, at en Svend ikke havde Lov til at sige sin Plads op, naar det behagede ham. Striken foraarsagede stor Opsigt og gav Anledning til, at der blev nedsat en Kommission, som skulde

Sølv-Bæger i Louis XVI Stil

Bægeret, der fra Fod til Top maaler 19 ctm., er efter al Sandsynlighed en Gave fra Bogbindersvende-Lauget til en Oldermænd. Paa Siden ses tre ovale Cartoucher, hvorover er lagt en dreven Blomsterguirlande. I disse er Navnene paa følgende Svende indprykket: N. Nielsen v. Kopenh. Als Allgesell — J. E. Schiemann v. Königsberg — J. J. Sundbeck v. Udewalla — J. Clausen v. Ripen — J. Conrad Botner v. Kopenh. — J. B. Sost v. Insterburg — J. Montzheimer v. Königsberg — T. Jacobssohn v. Revell — A. Claussen v. Augustenb. — C. H. Westphal v. Leipzig — J. J. Mierwinlk v. Dantzic — A. Kantor v. Aschersleb — F. W. Vogt v. Riga — J. P. Born v. Gumbinnen — H. F. Constant v. Berlin — N. L. Valentin v. Kopenh. — N. Davidsen v. Kopenh. — F. Schrader v. Kopenh. — H. Rietz v. Christianssand — D. Hayer v. Kopenhagen — J. L. Lytken v. Kopenh. — J. F. Liebe v. Kopenh. — H. Gronau v. Kopenh. — N. P. Anthon v. Kopenh. — H. J. Lausten v. Kopenh. Als Jungesell — Anno 1780 d. 10. July.

Tilhører Dansk Folkemuseum.

undersøge Haandværkets Forhold i det hele taget. Kommissionen stevnede samtlige Fags Mestre og Svende for sig, bl. a. ogsaa Bogbindersvendene, som fik særlig Ros for, at de havde holdt sig udenfor Urolighederne, hvad der er betegnende for dem og det lidet Røre, som har været indenfor deres Kreds. At de havde holdt sig udenfor Arbejdsurolighederne, vil dog naturligvis ikke sige, at de i og for sig var tilfredse med deres Kaar. Man forstaaer godt, at de paa udtrykkeligt Spørgsmaal af Kommissionen, om der ikke var noget, de havde at fremføre, fremkom med forskellige Klager. Det er da ganske betegnende, at det heller ikke for dem var Lønnen, der var noget at sige paa, men derimod Arbejdstiden. Den strakte sig fra 5 Morgen til 7 Aften, og det fandt man var for længe, man vilde have den indskrænket med en Time.

Direkte Klager var der ikke flere af, derimod udtalte Bogbindersvendene paa Forespørgsel, om de ellers vidste, hvorledes de havde at opføre sig, at de ikke kendte Laugsartiklerne, og at Mestrene altid havde været uvillige til at lade dem faa Kundskab om dem.

At Svendene ligeledes paa direkte Forespørgsel fra Kommissionens Side kunde synes, at det vilde være gavnligt, om der blev let Adgang for dem til at blive Frimester, kan man ogsaa nok forstaa. Men i det hele og store har der fra Bogbindersvendenes Side næppe været nogen særlig Grund til Klage. Der var paa den Tid kun faa Svende, 16 mod 32 Mestre, saa Faget havde ikke som Murernes og Tømrernes udviklet sig i kapitalistisk Retning. Der fandtes heller ikke blandt dem gifte Svende, og enhver kunde vente en Gang i Tiden selv at blive Mester.

Fra Laugets Side synes man da ogsaa let at have kunnet imødegaa Svendenes Klager. Om Arbejdstiden sagde Mestrene saaledes, at Svendene ofte forsømte baade en og to Dage, som de alligevel fik Løn for, og hvad Kendskabet til Artiklerne angik, saa havde Oldermændene villet læse dem op for Svendene i Anledning af Tømrernes Rebellion, men Svendene havde været saa urolige, at det ikke havde været muligt for ham at faa Ørenlyd. At Mestrene fandt, at lettere Adgang til at blive Frimester var utilbørlig, kan man let forstaa.

Kommissionen var imidlertid i det hele stemt for Reformer af Laugs-

væsenet og udtalte under Afhøringen af Svendene ofte sin Sympati for dem. De liberalistiske Ideer herskede i det hele taget indenfor de førende Lag af Samfundet. Man havde jo nylig med Begejstring set de store Landboreformer til Bondestandens Frigørelse gennemført, og det var derfor naturligt ogsaa for Haandværkets Vedkommende at tænke sig noget lignende.

Resultatet blev Forordningen af 21. Marts 1800 ¹⁾, som bestemte, at enhver indfødt Svend, der havde arbejdet 4 Aar som saadan, skulde have Lov til at nedsætte sig som Frimester og derpaa tage Borgerbrev mod at betale det halve af det, som en Laugsmesters Borgerbrev kostede. Havde Frimesteren arbejdet med egne Hænder i to Aar, maatte han tage en Dreng til Oplæring. Endvidere afskaffedes alle de gamle Laugsregler f. Eks. Omskuningen til Arbejde. Enhver Svend kunde tage Arbejde, hvor han lystede, og Mestrene kunde vælge de Svende, de syntes bedst om. Mesteraaret ophævedes. Opsigelsesfristen for Mestre og Svende blev ens. En saare vigtig Bestemmelse til Ophjælpning af Haandværkerstandens sociale Anseelse var det endvidere, at den for Fremtiden fik Adgang til at blive valgt til „de 32 Mænd“, Datidens Borgerrepræsentation.

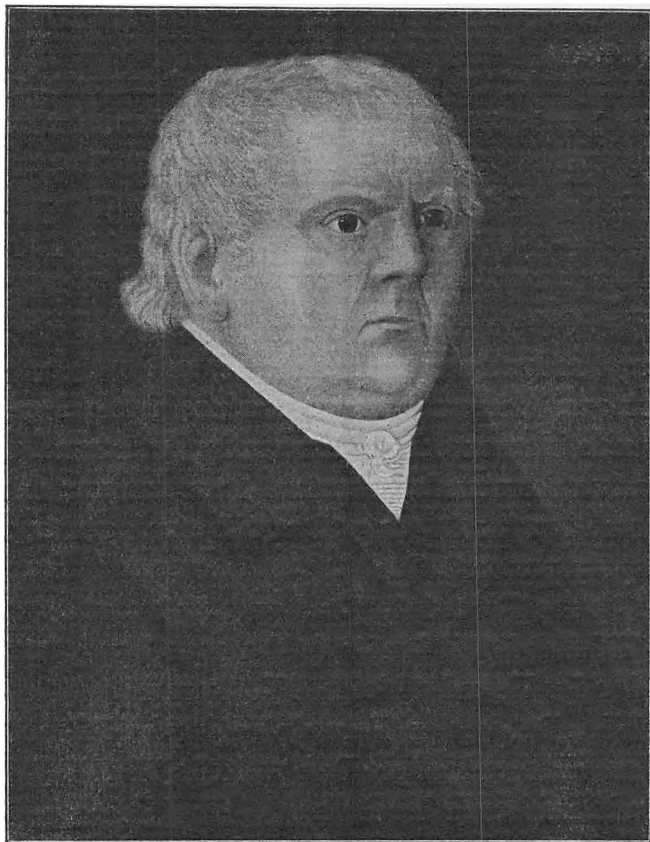
Alligevel, hvor liberal denne Forordning end var, og hvor meget den end stemmede med Tidsaanden indenfor de dannede Laug, kan det dog ikke nægtes, at den for Haandværkernes Vedkommende slog mere itu end den oprettede. Det var en Forordning, som gik imod den Stands Interesser, den vilde ophjælpe. Den væltede blot en Del af det Grundlag, Standen hidtil havde levet paa.

Haandværkerne var for lidet selvstændige til at bygge noget nyt op indenfor deres egne Rammer, var Aarhundreder igennem bleven vant til at bøje sig og til at finde sig til Rette indenfor de gamle Vedtægter. Netop for Bogbinderlaugets Vedkommende har vi et oplysende Eksempel paa, hvad der kunde bydes det fra Myndighedernes Side. Den 18. Juni 1798 havde man med 10 Stemmer udpeget Mester Westphal til Oldemand, men han har aabenbart ikke fundet Naade for Magistratens Øjne, thi den 25. Juni holdt man efter Magistratens

---

¹⁾ Se Bilag IV.

Anmodning et nyt Møde, hvor der fandt Omvalg Sted. Paa dette fik Mester Clausen de fleste Stemmer, og han blev ogsaa godkendt af Magistraten. Hvad der har været i Vejen med Westphal, faar vi ikke at vide, men alene den Kendsgerning, at Lauget ikke maa faa den

Carl Hiob Westphal.

F. i Leipzig 17. Jan. 1766, d. 13. April 1830. Oldermænd 1790—92.
Efter Maleri i 72 Aars Alderen. — Tilh. Overretssagf. F. G. Brønning.

Leder, det selv har valgt, er tilstrækkelig til at vise, hvor langt man var kommen bort fra Selvstyretanken, ligesom at man finder sig i det uden at mukke. Man forstaar derfor godt, at Livet var ved at ebbe ud, og at der intet særligt sker. Det eneste, man i Grunden kan notere af nyt i lange Tider, er det, at Svendene i Aaret 1784 stiftede en Sygekasse ¹⁾, den der blev Grundlaget for deres Organisation helt ned til vore Dage. Mestrene selv synes ganske at have opgivet at ytre nogen som helst Levetrang. De ligger fuld-

kommen i Dvale, og kun naar der røres ved selve det allerhelligste ved Laugsprivilegiet, fornemmes en lille Rystelse, som naar man i 1805 skal udtale sig om, hvorvidt en Bogbinderdatter maa drive Moderens Forretning eller ej. Det betragtes da som noget saare vigtigt, om denne lille Virksomhed ikke fortsættes af Datteren, før Moderen er død²⁾.

¹⁾ Se Bilag IX.

²⁾ Se Bilag XII.

Abraham Traun von Diltgynel	C. T. Bergman
Friderich Hoeg	J. E. Schumacher
L. Rosenthal	H. Bertelsen
Heinrich	N. Anthon
D. H. Conrad	J. Anthon
Thomas Jacobsohn	Agon
Simon Peter Koch	H. Bostrom
C. L. Torgner	J. Eric Truck
H. Rietz	Joh. Eric Lindgren
H. Davidsen	J. Lütke
D. Meyer	F. W. Voigt
Maelheim	J. Akerberg
C. Evers	H. Grono
R. Heide.	
M. Altmberg	
O. H. Westphal	
J. Stontheimer	
T. Haase	
Johann Conrad Friesl.	
Johan. Conrad. Böger	
Johan. Jacob. Marving	
Andreas. Witt	
Niels Larsen. Valentz	

Bogbinder-Sygekassens første Medlemmer 1784.

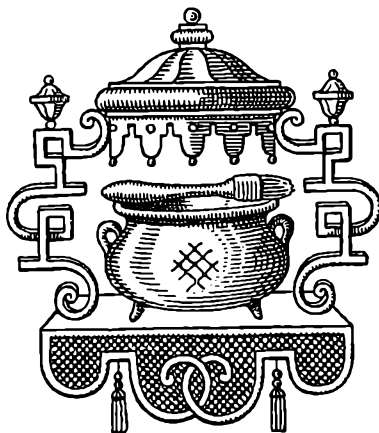
Men udover den Slags smaa Livsyttringer intet. Man bøjer sig, lader Livets Strøm rulle hen over Hovedet og finder sig i, at Øvrigheden regerer videre som forhen.

Hvad Kongen og Magistraten fandt for godt at paabyde, det rettede man sig efter, som naar det, f. Eks. 1785 i Rescript af 11. Novbr. ¹⁾ paalægges Mestrene af Svendenes Løn at tilbageholde Sygepenge til Svende-Laden. I 1813 „paalægges“ det endvidere Lauget, at alle Mesterstykker for Fremtiden skal godkendes af Kunstakademiet, og at Magistraten paany 1822 vrager den af Lauget udpegede Westphal som Oldermænd, uagtet han havde omtrent tre Gange saa mange Stemmer som Jonathan Lerche, der blev den foretrukne.

Hertil kom saa de daarlige og fattige Tider efter Krigen og hele den økonomiske Nedgang, Pengevæsenets Ødelæggelse, Statens Bankerot og al den anden Nød. Intet Under, at alt laa i Dvale.

---

¹⁾ Se Bilag X.

VII. TIDEN OMKRING NÆRINGSLOVEN 1857

en i Trediverne i det 19. Aarhundrede begyndte det at lysne. De strenge Tider ovenpaa Krigen og de økonomiske Vanskeligheder var forbi, Velstanden steg igen saa smaat, og et nyt Slægtled, fyldt af Tidens Friheds- og Selvstændighedskrav, begyndte at gøre sig gældende. For Haandværkerstandens Vedkommende sporer vi de nye Strømninger i en større Uafhængighedsaand, i Lyst til Reforme og i selv at ville tale med om, hvad der tjente til Standens Vel. For de fleste Haandværk stod Laugsvæsenet vel stadt som det eneste rigtige og Mester- og Svendestykker som uafviselige Krav, man vilde samle sig om, men det nye var, at man selv tog Føringen og ikke mere var tilbøjelig til at rette sig efter Øvrigheden.

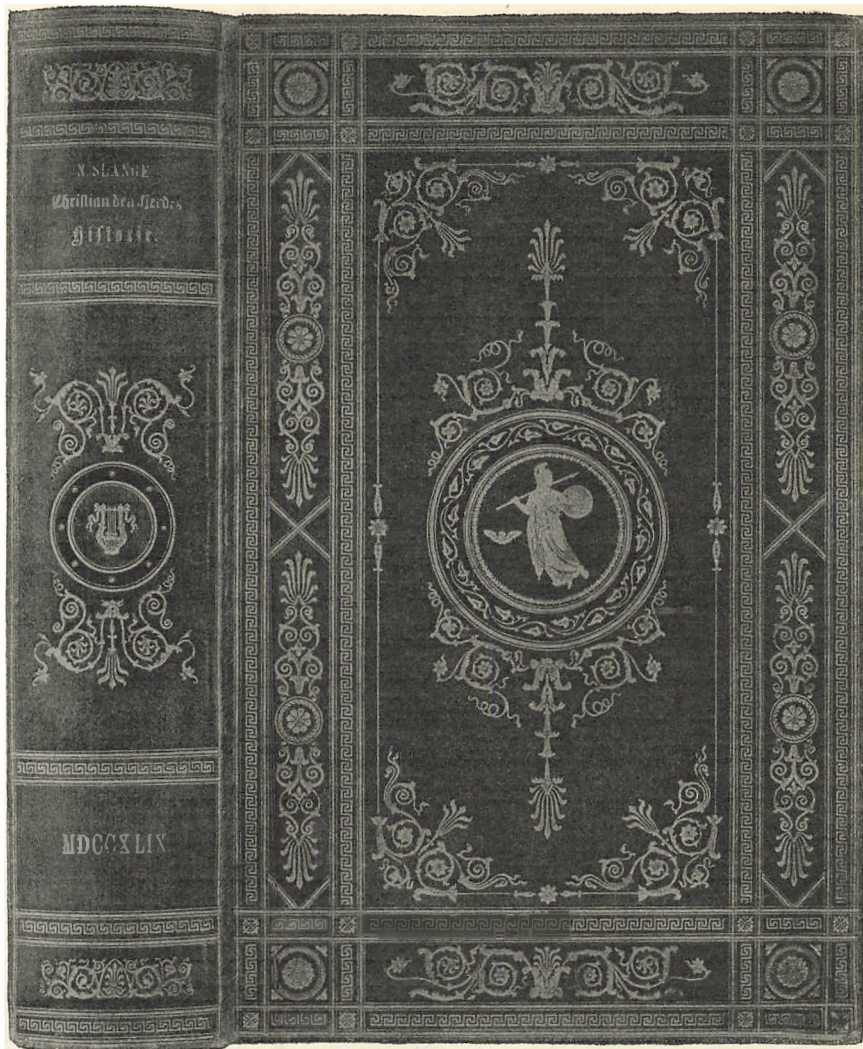
Indenfor Bogbinderlauget sporer vi denne nye Bevægelse i den Fornylse, der fandt Sted af Mesterstykket i 1837; dette kom nu efter Laugets eget Ønske til at bestaa af Indbindingen af 3 Bøger, en Folio, en Kvart og en Oktav. Valget af Skrifterne overlodes til vedkommende Stykmester, dog saaledes, at Folianten ikke maatte indeholde mindre end 16 à 20 Alfabeter og Kvarten i det mindste bestaa af 6 Alfabeter ¹⁾).

Derhos bestemtes det, at Folianten skulde indbindes i Kalveskind med forgyldt Snit og udfarves og bejdses efter Stykmesterens egen Smag, samt forsires paa Ryg og Sider efter den af Lauget approberede Tegning Nr. 1 eller med andre Zirater efter vedkommendes eget Valg, naar de blot ikke var ringere end den approberede Tegning.

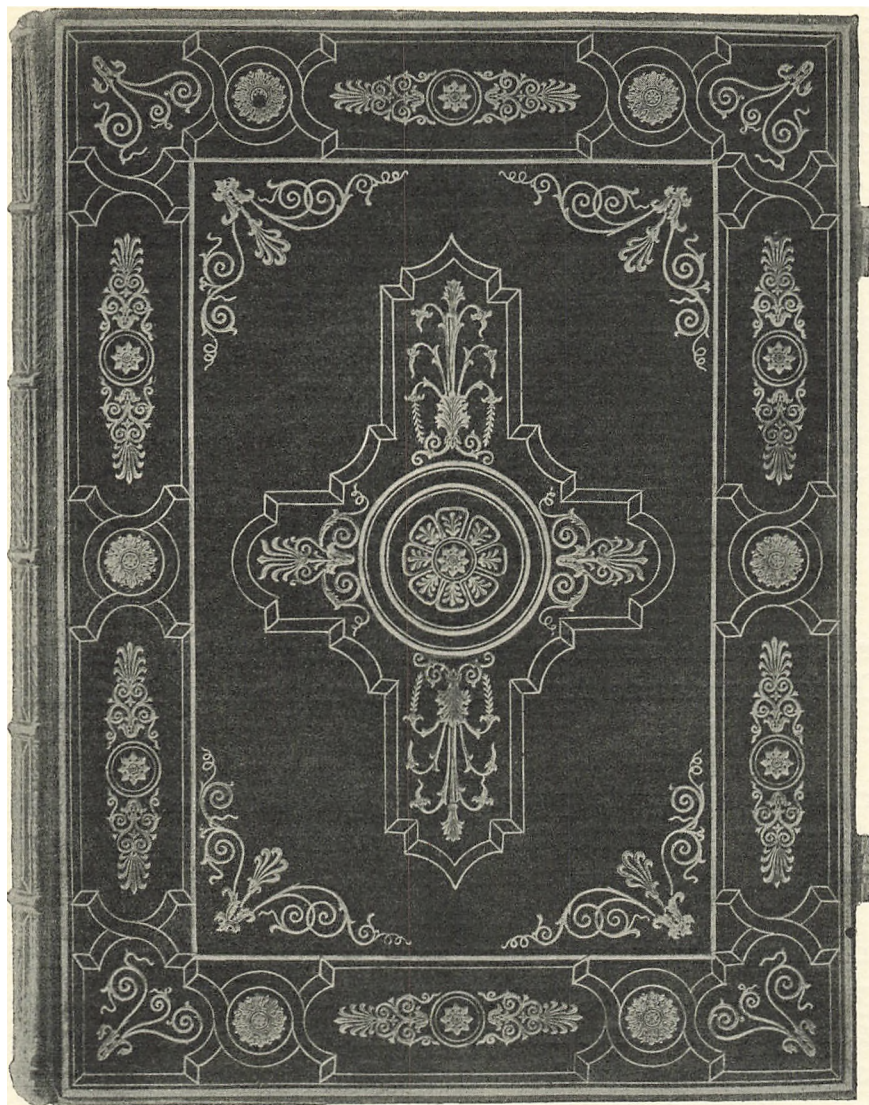
Kvarten skulde indbindes i sort eller mørkt Saffian med forgyldt

---

¹⁾ Signaturen paa Arkene, der anviser disses Rækkefølge i Bogen, var i ældre Tider angivet paa Arkets Forside med Alfabetets forskellige Bogstaver, dog med Udeladelse af j-v-w-q-ø ialt 23 Bogstaver, for hver Gang Alfabetet var gennemgaaet fortsattes forfra. Man ser derfor ofte paa ældre Bøger flere ensartede Bogstaver anbragte forneden paa Arkets Forside. Et Folio Ark bestod af 4 Pagina, et Kvart Ark af 8, og et Oktav Ark af 16 Sider.

N. Slange, Christian den Fjerdes Historie 1749.
Kalveskindsbind med Sprængning og Udfarvning (30,5×25), udført som Mesterstykke 1858 efter
Arkitekt Winstrups Tegning No. 1 af M. Haandrup Meyer (1831–1917).
Tilhører Kbh.s Bogbinderlaug.

Nye danske Magazin 1823.

Grønt Saffiansbind med 2 Spænder, skraa Kanter paa Bindets Inderside (25,5×19,5), udført som Mesterstykke 1852 efter Arkitekt Winstrups Tegning No. 2 af Harald Hendrik Rasmussen (1826–1918). — Tilhører Sønnen, Bogbindermester H. J. Falck-Rasmussen.

Snit og med Spænder, samt forsires paa Ryg og Sider efter den ved Lauget opbevarede Tegning Nr. 2 eller 3.

Oktaven endelig skulde indbindes i Kalveskind med forgyldt Snit og Forsiring efter Stykmesterens eget Valg.

Disse Bestemmelser fik Gyldighed ved Magistratens Plakat af 31. Maj 1837 og var for saa vidt et stort Fremskridt i Sammenligning med de gamle, eftersom der her var overladt ikke saa lidt til vedkommende Stykmesters egen Smag.

Kjøbenhavns Laugs Segl
1838.

Samtidig lod Lauget hos Gravør J. Buntzen efter Tegning af Arkitekt Winstrup forfærdige 135 Stempler, som skulde bruges ved Forfærdigelse af de nye Mesterstykker. Til Folien 96 Stk., til Kvarten No. 2 20 Stk. og til Kvarten No. 3 (den gotiske) 19 Stk.

Der vedtoges ogsaa følgende Reglement for Udførelsen af Mesterstykket:

§ 1.

For Brugen af Stemplerne betales 5 Rbd. rede Sølv, der erlægges ved Opvisningen af de Bøger, der agtes at bruges til Mesterstykke.

§ 2.

Forinden der begyndes paa Mesterstykket, foreviser Stykmesteren et tydeligt og acurat Aftryk af den Forziring han agter at anbringe paa Folianten og Qvarten.

§ 3.

Under Mesterstykkets Forfærdigelse skifter 12 Mestre som Skuemestre, fire hver Dag, og forbinde sig disse til at møde de Dage, de vorde tilsagte, under en Mulct af 3 Mark rede Sølv for hver Dag, de forsømmer undtagen særdeles lovligt Forfald, i hvilket Tilfælde en Anden maa træde i Stedet.

§ 4.

Saasnart Stykmesteren er begyndt paa Arbejdet blive hans Bøger at tage i Bevaring, naar han om Aftenen ophører med Arbejdet, og saaledes naar det gjøres fornødent, at Bøgerne skulle presses, da

Prøvetryk til Mesterstykke.
Efter Arkitekt Winstrups Tegning No. 3.

forsegles de i Pressen, men i andet Tilfælde nedlægges i en af Lauget til dette Øiemed besørget Kasse, hvorfor ere 2de forskjellige Laase med tilhørende Nøgler, hvoraf den ene bliver i Stykmesterens Wæрге indtil Stykket er færdigt. Arbejdstiden for Stykmesteren bestemmes om Sommeren fra Kl. 6 om Morgenen til 8te Aften, om Vinteren fra Kl. 8 Morgen til 8te Aften. Det bliver af de 4re Mestere, der daglig skue, de 2de Yngstes Pligt at lukke og forsegle om Aftenen og om Morgenen atter at aabne, og saa fremdeles indtil Mesterstykket er færdig.

§ 5.

Tiden som Stykmesteren faaer til sit Mesterstykkets Forfærdigelse maa ei overstige de bestemte 3 Uger.

§ 6.

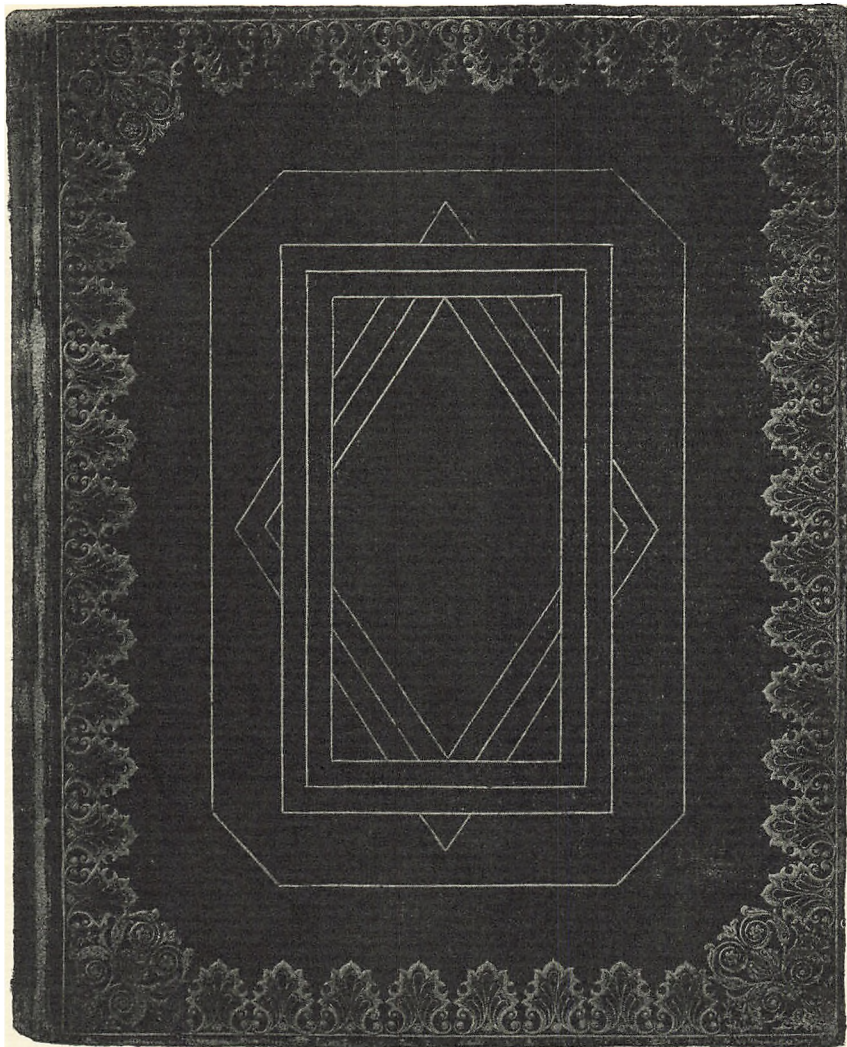
Da det maae antages afgjort, at enhver der agter at gjøre Mesterstykke, ogsaa er funderet i samme, kan det ej tillades at rive Læderet eller Saffianet af, efter at dette er paasat. Skuemestrene i Forening med Oldermændene vorder det paalagt nøje at vaage over ethvert Misgreb, der i denne Henseende, maatte kunne finde Sted.

§ 7.

Efter Fuldendelsen af Mesterstykket, og Laugets Antagelse af samme, vælges atter 12 nye Mestere, der have at skue næste Gang.

Disse Regler vedtoges i Jens Christian Falcks Oldermændsperiode. Han virkede fra 1836—1840. Det var ogsaa Falck, som fik gennemført, at der 1839 valgtes 2 Bisiddere i Stedet for som hidtil 1, alt sammen Tegn paa, at der i det hele nu begyndte at herske større Foretagelsesaaend indenfor Lauget. Som Eksempel herpaa kan ogsaa anføres, at Lauget sørgede for sine gamle. 1837 fik det Skøde udstedt paa en Bolig i Stiftelsen for gamle Haandværksmestre og deres Enker; denne var opført paa Hjørnet af Philosophgangen og Ny Kongensgade No. 227.

Til Reformer kan man maaske ogsaa regne, at det ligeledes 1839 blev vedtaget, at Ligbæringer skulde besørges paa Omgang af de 16

**Indskrivningsbog for Bogbindersvendene i Kjøbenhavn 1837.
Rødt Saffiansbind med Haandforyldning (26×20,3), udført af Bogbindersvend Carl Lauritz Hansen
(1809–1836). Tilhører Kbh.s Bogbinderlaug.**

Aar 1837 den 28 Januari blev af os med Lægeforbundenes
 Tilfreds værende Ønske, kunns af vor Kollega (nu afdød)
 B. L. Hansen forfærdigede og til Læden skændede
~~for~~ Indskrivningsbog laget i Lov og indskrivning
 P. Løw K. M. Knudsen J. P. Jensen F. Normann
 E. Ursin W. Ulfen J. B. Holm F. F. Grinnelott
 J. P. Jelling A. N. Andersen H. C. Vellings C. Poulsen
 P. E. Trost A. W. Andersen ~~M. Nielsen~~ N. J. Nielsen
 J. Hansen H. Thorsen J. Meste
 C. Rasmussen J. Thorsen N. Brinck J. R. Selagenberg
 Ch. Gildemeester A. A. Enemann J. A. A. Proncio
 A. Nielsen C. Nicolai Chr. F. Tormann J. N. Gornard
 P. O. Lunde
 J. Hansen Fr. Henningsen
 L. Jensen L. Jensen
 C. J. Jørgensen
 J. H. Jørgensen

yngste Laugsmestre, saaledes at de ældste blev fri, og at der 1843 nedsattes en Komité paa 6 Medlemmer til at bedømme Svendestykkerne, inden de gik til Magistraten. Den sidste Reform gennemførtes af Oldermænd Johan Christian Rasch, der valgtes 1841 og fortsatte til sin Død 1854. Med ham kommer vi ind i de lange Oldermændsperioder, hvor det, at man kunde samles Aar efter Aar om den samme Mand, og at man virkelig kunde finde en Mand, der havde Lyst til Gærnningen, betyder, at man nu er ved at gaa over til den virkelige Selvstyreperiode. Thi selv om Magistraten skulde udvælge Oldermænden, blev dette for Fremtiden en Formalitet.

Man ser nu ogsaa Lauget deltage i den almindelige Haandværkerbevægelse, selv om dets Mænd ikke kom frem i de førende Kredse. At Lauget saaledes 1847 af ganske Hjærte kunde samstemme med de andre Laug i at udtale sig mod den lettere Adgang til at blive Frimester, som blev foreslaaet af den af 1843 nedsatte Kommission til at frem-

komme med Forslag om Reformer af Laugsvæsenet, er en Selvfølge. Efter Laugets Mening kunde en Frimester ikke klare sig, thi han vilde altid komme til at arbejde dyrere end de Mestre, der var i Stand til at holde flere Folk, og derfor kunde faa Arbejdet hurtigere færdigt og billigere udført.

At man stadig holdt paa Mesterstykket er naturligt. Det var bleven den sidste Skanse, hvorom Haandværket samlede sig, og næppe nogen anden Tid, før eller siden, har Betydningen af Mesterstykket staaet saa levende for Haandværket som netop nu.

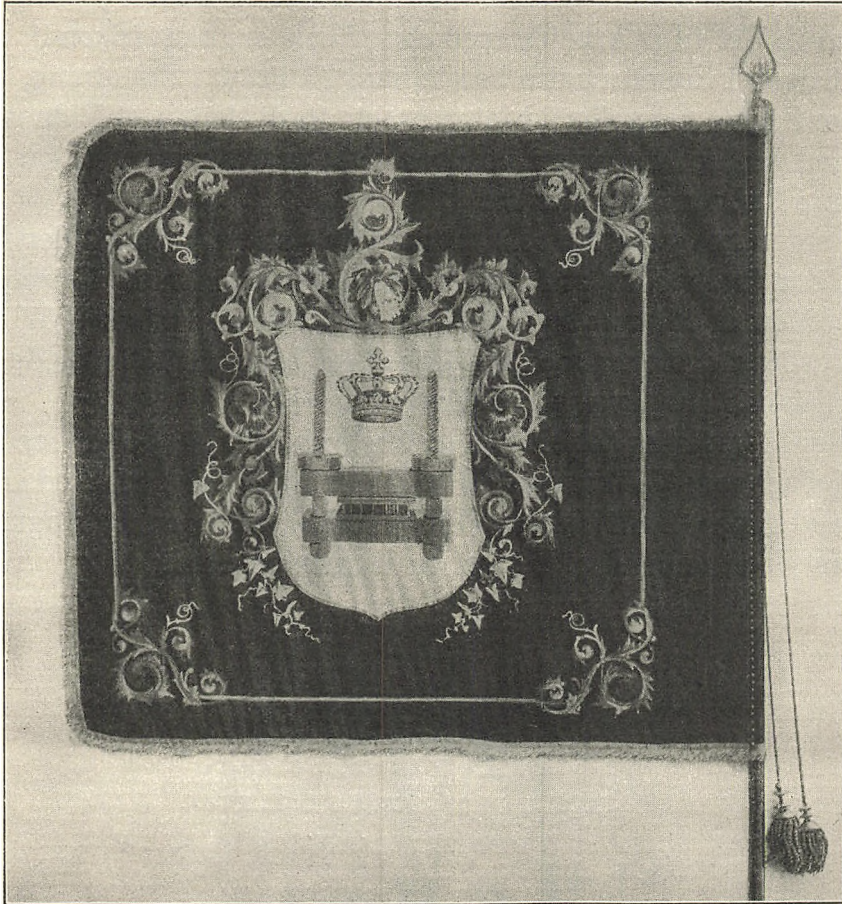
En Fuser var en Person, som ingen ret Haandværker kunde have Respekt for, og han burde forfølges, hvor og naar man traf ham. Det

Jens Christian Falck.
 F. 15. Maj 1790, d. 3. Febr. 1856.
 Oldermænd 1836—1840.

Det kjøbenhavnſke Laugs Svende-Fane 1841.
Flagdugen er af ſort Silketøj med hvidt Skjold af ſamme Stof. Dekorationen er udført i
Maling. Opbevares paa Dansk Folkemuseum.

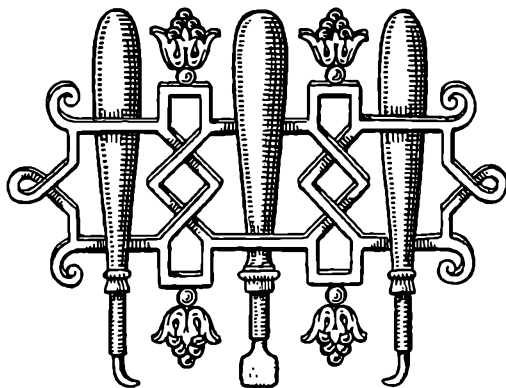
Det kjøbenhavnske Laugs Svende-Fane 1855.
Stof og Dekorations-Fremstilling er samme, som der er anvendt til Fanen fra 1841.
Opbevares paa Dansk Folkemuseum.

kunde ganske vist nu og da ske, at man kunde komme til kort under saadanne Forfølgelser, saaledes som det skete netop for Bogbinderlauget i en Proces, det i Aaret 1835 havde anlagt mod en Fusker, en Bogbindersvend ved Navn Poul Sophus Wogelius. Det mærkelige skete nemlig, at Indstævnte, der var indrulleret i Søsvæsenet og som saadan havde Ret til at arbejde med egne Hænder, blev frikendt, og at Lauget oven i Købet maatte betale ham 10 Rdbl. i Erstatning.

Selve Sagen er imidlertid interessant, fordi den er et Vidnesbyrd om, med hvilke Argusøjne man vogtede paa ethvert nok saa lidet Indgreb i Laugets Rettigheder.

Det siger da ogsaa sig selv, at man helt sluttede sig til den Modstand, der indledes af Haandværkerforeningen mod Næringsfriheden. Men al Kamp var forgæves; den 29. December 1857 stadfæstedes Næringsloven med Gyldighed fra 1. Januar 1862, og dermed var det gamle Laugsvæsen endeligt ophævet.

I Odense opvistes det sidste Mesterstykke den 31. December 1856. For Kjøbenhavns Vedkommende fandt Afslutningen først Sted i Aaret 1860 ved Albert Emil Hansen (1834—1913), som den 18. August fik Mesterstykket antaget af Lauget og Kunstakademiet.

VIII. UNDER NÆRINGSFRIHEDEN

t Indførelsen af Næringsfriheden ikke i og for sig kunde have skadet Bogbinderlauget og dets Medlemmer er en given Ting, thi saafremt den gamle haandværksmæssige Teknik stadig havde bestaaet, vilde Grundlaget for Fagets Liv dog have været det samme som i fordums Tider, og en Fusker fra eller til havde i det lange Løb næppe kundet ødelægge Bogbinderiet. Ulykken var imidlertid den, at det var selve den gamle haandværksmæssige Teknik, der lidt efter lidt forsvandt. Midt i forrige Aarhundrede kom de første Maskiner frem, Beskæremaskinen, Papsaksen, Forgyldepresen og Valseværket.

Ved samme Tid udskiltes Linieringen, der hidtil havde hørt under Bogbinderiet, til et særligt Fag, idet der fremkom en Maskine af ny Konstruktion¹⁾, som bragte Linieringen ind i et helt nyt Spor, hvorved Begyndelsen til dette Fags senere mægtige Udvikling var gjort. Ved hele denne ny Teknik paa de forskellige Omraader blev det muligt at udføre Arbejdet langt hurtigere end tidligere. Man var ikke nødt til møjsommeligt at staa og høvle Bøgerne. Papsaksen tillod et langt nøjagtigere og hurtigere Arbejde end Kniven, Forgyldepresen og Valsen betød ogsaa en stor Besparelse af Tid og Kræfter.

Forsaavidt var Fremkomsten af alle disse Hjælpemidler naturligvis en stor Lettelse, men ved Siden af fremmedes ogsaa igennem dem Mekaniseringen af Arbejdet, og den Bogbinder, som kom først med og havde flest Maskiner til sin Raadighed, vandt selvfølgelig et Forspring for sine Kolleger. Med disse nye Hjælpemidler kunde han arbejde hurtigere og billigere, og jo flere mekaniske Redskaber, han

¹⁾ Den første Liniermaskine blev bygget 1709 af en Franskmand Dupont. Omkring 1730 fik Tyskland ogsaa sin Maskine, dog kun indrettet til Liniering af Nodepapir; den var bygget af en Mekaniker fra Øst-
rig. England synes at være det Land, hvor Liniermaskinen først nærmede sig Fuldkommenheden, idet man her finder linierede Kontor- og Forretningsbøger omkring Aaret 1780.

Gesangbuch 1782.

Bind af lilla Saffian med Haandforyldning (18×10,8); som Forsats er anvendt Sølv-Moiré, mønstertrykt i flere Farver. Udført af Hofbogbinder Ludvig Jensen Brønning. Tilhører Overretssagfører F. G. Brønning.

havde, jo mere Arbejde kunde han paatage sig. I ældre Tid kunde jo nok enkelte Mestre hæve sig ved at holde flere Svende, men der var alligevel ingen Fare for Udviklingen af store Virksomheder, fordi det at holde mange Svende som Regel aldrig kunde gøre Arbejdet bil-

Hofboghinder Ludvig Jensen Brønning.
F. i Christiania 3. Juni 1785, d. 25. Maj 1843. Oldermænd 1824—1826.
Efter Maleri.
Tilbærer Overretsaagfører F. G. Brønning.

ligere, og dertil kom den Omstændighed, at en Svend næsten altid efter et passende Antal Svendear nedsatte sig som Mester, saa at det karakteristiske for Faget blev de mange smaa Virksomheder med faa Svende.

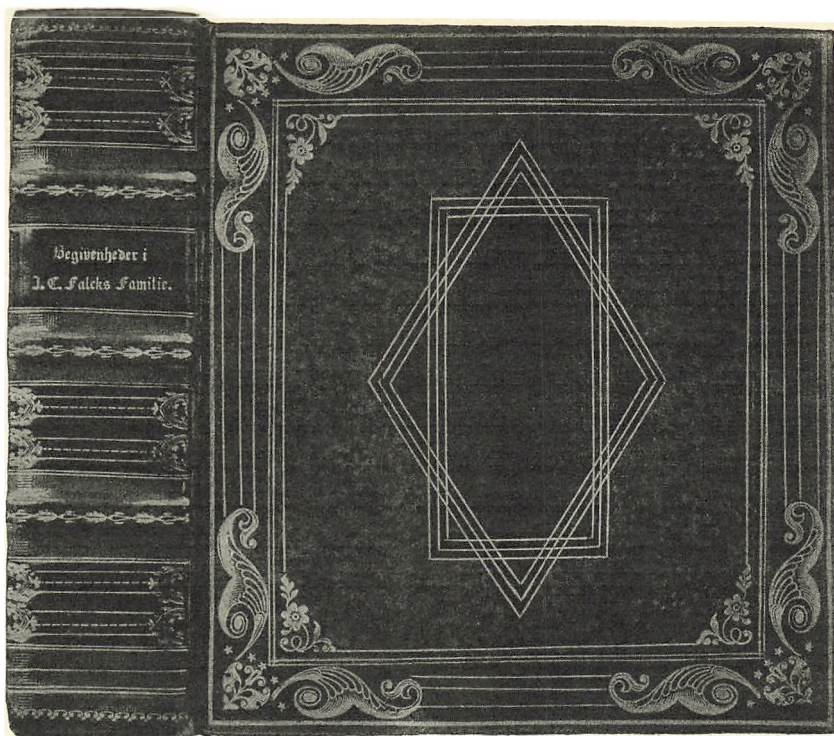
Efter Indførelsen af den moderne Teknik forandredes dette Forhold,

thi ikke blot skiltes Forretningerne i store og smaa efter den Kapital, de kunde raade over, men de specialiseredes, hvad der var en ganske naturlig Følge af den Arbejdsdeling, der fandt Sted efter Maskinernes Art. Allerede i 1870'erne begyndte denne Deling at vise sig, idet adskillige Arbejder optoges som Specialitet af enkelte Bogbindere, f. Eks. Forfærdigelsen af Albums, men det mest karakteristiske er dog den stadig større Udvikling i Retning af Masseproduktion, i Brugen af et stort Antal af komponerede Bind eller „Pragtbind“. Ved Fremstillingen af den Slags Arbejde kom det kun an paa at yde hurtigt og billigt Arbejde, Kvaliteten saa man ikke saa nøje paa. Men netop hele denne Mekanisering blev Aarsag til den store Forandring, der baade teknisk og økonomisk foregik indenfor Faget og dets Udøvere.

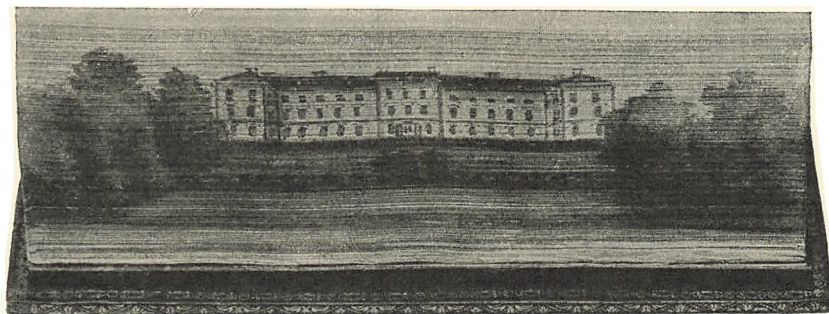
Da Næringsloven traadte i Kraft, havde Haandværksstanden ikke som Helhed, og som en Følge deraf ejheller Bogbinderne, nogen Forstaaelse af den Udvikling, som forestod. Man opfattede nærmest Næringsloven som en Fremmer af de ikke faglærte Fuskere og havde slet ikke Øje for, at det var den forandrede Teknik, der var det gamle Haandværks Fjende. Det er derfor ogsaa forstaaeligt, at man med ægte gammel Haandværkerkærlighed til det bestaaende, til det man kendte og kunde forstaa, endnu en Gang samlede sig om Fagprøven som den, der skulde hjælpe ud over al Nød.

Med Udgangen af 1861 ophørte Laugene at bestaa som tvungne Organisationer, og indenfor Bogbinderlauget havde man derfor ogsaa udarbejdet nye Love, der kunde træde i Stedet for de gamle Laugsartikler. Det er imidlertid karakteristisk for den Konservatisme, der herskede, at man i Udkastet til de nye Love bibeholdt Bestemmelsen om Mesterstykket. Da man indsendte disse Love til Magistraten for gennem den at faa kongelig Konfirmation paa dem, er det let forstaaeligt, at denne blev nægtet. I Stedet for at lempe Lovene efter de nye Forhold, saaledes som de fleste andre Laug gjorde, meddelte Bogbinderlauget Magistraten, at det agtede at blive ved med de gamle Laugsartikler fra 1685, lempede efter Næringsloven, hvorved man bl. a. forstod Retten til at benytte den Medhjælp, man selv vilde, og saaledes ikke være bunden til Laugets Svende.

Begivenheder i I. C. Falcks Familie.

Udfarvet Kalveskinsbind med Haandforyldning (14×13), Guldsnit med kolorerede Motiver fra Frederiksberg Have, udført af Hofbogbinder Anders Christian Falck (1817–1853), Søn af Oldemand Jens Christian Falck. — Tilhører Bogbindermester H. J. Falck-Rasmussen.

Forsidens Guldsnit paa Bogen: Begivenheder i I. C. Falcks Familie.
Billedet fremkommer ved Tilbage ridning af Bogens Blade.

Der udsendtes Meddelelse om, at Mesterstykket fremdeles var nødvendigt for Optagelse i Lauget, dog saaledes, at det overdroges til enhver at fremstille, hvad han havde Lyst til, naar blot Lauget ansaa det for tilstrækkeligt. Nogen Glæde af at holde paa Mesterstykket har Lauget dog ikke haft, thi der blev overhovedet ikke aflagt noget. Aabenbart har man da ogsaa stiltiende forladt denne Fordring, hvad der fremgaar af, at man 1862 anmoder Magistraten om Tilladelse til at optage nye Medlemmer ved Ballotation, naar de fandtes i Besiddelse af de fornødne Kvalifikationer. Nogen stor Ulejlighed med Hensyn til Optagelse af nye Medlemmer fik man iøvrigt ikke, thi der var saa godt som ingen, der meldte sig, tværtimod faldt der ikke saa faa af de gamle fra nu, da deres Forbliven i Lauget ikke længer var tvungen. Man forsøgte vel at faa dem ind igen, som naar det f. Eks. 1869 vedtages at formaa en Del Mestre, der tidligere havde været Medlemmer, til atter at indmelde sig; man formodede, at Grunden til, at de stod udenfor, var paaløbne Restancer, men dem vilde man gerne eftergive.

Man kan herefter skønne, at Lauget i alt væsentligt var uden Tilgang. Dette er ogsaa let at forstaa, eftersom Lauget ikke længer havde nogen officiel Opgave; Udviklingen var løben fra det. Hvor smaa Forholdene var, kan man dømme af følgende Budget for Laugets Udgifter, der vedtoges som fremtidig Norm i 1861:

Leje af Boligerne i Haandværkerstiftelsen	42 Rdlr.
Geschenk til rejsende Svende c.	40 ”
Brændeunderstøttelse til de 2 ^{de} Beboere i Haandværkerstiftelsen	12 ”
Laugsbudtjenesten	20 ”
Godtgørelse for Skriverier	12 ”
Lokale til Laugforsamlinger m. v.	25 ”
Til adskillige Understøttelser	20 ”
Trykning m. v.	10 ”
Nytaarsdusører	6 ”

Ialt 187 Rdlr.

Omkring disse Udgiftssummer drejer da ogsaa hele Laugets Virksomhed sig til helt op i Halvfjerdserne, et Vidnesbyrd om, at det hele stod stille. Thi den Omstændighed, at man i 1877 indførte ugentlige

Laurent, Napoleons Historie 1841.

Bind af grøntlakeret Kalveskind med Haandforgyldning (23×14), udført som Svendestykke 1846 af Carl Vilhelm Jacobsen (1826–1911), Mester fra 1862–1888. — Fra 1888 fortsættes Forretningen af N. P. Nielsen og Vald. Pedersen under Firmabetegnelsen (C. Jacobsens Eftfl.). Tilhører Kbh.s Bogbinderlaug.

selskabelige Sammenkomster, betød jo kun, at Lauget var reduceret til en selskabelig Institution med velgørende Virksomhed ved Siden af.

Denne stille Tilværelse kunde naturligvis ikke fortsættes, thi mens Lauget levede sit ubemærkede Liv udenfor Udviklingen, var denne skredet videre og bankede nu paa Laugets Dør i Form af Arbejderspørgsmaalet.

Af Interesse var dog Laugets Tilslutning til Præmiering af godt udførte Svendepøver. Allerede i April 1856 havde Lauget fremsat Forslag om en Prisbelønning for gode Svendepøver, men Sagen maatte den Gang stilles i Bero. Da imidlertid Haandværkerforeningen i Maj 1866 fremsatte Forslag om at belønne de dertil værdige Svendepøver med henholdsvis Sølv- eller Bronze-Medaille, genoptog Lauget Tanken ved at støtte den med frivillige Bidrag. Den første Bogbindersvend, der fik Medaille og i Sølv, var Alfred Frederik Thomsen (1848—1913), som var udlært 6. November 1868. Mester fra 1879.

IX. FAGFORENINGEN OPSTAAR

Udviklingen af Faget i industriel Retning med Masseproduktion havde haft den for alle mekaniserede Fag sædvanlige Virkning, en Forøgelse af det egentlige Arbejdetal. Endnu omkring 1880 var Forholdene ikke saa grelle som i de store Industrier, men det var dog allerede i Halvfjerdserne saaledes, at det ingenlunde var givet, at alle Svende kunde arbejde sig op til nogen selvstændig Stilling. Mange maatte forudse først sent eller aldrig at komme indenfor Mestrenes Rækker.

Dermed var Modsætningen mellem Arbejdsgiver og Arbejder traadt frem, idet der var dannet den sociale Grænse, hvor Parterne staar hver paa sin Side med forskellige Interesser.

I Aaret 1873 dannede Bogbindersvendene en Fagforening, og som naturligt er, var det især Lønforhold og Arbejdstid, de derigennem vilde søge forandrede. Lønnen var gennemsnitlig 6—7 Rdlr. om Ugen og Arbejdsdagen ca. 13 Timer, hvorfra gik $2\frac{1}{4}$ Time til Spisetider, altsaa knap 11 Timer.

Fagforeningen fremsendte et Udkast til en Priskurant og Forslag om en Arbejdstid paa 10 Timer¹⁾. Udkastet blev ikke antaget af Lauget, og Fagforeningen svarede med en Strike, der blev den første indenfor Faget og absolut ikke vellykket. Saavidt man kan forstaa den af Fagforeningen udgivne Beretning, var der, ved det første Kontrolmøde efter Strikens Erklæring, af de mødte 80 Svende kun 16, der havde nedlagt Arbejdet, og to Dage efter var Tallet gaaet ned til 7. 24 Mestre havde afgivet Svar paa Henvendelsen, men det vides ikke, hvad dette gik ud paa. Kun saa meget kan skønnes, at Fagforeningen dog synes at have fundet *nogen* Imødekommenhed paa enkelte Punkter. Arbejdstiden vedblev at være den gamle, idet Older-

¹⁾ Et Udtog af denne Priskurant, som det har sin Interesse at sammenligne med Nutidens, er aftrykt som Bilag XIII.

mand Clément bestemt erklærede ikke at ville gaa med til en 10 Timers Arbejdstid. Iøvrigt vedtog man paa en Laugsforsamling den 15. Oktober 1875 følgende: 1) At Priskuranten ansees som vejledende. 2) At Akkordarbejde betales ens, naarsomhelst det udføres, hvad enten det udføres som Overarbejde eller som Helligdagsarbejde. 3) Den normale Arbejdstid ansættes til 11 Timer. — Altsaa Status quo.

Efter denne Vedtagelse herskede der Ro over Arbejdsforholdene i mange Aar. Sagen var, at Fagforeningen stod saare svagt, idet kun et Mindretal af Svendene endnu havde sluttet sig til den ¹⁾. Da den saaledes i 1884 tænkte paa en Revision af Priskuranten, blev Sagen udskudt, fordi man var paa det rene med, at de store Værksteders Arbejdere ikke vilde gaa med til en eventuel Arbejdsnedlæggelse. I Aarenes Løb havde Mestrene for øvrigt paa eget Initiativ indført 10 Timers Arbejdstid.

Først 1896 optoges Lønspørgsmaalet paany. Der forhandlede gennem et paa begge Sider nedsat Fællesudvalg, uden at man dog naaede noget Resultat i de første Omgange. Det drejede sig især om Arbejdstiden, som Svendene fordrede nedsat til 9½ Time, og dernæst om Lønforhøjelse over hele Linien. Efter lange Forhandlinger, dels indenfor Lauget og dels mellem Parterne, enedes man endelig ved Mægling af Bogtrykker Hannover om en Lønforhøjelse af 5 % paa Akkordarbejde, 18 Kr. som Minimums Ugeløn, 50 og 100 % for Overarbejde og en Arbejdstid paa 9½ Time.

Indenfor Lauget havde man været meget uenig om, hvorvidt Arbejdstiden burde sættes til 9½ eller 10 Timer, og Spørgsmaalet medførte endog, at Bestyrelsen nedlagde sine Mandater. Den genvalgtes dog samme Aften og tog mod Valget.

---

¹⁾ I alt væsentligt levede Bogbindersvendene endnu paa gammel Tradition. De var langt fra klassebevidste, og de fleste ansaa det for mindre passende at melde sig ind i Fagforeningen, den var jo socialistisk, og Politik var noget, man skyede stærkt og endnu i mange Aar søgte at holde udenfor Foreningen. Selv de, der havde sluttet sig til Fagforeningen, var meget konservativt anlagte. Et Flertal kæmpede saaledes i lange Tider mod de kvindelige Arbejders Optagelse i Foreningen og fik endog gennemført, at Ordet Fagforening udgik af Foreningens Navn, da det mindede for stærkt om Politik. Svendeforeningen nøjedes i en meget lang Periode af sin Tilværelse med at fortsætte de gamle Traditioner. Man kom sammen for at fejre de nye Svendes Optagelse ved „en Bøf“, for at udveksle Rejseerindringer — en stor Del af Bogbindersvendene holdt endnu det gamle Rejseliv i Ære — og for at styrke Kammeratskabet ved mange glade Lag.

Efter Lønforhøjelsen i 1896 var der kun Arbejdsfred i 3 Aar. 1899 fremsatte Svendene nye Fordringer, og efter Forhandlinger og en Strike paa 3 Uger blev Resultatet en Minimums Ugeløn paa 21 Kr. og Akkordprisernes Forhøjelse med 10⁰/_o. Overenskomsten skulde gælde til 1902. I 1904 blev den opsagt af Svendene, og der førtes

D. L. Clément's Personale i Begyndelsen af 60erne.

Anton Vilhelm Olsen. Theodor Hansen. Ukendt.
 B. Beuchel. Carl V. Lorentzen. Carl Petersen. Ukendt. Ekmann. Chr. J. Jensen. Gustav Sahlgreen.
 Axel V. Kruse. O. B. Sæther. Otto Theodor Harltung. F. Raffelsen.

paany langvarige Forhandlinger uden noget Resultat trods Mægling fra forskellige Sider.

Fra Mestrenes Side blev der da for første Gang erklæret Lock-out, som traadte i Kraft den 19de Marts 1904 og varede i godt 3 Maaneder. Resultatet af Striden blev, at Lønningerne forhøjedes med nogle faa Øre pr. Time. Efter fornyede Forhandlinger i November 1905 naaedes en endelig Overenskomst, som var løbende til 1910,

da den blev opsagt af Fagforeningen. Atter nye Forhandlinger under Medvirkning af begge Parters Hovedorganisationer.

Den Overenskomst, der blev Følgen heraf, gik ud paa en Svendeløn indtil 1ste Juli 1913 af 42 Øre i Timen, derefter 43 Øre. Svende, der allerede stod over Minimallønnen, skulde have en saadan Forhøjelse, som deres særlige Arbejdsevne, Dygtighed eller Flid maatte kvalificere dem til.

For kvindelige Arbejdere blev Minimallønnen i Kjøbenhavn det første Halvaar 15 Øre, Aaret derefter 18 Øre, det næste igen 23 og derefter 26 Øre.

Overenskomsten skulde gælde til 1ste Juli 1914, og præcis paa nævnte Tidspunkt var man paany i Konflikt. Fra Svendenes Side Forbud mod Overarbejde og Striketrusler, der virkeliggjordes den 11te Juli 1914. De sædvanlige Lønforhandlinger fulgte med det Resultat, at Lønnen atter forhøjedes med nogle Øre, saaledes at Minimallønnen steg til 46 Øre, en Forhøjelse paa 3 Øre. De personlige Lønninger indtil 47 Øre steg med 3 Øre. Lønninger derover fik 2 Øres Paalæg. Arbejdstiden nedsattes samtidig med $\frac{1}{2}$ Time, saaledes at den i Hovedstaden udgjorde 9 Timer, i Provinsen $9\frac{1}{2}$ Time. Ogsaa Kvindernes Løn fik en lille Forhøjelse.

Dermed er man naaet til Verdenskrigen og de store Følger for Land og Folk, den førte med sig.

Forholdet mellem Arbejdsgivere og Arbejdere indenfor Bogbinderfaget har vel i Tidsrummet fra 1896, da den første egentlige Strike fandt Sted, og til Aaret 1914 ikke været væsentlig forskelligt fra Forholdene i andre Haandværks- og Industrifag. Men Faget stod, da denne Udvikling begyndte, som et i enhver Henseende uanseligt Fag, ikke blot hvad Antallet af Individier angaar, men ogsaa med Hensyn til det Udbytte, det kunde byde sine Udøvere, saavel Arbejdsgivere som Arbejdere. Konkurrencen var haard, Priserne uhyre smaa, og som det hele laa, var det umuligt at faa dem hævet. Ethvert Forsøg i den Retning havde tilfølge, at Kunderne selv oprettede Bogbinderier. Det blev til en hel Epidemi i de Aar, Forlæggere, Bogtrykkere, Papirgrossererere, allesammen skulde de anlægge Bogbinderier. Det

er derfor ikke at undres paa, at Mestrene holdt igen overfor Svendenes Fordringer, og selv om Lønnen, som vi ser, Gang paa Gang hævedes, var det umuligt, at Fagets Arbejdere kunde vinde frem i det Kapløb om, hvem der kunde naa højest, som Arbejderne fra alle Fag foranstaltede. Bogbinderne var blandt de bageste, da det begyndte, og det blev de ved med at være. Det var kun ved Indførelsen af Maskiner og den derved stærkt forøgede Produktion, at det overhovedet blev Mestrene muligt til en vis Grad at imødekomme Svendenes Fordringer.

Sammenligner man Industrieretningen fra 1906, som ligger midt i Perioden, med den fra 1914, kan man danne sig et nogenlunde Skøn over Udviklingen. Det er navnlig Tallene for „Virksomheder med mekanisk Kraft“ og for „Maskinernes Hestekraft“, der er betegnende.

	1906	1914
Antal Virksomheder	519	516
Samlet Personel	2084	2468
Egentlige Arbejdere	1395	1751
Virksomheder med mekanisk Kraft	37	72
Maskinernes Hestekraft	81	184
Virksomheder uden Arbejdere	195	201
„ med 1—5 Arbejdere	262	244
„ „ 6—20 „	54	57
„ „ 21—100 „	8	13
„ „ over 100 „	0	1

Først under Verdenskrigen forandredes Forholdene indenfor Faget til det bedre. Med Pengerigeligheden fulgte der en mægtig Efterspørgsel efter Bøger. Nu gjaldt det først og fremmest om overhovedet at faa Arbejdet fremstillet. Prisen blev et underordnet Spørgsmaal. Dermed var Muligheden givet for ogsaa at forbedre Arbejdernes Kaar, og de glemte ikke at bringe sig selv i Erindring. Det blev nærmest en Guerillakrig fra deres Side og ikke altid ført med de fineste Midler. Men det laa jo i Tidsaanden. Og Arbejdsgiverne, der saa deres Forretninger konsoliderede og blev i Stand til at betale højere Løn, viste sig ogsaa villige dertil. I denne Periode indførtes i Bogbinderiet som i andre Fag 8 Timers Dagen, og Arbejderne avancerede fra at være et af de lavest aflagte Fag til at staa som et af de højest lønnede.

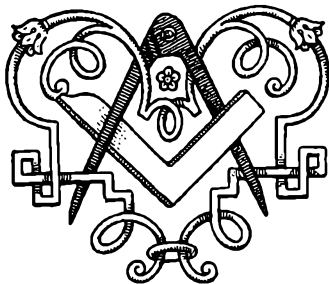
Et og andet maatte jo ofres. Saaledes er f. Eks. Privatarbejdet under de nye Forhold bleven saa dyrt, at Folk, efterat Pengebølgen trak sig tilbage, daarligt kan betale Prisen derfor, og det vil desværre vist aldrig mere faa den Betydning for Faget, som det før har haft. En anden uheldig Følge af Udviklingen er Indførelsen af Akkordarbejdet, der efter Arbejdernes Ønske nu praktiseres i videst mulige Udstrækning, og som i lige høj Grad gaar ud over Arbejdet og Arbejderen.

Men selv om man kan paapege Skyggesider, er der alt i alt, socialt set, foregaaet en meget betydelig Højnelse af Faget.

Under alle disse Konflikter har Oldermænd P. O. Olsen støt angivet Kursen. I de vanskelige Aar vidste han at bremse op overfor Fagforeningen, saa Udviklingen kom til at foregaa i roligt Tempo, og intet sloges i Stykker, men da de forandrede Tider bragte Medbør, var han ikke et Øjeblik i Tvivl om, at den ogsaa skulde komme Arbejderne tilgode. Og da han i 1924 efter de mange Aars Ledelse afgav Styret til den nye Oldermænd, Hofbøgbinder Johannes Petersen ¹⁾, stod Bogbinderiet ikke mere som „et uanseligt Fag“, det havde vundet sig en Position, som det kan være bekendt og være tjent med.

---

¹⁾ Søn af Hofbøgbinder Carl Petersen.

X. NUTIDEN OG DENS OPGAVER

ivet er det, at en Organisation som Bogbinderlauget i Tidens Løb maa undergaa mange Forandringer for at kunne følge med de sociale og økonomiske Forskydninger, der finder Sted indenfor dets Medlemmer. Som vi har set foran, fortsatte Lauget efter Næringslovens Ikrafttræden delvis i de gamle Former, kun med ganske faa Ændringer, navnlig saadanne der vedrørte Optagelsen af Medlemmer. Man forstaar imidlertid vel, at der ganske naturligt maatte komme en vis Stilstandsperiode i det Tidsrum, der gik mellem Laugets Ophør som tvungen Organisation, og til det havde fundet sit naturlige nye Arbejdsfelt, det at være en Forening for Fagets Arbejdsgivere. Fra det Øjeblik, det blev klart, at man kun i Lauget havde den naturlige Modvægt mod Svendenes Organisation, har da ogsaa Tilgangen været stor, og den begyndte allerede, da de første Fordringer kom frem fra Arbejdernes Side. Siden da har der ogsaa været udfoldet et meget stort Arbejde fra Laugets Side, og utallige er de Møder, som har været afholdte, og de Udvalg, der i Aarenes Løb har været nedsatte. Man maa nemlig huske, at det var Spørgsmaal af indgribende Betydning for alle Medlemmer, der behandledes; gennemlæser man nu de mange Forhandlinger, som har fundet Sted, maa det indrømmes, at der ogsaa er nedlagt et stort og omhyggeligt Arbejde i alle de Sager, som har været drøftet. Og en Ting kan man med Rette fremhæve, og det er, at de Krav, der i Tidernes Løb er bleven fremsatte fra Svendenes Side om forbedrede Kaar, aldrig er blevne mødte med Haardhed eller Modvilje, men tværtimod med Forstaaelse. Der har altid været Vilje til at række Haanden ud og til at komme den anden Part i Møde, fordi alle Mestre selv engang har staaet paa modsat Side og véd, hvor Skoen trykker. Naturligvis har der kunnet være Forskel i Synspunkterne indenfor Lauget, navnlig mellem de ældre og de yngre

Slægtled, men i det store og hele er alt dog gledet, fordi de fælles faglige Interesser har været det alt forenende. Og disse Interesser er ikke udtømt med den fælles Front i Arbejderspørgsmaalene. Foruden disse kommer Forholdet til Kunderne. Det er jo forstaaeligt, at den Merudgift, der har skullet udredes i forhøjede Lønninger, har maattet for-

Daniel Louis Clément.
Født i Aalborg 15. Juni 1820, død 15. April 1877.
Oldermand 1865—1877.
Erholdt 1870 Fortjenstmedaillen i Guld.

deles paa Kunderne. Og havde man ikke paa dette Omraade været i Stand til at skabe Enighed, vilde Resultatet have været en stærk indbyrdes Konkurrence, som ikke vilde have virket andet end ødelæggende for alle Parter. Men netop i den svære Kunst at lægge en Priskurant saaledes, at den paa den ene Side har kunnet holde Faget oppe og paa den anden Side ikke har skadet Kunderne, men givet dem Garanti for godt Arbejde, har Lauget løst en af sine vanskeligste Opgaver gennem lange Tider. I disse to store, man kan godt sige

Kæmpeværker, Arbejdet for Sammenhold udadtil og indadtil, har det gamle Laugs moderne Opgave udfoldet sig. Det er ikke længer som i gamle Dage en smaalig Kamp for det givne Privilegium, men en Organisering af Kræfterne til Samvirke paa en hel Række Omraader. Det gælder ikke som fordem om at være saa faa som muligt om Faget, men omvendt at faa alle til at samles om det fælles Arbejde. Det sidste Par Menneskealdre har set en stadig Udfoldelse paa det ene Omraade efter det andet, og efter den forholdsvis korte Periode, hvor den frie Konkurrence, som var Udtryk for den enkeltes Ret til at arbejde paa hvad Maade, han vilde, er forbi eller paa Vej til at være forbi, skimter vi en ny Tid, i hvilken Samarbejdet og Fællesskabet vil frembringe nye Skud.

Begyndt med Arbejdet om Lønforholdene er der Side om Side fulgt Spørgsmaalet om Priskuranter og Fællesindkøb. Dertil har sluttet sig Foretagender som Hjælpe- og Understøttelsesfond, Arbejdet for de unges Uddannelse, Ordningen af mange Spørgsmaal og Stridspunkter, som let opstaar i det daglige Livs Krydsning af forskellige Interesser. Alt dette har selvfølgelig medført, at Laugets Organisation i Tidens Løb har maattet omordnes og tilpasses efter de mange forskellige Opgaver, som har foreligget til Løsning.

Den gamle Styrelse, der overtoges fra Laugstiden med en Oldermann og to Bisiddere i Spidsen, kunde selvfølgelig i det lange Løb ikke slaa til, og selvom der ogsaa var dannet særlige Udvalg til Kontrol af Svendestykker m. m., arbejdede denne Styrelse dog for tungt. Oldermannen kunde jo nok klare forefaldende smaa Spørgsmaal, men den gamle Façon at sammenkalde hele Lauget for hver Gang, der forelaa noget vigtigt, blev for besværligt et Apparat. I 1881 gik man derfor ogsaa over til en mere moderne Styrelse, idet man valgte en egentlig Bestyrelse, bestaaende af Oldermann og fire Bisiddere, der fik de daglige Forretninger til kollegial Behandling. Denne Styrelsesform er man forsaavidt bleven staaende ved, dog med den Forandring, som Faget større og større Leddeling har ført med sig.

I 1920 viste det sig nemlig, at Specialiseringen indenfor Faget var naaet saa vidt, at det var nødvendigt at dele Lauget i Afdelinger hver

med sin Særbestyrelse, nemlig for Protokolarbejdet, for Forlagsarbejdet, Æskearbejdet og det egentlige Bogbinderi, det saakaldte „Privatarbejde“. Disse Særbestyrelsers Formænd og en Repræsentant for hver Afdeling danner da i Forbindelse med Oldermænd, der vælges særskildt, den egentlige Bestyrelse for Lauget.

Linierne havde paa dette Tidspunkt sin egen Organisation. Siden Halvtredserne var der paa dette Fags Omraade udfoldet en stor teknisk Dygtighed, og en Mængde Specialforretninger var efterhaanden oprettet. Disse havde allerede 1891 dannet deres første Sammenslutning, der dog kun havde 9 Aars Levetid. I 1916 den 2. September genoprettedes Sammenslutningen under Navnet af „Dansk Linierforening“ for, som det hedder i Formaalet, at varetage Linierstandens Interesser indadtil som udadtil. Mærkeligt nok skulde denne Forening ikke blive ældre end den første, men Opløsningen skete dog under den gunstigste Form. Den faglige Bogbinderorganisation søgte nemlig Linierfagets Arbejdere optaget i deres Kreds, hvad der medførte, at Tanken om en Sammenslutning med Lauget ganske naturligt opstod i Linierforeningen. Efter nøje Overvejelse og flere saglige Forhandlinger fandt denne Optagelse Sted i August 1925, og hermed var den Aflægger, som i sin Tid fremstod af Lauget, atter forenet med Moderstammen.

Denne store Organisations Udvikling medførte, at Lauget har sluttet sig til de forskellige Hovedorganisationer, som er opstaaet til Løsning af de store Fællesopgaver for Haandværk og Industri. I 1895 indmeldte Lauget sig i Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk og 1898 i Dansk Arbejdsgiverforening. At Lauget selvfølgelig ved Siden heraf har deltaget i Samarbejdet med Fællesforeningen af danske Bogbindere, der i sig sammenslutter Provinsens Bogbindere, er en Selvfølge.

Paa den Maade er Lauget bleven en Sammenslutning af den mest afgørende Betydning, det er bleven en ledende og arbejdende Organisation, som ingen udøvende Fagfolk kan staa udenfor. Af alt dette følger, at den Mand, der skal staa i Spidsen for en moderne Institution som Bogbinderlauget, maa have ikke blot repræsentativ Evne, men

desuden være udrustet med en Række personlige Egenskaber, som det ikke er hver Mands Sag at eje. Han maa være overlegen, arbejdsdygtig, taalmodig, han maa være venlig i Omgang, have Tiden til sin Raadighed og være klar i sin Tanke.

Det er interessant at se, i hvor høj Grad Oldermændsvirksomheden

Carl Julius Ferdinand Rasch, R.*

Født 12. Marts 1825, død 10. Juli 1906. Oldermænd 1877—1897.

Søn af Oldermænd Johan Christian Rasch (Født 1791, død 27. Dec. 1854).

har udviklet sig i den sidste Menneskealder. De to sidst afgaaede Oldermænd, C. J. F. Rasch og P. O. Olsen, er hver for sig Typer paa Mænd i to Udviklingsperioder.

Rasch er helt den gamle Tids Repræsentant, som helst af alt samlede Lauget paa det gamle Broderskabs Grund og saa Idealet i godt Kammeratskab indenfor Rammerne, hvor alle maatte være Dus og alle lige. For ham var Midlet til Enighed de ugentlige selskabelige Sammenkomster, hvor man ved et godt og gemytligt Samvær kom

over alle Modsætninger. At der i det hele kunde eksistere Meningsforskell var for Rasch ikke blot en Uting, men noget af en Sorg. Han elskede at være Fredsstifteren og Formidleren. Til dette Formaals Opnaaelse ejede han megen naturlig Værdighed, en vis Sindets Ro, der virkede dulmende og imponerende.

Naar han indfandt sig som besøgende i Svendenes Kreds ved Foreningens Stiftelsesfest paa et Tidspunkt, da Maden var spist og man skulde begynde Passiaren, gjorde han virkelig Indtryk paa de unge ved sin værdige Holdning og sin Venlighed og Kammeratlighed i Optræden. Man kom uvilkaarligt til at se op til og holde af denne rare gamle Mand, der saa faderligt og ligefrem færdedes i de unges Kreds. Der er ingen Tvivl om, at denne Raschs Evne til at vinde Mennesker ved sit Sinds Trang til Harmoni har været af stor Betydning for sin Tid. Men hans Personlighed og hans Evner slog ikke til for en moderne Tid, da Opgaverne blev talrige og Modsætningerne større, at løse disse blev P. O. Olsens Sag. Som Specialist indenfor Faget var han for det første paa det rene med, hvilke Veje Udviklingen gik og forstod, at det, som det kom an paa, var, at alle Interesser fik Lov til at røre sig og ikke blev udelukkede. Under hans Ledelse omformedes da ogsaa Laugets Organisation, men hvad der er lige saa vigtigt, med den personlige stilfærdige Ro, han besad, den Evne til at holde ud, han ejede, følte alle, at der var kommen en fast Haand til Styret. Olsen var en ypperlig Forhandlingsleder, i Besiddelse af stor Taalmodighed, der kunde udstrækkes meget langt, men han vidste ogsaa nøjagtigt, hvor Grænsen skulde drages. Var han naaet dertil, optraadte han med den Værdighed, som imponerede, og udfoldede den Styrke, der skaffede Respekt.

I sin daglige Ledelse af Lauget, og denne er sammen med de moderne Krav bleven saa omfattende, at den kræver ikke saa lidt af en Mands Tid og Tanker, var han paa sin rette Plads. Han gav sig Stunder og havde Taalmodighed til at høre paa alle, selv om det var de ubetydeligste Bagateller, der fremførtes, og hvad mere var, han havde Overlegenhed nok til at finde en heldig Løsning. Det er da intet Under, at Olsen med stor Tilslutning har kunnet staa i Spidsen for Lauget

i mere end et kvart Aarhundrede, og at han i meget har formet den Stil, der præger den nye Tids Organisationsarbejde.

I store Træk kan man vel karakterisere dette som Varetagelsen af Arbejdsgivernes og Forretningsmandens Interesser, men helt udtøm-

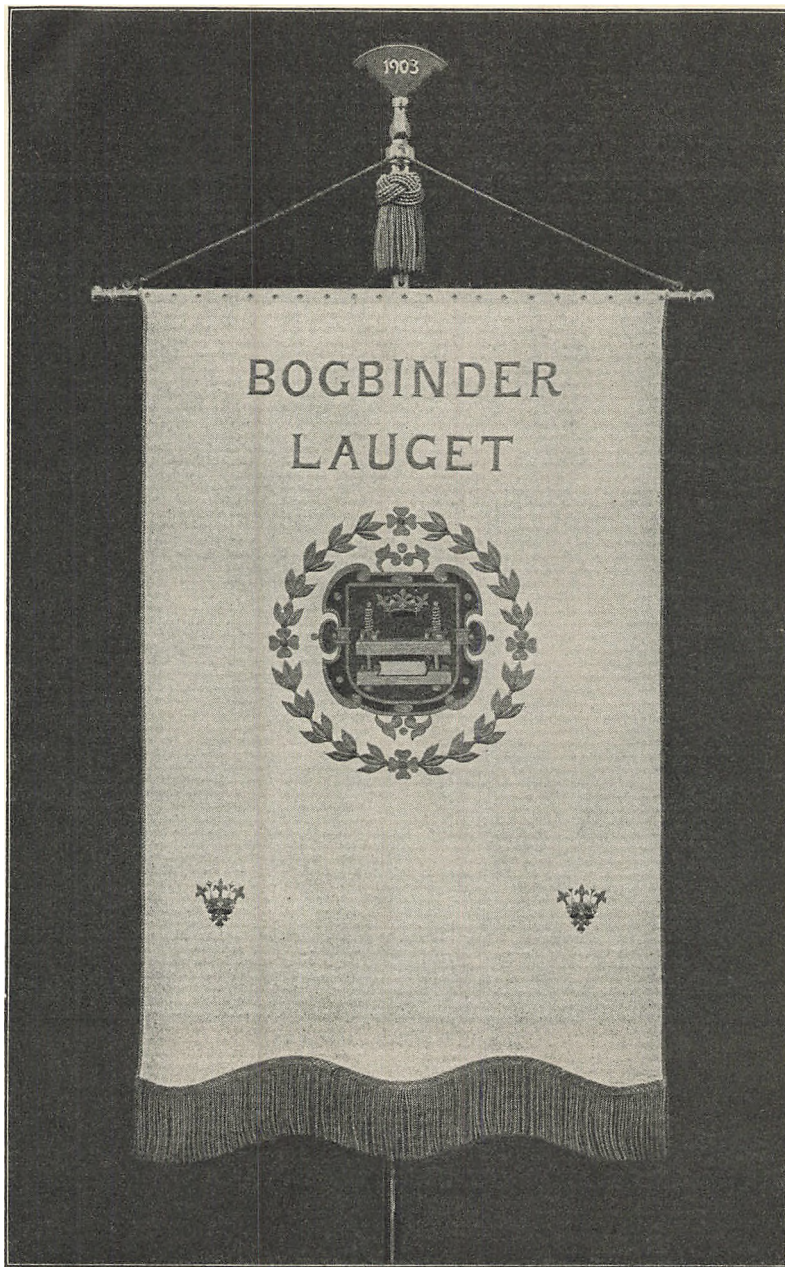
Peter Oluf Olsen, R.* D.M.

Født i Holbæk 11. November 1849. Oldermænd 1897—1924.

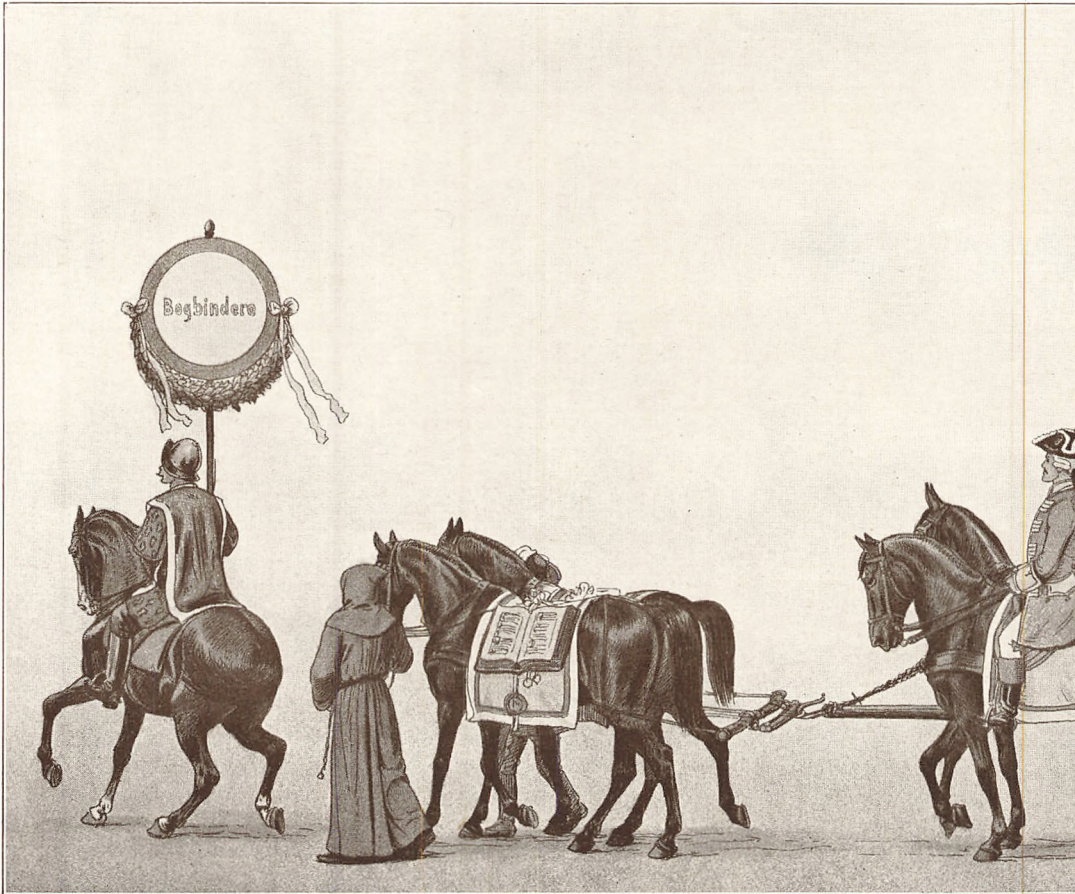
Efter Maleri af Prof. Sigurd Wandel. — Tilhører Haandværkerforeningen.

mende er denne Betegnelse dog ikke, thi en meget betydelig Side af Laugets Virksomhed er Sammenkomsterne, d. v. s. de Møder, hvor man træffes under tvangfri Former for at udveksle Meninger med Venner og Kammerater.

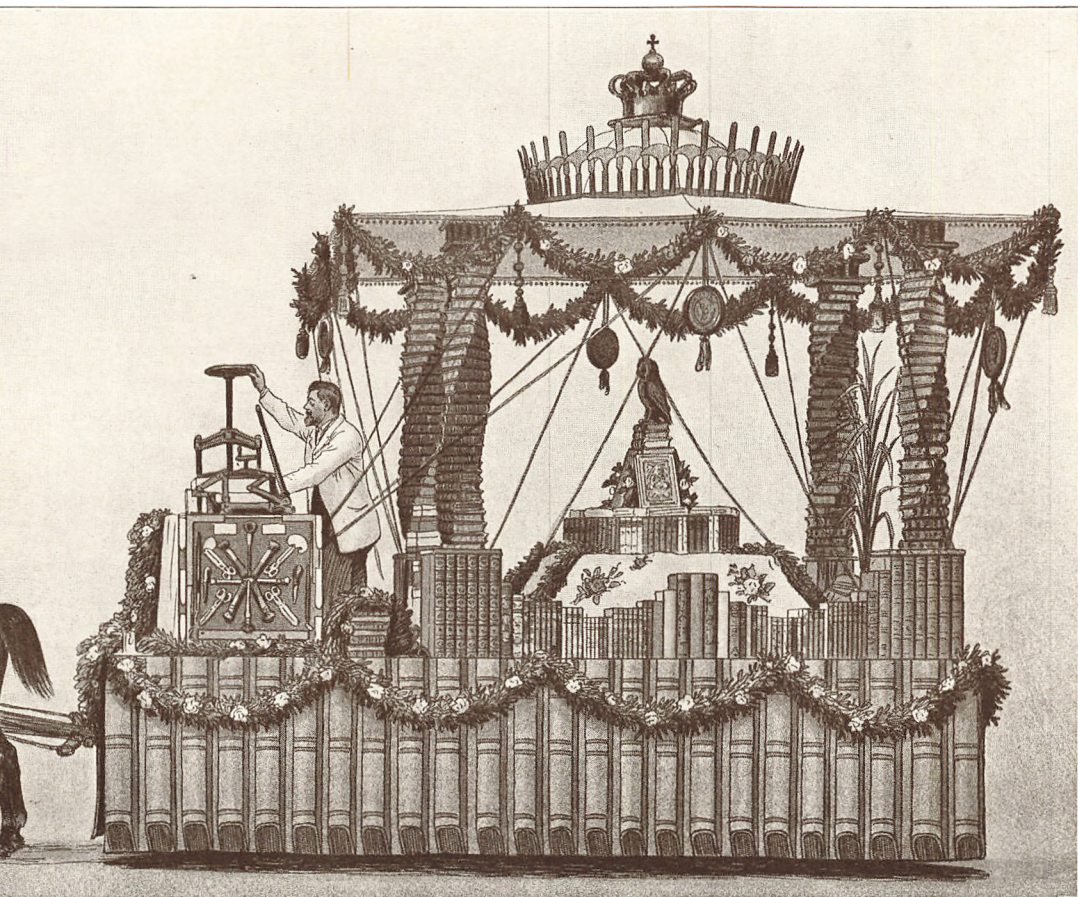
Med Rette har denne Side af Organisationslivet fra Arilds Tid indtaget en saare vigtig Plads i vore Foreningers Liv, thi ved de tvang-

Bogbinderlaugets Banner.
Indviet 1903.
Tegnet af Arkitekt Th. Bindesbøll.

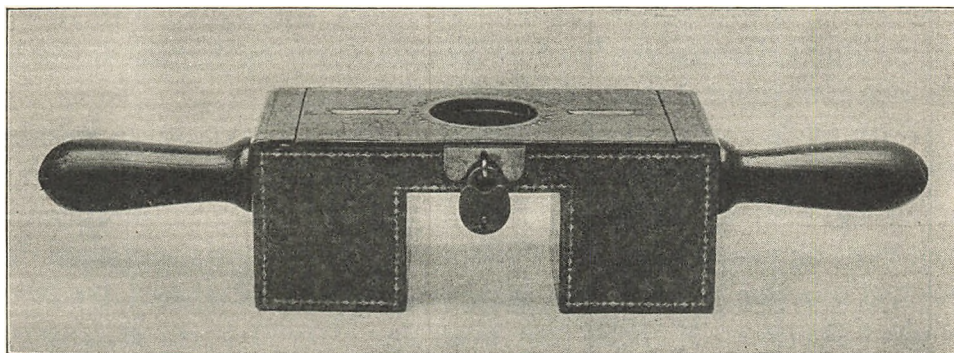
Bogbinderlaugets Vogn ved
Tegningen til Vogn

og Industrifesten 1. Aug. 1904.
aler Victor Hansen.

fri Sammenkomster bliver det muligt at finde Toner, som aabner for Stemninger og Følelser, der ellers vilde have vanskeligt ved at naa frem; især har de vist sig af Vigtighed under de store Begivenheder som Striker og Lockouter, hvor det gjaldt om at holde Modet oppe hos den enkelte og styrke Sammenholdet og Evnen til at holde ud.

Man kan vist roligt sige, at den moderne Arbejdsgiver næppe har været sat paa større Prøve end ved saadanne Lejligheder, hvor hele

Kjøbenhavns Laugs Bøsse.
Marmoreret Skindovertræk, med Haandforgyldning.
Udført af Oldermænd Johs. Petersen.

den daglige Virksomhed ligger brak, og hvor det for mange virkelig gælder en Kamp for Tilværelsen.

For at saadanne Sammenkomster skal faa den Betydning, der tilsigtes, siger det sig selv, at der maa Mænd til, der baade har Ideer og den rette Humor og Overlegenhed til at føre dem ud i Livet. I denne Henseende har Bogbinderfaget aldrig savnet de rette Folk. Derom vidner alene den store Samling Viser, som af Fagets egne Digtere er skrevne ved forskellige Lejligheder og ikke mindst den Opfindsomhed, der er anvendt paa deres Udstyr. Det er umuligt paa dette Sted at drage enkelte frem, saa meget mere som næppe alle eksisterer. Den Slags Viser er jo Øjeblikkets Børn, skabte for en bestemt Lejlighed og skildrende Emner og Personligheder, som kun er kendte indenfor en snæver Kreds, de kan derfor, naar man læser dem mange Aar efter og uden den Stemning, hvori de blev til og hvori de hørtes, ofte forekomme lidt tamme og mindre betydelige. Men læste i Sammenhæng med og Forstaaelse af de Interesser og

Forhold, der har fængslet Tilhørerne, har disse Viser ikke desto mindre stor kulturhistorisk Værdi, fordi de bedre end mange Ord maler os den Baggrund og det Følelses- og Stemningsliv, hvori saa stor en Del af vort Samfund, som Haandværkerstanden udgør, lever og aander.

De giver os Indtrykket først og fremmest af en levende og varm Kammeratskabsfølelse, men dernæst ogsaa af en Livserfaring og et Humør, der er saare langt fra at være omgærdet af snævre Grænser. De viser os, at den gamle Haandværkeraand, Kærligheden til Arbejdet, til Hjem, Hustru og Børn er ligesaa varm og ligesaa levende, som den har været Aarhundreder igennem.

I Forbindelse med disse fornøjelige Viser bør vi ogsaa mindes Festarrangementstalentet. Det kan ofte udfolde sig med en Frodighed og med en forbavsende Evne til at hitte paa morsomme Ting, der i de paagældende Øjeblikke er af stor Betydning for, at det hele kan gaa paa rette Maade. Man kan naturligvis ogsaa i den Henseende fortælle en Mængde om, hvad der er fundet paa af Laugets gode Hoveder. Ogsaa i den Retning er det vanskeligt at opregne alt det, som fortjener at fremhæves. Som Eksempel blot paa Arten af disse Fester kan nævnes den „Bierabend“, som arrangeredes den 17. September 1908, og en Automobiltur til Amager i Juni Maaned s. A.

Den førstnævnte Fest var ordnet som en gammel tysk „Bierabend“, hvor Gæsterne trakteredes med tysk Øl og „Eisbein mit Sauerkraut“, og hvor Kridtpiberne med Tobak stod til fri Afbenyttelse for alle dem, der havde Sans for Traditionen og de gamle Skikke, hvad de fleste havde. Festen foregik under livlig Deltagelse fra Gæsternes Side og krydrede med mange Taler og Sange.

Automobilturen fandt Sted paa et Tidspunkt, da Automobile endnu var en sjælden Ting. Udflugten vakte derfor stor Opsigt. Hele Kronprinsensgade, hvorfra Turen tog sin Begyndelse, var fyldt med Vogne. Maalet var „Alhambra“ paa Amager, hvor Deltagerne samledes til en kammeratlig Fest med Taler og Sange og med livlig Udnyttelse af de i Haven tilstedeværende Forlystelsesindretninger, som, efter hvad der berettes, foryngede selv de ældste blandt Gæsterne. Der er ingen Tvivl om, at ogsaa den Slags Fester har deres Mission,

Charles Pedersen.

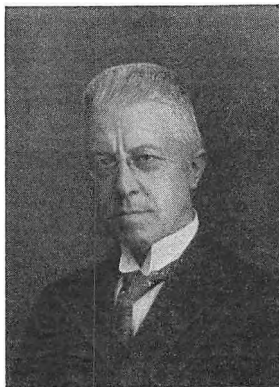
Oscar Møller.

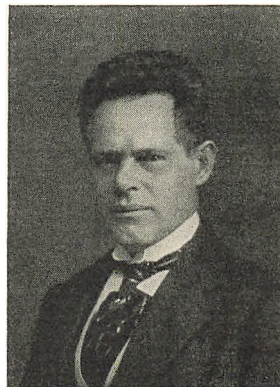
**Nic. Johansen,
Kasserer.**

**Carl P. Nielsen,
Viceoldermand.**

**Johs. Petersen,
Oldermand.**

**Heinrich Flyge.
Sekretær.**

H. P. Henriksen.

Thøger Haugaard Petersen.

J. R. Thøgersen.

Kjøbenhavns Bogbinderlaugs Bestyrelse 1925.

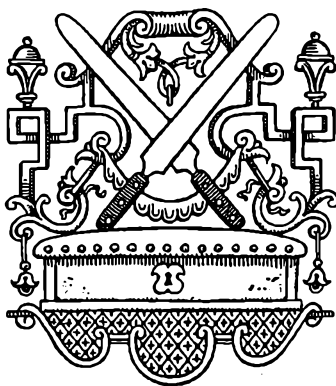

og at de giver deres Bidrag til, at det videre Sammenhold kan udfolde sig saa rigt, som det gør.

Naar man taler om Sammenholdet, maa det imidlertid ikke glemmes, at dette ikke er indskrænket til Laugets snævre Hjemsted: Kjøbenhavn. I stedse større Grad har Samarbejdet udviklet sig til at gælde det hele Land, og de Organer, der er skabt som Udtryk herfor, hører til de interessanteste Vidnesbyrd om, hvilket frugtbart Liv der har udfoldet sig indenfor Haandværkerstanden i den sidste Menne-skealder. En Side af Organisationslivet, der heller ikke maa overses, er den gensidige Hjælp, som til alle Tider har været ydet Syge og Fattige, enten ved direkte Støtte eller ved Oprettelsen af særlige Institutioner, saasom Hjælpeforeningen, der stiftedes 1864 ¹⁾ af C. J. F. Rasch, og Bogbinderlaugets Understøttelseskasse, som oprettedes 1901, begge har virket til megen Nytte for Fagets Udøvere.

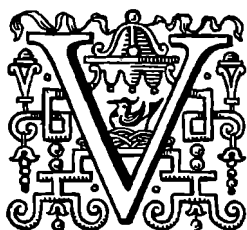
---

¹⁾ Om denne se Dansk Bogbindertidende No. 23 1904 pag. 105.

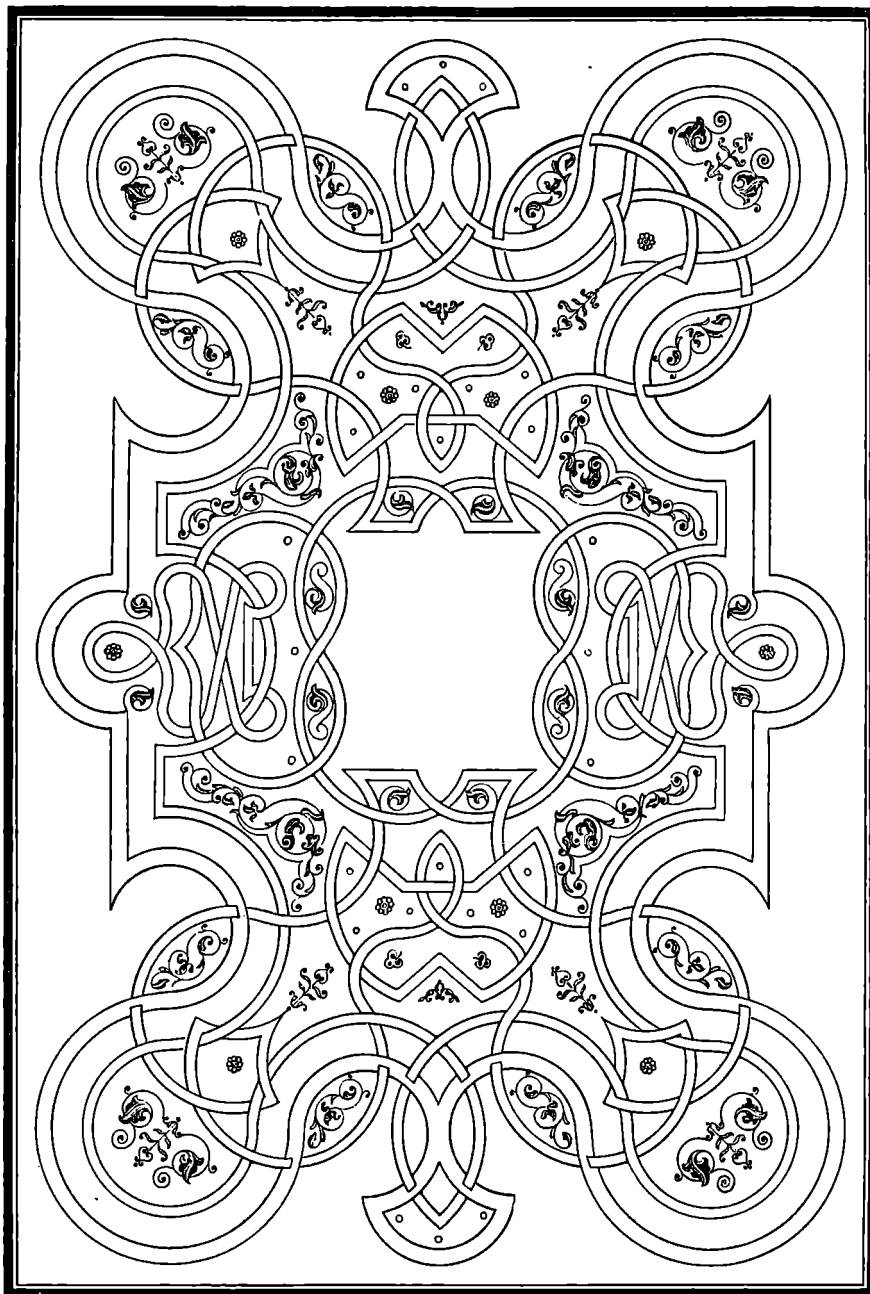
XI. BOGBINDERIET I PROVINSERNE

il man fortælle om Bogbindere i Provinsen, er man endnu daarligere stillet for de ældre Tiders Vedkommende, end Tilfældet var for Lauget i Kjøbenhavn. Thi det er ganske tilfældigt, at der er opbevaret et eller andet lille Træk eller en eller anden lille Meddelelse, der har Betydning. Hovedgrunden til, at vore Efterretninger er saa knappe, er især den, at Provinsens Bogbindere udover dem, der var bosiddende i Odense og 1694 dannede det derværende Bogbinderlaug, aldrig har været organiserede. Dertil har de været for faa, og selv i de større Provinsbyer har der sikkert aldrig været mere end en eller to Bogbindere, og de har endda sjældent haft Overflod af Fortjeneste. Det er karakteristisk, at naar man en sjælden Gang hører noget om en Bogbinder i Provinsen, er det næsten altid det, at han er en fattig Mand. Forholdene var overalt smaa. Det er allerede berettet, at Caspar Als 1723 søgte til Kjøbenhavn efter i otte Aar at have siddet som Bogbinder i Horsens, „hvor han ej skal have kunnet subsistere og derover med Hustru og Børn i yderste Armod skal være geraaden“.

1748 bestemmes det for Aalborgs Vedkommende, at Antallet af Bogbindere ikke maatte være over fire. I Viborg maatte det efter Reskript af 1753 ikke være over to. I Aalborg var det Bogbinderne Hans Heinrich Schnell, Christopher Wille, Carl Comælius og Peter Christian Holm, der søgte om at faa Tallet fire fastsat, idet de oplyste, at der tidligere kun havde været to Bogbindere i Byen, og at et saa stort Antal som fire egentlig var alle til liden Baade og „sigtede til Armod“; Magistraten, der blev hørt, var væsentlig af samme Mening. Fire Bogbindere var tilstrækkelig til „saavel Byen som Landet at kunne forsyne med forlangende Bøger“.

Fire Bogbindere synes at have været Toppunktet for, hvad der har

Tegning til Mesterstykke. Odense ca. 1830.
Opbevares paa Odense Landsarkiv.

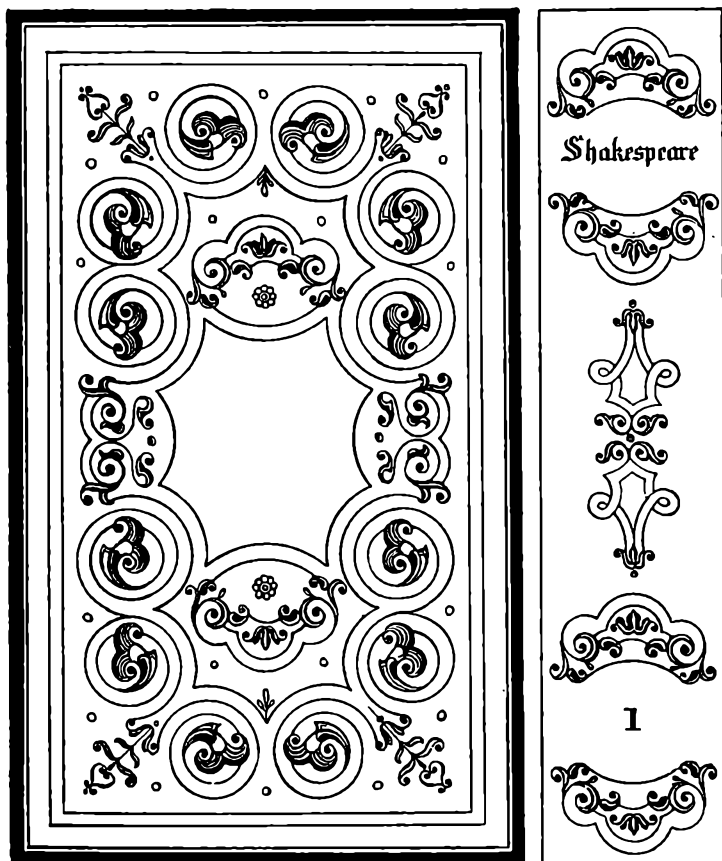
kunnet beskæftiges i en Provinsby. I Odense, hvor der, som forhen bemærket, stiftedes Laug 1694, var der til at begynde med ogsaa fire Mestre. En enkelt Gang er der fem, men Arbejde har der næppe været til dem alle, eftersom det to Gange anføres i Protokollen, at en af Laugets Mestre er „bortkommen til Militien“; af disse var Jørgen Christopher Getreüer ansat ved Hæren fra 1728—50, og fem Aar efter blev han paany optaget i Lauget.

Selvstændighed kunde da ikke være deres stærke Side, og heller ikke det i Odense eksisterende Laug følte sig saa kraftig som uafhængig Organisation, at det altid turde stole paa sig selv. I vigtige Tilfælde appellerede det til Lauget i Kjøbenhavn som den Institution, der dog, naar det kom til Stykket, sad inde med den faglige Autoritet. Dette skete f. Eks. i 1828, da Bogbindersvend Johan Peter Sundberg aflagde Mesterstykke for Odense-Lauget, hvilket imidlertid kasserede Prøven, og denne blev derefter henvist til Bedømmelse af Lauget i Kjøbenhavn, som dog ganske gav Lauget i Odense Medhold. Sagen gav iøvrigt Anledning til en lille Rivning mellem Magistraten og Odense-Lauget, idet dette havde indført den Skik, at der skulde holdes en Laugssamling, naar en meldte sig til Forfærdigelse af Mesterstykke. Denne Samling, der i de sidste 28 Aar var bleven holdt uden Tilladelse fra Magistraten, medførte naturligvis Udgifter, som Mesteraspiranten maatte betale, og da der nu kom Spørgsmaal om Mesterstykkets Antagelse, maatte Odense-Lauget høre Ubehageligheder for disse ulovlige Møder, der efter Magistratens Mening var en Uskik, som burde afskaffes.

Resultatet af det hele blev imidlertid, at Sundberg ikke i den Omgang blev Mester i Odense. Men slap man altsaa i dette Tilfælde for at faa en Konkurrent, saa undgik man ikke nu og da at faa en Frimester paa Halsen.

1838 fik Bogbinder Hendrik Preben Stein saaledes kongelig Bevilling til at nedsætte sig som Frimester i Odense og arbejde som saadan „et Aar med egne Hænder“. Efter Udløbet af dette Aar skulde han aflægge det sædvanlige Mesterstykke. Dette synes Stein imidlertid ikke at lægge særlig Vægt paa at opfylde, og da der var gaaet en

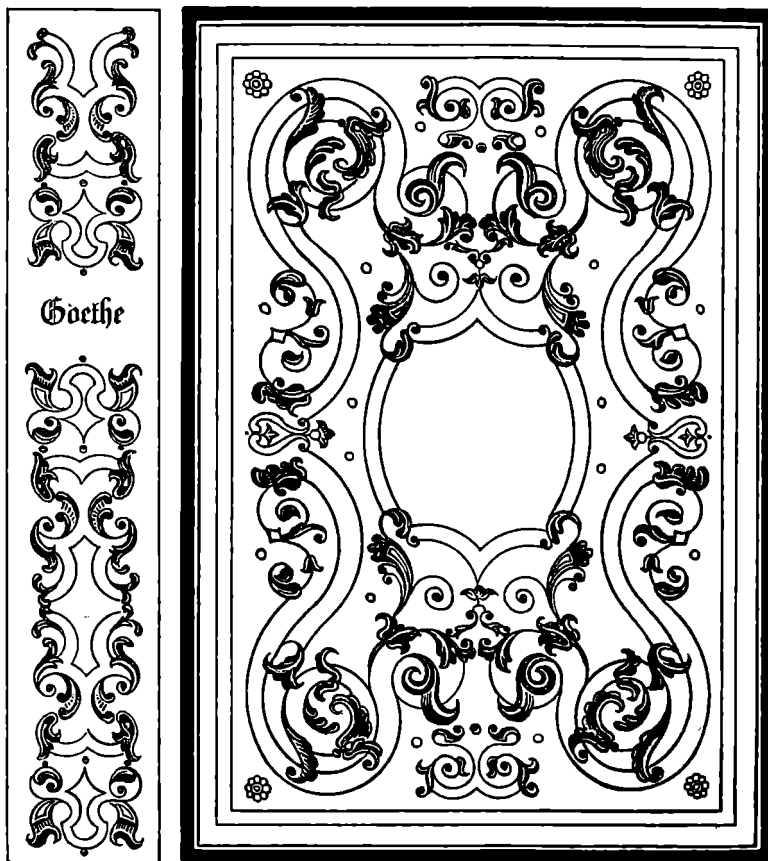
rum Tid, efter at Mesterstykket skulde været aflagt, henvendte Lauget sig til Magistraten i Odense med Besværing. Stein maatte nu til at tage fat, men det Mesterstykke, han fremstillede, blev ikke anset for fyldestgørende. Der manglede endnu Indbinding af en Folio. Da

Tegning til Mesterstykke. Odense ca. 1830.
Opbevares paa Odense Landsarkiv.

han imidlertid ikke havde Raad til at anskaffe denne, anmodede han om Udsættelse hermed. Dette kunde Lauget ikke indrømme ham, tilstod ham derimod, uagtet Fristen for hans Frimesterskab var udløben, straks at begynde paa et nyt Mesterstykke. Dette har Stein maattet føje sig efter, og uagtet hverken Folien indeholdt saa mange Ark som almindeligt var, og han ogsaa gjorde Ophold midt under

Arbejdet, maa det antages, at han tilsidst fik det færdigt. Medens Odense-Lauget saaledes i de anførte Tilfælde har holdt paa sin Ret, synes det i hvert Fald at have været mindre streng i en Sag, der var henvist til dets Afgørelse fra Svendborg.

Tegning til Mesterstykke. Odense ca. 1830.
Opbevares paa Odense Landsarkiv.

En Bogbinder dersteds havde forfærdiget Mesterstykke, men tvende Svendborg Skuemestre havde kasseret det. Stykmesteren Carl Julius Kunert æskede Odense-Laugets Afgørelse, og denne gik ud paa, at de Fejl, der havde begrundet Kassationen, var saa smaa, at Mesterstykket ikke med Føje kunde tilbagevises. At man ogsaa kunde afgøre et Uheld ved Prøvens Aflæggelse med et Pengebeløb, har man

Bevis for ved Johan Friederich Milos Optagelse i Lauget 1749, hvorom det hedder: „den lille Fejl paa Mesterstykket fantes, betaler han aller forderligst til Lauget 5 rd nemlig 3 rd udi Straf og 2 rd til Lauget“. For Nutids Øjne er alle disse Sager smaa og uden særlig Betydning, men de er for saa vidt af Interesse, som ogsaa de viser, med hvilken Styrke man værnede om de gamle Rettigheder og Institutioner.

At der ikke kan have været ret meget for Bogbinderne at gøre ved

Johan Friederich Milo.
(Født 1722, d. 1. April 1783).
Oldermand 1755—1783.

egentlig Indbinding, kan let forstaas, naar man husker, at Befolkningen kun var lidet læsende, hvis den da i det hele gav sig af dermed. Det, man især havde Brug for, var Bibler, Salmebøger og Postiller, og til Indbinding og Salg af disse Bøger har den egentlige Bogbinderforretning været indskrænket. Der er al Grund til at tro, at dette som Regel ikke har kunnet ernære sin Mand. Bogbinderne har derfor været nødte til dels at sælge Viser og andet Smaatryk dels til at udvide deres Afsætning ved at rejse til andre Markeder end deres eget, saaledes som det er nærmere udviklet foran.

Naar man undtager Odense, har da Provinsens Bogbindere lige ned til de nyeste Tider savnet enhver Organisation. En Del af dem — og maaske de fleste — var vel indmeldte i Lauget i Kjøbenhavn, men det var nærmest en Tvangssag og for i det hele at kunne faa Svende, at denne Tilslutning fandt Sted.

Efter at Forordningen af 21. Marts 1800 var traadt i Kraft, er da denne kunstige Indmeldelse for Størstedelen ophørt. Nogen Nytte havde Provinsens Bogbindere aldrig haft af den.

For Størstepartens Vedkommende maa man vel tænke sig Provinsens Bogbindere som smaa og i økonomisk Henseende daarligt stillede Haandværksmestre, som Regel uden anden Medhjælp end den, de kunde faa af Konen og en enkelt Lærling. Store Kunder har der sjældent været, thi der eksisterede jo saa at sige hverken offentlige

eller private Bogsamlere. Naar man hører om den rige Aarhusborger Rasmus Thestrup, der levede i Midten af det 17. Aarhundrede, at han kan rose sig af at eje 500 Bøger, hvoraf en stor Del Almanakker, der næppe har været indbundne, saa har man her Normen for, hvad der ansaas for en Sjældenhed.

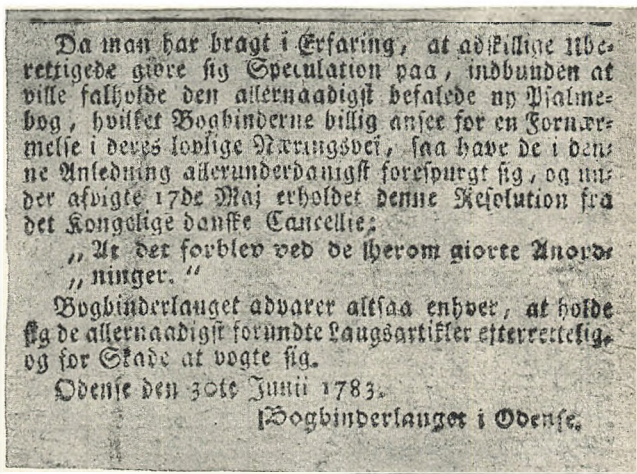
Offentlige Institutioner, som brugte meget Bogbinderarbejde, fandtes der ogsaa kun saare faa af. De bedste daglige Kunder, en gammel Provinsbogbinder har haft, er Skolerne, men heller ikke af dem fandtes Overflod. Alt dette lader een forstaa, at Livet for Provinsbogbinderne har været smaat. Det eneste gode, de har kunnet regne med er, at Konkurrencen ikke har været trykkende.

En anden Omstændighed for Provinsens Bogbindere, og som ogsaa er karakteristisk for dem, er den, at de altid

har boet udenfor Landets Bogmarked. Dette var — ligesom nu — Kjøbenhavn, og af den Grund har Hovedstadens Bogbindere baade været de talrigste og haft de forholdsvis største Opgaver. Provinsen har i det store og hele været nødt til at nøjes med de Smuler, der faldt af paa det hjemlige Marked.

Og denne Tilstand har vedvaret lige til vore Dage. Medens Kjøbenhavn alene efter den sidst foreliggende Statistik talte 210 Hovedpersoner med 1499 Arbejdere, udgjorde de tilsvarende Tal for Provinsens Vedkommende kun henholdsvis 183 og 407. Man vil forstaa, at disse Tal, der selvfølgelig bliver ikke saalidt mindre, jo længere man gaar tilbage i Tiden, kun har afgivet et daarligt Grundlag for Dannelsen af en Organisation.

Ikke desto mindre dannede der sig dog i Slutningen af forrige Aar-

Et Udclip af Fyens Stiftstidende.

hundrede i adskillige af de større Byer Lokalforeninger, saaledes i Aarhus, i Aalborg og i Odense o. s. v., indenfor hvilke man søgte at arbejde for fælles kollegiale Formaal. For Odenses Vedkommende var det Lauget, der atter var opstaaet efter at have ligget i Dvale siden 60erne. Ved Valget af Oldermænd havde man samlet sig om

Boghinderi og Boghandel i Aalborg.
Ejendommen No. 8 i Gravensgade, opført 1807 af Rottbøll Sadolin.
Efter Akvarelmaleri. Tilhører Aalborg By Museum.

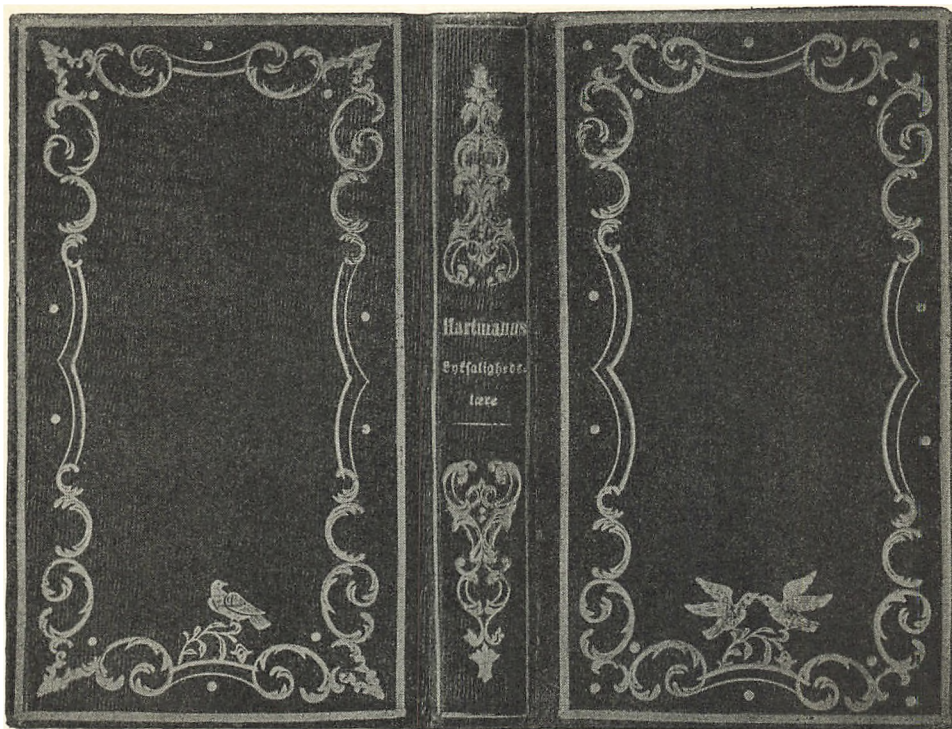
Lars Peter From, der havde tilhørt det gamle Laug og var den sidste, som aflagde Mesterstykke i Odense (1856).

Det siger imidlertid sig selv, at disse enkelte smaa Foreninger umuligt var i Stand til at løse Opgaver af større Betydning, og navnlig kunde de intet udrette i Tilfælde af Lønstridigheder med Svendene, der jo stod organiseret i et stort, hele Landet omfattende, Fagforbund. Overfor denne Sammenslutning var en stærkere Organisation af Mestrene paa sin Plads, og Initiativet til en saadan udgik i 1897 fra Lokalforeningen i Aarhus, der det nævnte Aar havde indvarslet

Bogbinder og Boghandler i Aalborg Christian Michael Rottbøll Sadolin.
Født 14 Aug 1771 i Hinge Præstegaard, Lysgaard Herred, Viborg Amt, død 17. Jan. 1854.
Udskrevet som Svend i Kjøbenhavn 23. Jan. 1792 af Michael Graa.
Efter farvelagt Silhouet. — Tilhører Oldermænd Johs. Petersen.

til et Møde den 28. Februar, hvor Centralforeningen for jydsk Bogbindermestre stiftedes. Det var imidlertid ikke Tanken at indskrænke Virksomheden alene til Jylland, idet Bogbindermesterforeningen i Odense var repræsenteret ved Fred. Fuhrmann paa Mødet i Aarhus, og rejste fra dette med det bestemte Formaal at stifte en lignende

Hartmanns Lyksaligheds-lære 1848

Bind i mørkeblaat riflet Saffian med Haandforyldning og Guldsnit (14×8,5), udført som Svendeprove 1848 af Lars Peter From, Odense. Tilhører Bogbindermester Fr. From, Odense.

Forening for Østifterne. Dette lykkedes ogsaa. Paa de jydsk Bogbinderees Aarsmøde i Horsens 1898 mødte Formanden for Østifternes Bogbindermesterforening, Forslund fra Nakskov. Paa dette Møde er Sammenslutningsplanen for de to Foreninger sikkert bleven drøftet, thi paa den jydsk Forenings Møde i Silkeborg 1899 stod som et Punkt paa Dagsordenen: „Sammenslutning med Østifternes Mesterforening“, hvilket ogsaa vedtoges.

Efter en lignende Vedtagelse indenfor Østifternes Mesterforening

var Dannelsen af Centralforeningen af Bogbindermestre i Provinserne en Kendsgerning.

De vigtigste Opgaver for denne Forening maatte blive Ordningen af Forholdet til Arbejderne, og det falder derfor ganske naturligt, at et af de første Skridt, den nye Forening foretog sig, var Indmel-

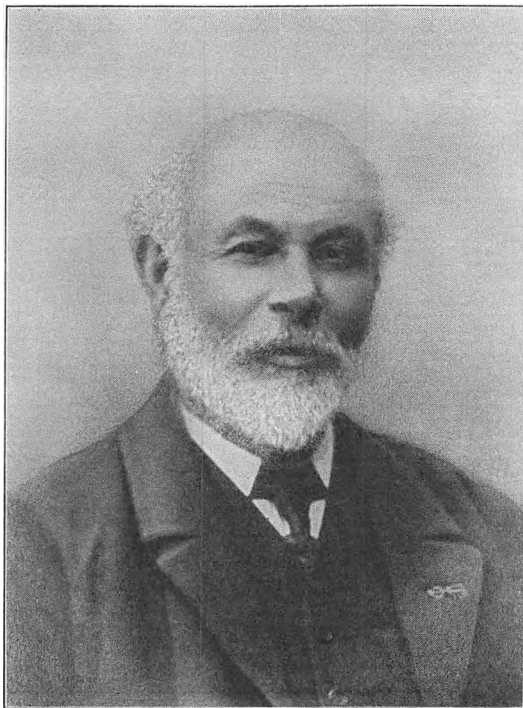

Lars Peter From. D.M. E.M.
Født 16. August 1828, død 24. November 1911.
Oldermand 1896—1901.

delse i Arbejdsgiverforeningen (1899), Samarbejde med Lauget i Kjøbenhavn og Deltagelse i Udgivelsen af et fælles Fagblad.

Den første Bestyrelse udgjordes af Edvard Hansen, Horsens, som Formand, Marius Møller, Aarhus, Ingver Christensen, Skive, Voigt Petersen, Randers, Carl Nielsen, Odense, Forslund, Nakskov, Ludvigsen, Helsingør, Chr. Petersen, Vejle og Fuhrmann, Odense. Af Bestyrelsen dannedes et Forretningsudvalg, bestaaende af Edv. Hansen, Marius Møller og Carl Nielsen.

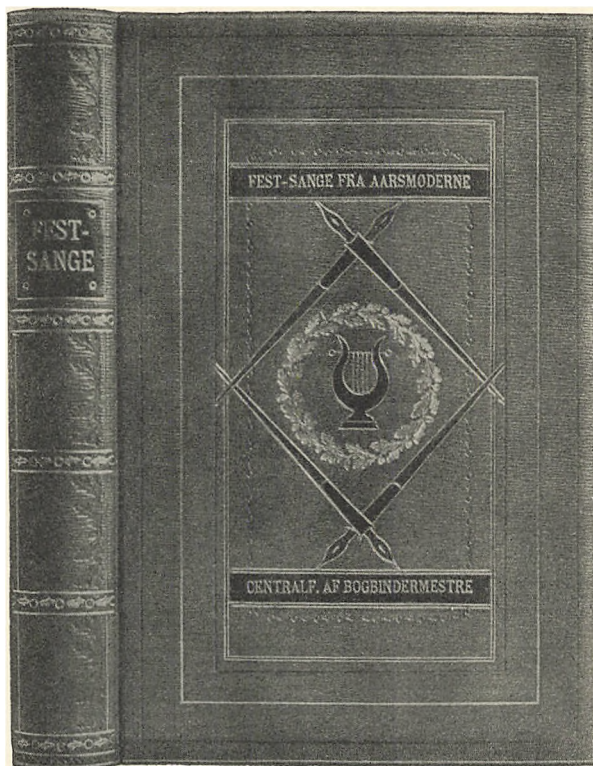
Den nye Forenings væsentligste Opgave blev altsaa den, at virke som Arbejdsgiverforening, og i den Hensende falder det ganske af sig selv, at der har fundet det nøjeste Samarbejde Sted med Lauget i Kjøbenhavn. Sammen med det har man kæmpet og deltaget i den fælles Udvikling, der som forhen fremhævet betyder en stedse

Edvard Hansen. F.M.
Født 5. Maj 1848, død 15. Juli 1921.
Formand for Centralforeningen 1897—1906.

større og større Stigning af Arbejdslønnen. Men selvfølgelig har der ved Siden heraf staaet mange betydningsfulde Spørgsmaal paa Dagsordenen, navnlig har man efter Evne fremmet Uddannelsen af Lærlinge ved at sørge for, at saa mange som muligt, i Forhold til de Midler, man raadede over, fik Uddannelse paa Fagskolen for Boghaandværk. Et af de betydningsfuldeste Spørgsmaal, Centralforeningen har samlet sig om, er Gennemførelsen af en Priskurant, hvad der har fundet Udtryk i de paa Aarsmødet i Vejle 1914 vedtagne

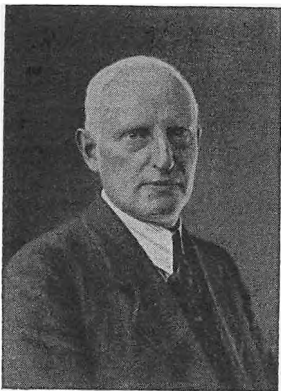
nye Love, i hvis § 1 b det hedder som en Del af Formaalet: „at bekæmpe usund Konkurrence og ved fælles, tidssvarende Priskurant stedse søge gennemført passende Priser paa alt almindeligt forefaldende Arbejde“.

Centralforeningens Festsange.
Bind i gult riflet Saffian med Skindpaalægning og Haandforyldning
(31,5×20,5) — Udført og skænket til Centralforeningen 1911 af
Harald Petersen.

Naar det saa endelig tilføjes, at der er arbejdet paa at danne en Understøttelses- og Begravelseskasse, og at man har virket for Oprettelsen af en Indkøbsforening, vil det forstaas, at der har været Opgaver og Arbejde nok for den Bestyrelse, som har ledet Foreningen. Som dennes Formand har siden 1906 Erik Eriksen i Aalborg virket med stor Omsigt og Dygtighed.

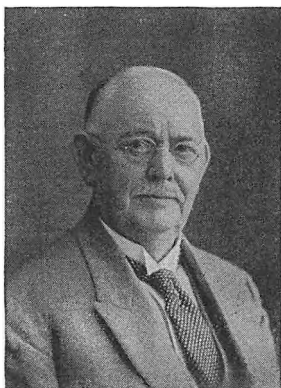
Det siger imidlertid sig selv, at det ikke blot er de enkelte Sager, der er gennemført, som vejer til ved Bedømmelsen af Foreningens

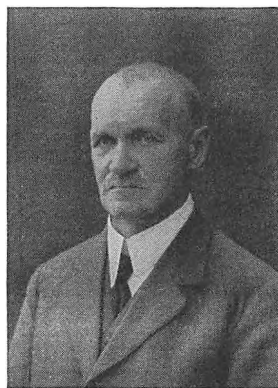
**Harald Petersen, Vejle.
Kasserer.**

**N. P. Nielsen, Holbæk.
Sekretær.**

**Fr. Fuhrmann, Odense.
Næstformand.**

**Erik Eriksen, Aalborg.
Formand.**

Emil Byskov, Aarhus.

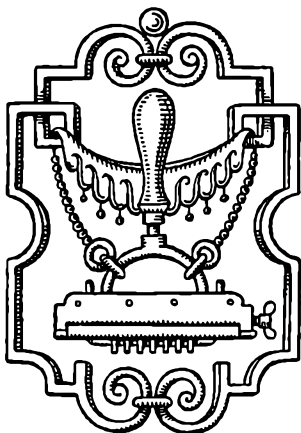
Georg Olsen Vejlsø, Nakskov.

Centralforening af Bogbindermestre i Provinsernes Bestyrelse 1925.

Arbejde. Lige saa vigtigt er den Kollegialitetens Aand, som er bleven skabt gennem Afholdelsen af de aarlige Møder rundt om i forskellige danske Byer; gennem disse er der skabt et Sammenhold og et Kammeratskab, der har staaet sin Prøve i de mange alvorlige Situationer, Foreningen har haft at gennemgaa, og som kun har kunnet overvindes ved, at de enkelte Medlemmer har været sig bevidst, at det gjaldt om at holde sammen ¹⁾.

---

¹⁾ Angaaende Enkelbegivenheder i Centralforeningen henvises til Jubilæumsartiklen „Centralforeningen af Bogbindermestre i Provinserne 1897—1922“ i Dansk Bogbindertidende No. 19 for 1922, S. 84.

XII. DE REJSENDE BOGBINDERE

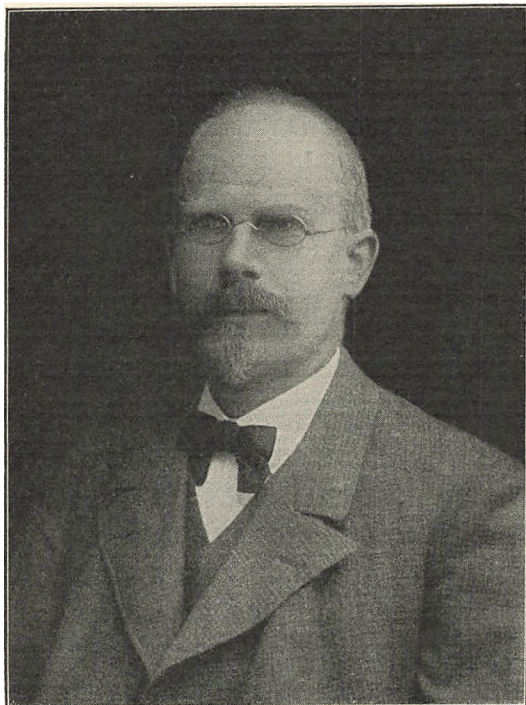

ange danske Bogbindere har ligesom de fleste andre Haandværkere altid haft Lysten til at se sig om og lære i det Fremmede, og saa langt vi kan se tilbage og lige op til vore Dage har der i de farende Haandværkeres store Flok stedse befundet sig et ikke ringe Antal Bogbindersvende.

Det var naturligvis i første Række Tyskland, man søgte til, fra dette Land var jo Faget kommet til Danmark, og Sprogvanskelighederne var kun ringe, ialtfald paa det faglige Omraade, hvor de fleste af Bogbindernes tekniske Udtryk røber sin umiskendelige tyske Oprindelse. Og i Tyskland fandtes de store Bogcentre, hvor det som Regel var nogenlunde let for den solidt og alsidig uddannede danske Bogbinder at faa Arbejde, men Schweiz og Østrig-Ungarn var ogsaa gunstige Lande, og selv Italien og Frankrig laa ikke for langt borte for den farende Svend. Naar det derfor blev smaat med Arbejdet under de mindre Forhold i Danmark, snørede man sin Randsel og drog paa sine Ben ud i den vide Verden, indtil Heldet mødte en, og man fik Arbejde. Men lykkedes det ikke at faa Arbejde, hvor man søgte, saa modtog Vandringsmanden sin „Geschenk“, hvormed han som Regel kunde klare det nødtørftigste Behov. Ofte kunde disse Ophold i Udlandet strække sig over flere Aar og blev da ikke alene en Uddannelse i det faglige, men i langt højere Grad en Prøvelse i Livets vanskelige Skole.

Den dragende Magt, der kunde ligge i dette fri og ubundne Haandværkerliv, har man iøvrigt indenfor de danske Bogbinderes Kreds et af de smukkeste Eksempler paa i den af afdøde Johan Brünnich under Mærket „Janos“ skrevne Bog om hans Vandreliv i Europa. Her læser man, hvorledes den 20-aarige Svend tager Ranslen paa Nakken og Staven i Haand for, kun stolende paa sine Hænder og sine

solide Ben, at vandre det halve Europa rundt paa Professionen, ofte fægtende sig frem, men aldrig ked af det, ikke engang naar han puttedes i Arrest for at have betlet. Uden Penge, uden videre Sprogkunderskaber naar han gennem Tyskland og Østrig, arbejder hvor der i de trykkede Industritider efter Krigen mellem Frankrig og Tyskland

Johan Brünnich.

Født i Assens 14. Febr. 1851, død 7. Febr. 1922.

er Arbejde at faa, og opnaar endelig fast Plads i en ungarsk By, dog først efter at have prøvet hvad det vil sige at blive udplyndret og halvt ihjelslaet af Landevejsrøvere.

En af de sidst vandrende Bogbindersvende var Gustav F. Eskebjerg (1862—1919), der ikke alene var kendt overalt i Danmark, men ogsaa det meste af Europa; han var i Ordets sandeste Betydning den farende Svend, saagodt som altid paa Farten. Naar Foraarets første Solstraaler vistesig, meldte Rejselysten sig i ham, han maatte og skulde afsted, omend han stod i Arbejde, selv et Tilbud om Lønforhøjelse formaaede

ikke at holde ham tilbage, Naturen ligesom kaldte ham ud for at forøge Stoffet til hans mange Rejsehistorier; han var nemlig en god Fortæller. Mærkeligt er det, at han, der paa sine Ben har naaet saa vidt omkring i Verden, skulde være blandt Ofrene for Jernbaneulykken ved Vigerslev, netop paa Hjemturen fra en Rejse, som han sikkert har villet forcere, for rettidig at kunne tage Del i Vintertravlheden, der var begyndt, men Skæbnens Time indhentede ham, hans Gerning og Vandreliv blev med denne Rejse for stedse afbrudt.

I de sidste Aartier er den vandrende Haandværkssvend omtrent

ganske forsvundet; nu rejses der med Jernbane og ofte med Understøttelse fra gavmilde Rejselegater, f. Eks. Rejersenske Fond, K. A. Larsen og Hustrus Legat o. fl., som baade Mestre og Svende kan søge.

Af en hel anden Art er selvfølgelig de Fællesrejser, Bogbinderlauget fra Tid til anden har arrangeret. I 1914 foretog 14 Bogbindermestre en Fællesrejse til Leipzig for at besøge den derværende internationale Bogudstilling. Rejsen, hvori ogsaa Medlemmer af Centralforeningen i Provinserne deltog, var overordentlig vellykket. Efter et kort Ophold i Berlin rejste man til Leipzig, hvor man foruden den mægtige Udstilling ogsaa besaa Krauses Maskinfabrik og et Storbogbinderi. Takket være den enestaaende Gæstfrihed, man mødte overalt, og et Tilskud fra det Rejersenske Fond kostede Rejsen næppe mere end 100 Kr. pr. Deltager.

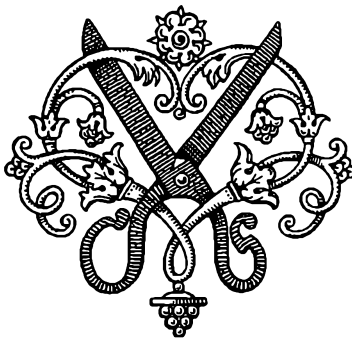
Lidet anede man, hvor hurtig Forholdene skulde forandre sig; faa Uger efter Hjemrejsen udbrød Krigen mellem Tyskland og de Allierede, Udstillingen i Leipzig stængede sine Porte, og for lange Tider syntes der at være slaaet Bom for Rejser til Udlandet. Dog allerede i 1916 lykkedes det at faa arrangeret en Fællesrejse til Stockholm, hvori ligeledes deltog saavel Medlemmer af Bogbinderlauget som Centralforeningen. De fleste Deltagere havde deres Hustruer med, og ogsaa denne Rejse blev uforglemmelig ved den storstilede Modtagelse, de svenske Bogbindere havde beredt deres danske Kolleger, og der knyttedes ved denne Lejlighed et varigt Venskabsbaand mellem danske og svenske Bogbinderorganisationer. Efter Indbydelse besøgte man Allan Herzogs bekendte Etablissement, der i mangt og meget minder om de store tyske Virksomheder, kun at Omraadet for Virksomheden spænder over forskelligartede Felter, saasom Albumer, Salmebøger, Protokol- og Sortimentsarbejde; det var en Nydelse at se den minutiøse Orden, der herskede overalt i Fabrikslokalerne. Af ligesaa stor og maaske endnu større Interesse var et Besøg hos Hofbogbinder Gustav Hedberg, hvor ca. 100 Mennesker beskæftiges ved Privatarbejde, udelukkede Hal- og Helbind i ægte Skindsorter. Brødrene Gustav og Arvid Hedberg er begge dygtige Teknikere, hvis store Kærlighed til Faget har været Drivfjederen i

deres Virksomhed, saaledes at denne maa betragtes som ret enestaaende i sin Art.

I 1921 foretog en halv Snes Medlemmer af Lauget en Rejse til London, med Tilskud fra det Rejersenske Fond. Maalet var Den internationale Udstilling for de grafiske Fag. Det mærkedes straks at der ikke for Industribogbinderen var sket nogen Revolution paa Maskinomraadet i Krigsaarene. Man saa Optagningsmaskiner, Bind- og Indhængningsmaskiner, men særlig Interesse vakte dog en dobbelt Heftemaskine, indrettet til Paalægning med begge Hænder.

Et Besøg i Firmaet Key & Wleittings Storbogbinderi, der beskæftiger ca. 300 Arbejdere, omfattedes med særlig Interesse, idet den engelske Indbinding afviger i nogen Grad fra de Linier, vi følger her i Danmark.

Endelig var Bogbinderlauget ved sin Bestyrelse repræsenteret ved det første skandinaviske Bogbindermøde i Gøteborg i Sommeren 1923, under den derværende Jubilæumsudstilling. Initiativet hertil var taget af Sveriges Bokbinderi-Idkare-Förening; det var første Gang, at svenske, norske og danske Bogbindere mødtes til fælles Drøftelse af deres Interesser. Dette Møde blev Begyndelsen til et Samarbejde mellem de nordiske Landes Bogbinder-Organisationer, som sikkert ad Aare vil kunne faa overordentlig stor Betydning, naar disse Sammenkomster har fundet deres rette Form, og de indhøstede Erfaringer har baaret Frugt.

XIII. FAGLIGT VIRKE

De store Industriudstillinger i det nittende Aarhundrede var i høj Grad fremmende for Bogbinderfaget. Der var her en rig Lejlighed til at vise, hvad den enkelte formaaede, saavel i industriel som kunstindustriel Retning, og selvom det absolut fuldkomne ikke altid opnaaedes, bidrog Repræsentationen dog i væsentlig Grad til en ædel Kappelstrid mellem Udøverne, af hvilke flere ved deres Indsats har kastet Glans og Anerkendelse over det danske Bogbinderi.

Som et Resultat fra disse første Udstillinger kan sikkert henregnes Brudegaven fra danske Mænd og Kvinder til Prinsesse Dagmar i Aaret 1866. Den omfattede en værdifuld Bogsamling, bestaaende af 118 Værker, der blev indbundet i 320 smagfulde Bind af Datidens bedste Kræfter. Om et Album, indeholdende 72 fotografiske Gengivelser af Thorvaldsens Værker, hedder det, at Bindet, der var udført i Guld og Emaille og udgaaet fra D. L. Cléments Værksted, ikke havde haft sin Lige siden Christian IV Tid. Bindet, til hvis Udsmykning der medgik 204 Lod 20 Karats Guld, kostede med Indholdet 8500 Rdl. En Bibel og en Psalmebog fra Immanuel Petersen fremhæves ogsaa som Sjældenheder; Bindet paa førstnævnte var prydet med Elfenbensudskæring og ligeledes meget kostbart.

Blandt de første Bogbindere, som vovede sig frem paa Udlandets Arena, var Anton Ferdinand Jürs (1822—1907), hvis fortrinlige Arbejde vakte Opmærksomhed; han modtog da ogsaa Medailler i Malmø 1865 og Stockholm 1866.

6 Aar senere fandt den store Industriudstilling Sted her i Kjøbenhavn; idet ikke mindre end 19 Mestre og 3 Svende fra Landets forskellige Byer havde meldt sig som Deltagere; selv „Ladegaarden“, der paa den Tid ogsaa havde sit eget Bogbinderi, deltog med forskel-

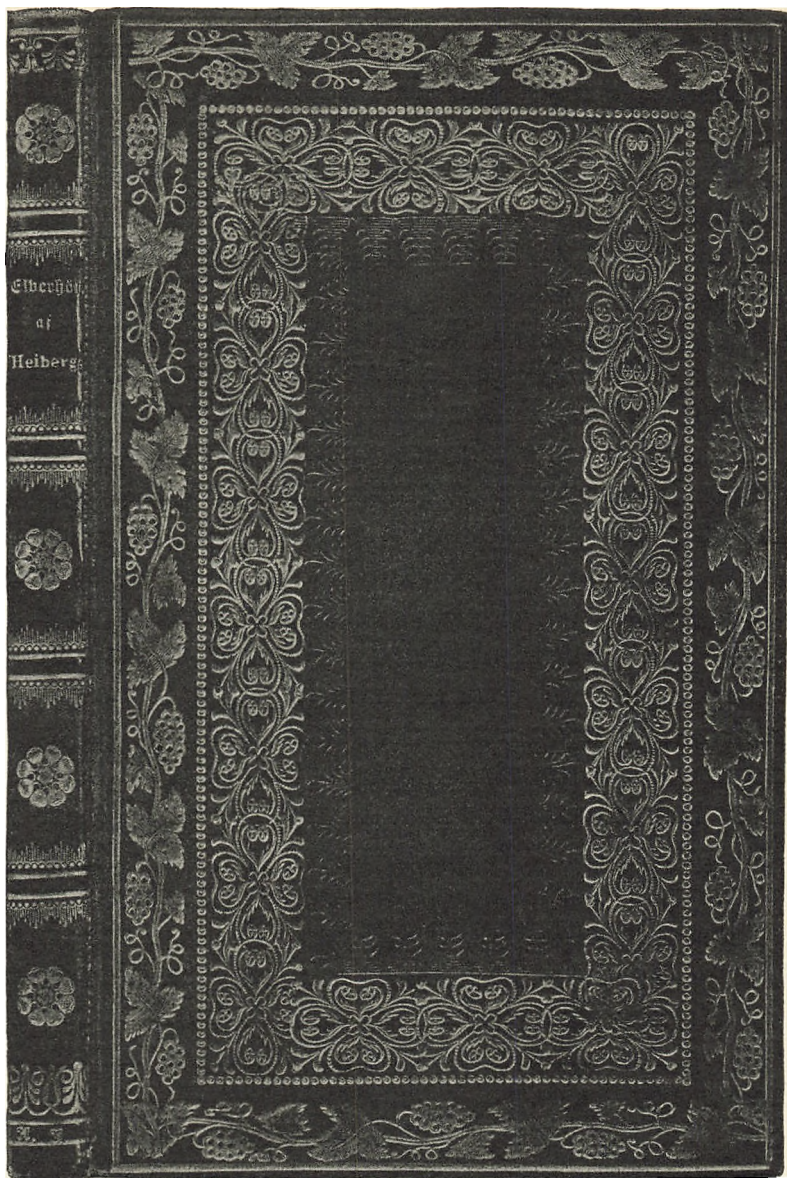
ligt Bogbinderarbejde. — Denne Udstilling viste tydeligt Fagets Specialisering ved de selvstændige Udstillinger af Protokoller, Psalmebøger, Albumer, Papæsker og Liniering; men det var dog særligt det finere Bogbinderi, der vandt Naade for Dommerkomiteen.

Daniel Louis Clément, Peter Immanuel Petersen, Carl Petersen og Henrich H. Ferdinand Wichmann (1814—1899), fik saaledes Medaille for deres Arbejder, medens Wiggo Voigt (1837—1893) og Firmaet Hagen og Sivertsen, Odense, tilkendtes hæderlig Omtale for henholdsvis Protokoller og Papæsker.

Dette at klassificere udmærket udført Arbejde er næsten altid en uløselig Opgave, hvad der ogsaa har vist sig ved senere Lejligheder. Bedømmelsen skabte maaske nogen Utilfredshed, særlig blandt Bogbinderne i Provinsen. Om dette eller anden Aarsag er Grunden, saa var Tilslutningen ringere til Udstillingen 1888; kun 12 Firmaer fra Kjøbenhavn og 1 fra Provinsen deltog, samt en Svend, der var hjemmehørende i Kjøbenhavn. Ved denne Udstilling var gennemgaaende de samme større Firmaer repræsenterede, der deltog 1872, suppleret med et Par enkelte nye Virksomheder, som til dette Stævne, hver efter sine Evner, havde udført Arbejder, der gjorde saavel dem selv som Faget Ære, og som høstede rosende Omtale og Kritik i Blade og kunstindustrielle Tidsskrifter.

Paa denne Udstilling blev der rig Lejlighed for Fagets Udøvere til at se nye Materialer, at studere nye tekniske Fremgangsmaader og faa Kendskab til nye Maskiner, som virkede ansporende paa den Tids Bogbindere. Her var ogsaa en god Lejlighed til at drage Sammenligning med fremmede Kollegers Arbejder. Af disse, hvis enestaaende smukke Præstationer blev til Belæring og til et Eksempel til Efterlignelse for de danske, bør mindes Pariserfirmaet Marius Michel, Stockholmerne Gustav Hedberg (1859—1920) og Bech & son; sidstnævnte Firma imponerede især ved sit minutiøst nøjagtigt udførte Lædermosaik, G. Hulbe fra Hamborg udstillede smagfuldt Arbejde i Læderplastik.

Af danske Udstillere, som ogsaa deltog i Aaret 1872, nævnes Immanuel Petersen, der i Aaret 1877 havde overtaget Cléments Forret-

Elverhøj af Johan Ludvig Heiberg 1828.
Gulbrunt Kalveskindebind med udfarvet Midtfelt (17×10,3). Rig Dekoration i Haandforgyldning. Midtfeltet er omgivet af en blindtrykt Bort. Udført ca. 1832 af Hans Christian Lerche (1807–1876). — Tilhører Dansk Kunstindustrimuseum.

ning efter dennes Død, og nu udstillede under Firmabetegnelsen D. L. Cléments Eft.,¹⁾ men uden Deltagelse i Bedømmelsen, endvidere Carl Petersen, der 1879 havde erholdt Prædikat af Hofbogbinder, af nye og yngre Kræfter, som bragte Æren og Prisen hjem for dansk Bogindbinding, mindes Bernhard Beuchel, Jacob Ludvig Flyge, Gustav Adolph Olander (1844—1923) og Erik Georg Ludvig Lindgreen (1842—1924).

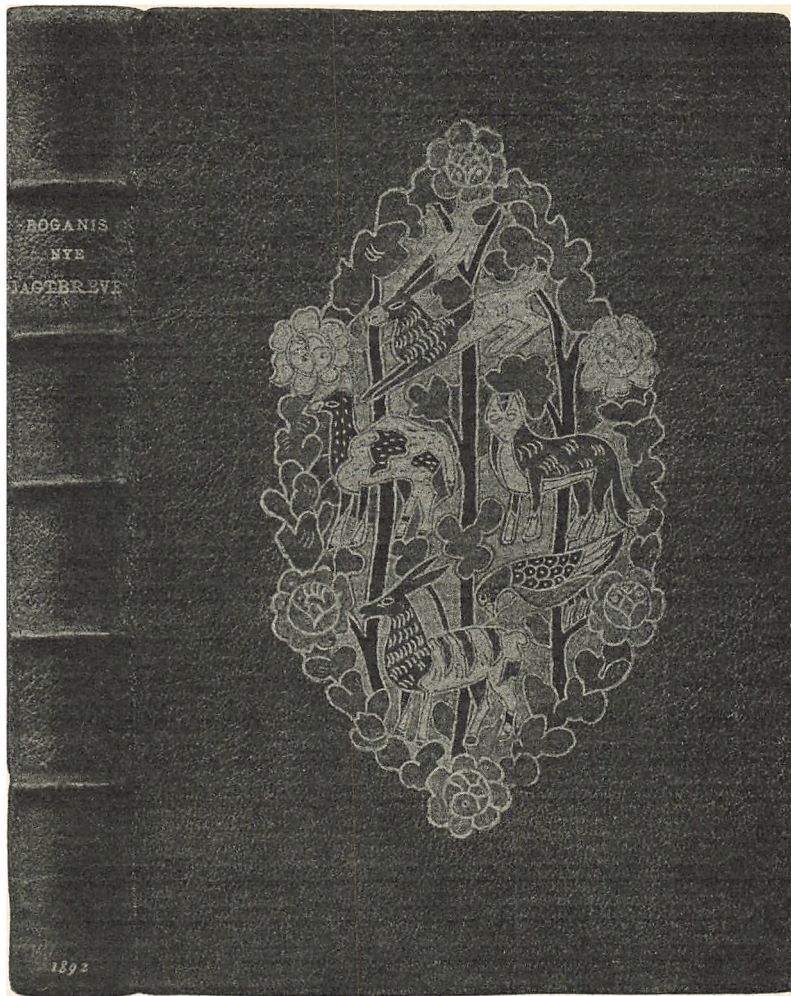
Anerkendelsesdiplom tildeltes Bogbindersvendene W. Vindekilde og Harald Iversen.

Nogen Tid før denne Udstilling, hvor mange Kræfter var i Bevægelse for at løse ideelle Opgaver, havde en Kreds af boginteresserede Mænd taget Initiativet til Dannelsen af en Sammenslutning til Højnelse af alt, hvad der angik Bøger og deres Udstyrelse. Paa et Møde i Industriforeningen den 26. Februar 1888 stiftedes „Forening for Boghaandværk“ med Xylograf F. Hendriksen som Formand. Den fik en god Start, allerede ved det første Møde i Marts talte Foreningen 511 Medlemmer, deraf 41 Bogbindere. Bestyrelsen tog meget energisk fat og søgte ved Udstillinger, Foredrag om faglige Emner, samt ved Udgivelse af smukt udstyrede Bøger med grafisk Indhold at gennemføre Foreningens Program. Det, der nok fik den største Betydning for Bogbinderne, var, at Foreningen optraadte som et Mellemlid mellem Kunstner og Haandværker og som Arrangør og Garant ved Udstillinger i Ind- og Udland. Et Resultat var ogsaa en Række smukke og originalt udstyrede Hellæderbind, dekorerede efter Tegninger af Hans Tegner, Thorvald Bindesbøll, P. V. Jensen-Klint m. fl.; disse Bind blev efterhaanden udført af Foreningens Medlemmer til de store Udstillinger i Chicago 1893, Paris 1894, Stockholm 1897, Leipzig 1899, Paris 1900 og flere. Endvidere til en Del mindre Stævner i Kunstindustrimuseet og lignende.

Alle Steder vakte disse Arbejder ved deres intime Forbindelse mellem Kunst og Haandværk den største Opmærksomhed og den mest uforbeholdne Paaskønnelse blandt Kendere, og de fleste af Bindene blev indkøbt af Museer eller andre offentlige eller private Sam-

¹⁾ 1923 blev Forretningen overtaget af dens mangeaarige Bestyrer Henry Andersen.

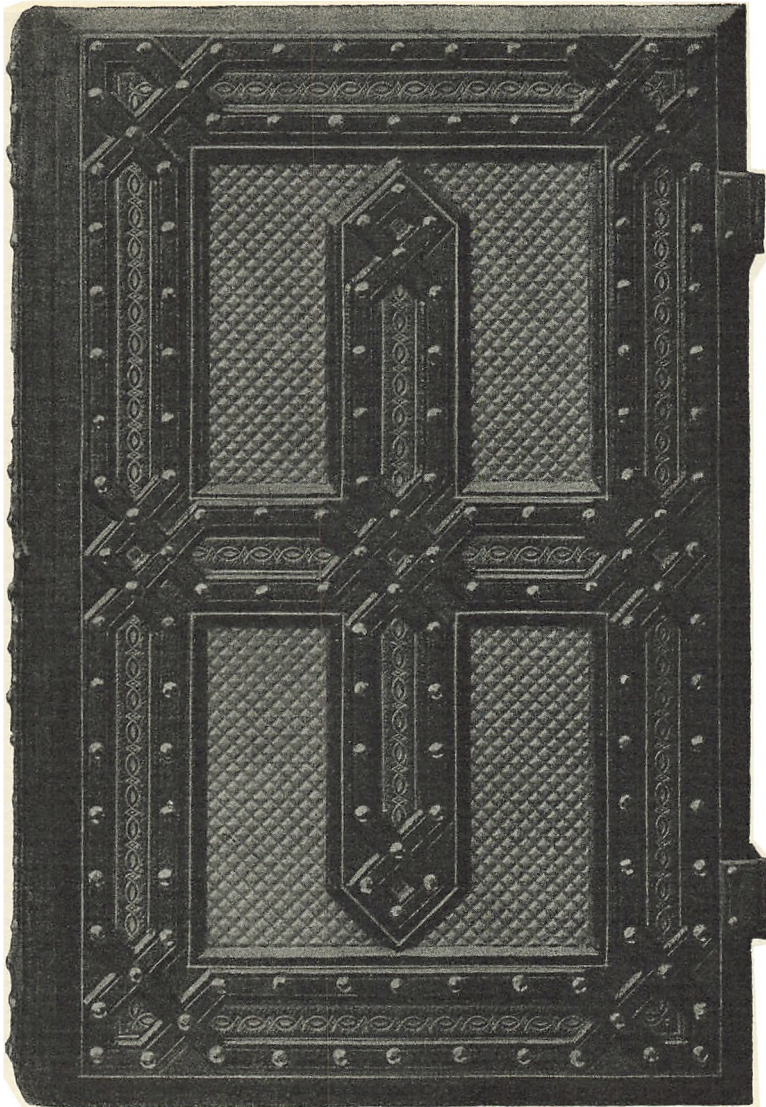
BOGANIS NYE JAGTBREVE 1892, TRYKT PAA JAPANSK PAPIR.
Brunt Maroquinbind med Skindpaalægning og Stifforgyldning (21×14), udført efter Tegning af Prof. Hans Tegner af Cléments Elff. Peter Immanuel Petersen (1836–1903). Tilhører Dansk Kunstindustrimuseum.

linger. Interessen for den finere Bogindbinding var hermed indledet i Danmark, Kultiveringen af Bogen tog Fart, man fik smukt trykte og smukt udstyrede Bøger, og selvfølgelig opstod Ønsket ogsaa om at se disse smukt indbundne. Fra nu af blev der stillet Bogbinderne mange interessante Opgaver af de saakaldte Bogelskere, — der var Grøde i det danske Boghaandværk.

Samtidig med at man reformerede paa Bogbindenes Dekoration, blev det en Modesag at omslutte kaligraferede Adresser med kunstnerisk udførte Bind og Mapper, der ligesom Bogbindene viste, paa hvilket højt Trin Faget nu stod. Ved Foreningen for Boghaandværks Bistand havde Bogbinderne opnaaet en Anseelse, der efterhaanden kom til at ligge i Plan med det berømte danske Porcelæn.

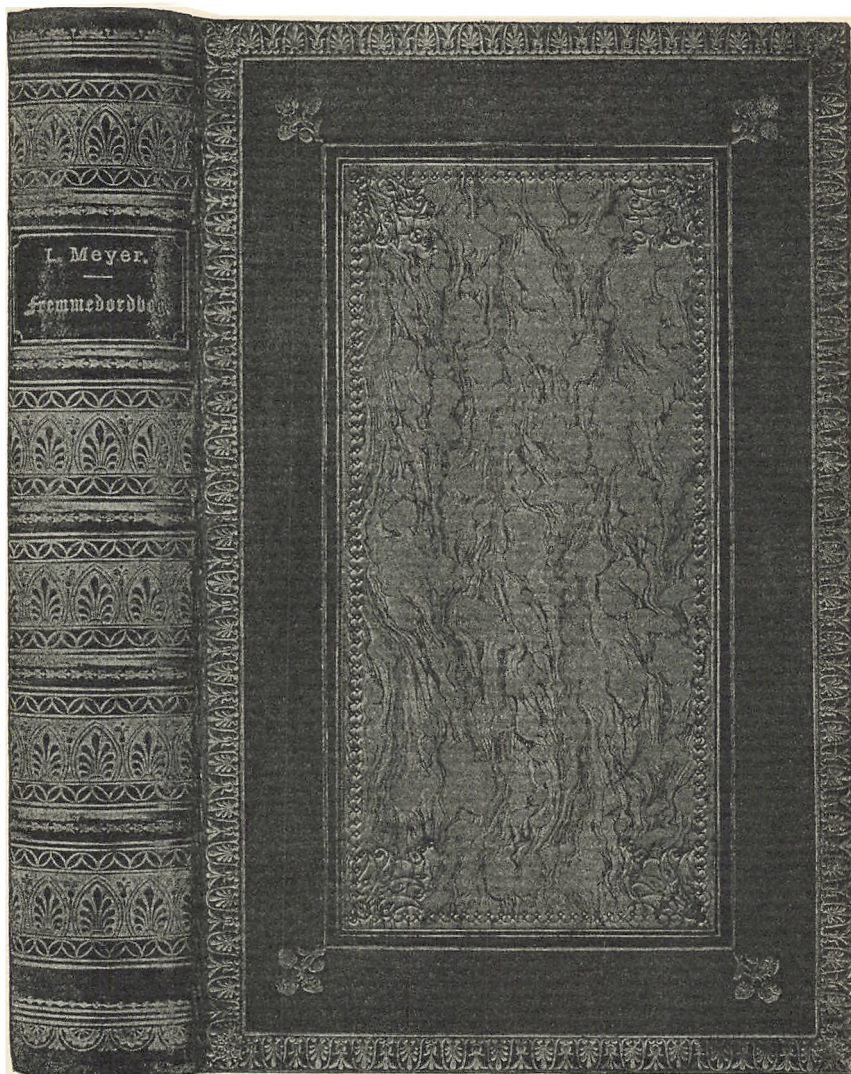
Som et Led i Foreningens Bestræbelser for at højne Faget havde det ogsaa paa sit Program Oprettelsen af en Fagskole. Allerede to Aar efter Foreningens Stiftelse fandt man Tiden moden til at gøre det forberedende Arbejde, der strakte sig over et Tidsrum af 3 Aar. Søndag d. 15. Marts 1893 aabnedes Skolen Nørrevoldgade 80, 3 Sal o. Gaarden; Kvistetagen var indrettet til Bogbinderne. Der havde ialt meldt sig 46 Elever, deraf 16 Bogbindere (1 Mester, 8 Svende og 7 Lærlinge); i Løbet af 2 Aar var Elevantallet steget saa betydeligt, at Pladsen maatte udvides med 4de Salen. Aaret 1899 flyttedes Skolen til Kunstindustrimuseet, 1906 oprettedes det første Sommerkursus med Heldagsundervisning, specielt beregnet for de unge Provins-Bogbindere.

For de flestes Vedkommende var et saadant Kursus noget af en Oplevelse, Undervisningen bestod af Tegning, Haandforyldning, Presseforyldning, Marmorering og Guldsnit, altsammen noget de færreste havde set paa nært Hold. Dette at kunne sammensætte Stempler, saa at de paa Bogbindet fik den ønskede Virkning, og at man nu selv kunde marmorere sit Forsats- og Overtrækspapir virkede imponerende. De fleste Elever kom jo fra mindre Værksteder, hvor et Franskbind med sort Chagrin-Papir paa Siden var noget af det „Fineste“. Ved Siden af at følge de paa Skolen bestemte Regler for Arbejdets Udførelse, fik Eleverne ogsaa Lejlighed til at prøve deres egne

BIBLIA 1866.

Bind i sort Gedeskind med gulbrunt og blaat Kalveskind indlagt i Fordybningerne. Foruden Dekoration i Haandforgyldning er til Bindets Udsmykning anvendt Diamantsøm. Pragtfuldt cisereret og malet Snit (22,5 × 15). Udført efter egen Tegning af Hofbogbinder Carl Petersen (1836—1891). Tilhører Hellig Kors Kirke.

L. Meyer, Fremmedordbog 1836.

Gulbrunt Kalveskinsbind med Haandforyldning og Blindtryk (24 × 15,3). Det marmorerede Midfelt er begrænset af en sortfarvet Kant. Udført ca. 1885 af Bernhard Beuchel (1840–1896). Tilhører Dansk Kunstindustrimuseum.

Ideer, viste disse sig at gaa i forkert Retning blev de retledet paa en Maade, der kun kunde forøge Interessen. Fagskolen har derfor været et kært Fristed for den eller dem der vilde dygtiggøre sig i Faget, den opmuntrede og understøttede Eleverne i deres Stræben efter at opnaa den størst mulige Duelighed, skabte Glæde ved Arbejdet og gav dem Mulighed for at øve sig paa stadig større Opgaver, saaledes at Evnerne kunde udvikle sig frit. Intet Under derfor at Elevantallet steg betydeligt Aar for Aar. Skolen sorterede under Foreningen for Boghaandværks Ledelse ligetil 1919, da flere Grunde gjorde en Forandring nødvendig. Skolens Formand, Xylograf Hendriksen, der med enestaaende Dygtighed havde virket for Sagen i 26 Aar, ønskede at træde tilbage; og dertil kom at Museet selv havde Brug for sine Lokaler, saa at en Flytning af Skolen var nødvendig.

Et nedsat Udvalg af de grafiske Fag bestaaende af Anker Kyster, Victor Petersen og Vilh. C. Berg afgav en Betænkning, i hvilken det blev foreslaaet, at Fagskolen for Boghaandværk skulde fortsættes som en selvejende Institution, og at Bidragyderne, Organisationerne og Private betragtes som Skolens Ejere. Siden den Tid har Skolen haft Lokaler i Teknologisk Institut, kontrolleret af de grafiske Fags Organisationer.

Af dygtige, faglige Lærere og Kunstnere, som har virket ved Skolen i en Aarrække, er der gjort et stort Arbejde for at bibringe de unge Respekt og Kærlighed for deres Fag, og selv om det ikke altid er lykkedes at gøre Eleverne til Virtuoser i deres Branche, er Evnerne dog tit blevet udviklet saaledes, at Resultatet har været forbløffende. Derom vidner de mange smukke Hellæderbind, som er udført under ikke altid lige gunstige Vilkaar og dog saaledes, at de ved deres smagfulde Sammenstilling af de forhaandenværende Stempler og gode Udførelse har kunnet vække Opmærksomhed paa de Udstillinger, hvor de har været fremme.

Skolen har haft en afgørende Betydning for Uddannelsen af en Del af Fagets yngre Mestre, foruden Kærlighed til Faget lærte den disse at stille store Krav til sig selv og til altid at yde det bedste.

Man maa haabe, at denne Gren paa „Foreningen for Boghaand-

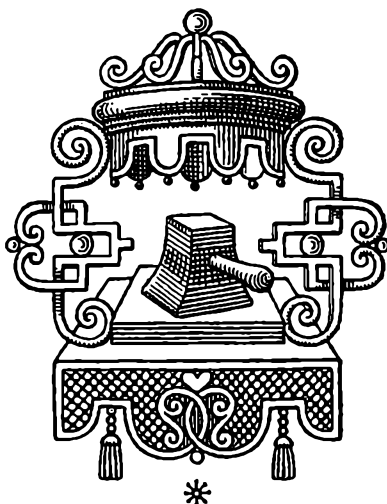

HERO LEANDROS.

Pergamentbind med Lædermosaik (31,8 × 24,5). Udført for Forening for Boghaandværk efter Jens Lunds Tegning af Jacob Ludvig Flyge (1840—1913).

værks“ Stamme fremdeles maa bære skønne Frugter, saaledes at Efterfølgere maa fremstaa til at bære den Arv videre, der er samlet af de gamle, de rigtig gamle gode Bogbindere.

Af nulevende Udøvere af Bogindbinding er Anker Kyster, Jacob Baden, Oscar Jacobsen og Firmaet Petersen & Petersen m. fl. de Foregangsmænd, der med Ildhu og Klarsyn har taget Arbejdet i Kunstens Tjeneste op og har Betingelsen for at kunne hævde Fagets Ry gennem Tiderne.

TILLÆG

SYMBOLA

Side 46 er det omtalt, at den rejsende Bogbindersvend, naar han kom til en fremmed By og lod sig indskrive i Laugets Svendebog, føjede et saakaldt Symbolum til sit Navn. Disse Symbola indeholdt i kort, fyndig Form, som Regel i nogle Verslinier, hvad vedkommende Brugger af Symbolet ansaa for karakteristisk for sit Livs-syn eller for sin Person. Skikken at bruge saadanne Symboler kom frem i det 16. Aarhundredes Begyndelse, i Renaissancens Tid, og maa betragtes som et Udslag af Tidens Individualitetstrang og af Lysten til at understrege sine egne Meninger eller fremhæve sin egen Person.

Det er den samme Lyst, der kom frem i kortere Form i de saakaldte Valgsprog, Fyrster og andre høje Herrer benyttede som Tillæg til deres Vaabenmærker eller til Anbringelse paa deres Ejendele eller de Bygninger, de lod opføre. Man vil saaledes finde Christian IV.s Valgsprog, Regnam firmit Pietas (Fromhed styrker Riget) paa mange af hans Bygninger og paa en Mængde andre Ting, der havde Tilknytning til hans Person.

En lignende Anvendelse fik Symbolerne, kun med den Forskel, at de som Regel var for lange til at bruges saa hyppigt og paa saa mange Ting som kortere Valgsprog. Man finder dem derfor oftest anvendt som Underskrift paa Portrætter, under Vaabenmærker, som Ex-libris, til Inskription i Værelser o. s. v. Navnlige er det dog som Ex-libris paa Portrætter, de bruges mest, og det falder derfor ganske naturligt, at Bogbinderne, som fik Bøgerne til Indbinding og derved fik Lejlighed til at læse mange af dem, har optaget Skikken.

At den for de allerfleste Bogbindere betyder en ren udvortes Tilsegnelse af en Skik, man har fundet anvendt i højere Kredse, er aabenbart. Thi langt de fleste Bogbinder-Symbola er uden personlig Karakter, udenad lærte Linjer og Vers, som man har tilegnet sig, fordi det

var noget, Skik og Brug krævede, og som kun sikkert ganske enkelte har tillagt nogen særlig Betydning. Dette fremgaar allerede deraf, at ikke saa faa af Bogbindernes Symbola er fælles for mange Svende, men hvad værre er, fuldstændigt er misforstaaede.

Maaske kan Bruagen af Symbola blandt Bogbinderne pege tilbage paa en Tid, da der har været større Tilknytning til det lærde Laug, men fra den Tid, vi har dem opbevaret, det vil sige fra Slutningen af det 17. Aarhundrede, har de saa godt som alle mistet al speciel Interesse og har kun i meget faa Tilfælde særlig Tilknytning til Standen.

Det kan til Nød siges om følgende, der 1775 er indtegnet i Odense Svendebog:

„Durch Regenwind, Schnee, Meer und Wellen
Reisen brave Buchbindergesellen“

eller følgende fra 1765 af Kjøbenhavneren Lorenz Grono:

„Der Schlagstein ist mein Acker,
Der Hobel ist mein Pflug,
Damit arbeite ich wacker
und verdiene Geld genug.“

Men hvorlidt et saadant Symbolum iøvrigt havde personlig Betydning fremgaar iøvrigt deraf, at den Svend, der 1775 bruger ovenstaaende Symbolum, fire Aar efter bruger et ganske andet, nemlig „Dominus mihi adjutor“ (Herren er min Hjælper).

Har imidlertid de bevarede Bogbinder-Symboler hverken kunstnerisk eller personlig Betydning, saa knytter der sig dog til dem den Interesse, at de i lange Tider igennem har hørt til det Udstyr, som en rejsende Bogbindersvend nødvendigvis maatte raade over og forsaa-vidt giver de deres Bidrag til Standens Kulturhistorie.

Paa de følgende Sider gengives derfor nogle af de Symbola, som er bevaret i Kjøbenhavns og Odense Svendebøger. Svendens Navn og Fødested er vedføjjet.

Quævis terra patria (Ethvert Land er Fædreland)	1694 Gottfried Rässner, Libau.
Spes mea Christus est unica (Christus er mit eneste Haab)	1697 Buchardt Fried. Lambrecht, Grevskabet Schönburg.
Omnia cum deo, nihil sine eo (Alt med Gud, intet uden ham)	1716 David Hertzel, Stettin.
Quo nos fata trahunt retro sequamur (Hvorhen Skæbnen fører os, følge vi med tilbage(!))	1716 Theodorus Mezler, Frankfurt a. M.
Si deus pro nobis quis contra nos (Er Gud for os, hvo kan da være mod os)	1719 Peter Lyman, Kjøbenhavn.
Vertraue Gott und erwarten die Zeit aus Arme Gezelle werden auch Leute	1720 Johann Heinrich Kniestgo, Bremen.
Omnia si perdas, famam servare memento (Om du mister alt, sørg for at bevare et godt Navn)	1721 Johan Bechstadius, Calmar.
Gute Tugend in der Welt, ist besser den Gut und Geld, aber Gesundheit ohne Geld, ist ein Krankheit in der Welt	1723 Christopher Sültberger, Slesvig.
Si deus pro nobis quis contra nos (Er Gud for os, hvo kan da være mod os)	1724 Andreas Lyman, Kjøbenhavn.
Frisch, frisch wieder frisch das ist Buchbinder Wittz	1724 Johann Joachimus Pharman, Kjøbenhavn.
Ehre vergehet, Güt verschwindt, Geld miet ab, und alle Sachen Nichts kan frey von Untergang, als ein guter Nahme machen	1725 Gottfried Behlau, Stockholm.
Drey Dinge machen die Menschen Weis Viele Bücher durchlesen mit Fleis Fremde Ländter und Städte, duchreisen mit Ehre Öfter nach verborgenen Dingen hören.	1726 Gotthelf Fried. Lampe, Freiburg.

Dum spiro spero, mea spes est unica Christus (Saa længe jeg drager Aande, haaber jeg; mit eneste Haab er Christus)	1727 Petrus Heggberg, Christianstad.
Ich lieb denn Buchbinder Orden Darum bin ich kein Schneider worden	1727 Johan Michael Elert, Lübeck.
Deus mihi adjutor (Gud er min Hjælper)	1728 Mads Olsen Gran, Kjøbenhavn.
Omnia si perdas, Christum retinere memento (Om du mister alt, sørg for ikke at slippe Christus)	1728 Johan Hült, Lindkiöbing.
Timor domini est initium sapientiæ (Herrens Frygt (Gudsfrygt) er Visdommens Begyndelse)	1729 Hans Kanth, Westerahs.
Dominus protector meus (Herren er min Beskytter)	1731 Carl Gottlieb Dahl, Stettin.
Sey witzig — die Welt ist spitzig	1731 Johan Benedictius Mauritius, Odense.
Dein Jesus will ich bleiben Ich will zum unter Pfand Dier Leib und Sell verschreiben Hir ist mein Eigen Hand	1732 Georg Julius Liebe, Kjøbenhavn.
Omnia vana sunt præter amare deum et illi soli timere (Alt er intetsigende undtagen at elske Gud og frygte ham alene)	1733 Johann Bornmann, Dantzig.
Veritatem modo et pacem amate (Elsk alene Sandheden og Freden)	1734 Zacharias Nyberg, Götheborg.
Mein Weg auf dieser Welt geht manche krumme Straszen Doch ist mein besten Trost — Gott wird mich nicht verlassen.	1735 Johann Kummer, Lübeck.
Die Fortuna liebe ich Das Glück erfreuen mich	1735 Magnus Petter Bilberg, Stockholm.

- Ora et labora, deo committe futura
(Bed og arbejd, overlad Fremtiden til Gud) 1735 Jacob Hallenquist,
Jönkiöbing.
- Ich lebe stetz vergnügt
Mein Losungswort
ist fort und fort
Wie es der Himmel fügt 1735 Gottfried Kelih, Elbing.
- Ich binde viele Bücher ein
Geistliche-weltlich grosz und klein
Ich seh nicht was darinnen steht
Der Gelehrtes Streit mir nicht angeht 1736 Ephraim Wancke, Dantzig.
- Alzeit frölich ist gefährlich
Alzeit traurig ist beschwerlich
Alzeit glücklich ist unmöglich
Quer um Dop — ander ist vergeblich 1736 Stephan Christian Hessel,
Halberstadt.
- Ich habe so viel der Bücher gebundten
welche als Tage im Jahre verschwundten
doch sind viel die mich neydtten
aber wenig die mich kleydten. 1736 Johann Nicolaus Schmidt,
Koburg.
- Omnia conando docilis sollertia vincit
(Snild Kløgt overvinder alt, ved at anstrenge sig) 1737 Johann Paul Clausnitzer,
Leipzig.
- Der liebe Gott vergebe mir mein Sünd und Schand
und erwahre mir von Petersburg und Finland 1738 Johan Christian Wenneborg,
Ostende.
- Fortuna adversa ferenda
(Modgang (Ulykke) maa bæres) 1738 Petter Julius Hennings,
Helsingør.
- Gottes Segen — ist alle gelegen 1739 August Heinrich Helmuth,
Helmstedt.
- Von Cidadel nach Kopenhagen kommen
und von die Gesellen wieder angenommen
Drum schreib ich mich in dieses Buch hinein
weil so brave Gesellen stehen darin.
— Bei Hrrn Mauritius bin ich eingebracht
Drum steh ich nun nicht mehr Schildwacht 1740 Tobias Beyer, Berlin.

Sub umbra domini sum tutus (Under Herrens Beskyttelse er jeg tryg)	1740 Joh. Heinr. Duckewitz, Kiel.
A jove principium, cum jove viniserit (?) (Begyndt med Gud, vil man sejre (?) med Gud)	1741 Johann Wilhelmi, Eisenach.
Im Leben beständig Im Liebe getrau — Niemals abwendig Mein Symbolum sey	1742 Daniel Christian Müller, Berlin.
Bei mir ist der Edle gebrauch Wer mich liebt der liebt ich auch	1743 Peter Grosse, Alt Brandenburg.
Geduld — Vernunft und Zeit macht möglich — die Unmöglichkeit	1744 H. M. Cammerberg, Lübeck.
Wie Gott es fügt — bin ich vergnügt	1744 Johann Wolrath Bökenkrieger, Rostock.
Amor et virtus vincit omnia (Kærlighed og Mod overvinder alt)	1747 Joh. Christ. Schich, Hildburghausen.
Qui seminat vertutem faman recolligit (Den der saar Dyd, høster Ære)	1747 Magnus Joh. Lindroth, Stockholm.
Cum recte vivat ne curat verba malorum (Den som lever ret, lad ham ikke bryde sig om de ondes Tale)	1747 J. G. Berger, Carlstad.
In deo spes mea (Til Gud staar mit Haab)	1748 Ernst Daniel Nagel, Neumarkt.
Jesum im Herten, eine Liebste im Arm Das Eine macht selig, das Andre macht warm	1748 Johan Fried. Milo, Königsberg.
Glücklich ist — der vergist Dasz was nicht zu ändern ist	1756 Daniel Lembecke, Frankfurt a. O.
Wer Künst und Jugend sich ergibt der wird befördert und geliebt	1756 Johan Christian Weideman, Hamburg.

A Dieu mon âme Mon coeur au dame ma vie pour le roi l'honneur est à moi	1757 Johan Carlson Drake, Stockholm.
Nur Geduld — es wird sich bessern	1757 Carl Friederich Hochberger, Freiburg.
Auf Gott und Glück — Hoff ich alle Augenblick	1758 Christian David Fraun, Kjøbenhavn.
Gott weis — wo ich reis	1763 Christian Ebbesen, Randers.
Jungfrau und December Eyer sind beyde rahr und auch sehr theuer	1766 Gottlob Ernst Friedrich Fischer, Eisfeldt.
Im Glück erhebe Dich nicht Im Unglück verzagt Dich nicht	1772 Friederich W. Langhans, Königsberg.
Von Breslau über Amsterdam da reis ich fort auf Kopenhagen lang ich an gans müde und betadt als wie ein Pilgram ich suchte Arbeit da — das aber keinen finden drum musz ich wieder om fort so musz der Mensch sich swingen — Adio	1772 Carl Gustaf Fagerholm, Stockholm.
Soli deo gloria (Gud alene Æren)	1778 Johan Conrad Bodtner, Kjøbenhavn.
Schöne Jungfern von Elfenbein Sollen der Buchbinder Gesellen ihr Schlagstein seyn	1779 Joh. Benj. Post, Götheborg.
Fallse och präs Häfte och beskiere öferdraga och forgyla Kläder mig och Pract aus Hylla	1779 Hans Christopher Richter, Stockholm.
Auf die Bittern Smertzen Folgt im süssen Schertzen	1779 Peter Fals, Dantzig.
Mon Dieu, je vous donne mon coeur, Prenez le, s'il vous plaît, Possède le vous seul. Je m'abandonne à vous seigneur Et je remets mon âme entre vos mains Ainsi soit-il	1780 Johann Georg Probst, Oldenburg.
Je suis constant et sans souci, et je le resterai toujours	1780 Henry François Constant, Berlin.

Ob ich morgen leben werde?

Weisz ich nicht

Dasz ich morgen trinken werde,

Wann ich morgen leben werde,

Weisz ich ganz gewisz

1782 Johan Adolph Müller,

Leipzig.

Bald stören mich des Körpers Schmetzen

Bald das gereise dieser Welt

Bald kämpft in meinen fügen Hertze

Ein Feind der öfters siegt als fehlt

Bald finde man durch des nächstens Schuld

Im Kummer und im Ungeduld

1782 Jacob Müller, Greifswalde.

Im das Mitte — tuht man sichre Schritte

1785 Joh. Christ. Bernhard Breuer,

Hamburg.

The Tennis Baal of Destignie is man

The Chart of lest, The cancre Schort lif Span

The taken Red, The Destignie of Main

The But of Grif and Magazin of Pain

1788 Johann Heinrich Krogmann,

Hamburg.

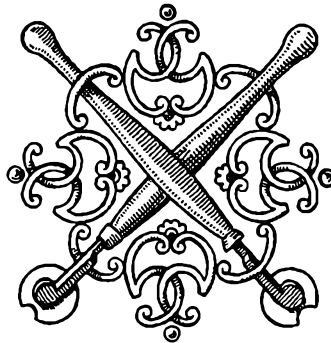
Wer mit Vernunft betracht den Wechsel aller

1788 J. G. Pinckwitz, Lübeck.

Sachen

Dem kan kein Glück stolz, kein Unglück

traurig machen.

BILAG

INDHOLD

I. Christian III. Om Bibelens Indbinding	181
II. Københavns og Odense Bogbinderlaugs Oldermænd.....	183
III. Bogbinderlaugets Artikler 1646 og 1685.....	184
IV. Forordninger.....	197
V. Udvalg af Lærekontrakter 1694—1836	225
VI. Laugsbeslutning 1724.....	242
VII. Et Borgerbrev.....	243
VIII. Borger-Eden	244
IX. Sygekassens Oprettelse 1784	244
X. Mestrenes Ansvar for Kontingentet.....	245
XI. Bevilling til Indtrædelse i Lauget	246
XII. Et Oldermands-Svar til Magistraten.....	247
XIII. Uddrag af Mestrenes og Svendenes Priskuranter	250
XIV. Nogle Sange fra det nittende Aarhundrede	255

I. CHRISTIAN III. OM BIBELENS INDBINDING

BESCHEIT ALS MIT PAUL KNOBLOCHENN BUCHBINDER,
BELANGENN DIE BIBELLEN ZUBINDENN.

Actum Coppenhagenn den XIIte Julij Anno 1550.

Wir Christiann, vonn gots gnadenn zu Dennemarken Norwegenn der Wenden vnd Gotten konnig, hertzogk zu Schleswig Holstein Stormarn vnd der Dithmarschen, graff zu Oldenburg vnnnd Delmanhorst, bekennen vnnnd thun kunde hirmit offenntlich vor allermenniglich, nachdem wir dem Almechtigen zu lobe zu furderung vnser waren christlichen religion vnd wytherer flantzung derselben auch zu gemeynem pesten, durch vnnsern lieben besondernn Ludwigenn Ditzenn, buchdruckern zu Rostock, alhier zu vnser stadt Coppenhagenn die gantze bible alt vnnnd neue testament drey thausennt exemplar drucken vnd fertigen lassenn:

Das wir derhalben mit vnserm liebenn besondern Poul Knoblochen buchbindern vnd burgern zu Lubeck vorhandelenn lassenn, dass ehr bewilligt vnd zugesagtt, von berurten drey tausent exemplarn zwey tausent bynnen ihar vnnnd tag vffs reinlichste in bretter, ledder, vnnnd mit clausuren einzuhefften vnd zu bindenn, vnd als ehr sich itzo nach Lubeck erheben wirdt, soll vnd will ehr sich daselbst mit binder gesellen, brethern, clausuren, beschlage, ledder, vnd aller andern notturft, so zu dem einbinden bedurfft, vffs schirst gefast machenn, vnd mit denselben sich zum forderlichsten vnnnd vffs lenngst inn vierzehn tügen anher inn vnser stadt Coppenhagen begeben, vnd die zwey tausent exemplar allenthalben inn vorgemelten frist zum pesten vnd reinlichsten, wie ehr vnns das zugesagt, annhemen fertigen vnd rede machenn.

Wann ehr dan mit den gesellen vnd ander geretschafft zum buchbinden gehorig anher zum vnsern stadt Coppenhagen gelanngen wirt, so sol die arbeit angefangen vnd vbers jar mit gottes hilff vmb die

zeit geendigt sein. Wurde Paul Knobloch darin seumig erscheinen, so sol der schade ime gerechent werden. Des wollen wir ihme hinwider eine freye behausunge inn vnnsrer stadt Coppenhagen die zeit vber einthun, darin ehr solche bibeln fuglich zubinden habenn magk. Ehr soll auch aller pflicht und vnflicht, dieweil ehr ahn solcher arbeit ist, enthoben sein vnd mit nichthen beschwert werdenn. Wir wollen auch gemeltem Paul Knoblochenn vor jder exemplar zu binden vnd fertig zu liuern zwo marck denisch reichen vnnd bezalenn lassen, vnd sol ihme, wan ehr einhundert exemplar oder zwey nach der handt gefertigt, vnnd vns oder abwesens vnserm beuehlhabern vber antworten wirt, darauff vor jder hundert, als ehr lieuern wirt, zwey hundert marck denisch entricht vnd bezaldt werden.

Des soll ehr zwey oder drey exemplar vor erst zur probe fertigen, vnd vns vorreichen, darnach vnd nicht ringer sollen die andern alle in gleichnus gebunden werden. Wurdenn die exemplar denn ersten nicht gleich gebunden, hat ehr sich vorpflicht, dauor nichts zunehmen.

Vnnd soll vnd will Paul Knobloch hiemit wie obengemelt begnugig sein, vnd ferner nichts furdern oder vffdrenge, vnnd die arbeit, wie beuor vfs schleunigst vnd mit hochstem vleis fertigenn vnd indem vnd sunst, wie ehr sich dan auch jegen vns vorsagt vnd vorpflicht, vnser pestes seines eusersten vnd hochst vermogens befurdern. Des wollen wir auch hinwieder sein gnedigster konnig vnd herr sein. Vnnd haben des inn vrkunt vnnsrer secret hieuer drucken lassen.

Gebenn vff vnserm schlos Coppenhagen.

II. KJØBENHAVNS OG ODENSE BOGBINDERLAUGS OLDERMÆND

KJØBENHAVN

JØRGEN HOLST	1646—1648	GABRIEL STEENBERG	1777—1779
HANS SCHAL	1648—1650	JOHAN CARL HEIDNER	1779—1781
+ +		PAUL OLSEN BERG	1781—1786
HANS SCHAL	1664—1666	JOHAN CARL HEIDNER	1786—1788
+ +		PAUL OLSEN BERG	1788—1790
WOLFGANG LAMPRECHT	1689—1691	CARL H. WESTPHAL	1790—1792
ANDREAS LYMAN	1691—1693	NIELS HJORT	1792—1794
NIELS ANDERSEN	1693—1697	CARL FRIEDRICH BERGMANN	1794—1798
JØRGEN GADE	1697—1701	ANDREAS CLAUSEN	1798—1800
CHRISTIAN JACOBSEN	1701—1703	ISACH LIEBE	1800—1806
ANDREAS LYMAN	1703—1707	ANDREAS NAGEL	1806—1808
JOHAN JACOB LIEBE	1707—1709	CHRISTIAN MATTHISSEN	1808—1810
NICOLAUS KIKEN	1709—1711	JAKOB CHRISTIAN BERG	1810—1812
JOHAN KRUSE	1711—1715	JOHANN GEORGE LAPPÉ	1812—1814
ANDREAS LYMAN	1715—1719	C. HOLM	1814—1816
CHRISTIAN JACOBSEN	1719—1721	SØREN HOLST	1816—1818
JOHAN JACOB LIEBE	1721—1724	MATHIAS JENSEN TOPP	1818—1820
JOHAN BOPPENHAUSEN	1724—1728	HANS J. BERG	1820—1822
HOLGER PETERSEN	1728—1730	JONATHAN LERCHE	1822—1824
JOHAN BOPPENHAUSEN	1730—1732	LUDVIG JENSEN BRÆNNING	1824—1826
MARTINIUS V. FENDEN	1732—1734	PETER URSIN	1826—1828
PETER LYMAN	} . . . . . 1734—1737	JAKOB FREDERICH MILO	1828—1830
MARTINIUS V. FENDEN		GUSTAV WICHBERG	1830—1832
CLAUS RITTER	1737—1745	MATHIAS FRIIS	1832—1834
LARS GRAA	1745—1747	NIELS CHRISTIAN MØLLER	1834—1836
JOHAN FRIEDERICH PLÜER	1747—1749	JENS CHRISTIAN FALCK	1836—1840
FRANTZ HERMAN FOSGRAF	1749—1750	FREDERIK HANSEN	1840—1841
HANS GRONO	1750—1751	JOHAN CHRISTIAN RASCH	1841—1854
AUGUST HEINRICH HELMUTH	1751—1754	DANIEL LOUIS CLÉMENT	1855—1877
JOHAN CHRISTIAN FRAUN	1754—1765	CARL JULIUS FERDINAND RASCH	1877—1897
AUGUST HEINRICH HELMUTH	1765—1775	PETER OLUF OLSEN	1897—1924
JOHANN TOBIAS WILHELMI	1775—1777	JOHANNES PETERSEN	1924—

ODENSE

GREGORIUS GREGORISEN	1694—1695	CARL GABRIEL MAURITUS	1700—1704
HANS JENSEN	1695—1698	HANS JENSEN	1704—1705
GREGORIUS JENSEN RASCH	1698—1700	MARTINIUS VON FENDEN	1705—1714

GREGORIUS JENSEN RASCH	1714—1723	FREDERICH MILO	1802—1826
JOHAN PHARMAN	1723—1727	FREDERIK HANSEN	1826—1831
GEORG LAMBERT	1727—1735	JOHAN MILO	1831—1861
POUL FREDERICH JUNGE	1735—1741	+ +	
GEORG LAMBERT	1741—1755	LARS PETER FROM	1897—1901
JOHAN FRIEDERICH MILO	1755—1783	PETER PETERSEN	1901—1924
JOHAN GOTTLIEB MEYER	1783—1802	FR. FUHRMANN	1924—

III. BOGBINDERLAUGETS ARTIKLER 1646 OG 1685

1646

BOGBINDERNISS LAUGS ARTICULER

Wy borgemestere och raadmend vdj Kiøbehaffn giøre witterligt, efftersom at bogbinderne her j byen haffue veret begerendes, at dennem nogle visse articuler, huor effter de sig jndbyrdis med deris suenne och drenge kunde haffue at rette, paa det at den wordning som en tied lang jo meere och meere iblandt dennem tiltaget hafuer, her effter affschafis och forekommis, och alting schickeligen och tilbørligen til gaa kunde, da effterdj hans kongl. Mayt. med Danmarckis riges høy wiisse raad, for got och raadsombt anseet haffuer, at embederne maa føres paa fode och oss der foruden effter vorris optagde kald befallis, det som til byens och meenighedens gafn nytteligt och tienligt vere kand, at ordne och schiche, hafue vj samptlige bogbindere her i staden dendne schrifftlig forordning til effter rettning meddelt, huor effter de dennem alle och huer schulle vide at forholde.

1.

At de schal haffue en oldermand, huor til de selff tuende aff deris middel wdøfue maae med huilche de paa raadhusset opkomme schall, och huilchet borgemestere och raad aff samme tuende samtøcher, den schall vere olddermand j to aare, och hand schall hafue tuende hoes siddere aff samme laug, huis nafn j byens bog indtegnis schulle, de schulle och hafue en af deris middel til laug schriffuer, som huis passerer til effterrettning antegne schall; desse personer schulle saa offte, som fornøden giøris, enten i derris laugs huuss eller

paa en anden bequem sted forsamblis, huis klagemaal och besuerring som imellum bogbinderne jndbyrdis om deris suenne och drenge jndfalder at forhørre, och schall saadan sammenkombst vden ald giestebud och drich vnder forgetiuffge marchs straff af huer sig herimod forseer, forrettis.

2.

Naar en haffuer verit oldermande i tou aar, da maa hand forlofues, och en aff hoess sidderne, huilchen borgemestere och raad ville, schall vere oldermand j hans steed och en anden mester hoess sidere igien.

3.

Jngen maa indtages i bogbinder laugit, førend hand sit borgeschab wundet haffuer, och en erlig wberøctet mannd eller suend er, som ey allenne sin lædre tid wdtient, men och nogen tid lang for suend tiendt och wandert haffuer, och for sit arbeid god er, och naar nogenn jndtagis, da schall hand en gylden, eller siuff rixordt heller dis ward j laugit effter recessen giffue, och ey med videre bekostning besuergis, men til deris samlings stuis leye, och den at wedlige holde, kand aarligen af laugsbrøderne effter huerris formuffue til lag giørris saavel som och til fattige laugs brøderne och søstere som soet och armod lide, deris nødtørfft och bestand och at hielpe denem til jorden med, naar de ved døden affgaar; maa ey heller nogen bogbinder, eller bogbinder suend sig her i byen noget arbeyd for sig sielff paa samme handwerck foretage, forend hand vdi laugit indtaget er, men hoess enn aff mesterne i samme embede, ind til hand j laugit kommer och tienne.

4.

Naar nogen bogbinder fra mesteren uid døden af gaar, da maa hun effter hanss død ved embedet bliffue och suenne och drenge holde, den stund hun vdgifft sidder, och sig erlig schicker och holder, som det sig bøer.

5.

Den som sidst i laugit (indkommer) jndtagis, schall laugit effter oldermandens befaling tienne, at til sige til laugsmoede saa och til

lig at begraffue och andere nøduendige ærindder, indtil en anden i hans steed kommer, findis hand wvillig eller forsømmelig, bøede huer gang hans brøst findis to marck, men bliffuer hand siug eller i loughlig forfald, da tienne dend, som nest for hannem j embedet jndkomb, indtil dennd anden sine gierninger self forrætte kannd.

6.

Huilken som icke møeder for oldermænden och hoessidderne, naar hand til sigis, bøede 4 skilling, bliffuer hand en halff time borte, bøede 8 skilling, bliffuer hand en hel time eller slet borte bøede tie i dobbelt vden hand hafuer loughlig forfald.

7.

Kaldis nogen i rette for oldermænden for witterlig giæld, hannem schall loughdag foreliggis at betalle, sidder han offuer hørrig, da stedde borgemestere och raad eller fogden ret offuer dend whorsamme effter privilegierne for wden widere deellemaall.

8.

Truer eller vndsiger nogen laugsbroder eller suend hinanden och det kand giøris beuissligt, bøede 4 marck och der for wden borger stille huer andere wbehindret at werre, vden huis med lough och ret schee kand.

9.

Ingen laugs broder eller suend maae bære werge eller disslike vdj laugedtz forsambling, huer aff schade forarsagis kand, wnder otte marcks bøeder.

10.

Dersom nogen giøre oldermænden och hoessidderne w-liud med raaben buldernn eller bancken, hand bøede 10 marck, men huo som gifuer nogen af dennem v-quemis ord, hand bøede sex marck.

11.

Giffue laugsbrødrene eller suenne huer andre jndbyrdis groffue wbescheedenlig ord, och det bliffuer klaget, och beuiss for oldermænden, bøede 4 marck.

12.

Huo som bander eller suerger i lauet, bøeder for huer æd 2 skilling i de fattiges bøsse.

13.

Ingen bogbinder maa giffue sine suenne løhn en meere end anden, huercken wgge lønn eller støckwerck, wnder thj marcks bøede, och schulle alle embidz brøder forænnis och sætte huad derris suenne med billighed bør at haffue, saa at suennene saauelsom mesternne paa begge sidder kunde wid bliffue.

14.

Huilcken bogbinder sig wnderstaa sin laugsbrøders tienner at frafæste, eller nogen suend paa sit arbeyd, som foruden rette steffne daug med w-minde fra sin mester schyldt ehr, at tage, bøede 3 sld. och miste samme suend, och suendens straff schall werre 2 sld.

15.

Ingen mester maae holde meere end 2 suenne och en drennge, toe dreng och suend; huem her imod giør bøede saa megit, som suend[en] giffuis til løhn, men bekommer nogen mester hastig och megit arbeid, saa at hand det icke kann forferdige, da hoes sin laugs brøderne, som mindere arbeyd haffuer at anlange, at de hannem til hielpe komme, paa det dend, som arbeyd tilkommer, icke lenge schall worde opholdenn.

16.

Ingen maae med bøger wiisser och disslike lade huussere och omgaae, hus det giøre, schall første gang aduahris, saadant at effter ladis; findis der siden effter saadant aduahrsel dermed at omgaae, da schall boggerne dennem med øfrigheds beuilging ved stadens tienere, paa en ret fra tagis, och til de fattige forbrut werre.

17.

Bogbinder suenne maa ey fleere frie mandager om aarit en threj at tilsteede, nemblig Fastelaffns mandag, ma[n]dagen effter S. Hansdaug och neste mandag effter Batholomaj och sig ey heller andere ørckeløse

dage giøre; huilcken suend her imod giøre, hand mister en halff wgge løen, for huer mandag eller anden dag, hand foruden disse for^{ne} frie giøre, och schulle bogbinder suen werre i derris mesters husse om afften thj slett, huo lenger vdj bliffuer wden mesterens forloff, boeder effter oldemandens siggelsse, men huo all natten vde bliffuer miste en half wggeløn; dølter och mesterne med suenden bøede dobbelt.

18.

Suene schulle vere paa derris mesters wercksted om morgen femb slet, och ey giøre hellig afften for nej slet om aftenen; huo det iche giøre, bøede for huer tiemme forsømmis 4 skilling.

19.

Forragter nogen suend eller dreng sin hossbundz eller hustrues mad och øll, som vdstraffeligt er, och det klagis och beuisses bøede en sd., kand hand bøderne ey vdgiffue, straffes thou dage och nætter i raadhuuss kielderen til wand och brød.

20.

Huilchen suend, som forsømmer predicken til høymisse sønndag eller beddedag wden høynøduendig aarsager, miste derforre af sin Wgeløn til straff en marck.

21.

Naar nogen bogbinder suend hertil staden wanderndiss kommer, och her at arbeyde begierer, da schal hand effter siduane først hoes denn mester, som hannem aff oldgesellen anuisses, fiorten dage arbeyde; vil hand och, naar de fiorten dage forbie er, lenger hoess samme mester bliffue, det stanne hannem friet forre, om mesteren hannem lenger beholde vil, menn vil suenden iche lenger end samme 14 dage der bliffue, da schall hannd igien til en anden mester, som det tilfalder, omschickis; ellers ingen suend omschickis, wden saa er, at mesteren, hand haffuer tient hoes, hannem sin affsched giffuit, eller hand jt fierding aar i det ringiste her fra byen paa handwercket for reist verit haffuer; kommer och nogen suend hid, och ey arbeyd bekomme kand, da saa frembt han ey tilforne her ibien arbeydet

haffuer, schall hannem en halff rd. aff laugit til hielp her fra byen at komme giffuis.

22.

Huer suend, som her i staden arbeyder, schall imidler tied huer fiorten dag 2 skilling i deris laugsbøsse giffue, huilcke pendinge til fattige suenne, som med soet och siugdum hiem søgt bleffue och jntet vdj forraad hafue sig med at erholde, saa och til hielp dennem, naar de wed døden afgaar, til jorden forre at bestedige, giemmiss och forwaris schall, och schall de en mester aff laugit til en formand haffue, huilcken jndsennde med haffue schall, at slig deris penges vdleg de fattige och siuge ey fra wendt bliffue; samme mester schal och pligtig vere, god ordning och schich saauit suennenne angaar, at holde, som det sig bør; och til deris penge at foruahre, maa en velbeslagen bøsse med 2 goede laasse forre, och thu nogler med adschilde meenløchelsser giøris, huer vdj penngene effter haanden jndleggis schall; saamme bøsse schall fra den ene formand eller oldermannd for suennene til den anden forflyttis, och iche, wden oldermannden, hoess sidderne och schriffueren til stiede ehr, aabnis, som huad af bøessen vdtagis, och huer til det igien vdgiffuet vorder, antegne schall, paa det alle de som der med haffue at schaffue vden misstanck varre kunde.

23.

Drenge, som bogbinder handwerck lære ville, schall deris mester vdj thrie aar i det ringiste for drenng thienne, och schall ingen dreng lærrebref for hand vdtiendt haffuer, och for oldermannden laugligen beuisses, at hand det haffue bør, meddelis, ey heller maa det hannem, naar hand sin tied vdtiendt haffuer och for suend goed er, nechtis.

24.

Schall iche heller nogen mester sin lærredreng fra sig, naar hand en tied lang thiendt haffuer, maae forviisse, vden hanss lærreaar forbie er, och hand sit lærrebref fanger, med mindere det ved øffrighed kiendelsse scheer.

25.

Jngen mester maa sin drenge i sin lære aar med behørlig vnder-

vissning paa handtwercket forsømme; befindis nogen mester derimod at giøre, da derfor til rette stande.

26.

Huilchen drenge eller suend sig modtwilligen anstiller och sin mester, forend de loughligen at schilde bleffue, forløber, hand maae paagribis och effter kongl. maytt. naadigste forordning straffis.

27.

Naar Gud nogen laugsbroder, laugssøster eller deris børn aff denne werden henkallder, och oldermanen laug et tilsige lader, dennem til deris leyersted at følge, da dersom nogen det forsømmer, och icke, til den tid til sagt worder, kommer, bøede en marck, blifuer hand slet borte bøede dobbelt med mindre hand loughlig forfald och aarsak haffuer, och schall alle bøeder, som vdi dette laug forbrydes, effter høybemeldte kongl. Maytt. naadigste forordning, beschickes och wddielsse, och jntet der aff til øll eller gestebud i nogen maader anuendis; dog kongl. Maytt. och byens sagger och rettighed foruden disse for^{ne} articuler ardelis wforkrencket. Vj ville os och paa hoybemeldte kongl. Maytt. och byens vegne, disse articuler effter tidsens leylighed som laug et och menighedens gafn verre kand at forandere, och forbedre forbeholdet hafue. Dess til widnissbiurd hafue vj ladet voris stads secret thrøche hennendis her nederfore. Giffuet vdi Kiøbenhaffn den 9. Nouembr. a. 1646.

1685.

BOGBINDER LAUGS-ARTICLER

Vi Christian den Femte, af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, ec. Giøre alle vitterligt, at eftersom Vi allernaadigst for got og raadsomt haver befundet, adskelligt udi Laugene, saa vel her udi Vores Kongelige Residentz-Stad Kiøbenhavn, som over alt udi begge Vore Riger Danmark og Norge, som til Misbrug og adskillige Inconvenientzier kunde give Anledning, at afskaffe, og til den Ende for

[190]

hvert Laug i sær, nye Articler at lade forfatte, haver Vi allernaadigst forundt og givet, saa som Vi og hermed forunder og giver Bogbinderne efterskrevne Artikler, hvorefter de sig allerunderdanigst skal rette og forholde, og ey efter denne Dag understaae sig, nogen nye Vedtegt eller anden Anordning imellem sig selv at gjøre, saa fremt de ikke derfor vil stande til Rette, og straffes som vedbør.

1.

Ingen maae sig af Bogbinder Handverk ernære, enten med noget Arbeid at betinge, eller Svenne og Drengene at antage og holde, førend hand haver vundet sit Borgerskab, og er i Bogbinder-Lauget indskrevet; Forseer sig nogen herimod, bøde første Gang 4 Rigsdaler, anden Gang dobbelt saa meget, og tredie Gang straffes paa Kroppen.

2.

Bogbinderne skal have en Oldemand, som samme sit Embede i to Aar skal forestaae, og naar nogen afgaar, da skal samtlige Mestere ved de fleeste Stemmer, tre af deres Middel Magistraten paa Raadstuen foreslaae, udaf hvilke de haver en at anordne, som dennem synes best og dygtigst dertil at være, men dersom ingen af de tre foreslagne dennem anstaar, da maae de en anden, som de best eragter, dertil beskikke.

3.

Oldermanden skal alle de gamle og unge Mestere, som nu Borgere ere, og Handverket bruger, saa og dennem, som herefter i Lauget indkommer, ved Navn lade antegne, saa velsom og hvor de boer, paa det hand desbedre dennem kand vide at finde, naar noget forefalder at forrette, eller og de Bønhasere paa deres Handverk vil eftersøge; og paa det sligt det desbedre kan exequeres, haver Oldermanden tilige med nogle af Laugs-Brødrene at søge Vores Politie-Mester, som da den Anordning gjør, at forskrevne Bønhasere vorder udsøgt, og at dennem oppebaaret den i den første Artikel ommældte Straf, men hvis de den ikke strax betaler, maa de, uden nogen Henseende til deres Jurisdiction, hvor de antreffes, lade dennem paagribe og henføre i Stadens Arrest-Huus, indtil de Bøderne betaler; og skal bemeldte

fire Mestere, som Oldermænden i saa Maader til sig tager, hver fierding Aar forløves, og andre Fire i deres Sted igien af hannem nævnes, som samme Forretning skal i Agt tage indtil det i Lauget er gaaen omkring.

4.

Naar nogen Bogbinder skal i Lauget antages, da skal hand først gjøre sit Mesterstykke, som skal være at indbinde en stor Bibel eller eller anden god Bog af hvad Materie hand selv vil in Folio paa Median Papiir, forgylt glat paa Bladene, i rød Saffian, ren og næt overalt forgylt paa Lædderet, med krum Stempel og med fuldkommen Beslag, 2. En god Bog in Quarto, Octavo eller Duodecimo forgylt paa Bladene, vel slagen og paa ziirligste og beste Maade udi marbreret Bind indbunden.

5.

Skal og Bogbinderne, hvis Bøger dennem bliver af nogen leveret, vel og forsvarligen indbinde; thi forskiærer de, eller i andre Maader ilde handler dem, skal de betale Bogen, med mindre han med den som Arbeidet lader gjøre, anderledes kand foreenes.

6.

Paa det og at Bogbinderne kand des bedre have Næring, da skal det gandske være Boghandlerne og Bogtrykerne forbudet, ved nogen Bønhasere eller Svenne, eller andre som ikke er i Lauget, nogen Bøger at lade indbinde, men hvis de behøver noget at lade indbinde, at de da lader det gjøre ved Mesterne i Lauget forseer sig nogen af ovenskrevne herimod, og det dennem over bevises, bøde derfor første Gang fire Rigsdaler, anden Gang dobbelt, og tredie Gang (foruden at betale deres Bøder) straffes de, som de der ey har villet efterleve Vores Forordning.

7.

Bogbinderne skal være tiltænkte at indbinde for Boghandlerne efter den nu satte Taxt, og Arbeidet fra sig levere til Eyeren til den belovede Tiid, eller og at hand være berettiget til, bemeldte Bogbinder den tredie Del for det fortingede Arbeid at afkorte, dog skal Boghand-

lerne være tilforpligtet, dennem efter deres Accord med reede Penge at betale.

TAXT,

Hvorefter Bogbinderne for deres Arbeide skal betales,

Nemlig for	Mark	Skilling
En Foliant paa 6 Bøger Papiir til Elleve	3	8
Paa Fire Bøger og derunder	2	8
In Quarto Median, som Lov-Bogen	3	8
Ordinarie Quart	2	—
Median Octavo	1	8
Ordinarie	1	4
In Duodecimo	1	—
In Sedecimo	—	10 el. 12 sk.

Hvorudi er at considerere, at naar Materierne planeres, skal der gives Fire, Sex, Tolv Skilling, eller 1 Mark meere efter Proportion af Bøgerne.

8.

Ingen Bogtrykker maa understaa sig, nogen indbundne Bøger at sælge, ey heller med nogen andre Bøger at handle, uden med de som hand selv paa sin egen Bekostning oplegger og trykker, og ikke til Boghandlerne haver kundet sælge.

9.

Iligemaade skal det være Bogbinderne forbudet, nogen Bøger enten at lade oplegge, eller selv fra fremmede Stæder nogen Materie forskrive, og den siden indbinde, for at gjøre der med nogen Kiøbmanskab, men ovenbemeldte 2de Poster, Boghandlerne alleene at være tilladt, forseer sig nogen Bogbinder herimod, og det hannem lovligen over beviises, bøde derfor første Gang fire Rigsdaler, anden gang dobbelt, og tredie gang (foruden at betale bemeldte dobbelte Bøder) straffes, som de der ey haver vildet Vores Forordning efterleve.

10.

Skal det gandske være Boghandlerne saa vel som Bogbinderne

forbudet, nogen Danske Bøger eller Latinske Skole-Bøger, Autores undtagen, og som uden Lands ere trykte, her i Rigerne at indføre og falholde; og paa det at de ovenbemeldte Bøger, som her vorder trykte og indbundne, fra fremmede kand kiendes, skal alt deslige, naar det med Bogtrykkerens og Bogbindernes (som dem haver trykt og bunden) Stempel er mærket, iligemaade med Vores Politie-Mesters Seigel stemples; Befindes nogen, tre Uger efter Forordningens Publication, deslige at falholde, som ikke ere stemplede, eftersom her ovenfor er meldt, skal deraf en tredie Part til Politie-Mesteren, en tredie Part til Lauget, og en tredie Part til Børnehuset være forfalden.

11.

Den Bogbinder, som sidst i Lauget indkommer, skal efter Oldermændens Sigelse Lauget betiene, og tilsige til Vores, Byens og Laugets nødvendige Ærender, indtil en anden i hans Stæd kommer, findes hand u villig eller forsømmelig, bøde hver gang fire Mark til de Fattige i Lauget, men bliver hand syg, eller er udi lovlig Forfald, da den som næst for hannem i Lauget er indkommen at tiene som for bemeldt, indtil den anden selv igien sin Gierning kand forrette, men dersom fleere paa een Tiid antages, skulle hver af de, som for saadan Umage vildt være fri, betale til Laugets Fattige og dens Belønning, som Lauget skal betiene, fire Rigsdaler.

12.

Hvilken Laugs-Broder, som vorder tilsagt for Oldermænden at møde om de Ærender, som Vores allernaadigste Forordning af den 23 December Anno 1681 ommelder, og hand ikke møder til det Klokkeslet hand tilsiges, bøde tolv Skilling til Laugets Fattige, bliver hand borte een halv Time over Tiden, bøde 24 Skilling, men bliver hand een heel Time eller slet borte, bøde tre dobbelt, med mindre hand kand bevise sig at have lovlig og kiendelig Forfald.

13.

Hvilken Mester i Lauget, som reiser her fra Staden og tager sin Boepæl i een anden Kiøbstæd eller paa Landet, og bliver over Aar og

Dag borte, og hand det ikke for hans Bortreyse haver havt med Magistratens og Laugets Minde, maae ikke, om han igienkommer, søge sit Stæd i Lauget, uden hand Magistraten og Lauget tilfreds stiller.

14.

Dersom noget Arbeyd hos nogen Mester i Lauget betinges, da maa hans Laugs-Broder ikke ved noget Middel, hemmelig eller aabenbare søge, hannem Arbeidet at fradrage eller hannem derudi nogen Indpas giøre, gjør nogen det, og det hannem lovligen overbeviises, bøde fire Rigsdaler, Lauget og Børnehuset til lige Deeling.

15.

Naar nogen Mester ved Døden afgaaer, skal det hans efterladte Hustru være u-formeent, Handverket ved Svenne og Dreng at fortsætte, saa længe hun sidder u-gift og sig ærligen forholder.

16.

Naar nogen Dreng begiver sig til nogen Mester, Bogbinder-Handverk at lære, da maae Mesteren have hannem hos sig en Maaned paa Forsøg, om hand er beqvem til Handverket at lære, og vorder de da med hinanden paa begge Sider tilfreds, skal der skriftlig Contract imellem Mesteren og Drengens Paarørende oprettes, og i Oldermændens Bog, strax hand antages, indskrives, nemlig for Dreng i fem Aar, naar hand ingen Lære-Penge giver, men forstaaer hand Latin, da kun fire Aar, forsømmer Mesteren at lade hannem indskrive, da bøde derfor til Laugets Fattige fire Rigsdaler; Naar og Drengen, som for er rørt, haver udtient, maae hannem ikke veigres at blive Svend om hand er dygtig; Men dersom derom tvistes, haver Oldermænden med de fire ældste Mestere der paa at skønne og kiende, om hand til Svend bør at antages.

17.

Naar en Mester ved Døden afgaaer, og haver Dreng i Lære, som ikke haver udlært, da blive de hos Enken efter den med hendes Mand oprettede Contract, om hun Handverket ved Svenne fortsætter, men overgiver hun Handverket, og hun dennem ikke vil beholde, da skal

de forblive udi de resterende Lære-Aar hos hvilken Mester dennem af Oldermænden bliver forordnet, indtil deres Læres Udgang, hvo herimod gjør, give fire Rdlr.

18.

Naar nogen Lære-Dreng sine Lære-Aar, som forbemeldt er, haver udtient, saa at hand er bleven kiendt dygtig for Svend at antages, da skal hans Mester give hannem hans Lære-Brev, hvor efter hand enten her eller uden Lands paa sit Haandverk skal tiene fire Aar for Svend, og end der foruden her i Staden et Aar for Mester-Svend, førend hand maae blive Mester i Lauget.

19.

Paa det de Svenne, som med Sygdom bliver beladne, og ikke selv haver Middel at underholde sig af i deres Sygdom, des bedre kand blive hiulpen til deres Helbred igien, eller og, om de døer, de da kand blive til Jordan maneerligen bestædet, da skal eenhver Mester indeholde af sin Svends Fortieneste fire Skilling hver Maaned, og legge dem i deres Laugs Fattiges Bøsse, som skal staae i Oldermændens Huus, hvortil hand skal have en Nøgel, og tvende af de ældste Svenne tvende andre, hvoraf skal tages saa meget, som i forskrevne Tilfælde kand behøves; Men dersom de kommer til deres Førlighed igien, da skal de det efter Haanden, som de noget fortienet, igien i Bøssen indlegge, men dersom de ved Døden afgaaer, da deres Begravelse, om de gandske ingen Formue eyer, af samme Tide-Penge betaales.

20.

Naar nogen Mester, hans Hustrue, Børn, Svend, Dreng eller Pige ved Døden afgaar, da skal Oldermænden lade tilsige saa mange af Lauget, som behøves, efter ordentlig Omgang, at bære Liiget til Jordan, og er der nogen, som for Alder og Svagheds skyld ikke kand bære, da maae de forbigaaes; Hvo ellers herimod gjør, og sidder overhørig, bøde hver gang een Rigsdaler.

21.

De Bøder, som i Bogbinder-Lauget forbrydes, og Lauget tilkommer, skal Oldermænden oppebærge, og dennem forvare i Laugets Fattiges

Bøsse, hvilke siden til de Nødtørftige, naar fornøden gøres, skal anvendes.

22.

I det øvrige, saa vidt som i disse Bogbinderne af Os allernaadigst givne Laugs-Artikler ikke expresse er ommeldet, forholdes efter Vores om Laugene udgivne Forordning af Dato den 23 December Anno 1681. Og hvad Svenne og Drengene vedkommer, da efter den om dennem udgivne almindelig Forordning af Dato den 6 May Anno 1682. Thi byde Vi hermed og befale Præsidenter, Borgmestere og Raad, samt Byefogder i alle Vore Kiøbstæder, som disse Artikler under Vort Cancellie-Segl tilskikket vorder, at de derover alvorligen holder, og dennem paa behørig Stæder til alles Efterretning strax lader læse og forkynde.

Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 16 May Anno 1685.)

Under Vort Signet
Christian.

IV. FORORDNINGER A—E

A.

OM LAUGENE 1681

Vi Christian den Femte, af GUds Naade, Konge til Danmark og Norge, ec. ec. Giøre alle vitterligt, at eftersom Vi Allernaadigst komme i Erfaring, hvorledes tvært imod Loven, Recessen og andre Forordninger, særdeeles de, som Anno 1613. 1621. 1622. ere udgangne, adskillige Anordninger i Laugene her i Vores Kongel. Residentz-Stad Kiøbenhavn, ved Tidens Længde, sig haver indsnegen, hvorved GUD i mange Maader fortørnes, adskillige Paafund ere optænkt, hvorved stor Ødselhed foraarsages, og Haandværks-Folkene den eene den anden med stor unyttig Omkostning besværger, Tiden og, som de til

---

) Disse Artikler kom ogsaa til at gælde for Lauget i Odense.

deres Næring skulle bruge, unyttig bortspilder, og derfor endelig selv i største Skade og Armod geraader: Da have Vi af sær og synderlig Kongel. Forsorg for Vores kiære og troe Undersaatters, og i Særdeleshed for denne Stads Indvaaneres Gavn og Fremtarv, som mærkelig ville hindres, dersom ikke all saadan ond Skik og fordærvelig Sædvane i Tide blev afskaffet, Allernaadigst for godt eragtet, derom indtil videre, saadan Anordning at lade giøre som følger, nemlig:

1.

Skal ingen herefter være forbunden til nogen Laugs-Ordning eller Skraaer, af hvem de og kunde være udgivne, langt mindre nogle selvgiorte Vedtægter, som hidindtil haver været i Agt taget, staae for fulde; Men om de Lauge, som Vi Allernaadigst ville fremdeles at skulle staae under visse Laugs-Articler, ville Vi Os Allernaadigst med forderligste resolve. Og maa imidlertid disse efterfølgende nyde de Laugs-Privilegier, som Vi dennem allereede givet haver, saavidt de ikke mod denne Vores Allernaadigste Forordning skulle befindes at stride, nemlig: Bryggere, Bagere, Slagtere, Badskere, Guldsmede, Tømmermænd, Snedkere, Muurmestere, Smede, Kandestøbere, Pram-mænd, Færgemænd, Vognmænd, Bødkere, Broeleggere; Og paa det Orden og Skik imidlertid holdes kunde, skal det alle og enhver, som noget ærligt Haandværk lært haver, tillades, sig lovligen og tilbørligen dermed at nære, naar han først haver taget sit Borgerskab.

2.

Naar nogen sig hos Magistraten haver angivet, at han et Haandværk lært haver, og sig dermed vil ernære, skal han for sin Indtrædelse ikke give meere end to Lod Sølv til det Laugs-Huuses (som han staaer under) Vedligeholdelse, hvor de nogen Huus eyer; Og hvor de ingen Huus eyer, da til saadan Huuses Leye fire Lod Sølv: Til de Fattige af samme Laug to Lod Sølv: Til samme Laugs Oldemand to Lod Sølv, og til Raadstue-Skriveren for Indskrivelse et Lod Sølv. Og skal ingen Svend, naar han for Svend bliver antaget, give noget i ringeste Maader, forseer sig nogen herimod da skal saavel den som

fordrer, som den der giver meere end forskrevet staaer, bøde tive Lod Sølv.

3.

Eftersom det undertiden baade fremmede Haandværks-Folk, som i noget Laug vil indtræde, saa og dennem som i andre Vores egne vidtfraliggende Provincier ere fødte, besværligt falder, altiid deres Fødsels-Breve at forskaffe: Da skal ingen for deslige Aarsager forhindres at nære sig med det Haandværk han tilbørligen lært haver, naar han sit Borgerskab haver vundet, og sig i det øvrige efter denne Vores Allernaadigste Forordning og andre des angaaende Befalinger tilbørligen retter og forholder.

4.

Mesterstykke angaaende, da eftersom megen Misbrug og unyttig Bekostning dermed hidindtil er vorden foraarsaget, skal den som til Mester i et Haandværk vil antages, sig paa Raadstuen angive, og i Magistratens, Oldermændens og de fire ældste Mesteres Overværelse af samme Haandværk, bevise, at han kand sit Haandværk som lovligt og forsvarligt kand være; Og hvis nogen Tvist om hans Mester-Stykke indfalder, da haver Magistraten alleene (undtagen de Haandværks Mester-Stykker, som egentlig angaar Bygninger, da Magistraten tilligemed Bygmesteren) derpaa at kiende: Og skal ikke tillades at den som sig saaledes angivet haver, vorder derover i nogen Maade med nogen Udgift, Giæstebud eller Drik besværet, men tvertimod den som nogen Laugs-Gilde giver eller gjør, skal derfor bøde et Hundrede Lod Sølv, og hver Giæst tive Lod, som til de Fattige af samme Laug skal gives.

5.

Hidkommer nogen fremmet Mester, som sig her vil nedsætte, og beviser sig andensteds Mester at have været, han skal til ingen Mester-Stykke forbunden være, men naar han sit Borgerskab haver taget, og efter den anden Articuls Indhold, sig ladet indtegne, maa han i Lauget annammes, og sig som andre Mestere i Lauget ernære.

6.

Naar nogen sit Haandværk her i Vore Riger og Lande saa lovligen og forsvarligen lært haver, at han sit Mester-Stykke som forskrevet staaer, kand gjøre, skal hannem uformeent, Mester at vorde, tillades, omendskiønt han ikke paa Haandværket reyst haver.

7.

Naar nogen Haandværks-Mand ikke fornøyer den som hos hannem noget Arbeyd haver betinget, enten at Arbeydet ikke er saa dygtigt som det sig bør, eller og at det ikke i rette Tide er bleven forfærdiget, da skal det staae enhver frit samme Haandværks-Mand at afskaffe, og naar han hannem haver afbetalt, at tage til sit Arbeyd, hvem han lyster, hvorpaa ingen skal have noget at sige, men Haandværks-Manden være forpligtet Skaden og og Tiidspilden at erstatte; Giør nogen herimod nogen Forhindring, bøde til Laugets Fattige Fyrgetive Lod Sølv.

8.

Skal og ingen Fri-Mandag eller anden Drikke-Dag tillades, men dersom nogen Mester, Svend eller Dreng formedelst Ørkesløshed, uflittig Tilsyn eller Drukkenskab sit Arbeyde forsømmer, da straffes han som ved hver Laugs-Articler anbefalet vorder.

9.

Mesterne bevilges ey heller nogen Sammenkomst uden Magistratens Tilladelse og Videnskab, og naar nogen slig Sammenkomst behøves, da haver de det for Magistraten skriftlig at andrage, som da efter Sagens Beskaffenhed paa deres Memorial skal tegne, om de saadan Sammenkomst for got befinder, og i Fald de det fornøden eragter, da skal de efter Sagens Beskaffenhed een eller fleere af deres Middel forordne, som skal være overværendes hos dennem saa længe slig Forsamling varer, i hvis Nærværelse og skal til Bogs føres, alt hvis imidlertid forrettes, og naar det er skeed, da enhver at begive sig sin Vey, og ey nogen videre Forsamling uden forskrevne af Magistratens Middels Overværelse at holde. Skulle heele Lauget under-

staae sig her imod at giøre, da give de, som af Lauget mødt haver, to hundrede Lod Sølv, men samles nogle faa Mestere uden Magistratens Minde, da give hver Person tive Lod Sølv: Dersom og nogen af Mesterne uden Magistratens Ordre tilsiges, og han ey møder, skal han derfor gandske intet bøde eller noget give: Og skal samme Laugs-Bøder i en Kiste indsamles, hvortil Magistraten skal have een Nøgel, og Oldermænden een, og det indsamlede til samme Laugs-Fattige uddeeles.

10.

Og eftersom det hidindtil haver været Magistraten til største Besværing, at de have maat været Lauges Bisiddere, og derved i mange Maader er vorden importuneret, da ville Vi alt sligt hermed have afskaffet, saa at ingen meere end den anden skal være enten det eller det Laugs-Patron eller Bisiddere, men dersom noget Laugs-Ærende forefalder, da, som ovenbemældt, forordner Magistraten undertiden een, undertiden en anden efter deres eget Gotbefindende, derpaa at kiende.

11.

Svennene maa ingen Kroe eller Sammenkomst have, men hver ankommende Svend, som ikke selv kand faae Mester, give sig an hos Oldermænden, og hannem sit Logement tilkiendegive, paa det Oldermænden hannem efter Muelighed til en Mester kan forhielpe, og naar Svenden sig saaledes haver angivet, maa han tage Tieneste hos hvilken Mester hannem best anstaaer; Og maa enhver Mester tage og forskrive saa mange Svenne, som hannem lyster og han kand Arbeyd forskaffe, men i hver Haandværk skal enhver Mester have en Dreng i det mindste i Lære, som i Vore Riger og Lande er fød, og maa han ey forskyde nogen som er dygtig, hvo herimod handler, have forbrudt til Laugets Fattige Fyrgetive Lod Sølv.

12.

Ingen udi noget Laug, eller de som sig med noget Haandværk ernære vil, maa ved fælleds Aftale eller Vedtægt sætte Priis paa deres Vahre eller Arbeyd, hvo herimod handler, haver sit Borgerskab

forbrudt, men enhver at sælge sine Vahre og Arbeyde for den Priis han best kand.

13.

Saasom og ved Begravelser og Liig-Følgen stor Forsømmelse forsaarsages, da skal ingen være forpligtet Liig at følge, uden de alleene, som behøves til Liiget at bære, hvilket og i Lauget skal omgaae, og de som vil følge og bære, maa ingen andensteds møde eller forsamles, end hvor den Afdøde udbæres.

14.

Enhver Oldermænd skal for Magistraten giøre sin Eed, at han ikke alleene denne Forordning, men end og de sær Ordninger, som Vi heretter forfattendes vorder, vil efterlevet.

Hvorefter de Vedkommende sig allerunderdanigst haver at rette, og for Skade at tage vare.

Givet paa vort Slot Kiøbenhavn, den 23 Decembris Anno 1681.

Under Vort Signet
Christian.

B.

OM LAUGS-SVENDE OG DRENGE 1682

Vi Christian den Femte, af GUds Naade, Konge til Danmark og Norge, c. c. Giøre alle vitterligt, at vi Allernaadigst have for got befundet, efterskrevne Anordning for Haandverks-Svenne og Dreng, udi begge Vore Riger Danmark og Norge at lade giøre som følger:

1.

Svenne og Dreng skal troelig og flittig deres Tieneste og Haandværk, saa og hvis deres Mester dennem kand have at befale, forrette, og til den Ende paa deres Mesteres Verksteder paa de Tider lade sig finde, som ved hver Haandverk brugeligt er, eller Mesteren Magt have til at korte dem en heel Dags Løn, naar de en halv Dag for-

[202]

sømmer, og i Proportion derefter for heele Dage og Timer; Og hvis de ellers forseer noget, Mesteren til Skade, da skal de Skaden igien fuldkommen oprette, gjør de det ikke, da straffes paa Penge eller Fængsel efter Sagens Beskaffenhed.

2.

Ingen Svend maa forlade sin Mester, fordi han kunde hannem for Forsømmelse eller Efterladenhed i sit Haandværk til rette sætte, ikke heller maa han qvittere hannem naar Contract imellem dennem er oprettet, førend den der udi specificerede Tiid er til Ende: Gjør det nogen Svend, da have forbrudt hvis han hos sin Mester kand have at fordre, og vil han her være Mester, da skal all den Tiid han haver tient hos den Mester han saaledes forladt haver, ey agtes; Men de Svenne som ikke paa halve Aar tiener, dennem skal Mesteren 8te Dage tilforn opsige, hvilket og Svennene iligemaade skal gjøre. Hvis og nogen Dreng, som forskrevet staaer, sin Mester forlader, skal han begynde at tiene sine Lære-Aar igien, ligesom han aldrig tilforn havde begyndt at lære. Og hvis nogen huser eller hæler dennem, og det dem er vitterligt at de deres Mester have forladt, da bøde derfor, som den der huser og hæler Fredløs Mand, gjør det nogen Tieneste-Tiunde, Husbonden uvidendes, sættes derfor i Stads-Jernet.

3.

Naar nogen Svend ankommer eller bortgaaer, skal hannem ingen sær Tractament gives, men ligesaavel da, som andre Tider, lade sig nøye med ordinaire Spise; Og skal de Svenne og Dreng, som faaer Kost hos deres Mester, være tilfreds med den Kost som Mesteren giver dem, hvo derimod handler: Er han Svend, bøde derfor hver Gang to Rigsdaler til de Fattige i Lauget, eller straffes to Dage og Nætter paa Vand og Brød; Er det en Dreng, da straffes han paa Vand og Brød to Dage i Raadhuus-Kielderen.

4.

Svenne og Dreng som logerer i deres Mesteres Huuse, eller der haver deres Kost, skal sig til rette Maaltiid og Sove-Tiid indfinde,

saa at Mesterne kand have deres Dørre lukte Klokken 9 om Vinter-Aften, og 10 om Sommeren; Hvo længer bliver ude, bøde til de Fattiges Bøsse 2 Mark.

5.

Befindes nogen Svend eller Dreng, uden sin Mesters Minde, at befatte sig med bemældte sin Mesters Haandværk, eller noget hos sig at beholde af det han kand have paa Haandværket fortient, da skal han ikke alleene give tilbage igien hvad han i saa Maader haver oppebaaret, men derforuden betale dobbelt saa meget i Lauget til de Fattige.

6.

Og eftersom enhver, som noget lader hos Mesterne bestille, det for Betaling til dem at give, betinger, skal ingen Svend, Dreng, Kalkslager eller Handlanger være berettiget derfor nogen sær Penge eller Øll at nyde eller begiære, langt mindre nogen af de Materialier han forarbeyder, være sig gamle eller nye Søm, Spaaner, Ros eller andet, med hvad Navn det nævnes kand, sig tilvende; Hvo herimod handler, straffes som for andet Tyverie.

7.

Naar nogen af de Svenne, som ved halve Aar tiener, vil til Fare-Dag vandre, da skal han det sex Uger tilforn Mesteren angive, og naar Tiden er kommen, da tage sin skriftlig Afskeed hvorledes han sig i sin Tieneste forholdt haver, og skal det baade af den Mester som han haver tient, underskrives, og af Oldermænden paategnes, og Laugs Seigl der paa trykkes, hvorfor han skal give til Mesteren en Mark Danske, og til Oldermænden to Mark Danske.

8.

De Svenne, som nogen Enkes Værksted paatager sig at forestaae, skal paa samme Maade examineres, som de der til Mestere antages, hvorimod han og, naar han sig for Mester vil nedsætte, for videre Mester-Stykke at gjøre, skal være forskaanet, og skal de Mester-Svenne, som hos nogen syg Mester tiener, i alle Maader forestaae

Mesterens Arbeyde saa fuldkommen, som han selv tilstæde var, for-seer han derudi noget, da svare han til all Skaden.

9.

Lokker nogen Mester enten Svend eller Dreng fra en anden, da betale han til den som Svenden eller Drengen miste, saa meget som bemældte Svend eller Dreng et halvt Aar kand fortiene.

10.

Naar nogen Dreng kommer i Lære, da skal han indskrives hos hver Laugs Oldermænd, og skal samme Oldermænd af hver Laug, det en Dag om Ugen, som Magistraten anordner, tilkiende give, paa det at de udi een dertil ordinerede Contra-Bog kand indtegnes; og naar nogen Mester antager en i Lære for Dreng, da skal skriftlig Contract derom opsættes, enten han tiener for Løn eller Kost, eller paa hvad Maade de foreenes om, hvilken da paa begge Sider ubrødeligen skal holdes, og skal samme Contracter Ord fra Ord indføres i den Bog som Oldermænd dertil skal holde, hvorfor hannem skal gives en Slet Daler, og ey videre; Hvis og nogen Mester befinder tienligst at accordere med nogen Svend paa et Fierding eller halv Aar, for vis Løn, da skal de iligemaade oprette skriftlig Contract derom, som paa begge Sider oprigtig skal holdes. Naar nogen Lære-Dreng sine Lære-Aar haver udtient, og er god for Svend, da skal han, naar han for Svend indskrives, ey give videre til Oldermænd end een Sletdaler for hans Umage og Omkostning at føre det til Bogs, og maa hannem ikke sin ærlige Afskeed eller Lære-Brev vegres, hvorledes han sig i sin Tieneste haver forholdet; Og skal det være forbudet, at naar nogen bliver Svend, nogen Giestebud da at anrette eller anrette lade, under tive Rigsdaler Straf til Laugets Fattige.

11.

Ingen Mester maa nogen Vornede til Lære-Dreng antage, uden hans Herskabs Tilladelse, men naar han nogen Dreng i sin Tieneste bekommer maa han hannem ey fra sig forvise, naar han en Tiidlang tient haver, og sig, troeligen og vel i hans Tieneste forholdet; Befin-

des og nogen i saadan Forseelse, at hans Mester nødes hannem at qvitere, da skal af Øvrigheden derpaa kiendes, at han ved Dom kand forvises.

12.

Eftersom at Drengene paa forskrevne Maade er forpligtet, deres Lære-Aar flittig og tro at udtiene, saa skal og Mesterne være tilforbundne dennem den Stund de ere i deres Lære, flittig at underviise, og gjør Mesteren det ikke, da skal han ikke allene være forpligtet at svare efter den oprettede Contract, men derforuden at give til Drengen 30 Rigsdaler. Og skal alle Mestere deres Svenne og Dreng, saa længe de sig uden billig Klage skikker og forholder, tilbørligen begegne, og dennem ingenlunde, enten med deres Løns Forhold eller i andre ubillige Maader for-urette. Skulle og nogen Mester, naar han en Dreng til Lære haver antaget, befinde, at han ikke formedelst Legemets Svag-hed eller anden Udygtighed, skulle kunde komme til den Fuldkommenhed, som samme Haandværk udkræver, da skal han inden sex Maaneder i det længste advare de, som Drengen hos hannem haver indtegnet, at han sig til et andet Haandværk eller Haandtering kand begive, hvormed han i Længden kand ernære sig; Forsømmer Mesteren det, da stande Drengen til rette som før er mældt. Herimod skal ingen Svennes Skraaer af hvem de og kunde være udgivne, langt mindre nogle selvgiorte Vedtægter staae for fulde, eller nogen forpligte, men aldeles herefter være afskaffet. Derefter de Vedkommende sig allerunderdanigst haver at rette. Bydendes og befalendes Magistraten udi Kiøbstæderne i bemældte Vore Riger Danmark og Norge, som denne Anordning under Vort Cancellie-Seigl tilskikket vorder, at de den paa behørig Stæder til de Vedkommendes Efterretning strax lader læse og forkynde.

Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 6 Maji Anno 1682.

Under Vort Signet.

Christian.

C.

OM ARBEJDSNEDLÆGGELSE 1749.

Ober-Præsident samt Borgemestere og Raad udi den Kongelige Residence-Stad-Kiøbenhavn; Giøre vitterligt: At, foruden de allerede om Laugene i Almindelighed forhen udgangne Kongelige Allernaadigste Forordninger og Anordninger, som forbyder Haandverks- og Laugs-Svennenes Selvraadighed, Spadsere-Gange, utilladelige Sammenkomster, og deres Mesteres Arbeydes-Forsømmelse, med videre; haver det Allernaadigst behaget Deres Kongelige Majestæt ved Allernaadigst Rescript til os af 21de hujus ydermeere at anordne og befale efterfølgende Poster:

1mo.

Skal alle Tvistligheder og Besværinger, som imellem Laugenes Mestere, samt Svenne og Dreng i Kiøbenhavn, indbyrdes, herefter kunde forefalde, af Vores Politie-Mester undersøges og paakiendes, ligesom det, med de udi den 12te Post af den ham den 24 Martii 1741. Allernaadigst meddeelte Instruction ommeldte Sager, forholdes, omendskiønt nogle af de indtil denne Dag Allernaadigst udgivne Laugs-Articler anderledes herudi kunde have befaled og foreskrevet.

Befindes nogen Svend, der formeener sig af sin Mester fornærmed, derfor at forlade sin Mesters Verkstæd, nedlægge hans Arbeyde, og saaledes tage sig selv til Rette: da skal sligt af Haandværks-Mesteren strax for Vores Politie-Mester, under Straf, efter bemeldte Politie-Mesters Sigelse, anmeldes, og Svennen derpaa af Politie-Mesteren, efter Instructionen, og Laugs-Articlerne, for saadan sin Opsætsighed ansees og straffes, hvad enten han i Hoved-Sagen findes at have Ret eller Uret.

2do.

Anlangende Svennenes Ustyr og Sammenrottelse, ville Vi Allernaadigst, at saavel Reglementet for Steenhugger- Muurmester- Tømmer- og Snedker-Svenne af 24 Aprilis 1734, dets 14de Post, som Muurmesterens Laugs-Articler af 31 Augusti 1742, deres 26de Post, skulle herefter strække sig til alle Laugenes Svenne, samt deres Hæ-

lere og Medhielpere, i Almindelighed; hvorefter de sig allerunderdanigst have at rette, og for Skade at tage vare. (Thi bliver alt saa bemeldte Reglements og Articlens 14 og 26de Post her til Slutning i denne Placat indført).

3to.

Skulle nogle eller alle Svenne af et eller flere Lauge udi Vores Kongelige Residence-Stad Kiøbenhavn, formaste sig til, herimod forsætlig at handle, og deres Mesteres Værksteder, under hvad Paaskud det end være maatte, at forlade, Arbeydet at nedlægge, eller sig paa Gader, i Vertshuuse, eller paa andre Steder at forsamle; da skal Vores Politie-Mester Magt have og befalet være, ey alleene saadanne modtvillige og uroelige Svenne, men end og alle de, som befindes dennem i saadan deres onde og strafværdige Forhold at opmuntre, styrke, eller Selskab gjøre u-opholdelig, paa hvad Sted de maatte antræffes, at lade paagribe og udi Arrest-Huuset og Vagterne hensætte; hvortil hannem paa Anfordring, af Vores Søe- og Land-Militair-Etat forderligst Hielp og Undsætning skal, uden mindste Vegring, meddeeles.

4to.

Naar de Paagrebne saaledes ere i Forvaring hensatte, haver Vores Politie-Mester sligt straxen at anmælde for Os Elskelige, Vores Tilforordnede udi Politie- og Commerce-Collegio, hvilke, det snarest see kand, skulle sig paa Raadstuen forsamle, Retten sætte, lade de Paagrebne sammesteds for sig indkalde, og, uden Stævning, Varsel, eller Opsættelse, ey alleene over dennem Forhør holde, og Sagen, efter den ved Politie-Kammeret brugelige og udi Politie-Forordningerne foreskrevne Rettergangs Maade, undersøge, men endog paa de skyldig befundne strax paa Stedet kiende og dømme.

5to.

De, som de Tilfordnede udi Vores Politie- og Commerce-Collegio saaledes udi forskrevne Modtvillighed og Mishandling befinde skyldige, og derudi at fremture, skulle de hendømme til strængt Arbeyde udi Jern i Vores Citadelle paa visse Uger, Maaneder eller Aar, efter

Forseelsens Grovhed; hvilken Dom det ikke maae være tilladt at appellere, efterdi Vi selv ville have Os forbeholden, samme, efter Allernaadigst Godtbefindende, at formilde. Men saa snart Dommen over een eller toe af de Skyldige ad Gangen, udi deres og de øvrige Anholdnes Paahør, er afsagt, skal den strax exseqveres, og de Paa-dømte, udi de andres Paasyn uden Naade eller Forhaling, til Fæstningen henbringes.

6to.

Skulle nogen af de Skyldige, førend Dom afsiges, falde til Føye, erkiende deres Forseelse og love Bedring; da maae det være de Tilforordnede tilladt, dennem paa mildere Maade, saasom med Mulct, taalelig Straf paa Kroppen, eller Friefindelse for videre Tiltale, ved endelig Dom at ansee.

7mo.

Skulle det under det holdende Forhør opdages, hvilke der for den begangne U-orden og Opstand have været Stiftere og Hoved-Mænd, eller og, at nogen, under og i Anledning af den skeede Sammenrottelse, haver begaaet nogen Mishandling, der saaledes kunde fortjene høyere Straf, end den femte Post i denne Vores Allernaadigste Anordning fastsætter; da skulle de, som sig saa grovelig have forgaet, hensættes i Bolt og Jern i Forvaring, indtil den allerunderdanigste Relation, som ovenmeldte Vores Tilforordnede om heele Sagen og alle dens Omstændigheder til Os allerunderdanigst og forderligst have at indsende, bliver Os allerunderdanigst forestillet, da Vi selv Vores Allernaadigste Resolution om slige Skyldiges videre Forfølgelse, eller Exemplariske Straf, ville udgive.

Thi bliver Allerhøystbemeldte Hans Majestæts Allernaadigste Anordning, til alle Vedkommendes Efterretning og allerunderdanigste Efterlevelse, herved bekientgiort, saavelsom og forbemeldte allerede 14de Post af det Kongelige Reglement af 24 April 1734, og 26de Post af Muurmesternes Laugs-Articler, der lyder saaledes:

De Svenne, som under nogen Slags Prætext lader sig lyste, enten at reyse, for at ophidse deres Kammerater med sig at følge, eller at

giøre et eller andet Oprør, og følgelig sig tilsammenrotter, og holder sig tilbage, indtil de i een eller anden deres formeentlige Prætension eller Besværing kunde blive føyede, fra at giøre noget Arbeyde, eller selv i Hobetall udtræder fra Arbeydet, og hvad meere deslige indfaldende rebelliske Utilbørligheder være kand; deslige Oprørere skal ikke alleene med Fængsel, Rasphuus og Arbeyde i Fæstningen, men endog efter Omstændighedernes Beskaffenhed, og ligesom de befindes vidt at have drevet deres Ondskab, og virkelig forarsaged Skade og U-lømpe, paa Livet straffes. Og skal eller maae ingensteds i Vore Riger og Lande en saadan modtvillig Oprørere, eller fra Arbeydet udtrædende Haandværks-Burs, nogen Tilflugt forundes, ey heller maa nogen dennem udi Værts-Huuse eller andenstæds fordølge, eller dennem nogen Underslæb gives, langt mindre tilstæde Ophold eller Forpflægning med Spiise og Drik; thi i saa Fald skal ey alleene imod de oprørende Haandværks Bursers selv, men endog imod dessen Hælere, som de Oprøriges Medhielpere, ufortøvet og uforbigiengelig fortfares, efter forhen i denne Post anførte Straf. Og skal Øvrigheden paa et hvert Stæd, paa det yderste lade sig være angelegen, slig U-orden det beste mueligt, at forebygge.

Og paa det ingen Mester eller Svend af de nu her i Staden værende, eller herefter hidkommende, sig med nogen Uvidenhed herom skulle have at undskylde; da haver et hvert Laugs Oldermænd ikke alleene strax at besørge denne Placat for Mesterne og Svennene oplæst paa deres Laugs-Huuse eller Herberger, men endog at henlægge et Exemplar deraf saavel udi Mesternes som i Svennenes Lader; og desforuden Oldtgesellerne eller Formændene for et hvert Laugs-Svenne, et Exemplar tilstille, for at giemmes paa Herberget, og i det mindste een Gang hvert Aar, eller saa ofte Laden aabnes, for Svennene at oplæses, samt saadant i Laugenes Mester- og Svenne-Protocoller at lade notere. Kiøbenhavns Raadstue den 24 Novembr. Anno 1749.

Under Stadens Indsegl.

D.

OM LAUGS BEKOSTNINGER 1756.

Endeligen bliver og samtlige Haandværks-Laugene, og hver for sig, herved bekendtgiort, at Hans Kongelige Majestæt haver anordnet og befalet:

I.

At for et Lære-Brev, ved alle Haandværks-Laugene, ikke maae for-dres eller gives meere end Femten Mark i alt, nemlig Tre Mark til stempeld Papiir, Fire Mark til Laugs-Skriveren for dets Udfærdigelse og Aate Mark til Oldermænden og hans Biesiddere; Med mindre nogen maatte forlange sit Lære-Brev skrevet paa Pergament.

II.

At den Oldermænd, som maatte understaae sig at tage meere af en ung Mester, Svend eller Dreng, end hvis foranførte Tabell indeholder, det være sig under hvad Prætext saadant skee maatte, skal derfor betale Fire Rigsdaler udi Straf til Laugets Fattige.

III.

At endskiønt det forhen har været forbuden, at give noget Tractament ved Mesterstykkets Forfærdigelse, skal dog saadant Forbud derhen være fornyet og igientaget, at i Fald noget Tractament, Maaltid, Drik eller deslige, under hvad Prætext det end maatte skee, af den unge Mester, Oldermænden, eller nogen anden Amts-Mester, for, ved, eller efter Mesterstykkets Forfærdigelse, vorder givet, skal den unge Mester, derfor, betale udi Straf til Laugets Fattige Een Rigsdaler, enhver Amts-Mester som derved har været til Stæde Toe Rigsdaler, og Oldermænden, i Fald han haver været med, Fire Rigsdaler.

IV.

At under lige Straf heller ikke maae skee noget Maaltid eller Tractament til de Mestere, som ved Liig-Begiængelse bortbære de Afdøde.

V.

At disse forbemeldte, og alle Straf-Bøder, som ellers efter Laugs-Artiklerne og andre om Laugene giorte Anordninger, forbrydes, uden videre foregaaende Stævning eller Dom, skal efter Magistratens Foranstaltning inddrives hos de Skyldige ved Exsecution af Underfogden.

Thi bliver denne Hans Kongelige Majestæts Allernaadigste Villie og Befaling herved til alles Efterretning ved Trykken bekiendtgjort, og i Særdeleshed Laugenes Oldermænd alvorligen befalet, nøye at tilsee, at samme bliver efterlevet, ligesom og heraf stedse skal findes et Exemplar opslaget paa hvert Laugs Herberge, at Svennene og andre Vedkommende om denne Placats Indhold alletider kand have Underretning.

Kiøbenhavns Raad-Stue den 3 Martii 1756.

Under Stadens Indsegl.

E.

Fr. ang. Haandværks-Laugene i Kiøbenhavn. (21. Marts 1800).

Gr. Da der i de fleste Haandverks-Lauge herske Fordomme og Misbruge, som have skadelig Indflydelse paa denne Borger-Klasses moralske og oeconomiske Forfatning, og lægge Hindringer i Veien for dens Fremskridt til den Grad af Cultur og Fuldkommenhed, som kunde og burde opnaaes; saa har Kongen, med Hensyn til at ophielpe Vindskibelighed og bevirke Kundskabers Udbredelse iblandt Haandverkerne, besluttet, at afskaffe saadanne Misbruge, og, ved bestemt Lov, at foreskrive samtlige Vedkommendes Rettigheder og Pligter saa nøiagtigen, som mueligt, paa det at indbyrdes Tvistigheder kunne afværges, Uordener hemmes, Adgang til Næring lettes, Flid og Oplysning fremtrives, og begge disse, i Forening med Retskaffenhed, opmuntres, ved at udmærkes med fortient Hæder. I Overensstemmelse med foranførte Grundsætninger, fastsættes herved følgende Regler, til ufravigelig Efterlevelse af samtlige Haandverks-Lauge i Khavn;

Ligesom og befales, at denne Anordning saa alvorligen og kraftigen skal handthæves af Kongens dertil forordnede Embedsmænd, at de kan staae Ham derfor til Ansvar.

I. Kap. Ang. Laugsmestere, Svende og Drengene eller Lærlinger, samt deres Rettigheder og Pligter, især med Hensyn til det Forhold, i hvilket de staae med hinanden indbyrdes; Saa og om Magistratens Opsigt med Laugene, og Politie-Rettens Bemyndigelse til at dømme, i Tilfælde af Klager eller Forbrydelser.

I.

1. Det skal herefter staae Mestere og Svende af alle Lauge frit for, at indgaae saadanne Kontrakter med hinanden, om de Vilkaar, paa hvilke de første antage de sidste i Tieneste, som de selv best imellem dem kan blive enige om, saavel i Henseende til Opsigelses-Tiden, som Lønnen og alle andre Bestemmelser, der imellem dem lovligen kan finde Sted. 2. Der skal altid paa Raadstueskriverstuen ligge et tilstrækkeligt Antal af trykte Formularer og Blanketter til saadanne Kontrakter, hvori Parternes Navne og de Vilkaar, hvorom de ere blevne enige, kan indføres, og deri udtrykkeligen bestemmes, hvad enten Svenden har paataget sig, for Mesteren, at forfærdige et bestemt Arbeide, for en vis betinget Betaling, eller at arbeide hos Mesteren halvaars-, fierdingaars-, maanedsviis, eller paa saa kort Tid, som de kan forenes om; hvor stor Betalingen eller Lønnen skal være; hvor lang Opsigelses-Tid der skal finde Sted, og saa videre; og skal i disse Kontrakter, saavidt Svenden ikke forretter betinget Arbeide, ogsaa indføres, hvor lang Arbeidstiden daglig skal være. 3. Disse Kontrakter maae udstædes paa ustemplet Papiir og uden Bekostning for nogen af Parterne, som hver meddeles et Exemplar, til sin Sikkerhed. 4. Paa Raadstueskriver-Stuen skal være en Protokol, hvori disse Kontrakter registreres, under No., hvormed det udstædende Document ogsaa betegnes. 5. Kontrakten bør, førend den underskrives af Parterne og til dem overleveres, lydeligen oplæses for dem, og deres Tilstaaelse modtages, at den er overeensstemmende med deres Mening. Saa bør den og, til desto større Sikkerhed, paategnes enten af Raadstueskri-

veren selv, eller den Betient, der har skrevet Vilkaarene paa Blakketten. 6. I Tilfælde af, at ingen saadan skriftlig Kontrakt er indgaaet, skal Opsigelse, fra begge Parters Side, skee med 14 Dages Varsel; dog maae en Svend, saalænge han staaer i Giæld hos Mesteren, ikke forlade dennes Tieneste uden hans Samtykke; saa bør han og, naar han har et, med ham betinget, Stykke Arbeide under Hænder, fuldføre dette, forinden han forlader hans Tjeneste. 7. Dersom nogen Mester, uden lovlig og beføiet Aarsag, giver sin Svend Afskeed, uden foregaaende Opsigelse, eller imod den indgaaede Kontrakt, da skal han betale ham 2 Mk daglig, for den Tid, der mangler i Opsigelses-Terminen, og Svenden desuagtet være berettiget til at søge Arbeide andetsteds. 8. Forlader Svenden Mesterens Tjeneste i Utide, eller uden Opsigelse, bør han, foruden at erstatte Mesteren den, ham derved tilføiede Skade og Tab, straffes med 4 Dages Fængsel paa Vand og Brød.

II.

Da der i nogle Lauge har indsneget sig den Misbrug, at den Svend, som forlader en Mesters Tieneste, ikke strax maae antages i en anden Mesters Tieneste, ja vel endog, at han skal forlade Staden i flere Maaneder, forinden han maae antages af en anden Mester; saa er det Kongens alvorlige Villie, at saadanne undertrykkende og lovstridige Vedtægter og Skikke aldeles skal være afskaffede. Til den Ende befales, at dersom ingen Mester af Lauget vil antage en saadan Svend, med mindre han, i en vis Tid, har været uden Tieneste, eller har forladt Byen, da skal Svenden, naar han beviser med troværdige Vidnesbyrd, at der ellers intet kan lægges ham til Brøde, enten erholde Tilladelse til at arbeide hos en Frimester, eller og forhielpes til Bevilling, som Frimester, at ernære sig med sine egne Hænder her i Staden. Skulde det, imod Formodning, befindes, at noget Laugs Mestere indgik Forening om, ikke at ville tage en eller anden Svend i deres Tieneste, da skal ikke alene saadan Forening være ugyldig, men enhver, der har taget Deel i denne ulovlige Handling, skal bøde 50 Rdrl til Stadens Fattiges Hoved-Kasse; hvorimod Svenden, dersom han er uskyldig, og han intet Arbeide kan finde, skal have Ret til at blive Fri-

mester. Skulde Svendene driste sig til at overlægge og indgaae en lige lovstridig Aftale imellem dem, ikke at ville arbeide hos hiin, eller denne, Mester, da skal Ophavsmændene til Sammenrottelsen dømmes til at arbeide 1 eller 2 Aar i Forbedringshuset, efter Sagens Beskaffenhed, og et saadant Laugs Svende ikke mere tillades at have Herberge eller Forsamlings-Stue.

III.

1. Den saakaldte Omskuening, eller Tvang paa ledige Svende, til at tage Tjeneste hos Mesterne i Lauget, efter Omgang, skal herefter være afskaffet; hvorimod enhver fremmed saavel som enhver anden ledig Svend maae have Ret til at søge Tieneste, hos hvilken Mester han vil og kan erholde samme. Saa skal og Mesterne have lige Frihed til at antage deslige Svende i deres Tieneste, uden at være bundne i denne Henseende. 2. Paa det at baade de Mestere, som behøve Svende, og de Svende, der søge Arbeide, kan vide, desto bedre at finde hinanden, skal der altid i Oldemandens Huus, eller i Mesternes Forsamlings-Stue, ligge en aaben Bog eller Protokol, hvori enhver Mester kan, ved Oldemanden, lade antegne, om der hos ham er Tieneste ledig for Svende, og hvormange han har fornøden. 3. Saasart nogen Mester har ladet sig paa denne Maade tegne hos Oldemanden, skal denne give Oldgesellen en Seddel, eller Afskrift af bemeldte Anmeldelse; hvilken Oldgesellen uopholdeligen skal anføre i en dertil indrettet Bog, og strax opslaae eller hæfte Oldemandens Seddel paa en Tavle i Svendenes Forsamlings-Stue eller Herberge, paa det at enhver Vedkommende derom kan have den fornødne Underretning. Dersom Svendene intet Herberge eller Samlings-Sted have, bør den fornævnte Bog ligge aaben hos Oldgesellen, i hans eget Huus, til frit Eftersyn af enhver Svend. 4. Paa samme Maade skal jevn-sidigen forholdes, naar nogen Svend søger Tieneste. Denne lader sig da tegne hos Oldgesellen, som strax melder det for Oldemanden, hvilken igien bekendtgjør det for de øvrige Mestere, paa den, under No. 3, bestemte Maade. 5. Dog skal det ikke være enten Mestere eller Svende formeent, uden dette Middel, at søge hinanden, og at forenes

om Tjeneste og Arbeide. 6. Dersom nogen Oldermænd eller Oldgesel forsømmer, inden 24 Timers Forløb, at efterkomme det, som i denne Henseende er dem paalagt, skal den Skyldige, naar derover føres Anke, bøde 2 Mk til Stadens almindelige Fattig-Kasse, for hver Dag, han gør Ophold i Bekjendtgjørelsen.

IV.

Dersom nogen Svend, efter selvraadig Vedtægt, undslaaer sig for at arbeide med de Svende, der ere gifte, eller paa anden Maade derfor forhaaner disse, skal han straffes med Fængsel paa Vand og Brød i 4 Dage; hvilken Straf fordobles, ifald han oftere igientager at vise saadan Ondskab.

V.

De Haandværks-Svende, som nægte at arbeide med dem af deres Medbrødre, der staae i Kgl. Krigs-Tjeneste, enten som hvervede, eller Landsoldater, skal ligeledes straffes med 4 Dages Fængsel paa Vand og Brød; og Straffen fordobles ved igientagen Forseelse.

VI.

Enhver, der har lært et Haandverk, hvad enten denne Kundskab er erhvervet ved Underviisning hiemme i Huset, eller paa et Sted, hvor der ei er Laug, eller paa anden Maade, skal have Ret til at blive Svend eller Mester, uden at han har fornøden at staae visse Aar i Lære, eller som Svend, naar han alene, ved at gjøre forsvarligt Svende- eller Mesterstykke, gotgjør, at han forstaaer og har lært det Haandverk, ved hvilket han vil ernære sig; Dog skal han, ifald han ikke har været indskreven som Dreng, lade sig saaledes indskrive, og strax derpaa være berettiget til at gjøre sit Svendestykke. Og dersom han vil nedsætte sig som Mester, skal han først lade sig indskrive som Svend, hvorefter han maae være berettiget til at gjøre Mesterstykke; hvilket den, der saaledes har lært Haandverket, maae kunne gjøre, uden at være forbunden til at gjøre Kontrakt med, eller gaae i Tjeneste hos, nogen Mester i Lauget, enten som Dreng eller Svend.

VII.

1. Kongen vil ikke taale, at Laugene herefter i nogen Henseende staae under nogen Tvang af udlændiske Laugs-Fordomme, Vedtægter eller Skikke, der stride imod Hans Love; men Han vil aldeles løse disse Baand, som ved Misbrug ere indførte og ved Sædvane hævdede; hvorimod saavel udlændiske, som indlændiske Haandverkere i disse Riger og Lande herefter, som troe Undersaatter, ene og alene have at rette sig efter Kongens Love og landsfaderlige Buds Forskrifter. 2. Som en Følge heraf, skal alle Skikke og Ceremonier, der bære Præg af de ældre Tidens raae og vilde Sæder, saasom: Behøvling, Sværten i Ansigtet, og deslige, hvad Navn de end maatte have, aldeles afskaffes. 3. Iblandt Bogtrykker-Svendene skal den Forskiel, af Postulater og Cornuter, ophøre, og de sidste herefter ikke kunne tilpligtes at betale de, saa kaldte, Anfugtnings-Penge. 4. Saa skal og den Forskiel, som hos Blikkenslagerne (og mueligen i flere Lauge) finder Sted, imellem, saa kaldte, gemachte og andre Svende, herefter være aldeles afskaffet. 5. De, saa kaldte, Geburtsbriefe, eller Døbe-Attester, som paastaaes af nogle Laugs-Svende, at skulle tilveiebringes af enhver Haandverks-Svend, til Beviis om, at han er født af ægte Forældre, skal herefter ansees aldeles uforholdne, da den sunde Fornuft tilsiger, at den Svend, der forholder sig ærlig og skikkelig i sit Levnet, samt duelig i sin Haandtering, fortjener borgerlig Agtelse, uden Hensigt til hans Fødsel, eller hans Forældres Kaar. Dersom nogen, være sig Mester eller Svend, forekaster en Svend, eller Dreng, Mangel af saadant Geburts-Brief, da skal han bøde 4 Rdlr til Stadens Fattiges Hoved-Kasse; og dersom nogen Svend nægter at arbeide med ham, da straffes han med Vand og Brød i fire Dage. Skeer det oftere, da fordobles Straffen hver Gang. Skulde nogen Oldermænd nægte at indskrive en Dreng, fordi han ikke var født af formeligt Egteskab, da skal han bøde 2 Rdlr daglig til Stadens Fattiges Hoved-Kasse, saalænge, indtil han indskrifer ham, og han skal desuden erstatte den Forurettede hans derved forvoldte Tab.

VIII.

Da det er Kongens Villie, at der ei maae lægges Hindringer i Veien for Flids og Vindskibeligheds Fremme, og at Svende- og Mesterstykkerne herefter skal blive det, som de hidtil ikke i alle Henseender have været, nemlig: Beviis paa erhvervet Færdighed og Kundskab i Haandverket; saa befales: 1. at ingen herefter, ved at gjøre Svende- eller Mesterstykke, skal bebyrdes med nogen Omkostning; men at disse Prøver paa Duelighed (saaledes som der allerede nu forholdes hos Kleinsmedene, og tildeels hos Muurmesterne) aflægges af Drengene eller Svendene, uden mindste Slags af Udgift for dem, af hvad Navn nævnes kan. Understaaer nogen sig, under hvad Paaskud det end maatte være, at fordre eller tage Penge, i den Anledning, da skal den eller de Skyldige betale Pengene tilbage til dem, som de have oppebaaret dem af, og derforuden dobbelt saameget, i Bøder, til Stadens Fattiges Hoved-Kasse. 2. Enhver, der ved saadan Leilighed lader sig tractere, skal bøde 4 Rdlr, og Oldermændene fire dobbelt saameget, dersom han enten tager Deel i Giæstebuddet, eller efterlader, naar han faaer Kundskab om samme, at anmelde det for Politimesteren. Det Halve af disse Bøder tilfalder Angiveren, og det andet Halve de Fattige. Iøvrigt skal Politiet selv søge at opdage, om saadanne forbudne Trakteringer holdes. 3. Hvad angaaer de Prøvestykker, der bør gøres af dem, der vil blive Mestere, og dem, der blive Svende, til Beviis paa deres Duelighed i Haandverket, da har det ikke undgaaet Kongens Opmærksomhed, at de nu giældende Regler trænge til Forandring og Forbedring, saavel i Henseende til Prøve-Stykkerne selv, som den Maade, paa hvilken disse bør bedømmes. Han agter derfor, ved en særskildt Anordning, nærmere at foreskrive de Bestemmelser desangaaende, som Han finder gavnlige og passende.

IX.

I Henseende til de, saakaldte, Fabrik-Lauge skal Gen. Land-Oec. og Commerce-Collegium, saaledes som hidtil, bedømme, hvorvidt den Svend, som derom ansøger, efter sin Duelighed, kan meddeles Privi-

legium eller Concession; dog maae han strax melde sig om Borger-Brev hos Magistraten, og, lige med andre af samme Fabrik-Laug, tage Deel i borgerlige Tyngder.

X.

Ligesom det i Almindelighed paaligger Magistraten, at have Tilsyn med Laugene, og at vaage for, at de Anordninger, som angaae disse, blive efterlevede; saa skal det og især være Magistratens Pligt, at paasee, at Laugenes Samlinger holdes med Orden og Anstændighed; at der aflægges vedbørligt Regnskab for Svendenes Tide- og Syge-Penge, samt at de, dem vedkommende, Lovgivninger ikke alene oplæses for dem i deres Laugs-Møder, men ogsaa forklares dem, til Efterretning, og indskiærpes dem, til Efterlevelse. Saa skal og Magistraten paasee, at der for Laugsmesternes Lade aflægges vedbørlig Rigtighed til Interessenterne.

XI.

1. Tvistigheder imellem Laugenes Mestere, der angaae deres Haandteringer, samt Mesteres, Svendes og Drenges Besværinger over Fornærmelser, som kan finde Sted imellem disse indbyrdes, skal, enten skriftligen eller mundtligen, andrages for Politie-Retten; hvilken, i Overeensstemmelse med F. 5 Jul. 1793, søger at mægle Forlig imellem Parterne, og, naar samme ei kan opnaaes, afgjør Sagen ved Dom. 2. Naar en Svend troer sig forurettet, og desformedelst beføiet til at klage, da skal han selv desangaaende fremføre sin Anke; og han maae aldeles ikke overtale eller ophidse andre, til at tage Deel i den, ham alene vedkommende, Sag. Befindes nogen at forlede sine Medbrødre, eller andre Uvedkommende, til at tage Deel i hans særskildte Trætte, da skal han straffes med 4 Dages Fængsel paa Vand og Brød; men dersom nogen Uroe eller Uorden derved stiftes, da skal han ansees og dømmes, som Hovedmand, efter Lovens Strængthed, i Forhold til Graden af den Ulempe, samme maatte medføre. 3. I Tilfælde af, at enten Mestere eller Svende skulle have noget fælles Anliggende at foredrage, da bør saadant skee skriftligen ved Ansøgning, som af Oldermændene, paa Mesternes, og af Oldgesellen, paa Svendenes Vegne,

overleveres til Magistraten; hvorfra den, med bemeldte Øvrigheds Betænkning, strax sendes til det vedkommende Collegium, for derigienem, naar Sagens Natur det kræver, at blive Kongen forestillet. 4. Ligesom Svendene, paa den ene Side, bør med Godhed og Anstændighed behandles af deres Mestere; saa er det og, paa den anden Side, Svendenes Pligt, at vise Mesterne, som deres Huusbønder, tilbørlig Agtelse og Lydighed. 5. Dersom en Mester beegener sin Svend med Skiældsord, da skal han gjøre ham en Æres Erklæring for Politie-Retten, og bøde 2 Rdlr til Stadens Fattiges Hoved-Kasse; men overfalder han ham med Hug og Slag, da straffes han, ligesom det var øvet imod en Fremmed. 6. Skulde nogen Svend paa saadan Maade forhaane eller fornærme sin Mester, da bør han, i det førstbenævnte Tilfælde, gjøre ham Afbigt, og hensættes i Fængsel paa Vand og Brød i 4 Dage; men dersom han slaer Mesteren, straffes han med at arbeide i Forbedringshuset i 2 Maaneder; dog finder denne sidste Straf ikke Sted, naar han selv først er bleven overfaldet, og blot forsvarer sig. 7. Viser en Svend ellers Modvillighed og Trodsighed mod Mesteren, da straffes han, efter Sagens Beskaffenhed, enten med Bøder til de Fattige, indtil 2 Rdlr, eller med Fængsel paa Vand og Brød, fra 2 til 4 Dage. 8. Udebliver nogen enkelt Svend, uden lovligt Forfald, fra Værkstedet eller det Sted, hvor han skulde arbeide, da skal han, for hver saadan forsømt Arbeids-Dag, bøde 48 Skil., til lige Deling imellem Mesteren og Stadens Fattige. 9. Dersom flere eller alle Svende, efter Overlæg, forlade Værkstedet og Mesterens Arbeide, da bør de, hver for sig, udrede fornævnte Bøder dobbelt, og Hovedmanden desforuden hensættes i Fængsel paa Vand og Brød i 4 Dage. 10. Skulde noget heelt Laugs Svende vedtage at forlade Arbeidet, da bør Ophavsmanden til saadan Sammenrottelse dømmes til at arbeide i Rasphuset i 2 Aar, og et saadant Laugs Svende ikke mere tillades at have Herberge eller Forsamlings-Stue. 11. Dersom deres Forvovenhed skulde gaae saavidt, at de torde søge at forlede andre Lauges Svende til at følge deres Exempel, og tage Deel i deres Opsætsighed imod Lovene, da bør de, som den offentlige Roligheds Forstyrre, straffes med Fæstnings-Arbeide, i Jern,

i 6 Aar, og derefter forvises Landet. Saa bør og de andre Lauges Svende, som have taget Deel i saadan Stempling, ansees og dømmes efter de, under No. 10 foreskrevne, Regler. 12. Det paalægges enhver Oldgesel, som en hellig og ufravigelig Pligt, saasnart der spores Overlæg til at stifte Uroe eller Uorden, som han ikke, ved sin Mellemkomst, har kunnet forekomme, strax at anmelde saadant for Politiemesteren. Efterlader Oldgesellen dette, da skal han ansees, som Hovedmand i Sammenrottelsen, saafremt Ophavsmændene ikke iblandt de øvrige kunne udfindes og overbevises.

XII.

Kongen har den fortiente Tillid til Mestere i alle Laug, at overlagt Opsætsighed iblandt dem, som eedsvorne Borgere og Mænd af sat Alder, ikke kan finde Sted. Men da det er enhver god Lovs Egenskab, at bestemme Regel for alle; saa fastsættes herved, at dersom Mestere af noget Laug skulde i saadan Grad forglemme den Troskab og Lydighed imod Kongen og Lovene, der altid har udmærket danske Borgere, at de turde sætte sig op imod Hans Befalinger; da bør de Skyldige derfor tiltales og dømmes ved Hof- og Stads-Retten, efter de almindelige Loves Forskrifter; og, ifald et heelt Laug deri gjorde sig deelagtigt, bør samme desforuden strax aldeles ophæves.

XIII.

Naar en Mesters Enke vil fortsætte sin afdøde Mands Haandverk, skal Lauget drage Omsorg for, ifald hun ikke selv formaaer at udfinde en duelig Svend, til at forestaae hendes Værksted, at dette bliver forestaaet af en Svend, om hvis Duelighed der haves tilstrækkelig Vished.

XIV.

1. Naar en Dreng antages og indskrives til Lære, da skal Mesteren desangaaende oprette en skriftlig Kontrakt med Drengens Forældre, Formynder eller hvilken anden det er, som sætter ham i Tieneste hos Mesteren. I bemeldte Kontrakt bør saavel Lære-Aarene, som alle øvrige Vilkaar, nøie bestemmes; ligesom der ogsaa paa Raadstue-

skriver-Stuen skal ligge et tilstrækkeligt Antal Blanketter eller Formularer til saadanne Kontrakter, i hvilke Vilkaarene uden Betaling kan blive udfyldte, paa samme Maade, som der, i Henseende til Kontrakter imellem Mestere og Svende, er bestemt i I §. 2. For en Drengs Indskrivning til Lære, og siden til at være Svend, samt for hans Lærebrevs Udstædelse, maae der ikke fordres eller tages mere, end det, som i Pl. 3 Mart. 1756 og 1 Sept. 1762 er foreskrevet, nemlig: 4 Mk for hver Indskrivning, og for Lærebrevet 2 Rdlr 3 Mk, i alt, det stemplede Papiir iberegnet. Tages der mere, skal derfor bødes 4 Gange saameget, som er bleven oppebaaret, til Deling imellem den Forurettede og Stadens Fattige.

XV.

Ingen Svend skal have Ret til at befale over andre Drengene, end dem, han af Mesteren er foresat; ei heller maae han bruge disse til noget, Haandverks-Arbeidet uvedkommende, Ærinde, uden Mesterens Samtykke; Endeligen maae ikke Svendene, uden Mesterens udtrykkelige Tilladelse, revse nogen Dreng med Hug. Ligesom det og skal være dem aldeles forbudet, at begegne Drengene usømmeligen.

XVI.

Mesterne skal være pligtige til, at oplære deres Drengene i Haandverkerne saaledes, at de kan, naar deres Lære-Aar ere tilende, aflægge god Prøve, som Svende. Især skal Mesterne, i de Haandverker, hvor Tegning er fornøden eller nyttig, holde Drengene til at imodtage Underviisning paa Konst-Akademiet. Dersom en Dreng, efterat Lære-Aarene ere forløbne, ikke er bleven saaledes underviist, at han kan gjøre forsvarlig Svende-Prøve, da skal Mesteren, som ei har sørget bedre for hans Tids Anvendelse, bøde 50 Rdlr til Stadens Fattige; men dersom Mesteren beviser, at han, fra sin Side, har brugt de Midler, som han har burdet og kundet, for at bringe Drengen til at blive en duelig Svend, da skal han være angerløs, og Drengen maa da tilskrive sig selv, at han ei vorder antagen og indskreven til Svend. Iøvrigt bør Mestere (uagtet de, som Husbonder, have Ret til

at fordre Lydighed af deres Læredrenge) behandle disse saaledes, som det sømmer gode Huusbønder, og ikke bruge dem til sværere Arbeide, end deres Kræfter kan, uden Skade for deres Helbred, taale. Dersom nogen, i denne eller andre Henseender, mishandler de, ham til Oplærelse i Haandverket betroede, Dreng, da skal han straffes med Bøder, fra 4 til 20 Rdlr, til Stadens Fattig-Kasse, efter Politie-Rettens Kiendelse. Men dersom Mishandlingen skulde være af den Beskaffenhed, at en Dreng desformedelst havde lidt Skade paa Helbred eller Lemmer, da straffes Mesteren, ligesom Fornærmelsen var skeet imod en Fremmed.

XVII.

Da det er Kongens Hensigt, at hædre Haandverkerne, og at forbedre saavel Mesternes, som Svendenes og Drengenes, Kaar, ved at afskaffe Uskikke, og, i deres Sted, at indføre gavnlig Orden; Saa vil Han, til desmere Udmærkelse for denne arbejdende Klasse af Borgere, at, naar der bliver Pladse ledige iblandt Stadens 32 Mænd, skal den halve Deel deraf herefter besættes med Kunstnere, Fabrikører eller Haandverkere, samt at en Haandverks-Mester dertil strax skal udnævnes, ved det første forefaldende Valg. Derefter afvexles dermed saaledes, at hver anden Gang en Haandverker udvælges. Iøvrigt er det Kongens Villie, at de Haandverkere, Fabrikører, eller Kunstnere, der vælges til Borgerskabets Repræsentanter, skal have lige Adgang, og komme i lige Betragtning med andre hæderlige Borgere, til at ansættes, som Medlemmer af Magistraten, naar de dertil findes bekvemme.

XVIII.

Dersom nogen Laugsmester ikke finder sit Udkomme, ved at arbeide, som Mester, skal han have Ret til, for en Tid, at frasige sig sit Borgerskab, som Mester, og da tillige fritages for de ham, som Borger, paaliggende Udgifter og Byrder; og han maae dog imidlertid være berettiget til at arbeide, som Svend, uden derved at tabe Adgang til igien at indtræde, som Mester, i Lauget, naar han finder det for got; hvilket maae skee uden videre Bekostning for ham.

II. Kap. Ang. Haandverks-Svendens Adgang til at blive Frimestere, samt Bestemmelser for disses Rettigheder og Pligter.

XIX.

Det skal staae enhver indfødt, her i Staden arbejdende, Haandverks-Svend frit for, naar han med gyldige Beviser gotgiør, at have i 4 Aar arbeidet, som Svend, enten her i Landet, eller paa fremmede Steder, (efterat være bleven her gjort til Svend) at nedsætte sig som Frimester i sit Haandverk, og derpaa at tage Borgerbrev, imod at betale det Halve af det, som en Laugsmesters Borgerbrev koster. De fremmede Svende, som, forinden denne Frs Bekiendtgjørelse, have opholdt sig her, skal nyde lige Ret med de Indfødte; men de fremmede Svende, som herefter ankomme til Staden, skal, naar de vil blive Frimestere, bevise, at de, i 6 Aar, have arbeidet i de Kgl. Riger eller Lande, og ikke ved nogen Forbrydelse have gjort sig uværdige dertil. I 8te, fra Anordningens Bekiendtgjørelse paafølgende, Aar maae dog af de, i ethvert Haandverks-Laug arbejdende, Svende ikkuns $\frac{1}{8}$ Deel af et saa stort Antal, som befandtes i Khavn, før den sidste store Ildebrand, aarlig kunne nedsætte sig, som Frimestere, og i denne Egenskab meddeles Borgerbreve; hvorved tillige bør iagttages, at de, der have arbeidet den længste Tid, som Svende, skal dertil først være berettigede, og, iblandt disse, naar de have tient lige længe, de have Fortrin, der ere gifte, og fornemmelig de, som have Børn, med Hensyn til disses større, eller mindre, Antal.

XX.

Naar nogen har arbeidet, som Frimester, i 2 Aar, skal det være ham uformeent at antage til Medhielp og Oplærelse een Dreng; dog at denne ikke bliver gjort til Svend af Frimesteren, førend han selv har faaet Borgerbrev, som Laugsmester. I Mangel deraf, maae Dren-gen gøres til Svend af en anden Laugsmester.

XXI.

Det maa være saavel Frimestere, som Laugsmestere, uformeent, til deres Haandverks Drift, at benytte dem af Haandlangere, til saadant Arbeide, hvortil ingen Haandverks-Kundskab udfordres.

XXII.

Det bør ikke være nogen Fri- eller Laugsmester forbudet, at benytte sig af sin Hustrues og sine Børns Hielp, til at arbeide i hans Haandtering . . . . .

V. UDDRAG AF LÆREKONTRAKTER 1694—1836

LORENTZ HANSEN
(Mester i Odense 4. Maj 1699).

Anno 1694 den 27 Juny

Lod Hans Jensen bogbinder sin Søn indskrifvue Nafnlig Lorentz Hansen barnfødt her i Othense at Lære det Loulige bogbinder-handwerck udi fem fulde Aar af huilche hand de trey aar allerede 1694 til St. Hansdag hafuer udstande og de andre tou Resterende aar fra nu St. Hansdag at angaa og Endis til St. Hansdag 1696 huor til gifur Gud Lyche,

Imidletid anlofuer bemelte Lorentz Hansen sit Lære flitige, trolige, erlige, og vel som en Dreng vil fremme og anstaar at lære og huis i mod for haabning nogen Klage af hans fader ofue hannem skulle paa-komme da hand at lide efter hans Kongl: Ma: udgangne forordning.

LAURITZ PEDERSØN
(Mester i Odense 30. Juli 1705).

Anno 1695 den 3 May

Hafuer Gregorius Jensøn Bogbinder antaget en Dreng nafnlig Lauritz Pedersen udi Lære paa efter følgende Maade.

Kiendis wij Underskrefur Peder Hansøn Bedemand og Klokker i Nyborg, Gregorius Jensen Bogbinder i Ottense, at wj med huerandre

hafuer sluttet og indgaaet efterfølgende Contract nemlig, At Jeg Peder Hansøn hafuer sadt min Søn — lauritz Pedersøn udi Lære hoes bemelte Gregorius Jensøn, For at Lære det Loulige bogbinder handwerch udi trei aar, som skal angaae fra Sidstafvigte Paasche og til Aarsdagen Naar Mand Schrifuer „dis worder-1698 og schall Jeg Betalle til fornevnte Gregorius Jensen for samme min Søns Lære, Penge, Tiuge Rixdaller, huor af de halfue Nemlig 10 rd. strax er Betalt, og Resten Naar Hans Lære aar er ude, schal Betallis og Imidlertid schal Jeg forsørge min Søn med Nødtørfttig Kleder af Uldet og Linnet som forsvarligt saa og at Betalle for Hannem Consumption og andre Kongl. Paabudne Schatter, Imidlertid hand er i sit Lære, saa det iche schal komme hans Lære Herre, til Nogen Udgift eller schade i Ringeste Maade; Och lofhuer jeg for bemelte min Søn at Hand schal i samme sine Lære aar, schike og forholde sig Imod sin Mester, Mesterinde, og Suenne, som en hørsom og lydig Læredreng hør og bør, dersom Imod forhaabning at hand sin Lære uden Nogen Billig aarsage, schulle Bordtwige, da Hans Lære Herre sin fuldkomne Prætention hafur for beholden, efter kongl May. Lou og Forordninger. Huor imod Jeg Gregorius Jensen Lofuer i alle maader for svarligen at lære bemelte Lauritz Pedersøn Bogbinder Handwerch i forskrefne 3 Aar. Saa at naar Hans Lære Aar har Ende, hand da Kand udstaa sin Prøfue og Passere for en Dygtig Bogbinder Svend og dersom det maatte Behage Gud, mig forinden at Bortkalde, da min efter latte Hustrue og Arfuinger were forpligtet, at holde dygtig Suenne som samme fornevnte Lauritz Pedersøn i Handwerchet, saa forsvarlig som er melt, kand underwise eller og paa deris Egen Bekostning forskaffe ham til en anden dygtig Mester af samme Profession der hannem saa fuldkommen som skee bør og melt er kand udlære, Og schal bemelte Lauritz Pedersøn naar hans Lære er ude v-disputerlig for sin Egen Betaling erlange sit Erlig Lære bref saa got som det sig Bør, At wj saaledis imed hver Andre I allemaader ere Contraherit hafuer Wij dette med Egnne Hender Underskrefuend og worris Zignetter hostrøgt og wenligen ombedet wore fornehme Mænd Arent Simonsen Byeskrifuer og Andreas Nielsen dansk Tolleholder begge her i Nyborg

med og till Witterlighed at underskrifur, og hafuer Wij her af huer Eenslydende genpart til sig annammet.

Nyeborg d. 30 April —

Anno 1695

P.hanssøn

L. S.

Till Witterlighed

Arent

Simonsen

Gregorius Jensøn

bogbinder

L. S.

Ligeledes efter

begiering til

Witterlighed

A. Nielsøn

MATHIAS BRANDT

(Mester i Kjøbenhavn 21. August 1713).

Anno 1703

den 8de Augustij udi Edle

Hr. Raadmand gorms overværelse;

Lod Claus Madsen Brandt en sin Søn Indskrifur efter hosfølgende Contract.

Kiendis wi underskrefne Claus Madsen Brandt og Carl Gabriel Mauritius at have udi dend H: Trefoldigheds Nafn indgaaed med hverandre efterfølgende Contract nemlig at ieg Claus Madsen Brandt hafuer sat min Søn Mathias Brandt udi Lære hos bemelte Carl gabirel Mauritius, for at Lære det erlige og loulige Bogbinder Handwerch udi fire aar, som schal angaae fra sidst afvigte St. Johannis Dag - 1703 og schal endis aarsdagen naar Gud vil Mand skrivendis worder-1707 hvor til gud give Lyche og fremgang, Og skal ieg betale for samme Min Søns Lære til fornevnte Carl gabriel Mauritius, Penge — Tredive Slettedlr, hvor af Tie strax shall erleggis, og Resten som er Tiuge naar hans Lære aar er til ende; ydermere lover ieg at min Søn shal udstaa samme hans Lære Aar, og være sin Mester, Mesterinde og Svenne udi bemelte Handwerch hørig og lydlig, som en Erlig og Lydig Læredreng vil fremme og anstaar, Og dersom hand imod forhaabning skulde Imidlertid, uden nogen loulig Aarsag bortvige, da hans

Lære Mester sin fuldkommende Prattention hafve forbeholden, efter Kongl. Maj-Lov og forordning, Hvor Imod ieg Karl gabriel Mauritius Lover i alle mulige maader forsvarligen at informere og lære bemelte Mathias Brandt i forskrefnr tid, at hand Kand staa sin Prøve for en døgtig Bogbinder Svend, og hannem, efter Kongl. forordning, sit forsvarlige Lærebref derpaa Meddele, Og der som det behagede gud, mig forinden at bortkalde, da min efterlatte Hustru eller arfvinger, at foreskaffe hannem til en Dygtig Mester af same Profession, eller hos sig selv ved dygtige Svenne at beholde, hvor hand sin Lære-Aar, efter voris givende Contract og foreskrivelser, Kand med Fuldkommenhed fuldende. At alt saaledis af os begge er besluttet, bekreftues Med voris undertegnede Hænder og hostrygte Zigneter —
Odense den 8 Aug. 1703.

JØRGEN CHRISTOPHER GETREÜER

(Mester i Odense 30. Juli 1725).

I den hellig trefoldigheds Nafn:

Hafver Jeg gregorius Jensen Rasch borger og bogbinder her i Odense antaget min Kiere Svoger Christian Zachariasen Maller hans Søn navnlig Jørgen Christopher getreüer til at lære den loulig bogbinder Profession hos mig og det paa 4te Aar hvortil gud give held og lyche som angaar fra Juuel 1717 og til Juul igien 1721 og i midlertiid forpligter ieg mig til at lære og indformere hannem udi bogbinder Profess. saa at naar den gang lære aar er ude som forskrefvet staar at være saa døgtig i sin Profess. at hand Kand passere og arbeide hos huilchen braue Mester hand schal som hans Arbeide behøver, og udi hans lære aar ey at befatte sig med Nogen Anden gierning Eller andet Arbeid uden det som hans handverch vedkommer, her for uden schal min hustrue holde hannem med schichlig Renlighed med lin, Klæder og Andet som tiener til ungdommens beste, Mens hvad Klæder være sig uldet eller linet hand behøver saa lenge hand er i Lære schal hans fader self forschaffe, her imod forpligter hans fader sig paa Drengens vegne at tienne mig Erlig og pligtig og troe og at være mig lydlig og

schichlig og paa mit gafn, og ifald som dog iche formodis at hand schulde Endtvige Eller bortløbe af sit Lære føren hans tiid Er ude da schal hand lære paa Ny igien og der for uden om hand iche viil giøre got strax at føris til tugthuset, at dette paa begge sidder schall holdis og efterlevis

Testerer vi under begge voris hænder

Odense d. 31. Marti

Anno 1717

at dette offver schrefne af mig holdis schall

Testerer

Gregorius Jensen Rasch

Christian Zachariasen getreüer Maller

POUL FRIDERICH JUNGE

(Mester i Odense 24. Februar 1734).

Udi dend hellige Trefoldigheds Navn, Haver vi underschrefne opreted og slutted denne Contract af følgende indhold. Jeg underschrefne Georg Albrecht Lambert bogbinder Bogbinder Borger og indvaaner udi Odense Kendis herved at ieg haver Antaget Poul Friderich Junge Barnfød her i bien af erlig ægte forældre, Og om Gud ville behage at lade os begge leve med helbred, lover Jeg at vil lære ham den lofl. Bogbinder Profession, saasom Jeg i sin tiid vil forsvare og bekindt være Og det udi 5 nest følgende Aar, beregnet fra afvigte Aar 1723: St. Johanni og til man schrevendis vorder (vil Gud vi leve) St. Johanni igien Anno 1728, saa at hand efter udstanden Lære aar for en for svarlig Suend schal kunde passere og iblant ander Suenne optages I samme sine Lære aar lover Jeg at forsuine og for sørge ermelte Dreng med loflig Kost og Seng og naar da hans lære aar ere Til ende og hand imidlertid har schiket og forholdet sig som en ærlig Troe og lydige Lære-Dreng bør, vil naar hand det forlanger forschaffe hannem sit ærlige Lære-bref paa hans egen bekostning, og saa længe ermelte Dreng staar udj sin lære vil Ingen u-pligt Tilføye ham som schulle foraarsage ham til at u-udgive, og betaler ieg hans aarlig

schattes halve part. Imidlertid fornevnte Dreng som er min Søn er i sin Lære, Lover ieg Jochum Povel Junge Glarmester Borger her samstedts at vil forsiune hannem med nødvendig Klæder schön linnnet og ulden, Item betalle hans Ind- og ud-skrivnings Penge, saa og hans aarlige schatts halve part. Desligeste ieg Carsten Coch og ieg Jochum Böttcher begge borgere og indvaanere her i byen, efter begiering som Drengens forlovere love vi en for os begge eller begge for en At fornevnte Dreng sine Lære aar som en ærlig troe og lydig schall udstaa, der af ey at undvige eller af sin lære Mesters huus Nat eller Dag ude blive uden sin Mesters eller Mesterindes villie og minde, ey heller lade sig forføre, saa fremt hand ikke efter hans Kongl-May-lov og forordninger vil lide og undgielde og om ei Forhobning saaledes at fornevnte Povel Friderich Junge i sin lære nogen u-troeschab schulle begaae da bepligt vi os som troe forlovere dertil at ville suare saa bemelte Drengs Mester fornevnte Lambert schal blive schades løs holden udi alle maader. Des til ydermere forsikring haver vi denne Contract med egen hænder unterschrevet.

Ottense den 19 Juni 1724

Georg Albrecht Lambert

Paa min Søns Vegne
Jochum Poul Junge

Som forlovere

Karsten Erich Koch

Jochum Böttcher

OLUF HØY

(Mester i Nyborg 30. Januar 1737. — Optaget i Odense Laug 25. Aug. 1741).

Udi dend Hellige Trefoldigheds Navn! Kiendis vi undersckrevne at have oprettet denne Contract til Indhold at ieg Georg Albrecht Lambert bogbinder borger og Indvaaner i den Kongl. Stad Ottense haver antaget Oluf Høy Johansen barnfød udi Nyborg og om Gud sparer os begge life og Helbred Lover Jeg at ieg vil lære ham: Den lofvlige bogbinder handverk, saa som ieg agter at ville forsvare og

være bekient, og det udi 4 Aar fra samme Contracts Dato at regne, saa at han efter udstandne Lære for en dygtig Svend schal kunde Passere. I samme sin Lære aar lover ieg bemelte Dreng med lovlig Kost og Seng at forsiune, og Naar hans Lære aar er til ende, og hand sig Imidlertiid, som det en ærlig troe og lydige Dreng anstaar haver forholdet, vil Jeg give og forschaffe Hannem sit ærlige lære brev dog paa hans Egen bekostning. Imod at fornæfnte velfærds Mand Georg Albrecht Lambert holder foranstaaende foreskrifvning om at lære min Søn bogbinder Professionen Lover og tilforpligter Jeg Johannes Pedersen Kloker udi Nyborg, mig herved at Jeg vil og schal give Mesteren for hans lære 20 Rdl Næmlig de halve strax ved lærens Indtrædelse og Naar hans Lære Aar er til ende resten de Andre halve. Saa og hans Kiærste til en liden Present 1 Spesie Ducat, herfor uden vil ieg imidlertid hand er i lære forsiune ham med Nødvendig Klæder Sko, Linnet og Uldet med anden behørig, saa og betaler ieg baade hans ind og Udschrivelse penge, samt hans paa lydende scharter. Desligeste Jeg Christen Christensen og Gotfrid Gromand som og med fornevnte Johannes Pedersen ere Drengens forlover saa som en for os begge eller begge for en, at han forskrevne sin Lære Aar som en ærlig troe og lydige Dreng schal udstaa, der af ey at undvige eller af sin Lære mesters Huus Nat eller Dag ude blive Uden sin Mesters villie og minde ey heller lade sig forføre, saafremt hand ikke Nogen tiid længere end som her er ommelt, vil tiene og ellers efter Lov og for Ordningen at undgielde særdelses om Imod for Haabning saa Hende at fornevnte Olle Høy i sin Lære Nogen U-troeschab schulle begaae, da bepligte vi os som troe forlover der til at svare, saa bemelte Drengs Mester schal blive schadesløs Holden i alle Maader til Desbedre forsikring er her om tvende ens lydende Contracter forfattede som af os alle fire med Egen Hænder ere unterschrefvent og voris Zignet Hos trygt.

Dattum Ottense d. 10 Januari 1728

G. A. Lambert
(L. S.)

Johannes Pedersen
Kloker
(L. S.)

Efter begiering underschrifves dette af os som
Cautionister og forlovere

Gotfried Gromand
(L. S.)

Christen Christensen
(L. S.)

PEDER LUDEVICH BELMAN

(Mester i København ifølge Bevilling 9. Oktober 1797).

Wii underskrevne have Indgaaet og sluttet følgende Lære
Contract.

Jeg Johan Gottlieb Meyer borger og bogbinder herudi Odense, tilstaar herved, at have antaget saa som ieg og hermed antager Peder Ludevich Belman Hr. Hendrich Ludevich Belmans Søn udi min tienste og lære ham den velloulige bogbinder Profession udi 5 Aar fra Paaske 1786. Til Paaske om gud vil vi lever og skrivendes vorder 1791 saaledes som Jeg vil være bekiendt og ansvarlig, naar som helst han som en troe og flittig Dreng efter sin Pligt, ikke entviiger fra sin Lære, eller begaar noget u-sømmeligt, Thi om saadant skeer, og han ikke vorder mig som sin Mester og vedkommende hørig og lydig, skal saa der for i følge Lov og forordninger Lide og undgielde, med at Lære paa Nye igien, vorfore hans forlovere som Cautionister skal cavere og godsige; Imidler Tied han er i Lære, skal han intet Usømmeligt begeyrens Men nyde sin føde til opholdt, hans skatter saa vel som ind og Udskrivnings Penge betaaler han selv, saa og hvad han behøver ellers skaffer hans forældre, eller vedkommende saa uden at bebyrde mig med nogen slags udgifter. Imod at bemelte Mester Johan Gottlieb Meyer som meldt er vil lære forbemeldte Peder Ludevich Belman bogbinder Professionen, Tilstaar vie Underskrevne Tvende Mænd, een for begge, og begge for een at vi vil og skal som troe forlovere være troe og Responsabel, at han som een troe og flittig Dreng skal udstaa sine Lære aar, ey der af at undvige ey heller at begaa noget u sømligt, thie om saadant imo forhaabning skee skal vi dertil være ansvarlig og for det øvrige holde meer bemelte Johan Gottlieb

Meyer skadesløs i alle maader. Dets til bekræftelse, have vii denne Contract med egne Hænder underskreven og forseiglet.

Odense d. 13. April 1786 —

som Caucionister

H: L: Belman

J Langstædt

C. Weigner

(L. S.)

(L. S.)

CARL LEOPOLD MILO

(Mester i Odense 20. Oktober 1800).

I den Hellige Trefoldigheds Navn have vi underskrevne indgaaet følgende Lære Contract —

At ieg Underskrevne Frederich Milo, borger og bogbinder herudi Odense haver antaget min broder Carl Milo barnfødt her udi Odense udi Lære, ved det lovlige Bogbinder Handwerk udi 5 aar som tager sin Begyndelse Nu St. Michaeli dag 1788 og endes om Gud vil St. Michaeli dag 1793 saaledes som ieg bekiendt og ansvarlig vil være, naar som helst han flittig og Stræbsom vil være, Imidler Tiid, skal han udi hans lære, intet af mig eller andre med min villje og viidende Usømmeligt begeyrens, men Nyde sin forsvarlige forplegning, saa og holdes flittig til Professionen, at lære, saa han med Guds Hjælp, og sin Egen Stræbsomhed, efter bemelte sine Lære Aar, kan Passere for Svend; der imod lover ieg hans broder Frederich Milo, at holde bemelte min broder Carl Milo, udi sin Lære Aar med hvad som han behøver, saa vel som og at betale for ham alle skatter, tillige og at betale hans ind og Udskrivnings Penge.

Til idermere bekræftelse haver Jeg Underskreven samme.

Odense d. 30. Sept. 1793

Frederich Milo —

CARL FRIDERICH SCHRØDER
(Mester i Odense 19. April 1826).

I den Hellige Trefoldigheds Navn

have vii underskrevne indgaaet og sluttet følgende Lære Contract.

At Jeg Underskrevne Frederich Milo borger og bogbinder herudi Odense haver antaget Carl Friderich Schrøder barnfødt herudi Odense, udi Lære, ved det lovlige Bogbinder Handwerk, udi 7 Aar og tager sin begyndelse fra Paaske 1793 og endes Paaske om Gud vil naar skrivendes vorder 1800 saaledes som ieg bekiendt og ansvarlig vil være, naar som helst han som een troe og flittig og mig som sin Mester og vedkommende hørig og lydlig lære Dreng sig forholder og ikke begaar noget usømmeligt, eller undviiger af sin lære, thi om saadant imod forhaabning skulde ske, skal hand derfor Lide og undgælde med at Lære paa Nye igien, hvortil hans Forlovere i alle maaeder bliver mig ansvarlige —

Imidlertid skal han udi den hans Lære, intet af mig selv, eller andre med min villie og viiden Usømmeligt begeyres, men Nyde sin forsvarlige Forplegning, saa og holdes flittig til Professionen at lære, saa han med Guds Hielp og sin egen Stræbsomhed, efter bemelte sine Lære Aar kan passere for Svend. Derimod lover jeg Underskrevne Frederich Milo at holde bemeldte Carl Friderich Schrøder udi sine Lære Aar med Foedtøy saa vel som og at betale for ham alle Skatter, til lige at betale hans ud og Indskrivnings Penge.

Derimod lover ieg Niels Madsen Schrøder at holde min Søn Carl Friderich Schrøder udi hans Lære Aaringer med alt hvad som han behøver saa vel uldet som Linnet og Renlighed, saa vel som og til Confirmation.

at dette saa ledes af mig Frederich Milo saa vel som Drengen og hans Fader Niels Madsen Schrøder paa alle Sider skal holdes og efterkommes haver ieg Underskrevne begiert tvende Mænd herudi Odense at underskrive denne Contract, at Drengen Carl Friderich skal udholde som før er melt.

Til bekræftelse

F: Milo Odense d. 3 April 1793

Som Drengens Forlovere

P. E. Kellinghausen

T. Sørensen

FREDERIK HANSEN
(Mester i København 18. Juni 1823).

I den hellige Trefoldigheds Navn have vi undertegnede indgaaet og oprettet følgende Lærekontrakt.

Jeg Frederik Hansen Bogbindermester og Borger her i Odense antager H. Daniel Johansens Søn Frederik Hansen barnfødt i Odense i Lære paa 6 Aar at regne fra Nyaar 1809 til Nyaar 1815 paa følgende Vilkaar.

Jeg forbinder mig til at lære ham den lovlige Bogbinder-Profession saaledes, at naar han selv vil lægge Vind paa Lærdommen skal, naar hans Lære Aar ere ude, kunne passere for en duelig Bogbinder Svend.

Dernæst lover og forbinder jeg mig til i disse hans Lære Aar, at holde ham med Uldent og linnet samt Fodtøi, som og at give ham en anstændig Svende-Klædning, og desuden betaler jeg Ind og Udskrivningspenge efter Laugs Protokollen.

Endelig skal benævnte Frederik Hansen derimod være sin Mester og hans Hustru hørig og Lydig i alt hvad de ham befaler, som ikke strider imod Guds og Kongens Love, ikke at udgaa uden Deres Vidende og Tilladelse, uden derfor at stande tilrette efter Loven.

For Opfyldelse af alle her anførte Poster, have vi formaaet tvende gode Mænd heraf Odense at være benævnte Læredrengs Forlovende, som tilligemed os underskriver og forsejler denne Kontract.

Odense den 5 Januar 1809.

Som Forlovende underskriver

S. Rasmussen.

J. Holst.

PETER JØRGENSEN HYLTOFT
(Mester i Kjøbenhavn 5. Juli 1830).

I den hellige Trefoldigheds Navn have vi underskrevne indgaaet og sluttet følgende Kontrakt.

Jeg underskrevne F. Milo Borger og Bogbinder her i Odense, have antaget Peter Jørgensen i Lære ved det Lovlige Bogbinder Handværk i 7 Aar, og tage sin Begyndelse Nu Nyt Aar 1816 — og endes Ny Aar 1823 Saaledes som ieg Bekiendt vil være, naar som helst, han vil være Flittig og troe, og ikke begaa Noget Usømmeligt, — Imidlertid skal han udi denne hans Lære, intet af mig eller Andre Begegernt. Men Nyde sin forsvarlige for Plegning, saa og at holdes flittig til Professionen at Lære, saa Han med Guds Jelp og sin Egen Strebsomhed, efter bemelte sine Lære Aar kan Passere for Svend.

Ligeledes lover ieg F. Milo, at betale hans Ud- og indskrivning, saavel som at holde ham udi hans Lære med hvad han Behøver, samt til Confirmation, At dette saaledes af mig F. Milo saa vel som Drogen Peter Jørgensen og hans Forlovere skal efter Leves — Have ieg forlangt Deres Haands Underskrift, paa denne Kontragt. —

Til Bekræftelse, have vii Underskrevnen denne Contragt —

F. Milo,   Strøm

Odense den 4 Januari 1816.

JOHAN NICOLAI GOMARD

(Mester i Odense 11. Oktober 1837, men flyttede Aaret efter til Nyborg).

Imellem os Undertegnede Bogbindermester J. Milo og Mad. Gomard med Laugværge er oprettet og indgaaet følgende

Lære Kontrakt:

1. Jeg Bogbindermester Johan Milo antager herved Mad. Gomards Søn Johan Nicolai Gomard udi Bogbinderlære paa 5 fulde Aar, der tager sin begyndelse nu Paaske 1829 og endes Paaske 1834.

2. Udi bemelte Tid forbinder jeg mig til at lære benævnte J. N. Gomard den loulige Bogbinderprofession og intet at spare paa hans Undervisning saaledes at naar han vil være flittig og lægge Vind paa Lærdommen og hans Lære aar ere ude, Saa antages og passerer [han] for en duelig Bogbindersvend.

3. Udi disse J. N. Gomards 5 Læreaar nyder han frie Underholdning af Logi og forsvarlig Føde hvorimod han skal være troe, flittig, hørig og lydige og efterkomme alt hvad hans Foresatte befaler ham om det ikke strider mod Guds eller Kongens Love; samt ikke gaa ud uden Tilladelse.

4. Ind og Udskrivning ved Lauget betaler jeg J. Milo.

5. Hvorimod jeg hans Moder, Mad: Gomard indestaar for at min Søn J. N. Gomard skal opfylde de ham paalagte Pligter endvidere [forpligter] jeg at holde min Søn udi sine Læreaar med Alting, Uldet og Linned samt Fodtøi intet i nogen Maade undtagen.

At alt saaledes er aftalt og indgaaet imellem os bekræftes herved ved vores Hænders Underskrift.

Odense den 18 April 1829.

A. S. sal. Gomard

J. Milo

Som Laugværge

A. Berig

Som Forlovare

N. E. Fich.

L. Buch.

PETER CHR. NIELSEN

Vi undertegnede tilstaar herved at have oprettet hosstaaende Lære Kontrakt.

Jeg Søren Holst Borger og Bogbindermester her i Staden Kiøbenhavn, haver antaget Peter Chr. Nielsen Barnefødt i Kbhvn, og naar Gud sparer os begge Liv og Helbred lover jeg at opfylde og lære ham den lovlige Bogbinderprofession, saaledes som, jeg agter at tilstaa og være bekjendt og det i 5 Aar fra denne Kontrakts Dato, som er at regne fra 1ste July 1832 til 1837. St. Hansdag, saa at han efter udstanden Lære forsaa vidt muligt, han skal passere for en duelig Svend.

Iligemaade forpligter jeg mig til som hans Fader til bemelte Peter Nielsen at holde ham i sine Læreaar med alt nødvendigt af Uldet og Linnet hans Vadsk og Ind og Udskrivningspenge.

Skulde jeg, som Gud forbyde inden bemelte Peter Chr. Nielsens Lære Aar ere forbie ved Døden afgaae da skal min Kone sørge for hans udstandne Læreaar.

Envidre skal bemelte Peter Chr. Nielsen opføre sig troe flittig og god Opførsel, som det egner og anstaar et Velopdraget Menneske.

Skulde bemelte Peter Nielsen som Gud forbyde blive syg i Læreaarene da at jeg som hans Fader sørge for hans Helbred.

Denne Kontrakt i alle dens Clausuler og Punkter af os samtlige skal vorde holdt og efterlevet; det bekræftes under vor Haand og Segl.

Kiøbenhavn den 1 July 1832

R. Nielsen.

S. Holst.

HANS CHRISTIAN HANSEN

(Mester i København 30. November 1846).

Jeg undertegnede Jonathan Lerche Bogbindermester i Kjøbenhavn tilstaar hermed at have antaget Hans Christian Hansen født i Kjøbenhavn i Lære i Bogbinderprofessionen og skal denne hans Læretid være 5 Aar, som tager sin Begyndelse fra Nytaar 1834 til samme Tiid 1839 da han i denne Tiid skal lære Professionen saaledes: /: naar han vil bruge den fornødne Agtpaagivenhed :/ at han efter den Tiid skal passere for en duelig Bogbindersvend.

I denne hans Læretid faaer han hos mig, som hans Mester fri Logie, Kost og fri Indskrivning i Lauget, og intet mere. —

Jeg som Drengens Værger Hans Petersen Destlateur forpligter mig til at holde ham med Klæder og Reenlighed samt Udskrivning ved Lauget naar han bliver Svend.

Og jeg Hans Petersen Destlateur lover at han ei alene i fornævnte Tiid skal tjene sin Mester tro, hørig og lydige saavel i hans Mesters

Fraværelse som Nærværelse og i alle Henseender være paa hans Mesters bedste, ei at udgaae af hans Huus uden hans Tilladelse og Villie men stedse forholde sig som en tro, flittig og ærekjer Dreng i sin Læretid. —

Til Bekræftelse have vi Begge Egenhændig underskreven den Contract.

Som Læremester

J. Lerche

Bogbindermester

Som Værger

Hans Pedersen

Destillateur

Januar 1834.

ERNST JULIUS LANGE

(Mester i København 11. November 1852).

Jeg Wilhelm Bielefeldt, Borger og Bogbindermester heri Staden og Hr. P. Lange, haver med hverandre indgaaet følgende Kontrakt.

Jeg Bogbinder W. Bielefeldt, paatager mig at oplære Drengen Ernst Julius Lange født heri Staden, udi mit Bogbinder Haandværk, saaledes at han kan gjøre forsvarlig Svendep prøve, og det paa følgende Vilkaar, at han skal staa i Lære i 5 Aar, at regne fra Nytaar 1836 til Nytaar 1841 og i den Tiid nyde Kost og Logie hos mig, Materialier til Svendestykke, samt Ind og Udskrivning ved Lauget med dertil hørende Lærebrev.

Derimod Lover jeg P. Lange, som bemeldte Drengs Fader og Værge, paa hans Vegne, at han mod sin Mester og Foresatte, skal opføre sig troe, flittig og lydig, Ligesom jeg og forpligter mig til at sørge for det øvrige Fornødne, som ej ovenfor er gjordt Mesteren til Pligt, samt i mulige Sygdoms Tilfælde, have at sørge for hans Kuur og Pleje.

Til Bekræftelse haver vi denne Kontrakt egenhændig underskrevet.

W. Bielefeldt
Bogbindermester

P. Lange

Kjøbenhavn d. 25. Januar 1835.

[239]

JOHAN JØRGEN HANSEN

Lære Contract imellem

Boghandler, Bogbinder Rottbøll Sadolin i Aalborg og Johan Jørgen Hansen, Søn af Kjøbmand Peter Hansen i Aalborg og Plejesøn af Apotheker Dahlerup i Thisted, nu fyldt sit 17 Aar. —

I

Jeg Boghandler og Bogbinder Rottbøll i Aalborg tilstaar hermed og vitterliggjør at have modtaget til Oplærelse af Bogbinder Professionen, Johan Jørgen Hansen, paa følgende Vilkaar. —

- a) Johan Jørgen Hansens Læreaar skal være 5, at regne fra 1ste May 1835, til 1ste May 1840; —
- b) I den Tid bibringer jeg ham Alt hvad som han behøver at vide for ved Læretidens Ophør, at kunde blive erklæret for en duelig Bogbindersvend, —
- c) Medens han er i mit Huus som Lærling nyder han frie Kost, Logie og Vask; er frietaget for Byeærinder, spiser ved vort eget Bord, og Nyder i Sygdomstilfælde frie Lægehjælp og Medicin: Hermed maae Johan Jørgen Hansen forbinde sig til: 1) Selv at betale sin Lærecontract, samt Ind og Udskrivning ved Lauget i Kiøbenhavn; 2) Han holder sig selv med Klæder af hvad Navn nævnes kand; —
- 3) Da han fritages for Byeærinder, betaler hans Plejefader Apotheker Dahlerup i Thisted som billig Godtgjørelse 20 rcd Aarlig i de 5 Læreaar. Hvilken Betaling erlægges mig i min Bopæl her i Aalborg, ved hvert Læreaars Udgang; og
- 4) Han lover ubrødeligt at vise den største Opmærksomhed; Troeskab og Flid; flittig at varetage Alt hvad som kan være til mit Gavn, og ingensinde at skjule for mig hvad som han maatte finde, at ville foraarsage mig Skade og Tab. —

Dette til Bekræftelse har jeg Sadolin undertegnet i undertegnede gode Mænds Overværelse.

Rottbøll Sadolin.

F. Stulthin, M. Waarum.

Ligeledes har jeg Johan Jørgen Hansen egenhændig undertegnet i Forening med min Plejefader Apotheker Dahlerup som i Et og Alt indestaar for Opfyldelsen af de mig paaliggende Pligter, og som haver formaaet undertegnede Vitterlighedsvidner til at attestere, —

J. J. Hansen.   Dahlerup.

Til Vitterlighed
Berthelsen   J. S. Pauli.

THEODOR AUGUST MØLLER

Jeg Wilhelm Bielefeldt, Borger og Bogbindermester heri Staden, og Hr. Møller haver med hverandre indgaaet følgende Kontrakt.

Jeg, Bogbinder W. Bielefeldt, paatager mig at oplære Drengen Theodor August Møller, født heri Staden, udi mit Bogbinder Haandværk, saaledes at han kan gjøre forsvarlig Svendeproeve, og det paa følgende Vilkaar, at han skal staa i Lære i 5 Aar, regnet fra Nytaar 1834 til Nytaar 1839, og i den Tiid nyde Kost og Logie hos mig, Materialier til Svendestykke, samt en Rigsdaler ugentlig, det sidste Fjerdingaar han er i Lære.

Derimod Lover jeg Møller, som Bemeldte Drengs Fader paa hans Wegne, at han mod sin Mester, og Foresatte, skal opføre sig troe, flittig og Lydig, Ligesom jeg og forpligter mig til at sørge for det øvrige Fornødne, som ej ovenfor er gjordt Mesteren til Pligt, samt i mulige Sygdomstilfælde, selv at sørge for hans Kuur og Pleje.

Til Bekræftelse haver Vi denne Kontrakt egenhændig underskreven.

W. Bielefeldt
Bogbindermester

Andreas Møller
Grosserer

Kjøbenhavn den 25. Januar 1836.

Wi den hellige Erkebispe
 skuen.

En wi hvidruffte den hellige
 Maestren des Biskopens Amtes, som nu
 den Kongelige Residentz Hæderlige
 Jaen, seendte ind og emillum or Indlydte
 samtykt og Forvunden, at disse emun-
 deg, med sin søn exors Doms, som ind-
 fuen aar sin varel Doms og vne for,
 Paar at Arbid paa vore hvide vrede,
 vrette, forind at Paar til Mr. For
 aar, til Maestri i Laugst, at Stager,
 Paar og Formund, som som
 sin nime laug for, og disse hgerum
 skemine nyne vore Maestri vne
 nime Dotten vne Quid for Paar til
 Kotskab, at man elygmade vne

Indsamlet et og freind; hvilken
 emillum or giorde endlydte vndtykt
 med alle og sin søn vore hvide
 ll, paa arbid af sin søn af or, skal
 gælde og vne som i alle maader
 dit de hellige vne hvide for
 vne freind vne hvide, vne hvide
 Paar ind d. February Anno 1724

Joh. Boppershaud
 Eltorne
 Andreas Linn
 Martin V. Vreden
 Gylmer
 Jens Møllner
 Mathias Brandt
 Peter Linn
 Claus Ritter
 Thomas Linn Senior
 Jahn Graa
 Georg Christian Liebe
 Johann Reinhold Linn
 Georg Meisner

En Laugsbeslutning 1724.

BER-PRÆSIDENT
BORGEMESTERE og RAAD,

udi den Kongelige Residence-Stad Kiöbenhavn,

Giöre vitterligt: At Aar 1786 ... den 7de August
er for os her udi Raadstuen fremkommen *Hans Grono,*
 fød her i Staden, som for Skifter i Borgbønder
Laugel blev indtegnel

Og efter at han sin Fed om Huldskab, Lydighed og anden Pligt,
som han Hans Kongelige Majestet, vores
Allernaadigste Arve-Konge og Herre, det ganske
Kongelige Arve-Huus, denne Stads Magistrat og
sine Medborgere var skyldig at bevise, havde aflagt, er han
for een denne Stads Borger bleven antaget; saa at han sin

Næring og Biering med lige Privilegier og Friheder som andre
hans Medborgere *Lægeborger Niels*

her i Staden kan føge og nyde.

Dets til Bekræftelse under Stadens Segl og Raadstue-Skriva-
rens Haand. *Lægeborger*

Datum Kiöbenhavns Raadstue ~~at~~ *den 6de Decemb. 1786,* da
dette Borgerbrev efter Begjæring er indfærdiget.

Smidder

**Borgerbrev for Hans Grono,
Søn af Oldermænd Hans Grono.
Tilhører Raadhusarkivet.**

VIII. BORGER-EDEN

Jeg ^{N. N.}..... Lover og tilsiger at Jeg vil være Min Allernaadigste Arve-Konge og HERRE Huld og Troe, inden og uden Lands. Saa og beviise Borgemester og Raad, som min foresatte Øfrighed ald Hørighed og Lydighed; Byens Gavn og Tarv befordre, og Mine med-Borgeres Skade at hindre og afværge. Saa sandt Hjelp mig GUD og hans hellige Ord.

IX. SYGEKASSENS OPRETTELSE 1784

Vi undertegnede, Kunst-elskende Bogbinder Svenne, have med velberaad Huu, og i Betragtning af de Ulejligheder at Sygdoms Tilfælde medfører, besluttet imellem Os indbyrdes at komme de Lidende til Hjelp, og altsaa efter andre Lauges priisværdige Exempler forbundet Os samtligen at ville, og skulle erlægge pro persona ved hvert Quartal Fiire Skilling, for med denne Liden Fond at begynde en Syge Casses Indretning.

Hvilket Indskud skal regnes at tage sin Begyndelse fra den 13. Octbr. 1783, og derefter hvert Quartal u-udblivelig tilskydes, paa det den, som Sygdom paakommer /: dog Venerisk smitsom Sygdom undtagen :/ Kunde nyde ugentlig, saalænge Han som Syg ey kan fortjene sit Brød, Toe Mark danske til Hjelp og Pleje.

Og paa det sig ingen med uvidenhed skal have at undskylde, have vi samtligen indgaaet, at den eller de, af de Kunst Elskende Bogbinder Svenne, som imod Formodning maatte udeblive med sit Quartal Indskud, af Fiire Skilling, skal udelukkes for Bestandig fra den Hjelp at nyde de bestemte 2 Mark Ugentlig.

Denne af Os eenstemmigen sluttede Contract haver Vi, til desto mere Kraft og Sikkerhed for dens Opfyldelse, formaaet de gode Mænd, vores Oldemand Hr. Berg, Svenne Fader Hr. Hiort og Biesidder Hr. Bugge, med Os samtlig at underskrive.

Hvilket alt saaledes sluttet at være, Vi herved ydermere egenhændig bevidner bekræfter og tilstaar.

Kiøbenhavn den 1 Januar 1784.

Paul Olsen Berg
Oldermand

N. Hiort
Svenne Fader

C. Bugge
Biesidder.

— 39 Underskrifter —

X. MESTRENES ANSVAR FOR KONTINGENTET

Ober-Præsident, samt Borgemestere og Raad i den Kongelige Residentz-Stad Kiøbenhavn, gjøre vitterligt: At, som det erfares, at uagtet det ved de fleste Haandverks-Lauge fra de ældre Tider er vedtaget, og det siden deels ved de ethvert for sig allernaadigst forundte Artikler, deels ved derom ergangne senere Rescripter er anordnet, at enhver Svend af sin Fortieneste skal erlægge noget vist ugentlig, maanedlig eller quartaliter til de syge Svendes Understøttelse, Helbredelse og Pleie, samt til de Dødes Begravelse, hvilke saakaldte Syge- eller Tidepenge skal henlægges udi en Lade eller Bøsse, indtil de til det bestemte Brug behøves at udtages, har dog det, at enhver Svend selv for sig skulde erlægge slige Syge- eller Tidepenge, foranlediget deels, at mange dermed ere udeblevne, og have paadraget sig en saadan Restanze, at det siden ikke har været mueligt at faae den hos dem inddreven, men de tilsidst ere bortdøde, eller have søgt Leilighed til at bortreise uden at betale, hvorved Svende-Laderne ved adskillige Lauge Tid efter anden ere komne i en saadan Under-Balance, at de ere blevne uformuende til at bestride Udgifterne, og tilsidst fordybede i Gield, deels og at Svendene jevnlig er blevne forsamlede paa deres Herberger, hvilket har givet dem Leilighed til at forsømme deres Mesters Arbejde, hendrive Tiden med Sviir, og holde utilladelige Sammenkomster, tvertimod Forordningen af 23. Dec. 1681, saa haver det allernaadigst behaget Hans Kongelige Maje-

stæt, paa det at Syge- og Tidepengene rigtig kunde indkomme, og Svendenes Sammenkomster ved denne Lejlighed undgaaes, ved Rescript til os af 11 Novembr. sidstleden at befale, ligesom det i Henseende til Muur- og Steenhugger-Lauget ved de samme under 31 August 1742 forundte Laugs-Artikler og ved flere Lauge siden er anordnet, at ved ethvert Professions- eller Haandværks-Laug, hvis Svende erlægge Syge- Fattiges- eller Tidepenge, skal Mesterne herefter være pligtige at indholde samme for enhver hos dem i Arbejde værende Svend af hans Fortieneste, og derfor at være ansvarlig, samt betale dem til Svende-Laden ved hver Quartals Samling under Mulct af 2 Rdlr. til Laugets Fattige, og om saadant af Mesterne efterlades, skal bemeldte Syge- Fattiges- og Tidepenge uden foregaaende Dom ved 2de Politie Betiente paa de Skyldiges Bekostning udpantes; hvilken Hans Kongelige Majestæts allerhøjeste Befaling til fornøden Efterretning og allerunderdanigst Efterlevelse fra næstkommende Aars 1 Januarii for samtlige Mestere og Svende udi alle vedkommende Professions- og Haandverks-Lauge her i Staden herved bekendtgøres.

Kiøbenhavns Raadstue den 8 December 1785.

Under Stadens Segl.

XI. BEVILLING TIL INDTRÆDELSE I LAUGET

Christian den Syvende af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsteen, Stormarn, Dytmarsken og Oldenburg:

Vor synderlige Bevaagenhed! Vi giver Eder hermed tilkiende, at vi, efter Bogbindersvend Peter Ludvig Bellman, af vor kongelige Residents Stad Kiøbenhavn hans herom allerunderdanigst giort Ansøgning, hvorover I haver afgivet Erklæring, allernaadigst haver bevilget, at han, uden Mesterstykkets Forfærdigelse maa indtræde, som Mester i Bogbinder Lauget i bemeldte Kiøbenhavn, naar han iøvrigt opfylder, hvad Laugsartiklerne tilholde. —

Derefter I Eder allerunderdanigst haver at rette og Vedkommende saadant til Efterretning at tilkiendegive. —

Befalende Eder Gud! Hermed i vor kongelige Residents Stad Kiøbenhavn d. 11 August 1797. —

Efter hans kongelige Majestæts allernaadigste Befaling. —

C: I: Brandt.

Schow. Colbiørnsen. Rejersen.

Til

Kiøbenhavns Magistrat.

Foranstaaende Gienpart af hans kongelige Majestæts allernaadigste Befaling bliver herved Oldermænden for Bogbinder-Lauget til fornøden Efterretning komuniceret. —

Kiøbenhavns Raadstue den 16. August 1797.

18 Underskrifter.

XII. ET OLDERMANDS SVAR TIL MAGISTRATEN I ANLEDNING AF EN BEVILLING

Min Erklæring over Bogbindersvend Georg Henrich Vardinghausens fraskilte Kones Maria Elisabeth Møllers Ansøgning til Kongen om Tilladelse, at benytte sig af den Hendes under 24de Maji 1799 gennem den Høje Magistrat forundte Kongl. Bevilling til med samme Rettigheder som en Bogbindermesters Enke at drive Professionen, kunde jeg som Oldemand for Bogbinderlauget her i Staden indskrænke til ovenmeldte Høj Kongelige Reskriptes egne og tydelige Ord, nemlig: „At Hun, da fornævnte Hendes Mand i 8te Aar har forestaaet hendes Moders Værksted, maae saalænge hun forbliver i ugift Stand, fortsætte Bogbinder Professionen efter Benævnte Hendes Mo-

ders Død, med samme Rettigheder, som Enker efter Laugets Mestere“. Disse Ord synes mig ikke kan give nogen anden fornuftig Forklaring end den de selv indeholde. —

I Følge heraf har hun hidtil ikke havt eller kan tilegne sig Ret til at benytte sig af Bevillingen /: om hun endog var forblevet i ugift Stand :/ førend efter Moderens Død. —

Men for at efterkomme Den Høje Magistrats Forlangende, maae jeg herved noget nøjere erklære mig over Anledningen til at benævnte allernaadigste Bevilling blev hende givet, nemlig:

Moderen var gammel, dennes og Supplicantindens huuslige Forfatning middelmaadig. Der var altsaa ingen Sandsynlighed for, at der nogensinde skulde indfinde sig en, der kunde have Lyst til at inklade sig i Ægteskab med Sidstnævnte.

Hun kunde altsaa blive udsat for Mangel, naar Moderen døde. Det blev hende derfor tilladt at fortsætte Professionen, naar Moderen døde. — At hun i Moderens Levetid driver Professionen er den Egenraadighed, jeg paa Laugets Vegne maatte paatale uden Hensigt til om hun var gift eller ikke. —

Imidlertid har hun dog, ved at inklade sig i Ægteskab med ovennævnte Wardinghausen, givet Slip paa de Fordele, den Kongelige Bevilling gav hende; thi hun kan dog vel ikke betragtes som Enke, fordi hun lod sig skille fra hendes Mand. Vel er hendes Børns Antal et Aars Tid efter Skilsmissen forøget med endnu et, men derfor kan de jo gjerne, naar Manden kommer hjem fra Tydskland, igjen blive enige om, at fornye det hævede Ægteskab. Overalt nødes man vel til at betragte hende som gift, saalænge dette Ægteskab ikke med Kongelig Tilladelse er hævet.

Uden forresten at inklade mig i at undersøge eller oplyse hvorvidt hun efter Foregivende var nødt til at lade sig Separere fra Manden, maae jeg dog, da hun i Ansøgningen anfører Anledningen til Separationen, som Grund for at søge den Kongelige Tilladelse, anmærke følgende. Hendes fraskildte Mand G: H: Wardinghausen har lært hos mig som Dreng, stod derefter 3 Aar som Svend, førend han blev gift med Hende, og da han efter hans langvarige Sygdom hjemme og

derefter paa Hospitalet /: Det var just under hans Ophold der hun lod sig separere fra ham :/ igjen kunde begynde at arbejde, tog jeg ham atter i Condition, og i al den Tid maa jeg give ham det Vidnedsbyrd, at jeg aldrig har erfaret, at han har havt andre end de bedste Hensigter, samt vist Flid, Troskab og en siælden Duellighed i Professionen. — Da han efter Separationen henfaldt til Tungsindighed over hans ægteskabelige Skæbne, maatte jeg endog hjælpe ham til at rejse. At hun ingen Understøttelse kunde paastaae af ham, havde sin gode Grund deri, at han gik saagodt som nøgen fra hende, samt at hun beholdt alt, hvad der kunde beholdes, inclusive Værkstedet og dets Kunder. —

Skøndt Moderen ikke i 14 Aar har svaret Udgivter til Lauget, og altsaa bør betragtes som udgaaet af Lauget, saa drives dog Professionen af Supplicantinden med 2 og undertiden med 3 Svende. — Over 2 Aar har Moderen opholdt sig hos hendes anden Datter og Svigersøn paa Friderichsværk, det er altsaa formodentlig en Usandhed at hun ernærer Moderen, samt anfører dette, som endnu en Bevæggrund til at faae hendes Ansøgning bevilget. — Hun har i 2 Aar misbrugt den hende, blot efter hendes Moders Død, altsaa paa et bestemt Vilkaar, tilstaaede Kongelige Naade, eluderet de Bogbinder Lauget allernaadigst givne Laugs Artikler, ved hvilke de retmæssige Laugsmestre kunde sættes istand til at ernære dem og Familie, samt bære de Byrder dem paaligger som Borgere, hvilke Byrder hun alle har unddraget sig. —

Endelig maa jeg anmærke: Jeg kan bevise at Supplicantinden tiligemed hendes Mestersvend antager og afskediger Svende, modtager Arbejde, Akkorderer derom og giver Regning derfor, samt at hun selv løber omkring for at hverve Kunder, og alt dette uden at hendes Moder veed det allermindste deraf. —

Saa vel den oftmeldte Kongelige Bevilling og Bogbinder Laugets allernaadigst givne Laugs Artikler, samt denne min givne Erklæring viser, at bemeldte Maria Elisabeth Bogbindersvend G: H: Wardinghausens fraskildte Kone har lovstridig og egenraadig misbrugt vor allernaadigste Konges Villie og Naade, og jeg vil derfor, under Laugets

Forbeholdenhed til videre Tiltale til Supplicandinden, underdanigst indstille saavel til den Høje Magistrat, som andre Høje Vedkommende, hvorvidt Ansøgningen fortjener at anbefales til Bevilling, formeenede, at hun bør ansees og straffes efter vores Laugs Artikler 1ste § pl.

Underdanigst

Isac Liebe

Oldermand for Bogbinder

Lauget i Kjøbenhavn

XIII. UDDRAG AF MESTRENES OG SVENDENES PRISKURANTER 1872

MESTRENES PRISKURANT

Octaver à 6 $\frac{1}{2}$ " Høide,
for Bøger der overstiger dette Format, forhøies med
 $\frac{1}{12}$ pr. $\frac{1}{2}$ " af Bogens Høide.

Arke- Antal.	Heftet i Omslag og Strimmel uden Beskjæring.				Stift heftet, overtrukket med Naturpapir.				Stift heftet med Schertingsryg beskaaret.				Papbind over- trukket med trykt Omslag.				Ordinaire Velsk- bind, fast Ryg uden Hjørner.			
	100 Expl.		Enkelte.		100 Expl.		Enkelte.		100 Expl.		Enkelte.		100 Expl.		Enkelte.		100 Expl.		Enkelte.	
	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.
1—3	»	48	»	4	3	»	»	6	4	»	»	12	4	»	»	12	7	»	»	16
5	»	80	»	4	3	48	»	8	4	56	»	12	4	56	»	14	7	»	»	18
10	1	64	»	8	4	72	»	10	6	4	»	14	6	4	»	16	9	8	»	20
15	2	48	»	8	6	»	»	12	7	48	»	16	7	48	»	18	11	16	»	22
20	3	32	»	10	7	24	»	14	8	92	»	18	8	92	»	20	13	24	»	24
25	4	16	»	10	8	48	»	18	10	40	»	20	10	40	»	22	15	32	»	26
30	5	»	»	12	9	72	»	20	11	84	»	22	11	84	»	24	17	40	»	28
35	5	80	»	12	11	»	»	22	13	32	»	24	13	32	»	26	19	48	»	30
40	6	64	»	14	12	24	»	24	14	76	»	26	14	76	»	28	21	56	»	32
45	7	48	»	14	13	48	»	26	16	24	»	28	16	24	»	30	23	64	»	34
50	8	32	»	16	14	72	»	28	17	68	»	30	17	68	»	32	25	72	»	36

Arke- Antal.	Papbind Schertingsryg med Forgyldning				Simple Velsk- bind (Skolebind) med Titel.				Schertingsbind Blindtryk og Titel.				Smukke Velskbind.				Fransk Bind eller Kalveskinds Velsk.			
	100 Expl.		Enkelte.		100 Expl.		Enkelte.		100 Expl.		Enkelte.		100 Expl.		Enkelte.		100 Expl.		Enkelte.	
	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.
1—3	10	»	»	24	10	»	»	24	24	»	»	32	24	»	»	32	40	»	»	48
5	10	»	»	24	10	»	»	24	24	»	»	32	24	»	»	32	40	»	»	48
10	12	88	»	26	12	88	»	26	26	88	»	36	27	32	»	36	43	72	»	72
15	15	80	»	28	15	80	»	28	29	80	»	40	30	64	»	40	47	48	»	56
20	18	72	»	30	18	72	»	30	32	72	»	44	34	»	»	44	51	24	»	60
25	21	64	»	32	21	64	»	32	35	64	»	48	37	32	»	48	55	»	»	64
30	24	56	»	36	24	56	»	36	38	56	»	52	40	64	»	52	58	72	»	68
35	27	48	»	40	27	48	»	40	41	48	»	56	44	»	»	56	62	48	»	72
40	30	40	»	44	30	40	»	44	44	40	»	60	47	32	»	60	66	24	»	76
45	33	32	»	48	33	32	»	48	47	32	»	64	50	64	»	64	70	»	»	80
50	36	24	»	52	36	24	»	52	50	24	»	68	54	»	»	68	73	72	»	84

Skrivebøger, Folio & Quarto.

Volumen å Bøger.	Bikube. SmukVelskbind uden Titel.				Smaa Median. SmukVelskbind uden Titel.				Stort Median. SmukVelskbind uden Titel.				Royal. SmukVelskbind uden Titel.				Langfolio. Bikube. SmukVelskbind uden Titel.				Smalfolio. Bikube. SmukVelskbind uden Titel.			
	Partier.		Enkelte.		Partier.		Enkelte.		Partier.		Enkelte.		Partier.		Enkelte.		Partier.		Enkelte.		Partier.		Enkelte.	
	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.		
1	»	40	»	60	»	48	»	72	»	80	1	24	1	16	1	72	»	48	»	72	»	40	»	60
2	»	56	»	84	»	72	1	12	1	16	1	64	1	56	2	36	»	64	1	»	»	56	»	84
3	»	72	1	12	1	»	1	48	1	48	2	24	2	»	3	»	»	88	1	36	»	72	1	12
4	»	88	1	36	1	24	1	84	1	80	2	72	2	40	3	60	1	12	1	66	»	88	1	36
5	1	8	1	60	1	48	2	24	2	16	3	24	2	80	4	24	1	32	2	»	1	8	1	60
6	1	40	2	12	2	»	3	»	2	64	4	»	3	64	5	48	1	72	2	60	1	40	2	12
7	1	72	2	60	2	48	3	72	3	16	4	72	4	48	6	72	2	16	3	24	1	72	2	60
8	2	8	3	12	3	»	4	48	3	64	5	48	5	32	8	»	2	56	3	84	2	8	3	12
9	2	40	3	60	3	48	5	24	4	16	6	24	6	16	9	24	3	»	4	48	2	40	3	60
10	2	72	4	12	4	»	6	»	4	64	7	»	7	»	10	48	3	40	5	32	2	72	4	12

Psalmebøger.

Volumen à Bøger.	Qvarter. Bikube. SmukVelskbind uden Titel.				Qvarter. Stift heftede.			
	Partier.		Enkelte.		Partier.		Enkelte.	
	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.	Rd.	Sk.
1	»	36	»	54	»	16	»	32
2	»	60	»	90	»	28	»	44
3	1	8	1	60	»	40	»	60
4	1	40	2	12	»	64	1	8
5	1	72	2	60	1	»	1	48

I Omslag,
uden Tillæg af samme,
pr. 100 Stkr. 1—8 Ark 1 Rd. 48 Sk.

Octaver,
do. do. 1—4 Ark 1 Rd. pr. 100.

Bindene med Tillæg af Bogen.	32mo i Partier		24mo i Partier		32mo Enkelte.		24mo Enkelte.	
	Rd.	Sk.	d.	Sk.	d.	Sk.	Rd.	Sk.
Læderbind uden Foutt.	»	64	»	80	»	80	1	»
Presset Læderbind med Foutt. og farvet Snit	»	88	1	8	1	16	1	32
Saffian med Foutt. og Guldline paa Siden, farvet Snit	1	8	1	24	1	32	1	48
Do. do. med Kors & Kalk	1	16	1	32	1	48	1	64
Presset Læderbind med Guldsnit og Foutt. . .	1	32	1	64	1	64	2	»
Saffian med Guldsnit og Foutteral	1	48	1	80	1	80	2	16
Do. do. med Kors & Kalk	1	64	2	»	2	»	2	32
Schagrain med Guld- snit og Foutteral . . .	2	»	2	48	2	48	3	»
Fløiel med Guldsnit og Foutteral	3	32	3	64	4	»	4	48
Do. do. med Beslag . . .	4	»	5	»	4	48	6	»

Anmærkning.

- a. For Lærreds Overtræk og Titel à 1 Linie 3 Mk.
- b. Alphabet uden Underlag 1 Bogstav paa Bladet 24 Sk.
- c. Ved de større Formater beregnes Titel & Overtræk høiere i Forhold til Bogen.
- d. Læderbind, Ruslæder og Ruelæder m. m. forhøier med Materialets Værdi uden noget Fra-
drag af det i Schematet beregnede Beløb.

SVENDENES PRISKURANT

	Rdl.	Mk.	Sk.
Overskæring af Duodezark, hver Overskæring pr. 1000 Ark.	»	»	8
Falsning af Heelark 8 ^{vo} eller 4 ^{to}	»	1	10
" " Halvark	»	1	4
Optagning og Ligestødning	»	»	10
Indsaugning og Collationering	»	»	12
Forsats, dobbelt for og bag til 100 Expl.	»	»	12
" med indstukket Naturpapir 100 Expl.	»	1	»
Heftning paa 2 Bind pr. 1000 Ark.	»	2	12
" " 3 " " " "	»	4	8
" " 4 " " " "	1	»	»

		Rdl.	Mk.	Sk.
Omslags Arbejde	Heftning og Collationering pr. 1000 Ark	»	1	8
	Indpresse og klistre " " "	»	»	4
	Beskæring i Haandpresse " " "	»	1	4
	Samlet Heftning i Omslag uden Afpuksning pr. 100 Expl. á 1 Ark	»	»	14
	Fremdeles 5 Sk, mere pr. Ark.	»	»	»
Heftning i Stift	Opskrabe og lime pr. 100 Expl. á 5 Ark	»	»	10
	For hver 5. Ark Bogen er tykkere	»	»	4
	Paptilskæring med Haanden til 100 Expl. No. 20	»	»	16
	Ombankning og Ansætning pr. 100 Expl. á 5 Ark	»	»	12
	For hver 5 Ark Bogen er tykkere	»	»	4
	Beskæring rundt i Haandpresse pr. 100 Expl. indtil 5 Ark. For hvert Ark Bogen er tykkere	»	1	8
	»	»	»	3
Samlet Heftning i Stift med Shirtingsryg pr. 100 Expl. á 5 Ark For hvert Ark Bogen er tykkere	1	3	»	
»	»	»	12	
Skole Bind	Samlet Indbinding med fast Ryg uden Hjørner 100 Expl. á 5 Ark	2	1	»
	For hvert Ark Bogen er tykkere	»	»	12
	Samlet Indbinding med løs Ryg og Hjørner pr. 100 Expl. á 5 Ark	2	4	»
	For hvert Ark Bogen er tykkere	»	»	16
Pap Bind	Med Papirsovertræk 100 Expl. á 5 Ark	1	4	»
	For hvert Ark Bogen er tykkere	»	»	1
	Med Shirtingsryg og Hjørner 100 Expl. á 10 Ark	4	»	»
	For hvert Ark Bogen er tykkere eller tyndere 1 Sk. mere eller mindre			
Shirtings Bind	At tilskære og paasætte Hylstre samt klistre Bind, pr. 100 Expl. indtil 10 Ark	»	2	8
	For hver 5 Ark Bogen er tykkere	»	»	4
	Løse Bind indtil 8 Tommers Højde pr. 100 Stk.	1	3	»
	At indsætte i Bindet med aaben Anpapping pr. 100 Expl. indtil 10 Ark	»	4	»
	For hver 5 Ark Bogen er tykkere	»	»	4
	Samlet Indbinding indtil 10 Ark pr. 100 Expl.	5	»	»
For hvert Ark Bogen er tykkere	»	1	»	

		Rdl.	Mk.	Sk.
Vælsk- bind og franske Bind	Beskære foran pr. 100 Expl. á 20 Ark	»	2	»
	Afpresning pr. 100 Expl. á 20 Ark	»	4	»
	For hver 10 Ark Bogen er tykkere	»	»	16
	Beskæring for Enderne pr. 100 Expl. á 20 Ark	»	4	»
	For hver 10 Ark Bogen er tykkere	»	»	16
	Paptilskæring, Opforing og Ansætning pr. 100 Expl. á 20 Ark	»	5	»
	For hver 10 Ark Bogen er tykkere	»	»	8
	Lædergøring med Tilskæring og Skærfning af Ryg og Hjørner tørt Skind pr. 100 Expl. á 20 Ark	3	»	»
	Naar der lægges Seglgarn i Kapitalen pr. 100 Expl.	»	3	»
	For hver 10 Ark Bogen er tykkere	»	1	8
Samlet Indbinding af smukke Vælskbind med oph. Bind eller franske Bind pr. 100 Expl. á 20 Ark	11	3	»	
Enkelte Vælskbind og franske Bind	Vælskbind med glat Ryg 7" Højde 1—5 Ark	»	»	8
	do. do. 8" " 1—5 "	»	»	9
	do. do. 9" " 1—5 "	»	»	10
	Smukke Vælskbind og fr. Bind 7" Højde 1—5 Ark	»	»	10
	do. do. 8" " 1—5 "	»	»	11
	do. do. 9" " 1—5 "	»	»	12
	Henholdsvis for hver 6, 5 og 4 Ark Bogen er tykkere ..	»	»	1
Heelt Læderbind forhøjer Prisen med	»	»	4	
Protokol- ler	Bikube i Folie, Stiftheftede med Shirtingsryg 25. Stk. á 1 Bog Papir	1	1	8
	Fremdeles 3 Mk. mere pr. Bog			
	Langfolie og Smalfolie pr. 25 Stk. á 1 Bog Papir	1	3	»
	Fremdeles 4 Mk. 8 Sk. mere pr. Bog			
	Bikube i Folie Vælskbind pr. Stk. á 1 Bog Papir	»	»	12
	Fremdeles 6 Sk. mere pr. Bog			
	Median smaat 3 Sk. mere end Bikube			
	Median stort 6 Sk. mere end Bikube			
	Linieret Schema forhøjer Prisen paa Folie, Kvart og Lang- folie med 1½, Sk. pr. Bog			
	Engelsk Indbinding forhøjer Prisen ¼ Gang			
Lærred eller Molskinds Overtræk 12 Sk. mere				

XIV. NOGLE SANGE FRA DET NITTENDE AARHUNDREDE

BOGBINDERKUNSTENS PRIIS

Alle Kunstbrødre helliget

1835.

Held denne bedste Stand
Som i vort Fødeland
Man finde kan,
Saalænge Verden staaer,
Før sidste Time slaaer
Den ei forgaaer.

Mel. Im Wald und auf der Haide.

Hvo kan saa glad vel være,
Som han der har den Ære,
:/: At binde Bøger ind :/:
Hans Arbejd'er ham Glæder
Han binder ind i Læder
:/: I Saffian og Skind :/:
:/: Halli hallo, halli hallo.
Vor Kunst gjør os saa fro. :/:

Naar Bøger vi planere,
Da vi saa glade ere,
:/: Og banke lystigt løs :/:
Vi faltse, hefte, limer,
Saa svinder muntre Timer
:/: For hver en vakker Knøs :/:
:/: Halli hallo, halli hallo.
Vor Kunst gjør os saa fro. :/:

Beskjære, farve, glætte,
Polere, og det nette,
:/: Det luegyldne Snit :/:
Og Silke-Kapitaler,
Der ei allene praler,
:/: Men styrker ej saa lidt :/:
:/: Halli hallo, halli hallo.
Vor Kunst gjør os saa fro. :/:

Og mange Hefteskriver,
Med digtede Bedrifter,
:/: I Omslag heftet blier :/:
Vi vrage alt det Slette,
Paa mange Bøger sætte
:/: Smukt marmoreeret Papiir :/:
:/: Halli hallo, halli hallo.
Vor Kunst gjør os saa fro. :/:

De smukke Bind vi elske,
De Engelske, de Vælske
:/: Vi gjør med lige Fryd :/:
Med Guld-Fileter, Stempler,
Med Lyrer, Vaser, Templer
:/: Og anden ziirlig Pryd :/:
:/: Halli hallo, halli hallo.
Vor Kunst gjør os saa fro. :/:

Hvorhen man Øjet vender,
I skønne Pigers Hænder,
:/: Man fine Bøger seer :/:
I Kirker, Skoler, Huse,
Hvor Bryllupssange bruse,
:/: Vort Arbeid' ogsaa er :/:
:/: Halli hallo, halli hallo.
Vor Kunst gjør os saa fro. :/:

Var man nu saa forblindet,
Skrev end paa Æselsskindet,
:/: Og Pergamentne Hud, :/:
Det vilde tidt passere,
At de, som skal studere,
:/: Fandt alting slettet ud. :/:
:/: Halli, hallo, halli, hallo :/:
Vor Kunst gjør os saa fro. :/:

Dog siden Bogtryk findes,
Og Bøger smukt indbindes
:/: I Fløil og Saffian, :/:
Nu da vi paginere
Og rigtig klassionere
:/: Ret gjerne læse maa. :/:
:/: Halli, hallo, halli, hallo :/:
Vor Kunst gjør os saa fro. :/:

Thi hvis man ikkun ha'de
De uindbundne Blade
/: Man læste med Besvær :/:
Colleger! nu vi tømmer
Vort Glas, som det sig sømmer:
:/: Held Kunsten, vi har kiær. :/:
:/: Halli, hallo, halli, hallo :/:
Vor Kunst gjør os saa fro, :/:

STIFTELSESDAGEN

den 3die Maj 1852.

Mel: Vi Sømænd gjør ei mange Ord.

En snurrig Ting er dog vor Jord,
Den sig bestandig dreier,
Og mens vi sidder her om Bord
En artig Tour vi svaier,
Og om vi vill' hvad eller ei,
Vi maa med Jordan traske
En „Rundtenom“ den hele Vei,
Og det, en af de raske.

Dog Farten stanse vi saa tidt,
Forstaa mig ret — i Aanden,
Vi holde jævnt med Jordan Skridt,
Og ikkun underhaanden,
Vi see os bare lidt omkring
Til svundne Mindedage,
Naar heelt omkring vi ha'r gjort Sving,
Og er hos dem tilbage.

For fem Aar siden vi et Barn
Til Verden monne føde,
Men strax det arme, lille Skarn
Af Tæring næsten døde,
Thi Krig og onde Tider kom,
Som Tanken udad vendte,
Men Jordan dreiede sig om,
Og Krigens Rædsler endte.

I Fredens Ly nu sidde her
Vi Fædre fro tilsammen,
Til vor „Forening“ var og er
Vi Rod ej blot — men Stammen,
Og hver af os for Barnet spaaer,
Har Jordan blot sig svungen
Lidt rundt endnu i disse Aar,
Faae vi nok Liv i Ungen.

Ja vor Forening skal bestaae,
Er den endnu kun liden,
Den dog af Kampen skal udgaae,
Som herligt Værk af Tiden,
Og fierne Slægter end vil see,
naar vi til Gravs er sjokket,
„Foreningen af Bogbind're“
Staa kraftig og urokket.

P. F. F.

(Peter Frederich Friis.)

SANG I BOGBINDERLAUGET

den 16 November 1861.

Mel: Dengang jeg drog afsted.

Her sidde vi saa godt, her sidde vi saa godt,
Og har det nok saa flot, ja, vi har det nok saa flot.
Her Glas paa Bordet staaer og muntert Tiden gaaer,
Og Skaaler drikke vi indtil vi alle faae „en Taar“.
:/: Ja det er herligt saadan at sidde godt i Lag,
Bekymringer og Sorger, de staae til næste Dag.
Gemytlighed og Viin er Livets Medicin.
Hurra! Hurra! Hurra! :/:

Det gamle Laug — ja Gud, det gamle Laug — ja Gud,
Det snarlig river ud, ja, det snarlig river ud.
Det med de andre gaaer til Graven næste Aar,
Men som en Phønix af sin Aske Lauget genopstaaer,
:/: Og alt endnu kan blive saa vakkert og saa godt,
Naar Ladegaarden bygges en Smule større blot.
Der har man ingen Nød, enhver faar der sit Brød,
Hurra! Hurra! Hurra! :/:

Og Skatter nok vi faaer, og Skatter nok vi faaer,
Lidt større næste Aar, ja lidt større næste Aar,
Et muntert Aar det bli'er, det lidt Forandring gi'er,
Men allervørst det er, at der vil sikkert mangle „Spiir“.
:/: Dog har vi Viin ei mere, saa har vi herligt Vand,
Og deri drikkes bort ei den sidste Rest Forstand,
Saa har vi ingen Nød, vi har da Vand og Brød.
Hurra! Hurra! Hurra! :/:

Men gaaer det ei saa galt, men gaaer det ei saa galt,
Som her jeg har fortalt, ja, som jeg har her fortalt,
Saameget bedre da, vi komme godt derfra,
Og Ladegaarden seile vi forbi med Strømmen da,
:/: Kan samle nogle „Spiir“ til at holde os et Sold,
Saa siger vi til Grillerne: Gaa Pokker strax ivold.
Og ved det første „Knald“, vi tappert raabe skal:
Hurra! Hurra! Hurra! :/:

Thi lad os derfor nu, thi lad os derfor nu
Slaa Grillerne itu, ja slaa Grillerne itu,
Saalænge Viin er til jeg Vand ei drikke vil,
I Viin jeg drikker Vennens Skaal, og han mig drikker til.
:/: Gemytlighed og Glæde gid aldrig savnes maa,
Saa alt det andet, af sig selv, vil nok i Sporet gaa.
For Lauget nu en Skaal. Skiænk i til bredfuldt Maal.
Hurra! Hurra! Hurra! :/:

A.
(Johannes Christian Andersen).

BOGBINDERNES SKOVTUR

den 31 Juli 1863.

Mel. Rullen gaar.

Her er vi nu en lystig Flok,
Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Det er den gamle faste Stok,
Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Den rulled' fra Axelstads Volde til Skoven,
For Glæden at finde, forneden og oven,
Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Nu skal Du see, hvor Rullen gaaer.

Og saadan feire vi vor Fest,
Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Den Muntreste er bedste Gjæst,
Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Smaa yndige „Blyhatte“ vil vi os hente,
og deilige „Skabe“ vi haabe øg vente,
Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Nu skal Du see, hvor Rullen gaaer.

Thi Glæden boer i Skovens Hal,
Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Men man den muntert møde skal,
Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Med Flasker og Glas og med fyldte Pokaler,
Med Sang og med Spøg og med saftige
Taler,

Men for at naae vort glade Maal,
Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Maa tømmes mangan velment Skaal,
Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Og muntre og glade vi Glassene tømme,
Kun Munterhed Sæde blandt os vi
indrømme,

Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Nu skal Du see, hvor Rullen gaaer.

Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Nu skal Du see, hvor Rullen gaaer.

En Hædersmand først mindes vi	Skaal for Enhver i denne Flok,
Rullen gaaer, Rullen gaaer,	Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Hans Fryd er Venskabs Harmoni,	Skaal for den faste „Binder“-Stok,
Rullen gaaer, Rullen gaaer,	Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Clément Vores Formand han længe skal leve,	Og saa vill vi drikke saalænge vi aarke,
For ham vi med Glæde vil Glassene	Naar hjemad vi rulle, dog ingen maa
hæve.	snorke,
Rullen gaaer, Rullen gaaer,	Rullen gaaer, Rullen gaaer,
Nu skal Du see, hvor Rullen gaaer.	Nu skal Du see, hvor Rullen gaaer.

Thi naar vi atter rulle hjem,
 Rulle hjem, rulle hjem,
 Vi syngende skal rulle frem,
 Rulle frem, rulle frem,
 Og rullende lade vi Tonerne rulle,
 Saa Blyhatte, Skabe forsvinde helt
 skulle.

Rullen gaaer, Rullen gaaer,
 Nu er det Tid at Rullen staaer.

A.

DEN 16DE NOVEMBER 1865.

Mel. Og nu en Skaal etc.

Naar Alt man passet har, hvad man skal,	Er Maden spiiet og er Vinen slut,
Det er saa herligt at ende Dagen,	Gaaer Munden som en Qværn paa os
Ved et gemytlig og festlig Knald,	Allesammen,
Blandt gode Venner — see det er Sagen,	Er Flasken tom, da en Substitut
Thi uden dette,	Marcherer op, til Fryd og Gammen,
Jeg strax vil lette,	I Form af Bolle,
Og Coursen da ufortøvet sætte	En artig „Jolle“,
Til Venskabs Favn.	Som Taler og Skaaler vil indeholde,
	Det saae vi tidt.

Men her er Udvalg af Venner fro,	Saa faae vi Munden først ret paa Gang,
Til Glæde samles de med hinanden,	Og Vid og Lune, og Vrøvl og Sludder,
Ei spørges her om politisk Tro,	Gemytlig blandet med Tale og Sang,
Vi Politikken her give Fanden.	Forener sig til et lystigt Mudder,
Nei. Spøg og Glæde,	Indtil at Bunden
Her tage Sæde,	Paa Bollen funden,
Vi spise først, og siden vi quæde	Man skilles gemytlig i Midnatsstunden:
Til Venskabs Priis.	„Godnat min Broer“.

Lad os, mens Viin end i Flasken er,
 En Skaal udbringe til Laugets Ære.
 I Glæde ofte svandt Tiden her,
 Og Timer hensvandt der blev os kjære.
 Op glade Venner.
 Enhver som kjender,
 Hvor godt man det har her i alle Ender.
 Vort Laug! dets Skaal!

A.

BOGBINDERLAUGETS BAL den 3 Marts 1878.

Mel: Hvis et godt Raad I følge vil.

Vi sidder her i Bundterad,
 Alle vi Glædens Pris istemme,
 Og iblandt Venner, fro og glad,
 Livets Møje og Plage vi glemme,
 ∴ Til samme Dont os offred vi —
 Det Grunden er til Harmoni. ∴

Her er vi samlet Ven med Ven,
 Ungdommen svæver i Dansens Kjæde,
 Alderen føler sig ung igjen,
 Trylles med i Ungdommens Glæde,
 ∴ Dans, Sang og Vin er Livets Lyst,
 De vække Glæde i hvert Bryst. ∴

Der er et Baand, der knytter fast
 Os just, som Brødre til hverandre,
 Derfor vi tro staa Last og Brast,
 Intet skal vort Venskab forandre,
 ∴ Broder, ræk Broder glad din Haand,
 Saa knyttes Venskabs faste Baand. ∴

Thi lad os følge Glædens Bud,
 Muntre Sindet ved Druesaften,
 Glade lovsynge Glædens Gud
 Saa det spørges skal vidt i Aften:
 ∴ Bogbinderne i Kjøbenhavn
 Gemytligt fejre Fastelavn. ∴

A.

VED BOLLEN I BOGBINDERLAUGET 28 Juli 1882.

Mel: At Slyngler hæves til Ærens Top.

Kom an, mine Venner, og fyld Jert Glas
 Og syng, om I mægte, med Engletunger.
 Al vidtløftig Snak gi'er vi Løbepas,
 Vi nævne og juble af fulde Lunger
 Kun hvem til Ære
 Vor Skaal skal være,
 Thi al Motivering er dum, min Kjære.
 Nuvel saa hør:

For den i hvem alle som én er væk
 For den paa hvis Side er hele Retten,
 For Rosen i Livets Tjørnehæk,
 For den, som først giver Vinen Buketten,
 Vor Trøst i Nøden,
 Rosinen i Grøden,
 For den, der paa Livets Mælk dog er Fløden,
 En Skaal Hurra!

For den søde bedaarende Melodi
 I Livets store Spetakkelstykker.
 For Indbegrebet af al Poesi,
 For den, der lindrer, naar Skoen trykker,
 For Saltet i Maden,
 For Livet paa Gaden,
 For Lyset og Luften paa Landet, i Staden,
 En Skaal Hurra!

For den, der beskeden og uden Pral,
 Gi'er Livsmaleriet de rette Farver,
 Den Yndens og Blidhedens Kapital,
 Som Slægt efter Slægt sparer op og arver,
 I Livs-Suppen Kraften,
 I Livs-Træet Saften,
 Vor Sol ved Morgen og Middag og Aften
 En Skaal Hurra.

Behøves der flere betegnende Ord,
 Og tvivler vel nogen om, hvem vi hylde,
 Nej, Alle vi svarer i jublende Kor:
 De „Smaa“ Fraværende, en Skaal vi skyldte.
 Nu vel, for Hende,
 Vor Herskerinde,
 Vor bedste Veninde, den yndige Kvinde
 En Skaal: Hurra.

En ny og fornøjelig Vise som passende kan synges ved
 BOGBINDER-HJÆLPEFORENINGENS BAZAR
 hos Seekamp
 den 20 og 21 September 1884.

Skrevet til den saare skjønne Melodi: I denne Vinter har vi ha't —
 og videre til Trykken befordret af en gammel
 BOGSVEND.

Enhver, som gik sin Aftentour,
 Og ikke standsed før
 De kom forbi Niels Juels Figur,
 Og naa'de Seekamps Dør:
 Vi beder tage mod — Faldera,
 En Hilsen varm og god,
 Og om at se lidt mildt til Svendestykket.

Og det kan være ganske rart,
 Naar De faar tænkt Dem om,
 Thi derved bliver meget spar't
 Til mangan Gjenstand, som
 Kan pryde Hus og Hjem, — Faldera,
 Derfor vi raader Dem:
 At her paa denne Vis De ser at spare.

Ja, det er baade vist og sandt,
 At hvor De staar og gaar
 Og viser Dem galant kontant, —
 Ej blot kun Tant De faar.
 Og hvis De hitter kun — Faldera,
 I Hjulet Nitter kun,
 Saa sparer De Transporten af Gevinsten.

Her findes baade Øl og Uld,
 og Æsker i Couleur,
 Og Bøger med og uden Guld,
 Og Folk med godt Humeur, —
 Og denne pæne Sang, — Faldera,
 Som nu for denne Gang
 Vil slutte med at sige til dem Alle:

Hver Haand, som hjalp, har lagt en Sten,
Som findes nok igjen,
Og ikke før, — naar Mesteren
Og mangen gammel Svend,
Som havde det maaske saa la, la,
Nu trygt og glad kan se
Sig selv forsvarlig bundet ind herefter.

EN LILLE VISE OM DEN NY GRUND I ELMEGADE

21. Marts 1885.

Mel.: Du er rig, du er dejlig, o Syd.

Uden Grund ej vi tømme et Glas.	Det maa være en Grundlov for hver,
Nej, det Ønske der i er begrundet,	at en Grundskat der stadig skal ydes,
at en Grund vi i Vinter har fundet,	saa bag Grundmur de gamle kan frydes
som i Bund og i Grund er til Pas.	ved en grundfæstet Alderdom der.
Gid at Huset snart grundfast maa staa.	Men en Grundpille mindes vi stolt,
Saa kan bag efter altid vi grunde	som fra Grunden har vist, hvad han vilde,
:/: paa, hvorledes i Grunden det kunde	:/: og af den Grund har virket med Snille,
hele Tiden saa grundsikkert gaa.:/:	saa hvad Enighed grundede holdt.:/:

Nu som Grundejer kjendes vi vidt.
Dette Grundord er Hæder for Standen,
men med Grund bør vi lydt nævne Manden —
Oldermanden, som grundig har slidt.
Ja, et Grundtræk hos ham er det da,
at han klared' for Grunde vor Skude,
:/: og gav vægtige Grunde, som du'de, —
Der er Grund til, han faar et Hurra.:/:

—n.

KILDEANGIVELSER

LITERATUR

- Aarborg for Bogvenner 1925
Aktstykker, udg. af Fyens Stifts litteraire Selskab 1841
Athene I 1813
Bogvennen 1921
Bruun, Chr.: Fr. Rostgaard og hans Samtid I 1870
Danske Magazin 3 R. I 1841, 3 R VI 1860
Det kgl. kjbh. Skydeselskabs Medlemmer 1904
Frisius Fridericus: Ceremoniel der Buchbinder 1712
Hedberg, Arvid: Bokbindare i Sverige 1500-1630
Hübertz, J. R.: Aktstykker vedkommende Aarhus II 1845
Illustreret Tidende VIII. 1866-67.
Kirkehistoriske Samlinger II 1853-1856
Kjøbenhavns Huse og Indvaanere efter Branden 1728. 1906
Leischner, C. F.: Linier-Kunst, Weimar 1867
Molbech: Nordisk Tidsskrift I 1827
— C. Historisk Tidsskrift III 1842
— og Vestergaard: Nyt historisk Tidsskrift V 1854
Nielsen, O.: Kjøbenhavns Diplomatarium Bind III, VI, VII, VIII
Nyerup, R.: Almindelig Morskabslæsning i Danmark og Norge. 1860
— Langebekiana 1794
— Læsendes Aarborg. 1800
— Tilstanden i Danmark og Norge III 1805
Ny kirkehistoriske Samlinger, I 1857-1859, II 1860-1862
Nyrop, C.: Bidrag til den danske Boghandels Historie
— Huset Milo 1898
Petersen, N. M.: Dansk Literaturhistorie 2. Udg. I-II
Pontoppidan, E.: Origines Hafnienses
Rørdam, H. F.: Kjøbenhavns Universitets Historie I 1537-1553
Saml. til den danske Historie II 1781
Simonsen, Vedel: Bidrag til Odense Byes ældre Historie II 1843
Thomsen, C. V.: Bidrag til Oplysning om Bogbinderne 1906
Universitetets Historie, Tillæg
Werlauff, E. C.: Historiske Efterretninger om Det st. kgl. Bibliothek

UTRYKTE KILDER

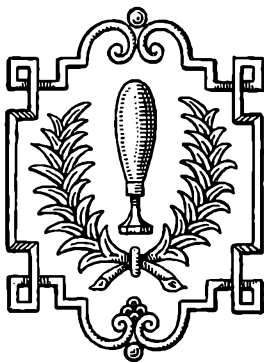
- Kjøbenhavns og Odense Laugs Protokoller og Dokumenter
Statskollegiets Samlinger af Kjøbenhavns Laugs Artikler 1608-1656

BILLEDFORTEGNELSE

Læsepult med lænkede Bøger	12
Hadrianus Junius, Græsk Lexikon 1541, Lænkebind	14
En Side af Dronning Kristines Regnskabsbog 1510, Facsimile	16
Varini Phavorini Camertis Dictionarium Totius Linguae Græcæ 1538	19
Conservandae Sanitatis Præcepta Saluberrima... Per Joannem Curionem. 1559	23
Bind til Christian III's Bibel-Oversættelse 1550	27
Bogbinderi i det 16. Aarhundrede	28
Joannis Fernelli Ambiani, Therapeutices universalis Francof. 1581	29
Titelblad fra Udskrivningsbogen 1684, Facsimile	37
Første Side af Gesellen Buch 1681, Facsimile	42
Der Buchbinder Aus-Schreibe-Buch 1725, Farvetryk	mellem 42—43
Einschreib Buch derer Alt Gesellen 1725	44
Første Side af Einschreib Buch, Facsimile	45
En Svend paa Vandring	47
Laugets ældste Dokument 1664	50
Kjøbenhavns Laugs Segl 1646	51
Christian V's Optryk 1690 af Frederik II's Bog Proverbia Salomonis 1583	52
Kongeloven 1709	53
Bogbinderi i det 17. Aarhundrede	54
Einschreib Buch der Gesellen 1725	55
Første Side af samme, Facsimile	56
Der Buchbinder Gesellen Straffbuch 1735, Farvetryk	mellem 58—59
Bogbinderlaugets Svende Lade	59
Laugs-Artiklernes Titelblad	63
Joh. Adolff Hoffmann: Tvende Bøger om Fornoyelighed 1738	65
Forsats med Exlibris	66
Kjøbenhavns Laugs Protokols Autorisering 1750, Facsimile	68
Einschreib Buch der Gesellen 1765	69
Bogbinderi i det 18. Aarhundrede	70
Nouvelles Constitut. Militaires 1760	71
Samling af udvalgte Vers i Anledning af Dronning Louises Død 1751	73
Wahrer Christenthum von Arndt 1699	76
G. D. Anthon, Grundig og tydelig Anvisning til den Civile Bygningskunst 1759	77

Psalme-Bog 1778	79
Forsats med Dedikation	80
Biblia 1768. Mesterstykke	81
Bogbindernes Laugs-Bog i Odense 1694	84
Odense Laugs Bogs Autorisering 1694, Facsimile	85
Odense Laugs Segl 1694	86
Friederich Wilhelm Milo, Portræt	87
Bogbindernis Suenne Boog Odense 1724	88
Odense Laugs Lade	90
Odense Laugs Bøsser	91
Bogbinderlaugets Mester-Lade	92
Sølv-Bæger i Louis XVI Stil	93
Carl Hiob Westphal, Portræt	96
Bogbinder-Sygekassens første Medlemmer 1784, Facsimile	97
N. Slange, Christian den Fjerdes Historie 1749, Mesterstykke	100
Nye danske Magazin 1823, Mesterstykke	101
Kjøbenhavns Laugs Segl 1838	102
Prøvetryk til Mesterstykke	103
Indskrivningsbog for Bogbindersvendene i København 1837	105
Første Side af Indskrivningsbog 1837, Facsimile	106
Jens Christian Falck, Portræt	107
Det københavnske Laugs Svende-Faner	108—109
Gesangbuch 1782	112
Hofbogbinder Ludvig Jensen Brønning, Portræt	113
Begivenheder i J. C. Falcks Familie	115
Guldsnit med kol. Motiv fra Frederiksberg Have	115
Laurent, Napoleons Historie 1841, Svendestykke	117
D. L. Cléments Personale i Begyndelsen af 60erne	121
Daniel Louis Clément, Portræt	126
Carl Julius Ferdinand Rasch, Portræt	129
Peter Oluf Olsen, Portræt	131
Bogbinderlaugets Banner	132
Bogbinderlaugets Vogn ved Haandværker- og Industrifesten 1904	mellem 132—133
Kjøbenhavns Laugs Bøsse	133
Kjøbenhavns Bogbinderlaugs Bestyrelse	135
Tegning til Mesterstykke. Odense ca. 1830	138—140—141
Johan Friederich Milo, Portræt	142
Et Udklip af Fyens Stiftstidende	143
Bogbinderi og Boghandel i Aalborg	144

Christian Michael Rottbøll Sadolin, Farvetryk	mellem 144–145
Hartmanns Lyksalighedslære 1848, Svendestykke	145
Lars Peter From, Portræt	146
Edvard Hansen, Portræt	147
Centralforeningens Festsange	148
Centralforeningen af Bogbindermestre i Provinsernes Bestyrelse 1925	149
Johan Brünnich, Portræt	152
Elverhøj af Johan Ludvig Heiberg 1828	157
Boganis Nye Jagtbreve 1892	159
Biblia 1866	161
L. Meyer, Fremmedordbog 1836	162
Hero Leandros	164
Laugsbeslutning 1724, Facsimile	242
Et Borgerbrev	243

NAVNE-REGISTER

- Åkerberg, J. 97
Ånander, I. S. J. 97
Alberti Hafniensis, Mag. Joh. 19
Als, Caspar Johan 72, 137
Ambianus, se Fernellus
Ambrosius Bogbinder 15
Amman, Jost 28
Anders Bogbinder 34
Andersen, A. N. C. 106
— A. W. 106
— Henry 158
— Holger 242
— Johannes Christian 258
— Niels 183
Anthon, Georg David 77
— J. 97
— Niels P. 81, 93, 97
— Peter 77, 81
Arlodt, Casper 51
Arndt 76
Augustinus Bogbinder 20

Baden, Jacob 165
Bech & son 156
Bechstadius, Johan 171
Behlau, Gottfried 171
Belman, Hendrich Ludevich 232, 233
— Peder Ludevich 232, 246
Benzon, J. 68
Berg, Hans J. 183
— Jakob Christian 183
— Paul Olsen 183, 244, 245
— R. 63
— Vilh. C. 163
Berger, J. G. 174
Bergmann, Carl Friedrich 97, 183
Bergstrom, Benedex 83
Berig, A. 237
Berthelsen 241

Berthelsen, H. 97
Beuchel, Bernhard 121, 158, 162
Beyer, Tobias 173
Bielefeldt, Wilhelm 239, 241
Bilberg, Magnus Petter 172
Bindesbøll, Thorvald 132, 158
Blanchenborg 85
Blisers, Johann Rudolf 42
Bockenhoffer, Joh. Phil. 63
Bodtner (Botner), Johan Conrad 93, 97, 175
Boganis 159
Boppenhausen, Dorothea Maria 65, 66
— Jacob Wilhelm 65
— Johann 55, 56, 74, 183, 242
— Johann Wilhelm Christopher 55, 59, 65
Born, J. P. 93
Bornmann, Johann 172
Bostrøm, Hans 97
Brandt, C. J. 247
— Claus Madsen 227
— Johan Christopher 70
— Mathias 227, 228, 242
Breuer, Joh. Christ. Bernhard 176
Brinck, N. 106
Brockenhuus, Frantz 23
Brun, Friedrich Jacobsen 55
Brünnich, Johan 151, 152
Brønning, Christiania Carolina 76
— F. G. 76, 112, 113
— Ludvig Jensen 76, 112, 113, 183
Buch, L. 237
Bugge, C. 244, 245
Buntzen, J. 102
Byskov, Emil 149
Böttcher, Jochum 230

Cammenberg, H. M. 174
Cammer, C. 106
Christensen, Christen 231, 232

- Christensen, Ingver 146
 Christian II. 15
 — III. 25, 181
 — IV. 31
 — V. 52, 190, 197, 202, 206
 Christian Bogbinder 34
 Christine af Pisa 12
 Christopher Bogbinder 34
 Clarke, J. W. 12
 Clausen, Andreas 183
 — J. 93
 — 96
 Clausnitzer, Johann Paul 173
 Claussen, A. 93
 Clément, Daniel Louis 120, 121, 126, 155, 156,
 183, 259
 — D. L. C.s Eft. 158
 Coch, Carsten 230
 Colbiørnsen, 247
 Comælius, Carl 137
 Constant, Henry François 93, 175
 Curio, Joannes 23
- Dagmar, Prinsesse 155
 Dahl, Carl Gottlieb 172
 Dahlerup 240, 241
 Danç-Krasemann, Balthasar 54
 Davidsen, N. 93, 97
 Ditzenn, Ludwigewig 181
 Drake, Johan Carlson 175
 Duckewitz, Joh. Heinr. 174
 Dupont 111
- Ebbesen, Christian 175
 Eckhorst, Christian 51
 Ekmann 121
 Elert, Johan Michael 172
 Enemarkt, N. A. 106
 Eriksen, Erik 148, 149
 Eskebjerg, Gustav F. 152
 Evers, G. M. 97
- Fagerholm, Carl Gustav 175
 Falck, Anders Christian 115
 — Jens Christian 104, 107, 115, 183
 Falck-Rasmussen, H. J. 101, 115
 Fals, Peter 175
 Felderman, Frantz 51
- Fenden, Anne Margrete v. 43
 — Carl Gottfried v. 43
 — Martinus v. 43, 44, 183, 242
 Fernellus, Joannes (m. Tilnavn Ambianus) 29
 Fich, N. E. 237
 Fischer, Gottlob Ernst Friedrich 175
 Flyge, Heinrich 135
 — Jacob Ludvig 158, 164
 Forslund 145, 146
 Fosgraf, Frantz Herman 183
 Fraun, Abraham 97
 — Christian David 175
 — Johan Christian 183
 Frederik II. 52
 Frederik III. 61
 Frederik IV. 53, 72
 Friess, Johan Conrad 97
 Friis, Mathias 183
 — Peter Frederich 257
 From, Fr. 145
 — Lars Peter 144, 145, 146, 184
 Fucks, J. Eric 97
 Fuhrmann, Fred. 145, 146, 149, 184
- Gade, Jørgen 183
 Getreier, Christian Zachariasen 228, 229
 — Jørgen Christopher 139, 228
 Gislesen, B. 106
 Goethe 141
 Gomard, A. S. 237
 — Johan Nicolai 106, 236, 237
 — Mad. 236, 237
 Gorm, Raadmand 227
 Graa (Graae), Lars 69, 183, 241
 — Martin Christian 69
 — Michael Johan 69, 144
 Gran, Mads Olsen 172
 Gregersen, Olaf 30
 Gregorisen, Gregorius 83, 84, 183
 Gren, A. 97
 Gromand, Gotfried 231, 232
 Gronau, H. 93
 Grono, Hans 97, 183, 243
 — Lorenz 170
 Grosse, Peter 174
 Grünwaldt, F. F. 106
 Gyldenstjerne, Magnus 21

- Haase, F. 97
 Haberman, Jacob 34
 Hadrianus, Junius 14
 Hagen og Sivertsen 156
 Halle, J. S. 70
 Hallenquist, Jacob 173
 Hannover, Bogtrykker 120
 Hans, Kong 15
 Hans Bogbinder 15, 21
 Hansen, Albert Emil 110
 — Edvard 146, 147
 — F. 106
 — Frederik 183, 184, 235
 — Hans Christian 238
 — Johan Jørgen 240, 241
 — Lorentz 225
 — Peter 240
 — Theodor 121
 — Victor 133
 Hansøn, Peder 225, 226, 227
 Harralsen, Greselerus 45
 Hartmann 145
 Harttung, Otto Theodor 121
 Hedberg, Arvid 153
 — Gustav 153
 Hedengren, J. 97
 Heggberg, Petrus 172
 Heiberg, Johan Ludvig 157
 Heide, R. 97
 Heidner, Johan Carl 183
 Hellene Bogbinders 34
 Helmuth, August Heinrich 173, 183
 Hendriksen, F. 158, 163
 Hennings, Petter Julius 173
 Henningsen, Fr. 106
 Henriksen, H. P. 135
 Hertz, F. 106
 Hertzfel, David 171
 Herzog, Allan 153
 Hessel, Stephan Christian 173
 Hindberg, J. A. 97
 Hjort, Niels 183, 244, 245
 Hochberger, Carl Friederich 175
 Hoffmann, Joh. Adolff 65, 66
 Holm, C. 183
 — I. C. 106
 — Peter Christian 137
 Holst, J. 235
 — Jørgen 31, 34, 183
 — Kr. 59
 — Søren 183, 237, 238
 Hulbe, G. 156
 Hybert Bogbinder 34
 Hült, Johan 172
 Hyltoft, Peter Jørgensen, 235
 Hägg, Christopher 58
 Høeg, Friderich 97
 Høy, Oluf 230
 Høyer, D. 93, 97
 Ichaxen, C. F. 106
 Ingver Bogbinder 15
 Iversen, Harald 158
 Jacob Bogbinder 34
 Jacobsen, Carl Vilhelm 117
 — Carl Vilhelm's Effl. 117
 — Christian 183
 — Christian J.s Enke 74
 — Oscar 165
 Jacobsohn, T. 93, 97
 Jelling, J. P. 106
 Jensen, Chr. J. 121
 — Gregorius 83, 84, 225
 — Hans 83, 84, 183, 225
 Jensen-Klint, P. V. 158
 Jensøn, Gregorius 225, 226, 227
 Johansen, H. Daniel 235
 — Nic 135
 — Oluf Høy 230
 Johnsen, C. 106
 Juliane Marie, Dronning, 77, 79, 80
 Junge, Hans 30
 — Jochum Poul 230
 — Poul Frederick 83, 184, 229, 230
 Jürgens, Hans Henrich 45, 56
 Jürs, Anton Ferdinand 155
 Jørgensen, Peter 236
 Kanth, Hans 172
 Kantor, A. 93
 Kelih, Gottfried 173
 Kellinghausen, P. E. 234
 Key & Wleiting 154

- Kiersten Ole Bogbinders 34
 Kiken, Nicolaus 183
 Klagenberg, I. R. 106
 Kniestgo, Johann Heinrich 171
 Knobloch, Poul 19, 25, 27, 181, 182
 Knudsen, K. M. 106
 Koch, Karsten Erich 230
 Krag, Erich 50
 Krampe, Hans 20
 Krauses Maskinfabrik 153
 Kristine, Dronning 15, 16
 Krogmann, Johann Heinrich 176
 Kruse, Axel V. 121
 — Johan 183
 Kummer, Johann 172
 Kunnert, Carl Julius 141
 Kyster, Anker 163, 165
- Lambert, Georg Albrecht 184, 229, 230, 231
 Lambrecht, Bucharth Fried. 171
 Lampe, Gotthelf Fried. 171
 Lamprecht, Wolfgang 52, 61, 62, 183
 Lange, C. 58
 — Ernst Julius 239
 — P. 239
 Langhans, Friederich W. 175
 Langstædt, J. 233
 Lappé, Johann George 183
 Larsen, J. 106
 — K. A. & Hustrus Legat 153
 Laurent 117
 Lauritzen, Jens 20
 Lausten, H. J. 93
 Lembcke, Daniel 174
 Lerche, Hans Christian 157
 — Jonathan 98, 183, 238, 239
 Liebe, Georg Christian 242
 — Georg Julius 73, 172
 — Isach, 183, 250
 — J. F. 93
 — Johan Jacob 73, 83, 84, 183
 Lindgreen, Erik Georg Ludvig 158
 Lindgren, Joh. Eric 97
 Lindroth, Magnus Joh. 174
 Lorentzen, Carl V. 121
 Louise, Dronning 73
 Ludvigsen 146
- Lund, Jens 164
 — P. O. 106
 Lyman, Andreas 56, 71, 75, 171, 183, 242
 — Peter 64, 67, 71, 75, 171, 183, 242
 Lütke, P. 97
 Lytken, J. L. 93
 Løw, P. 106
- Maemheim 97
 Maillet, Antoine 25, 27
 Matthissen, Christian 183
 Mauritius, Carl Gabriel 44, 183, 227, 228
 — (Mauritzius) Johan Benedictus (Benedictus) 44, 59, 172
 Mentzell, Jacob 51
 Meyer, Johan Gottlieb 184, 232, 233
 — L. 162
 — M. Haundrup 100
 Mezler, Theodor 171
 Michel, Jean 28
 — Marius 156
 Michelsen, A. 106
 Mierwinik, J. J. 93, 97
 Milo, Carl Leopold 233
 — Friederich Wilhelm 86, 87, 184, 233, 234, 236
 — Jakob Frederich 183
 — Johan 184, 236, 237
 — Johan Friederich 86, 142, 174, 184
 Moltken, Joakim 31
 Montzheimer, J. 93, 97
 Mule, Hans 29
 Mühlhausen, Salome 76
 Müller, Daniel Christian 174
 — H. 28
 — Jacob 176
 — Johan Adolph 176
 Møller, Andreas 241
 — F. 243
 — Hans 242
 — Hans M.s Enke 74
 — Maria Elisabeth 247, 249
 — Marius 146
 — Niels Christian 183
 — Oscar 135
 — Theodor August 241

- Nagel, Andreas 183
 — Ernst Daniel 174
 Nicolet 28
 Niedbech, C. 106
 Nielsen, Andreas 226, 227
 — Carl 146
 — Carl P. 135
 — Christen 20
 — C. H. 106
 — N. 93
 — Niels 86
 — N. P. 106, 117, 149
 — Peter Chr. 237, 238
 — R. 238
 Nielsøn, A. 227
 Normann, F. 106
 Nyberg, Zacharias 172

 Olander, Gustav Adolph 158
 Olsen, Anton Vilhelm 121
 — Georg 149
 — Peter Oluf 124, 129, 130, 131, 183

 Parman 83
 Paulli, J. S. 241
 — Simon 31
 Peder Bogbinder 34
 Pedersen, Charles 135
 — Hans 239
 — Holger 242
 — Johannes 231
 — (Pedersøn), Lauritz 225, 226
 — Vald. 117
 Pedersøn, Lauritz 225, 226
 Peters, Jacob 51
 — Jens 51
 Petersen, Carl 121, 124, 156, 158, 161
 — Chr. 146
 — (Petersen), Hans 238, 239
 — Harald 148, 149
 — Holger 183
 — Johannes 124, 133, 135, 144, 183
 — Peter 184
 — Peter Immanuel 155, 156 159
 — Thøger Haugaard 135
 — Victor 163
 — Voigt 146

 Petersen & Petersen 165
 Pharmann, Johann Joachimus 171, 184
 Piehl, Just Hansen 58
 Pinckwitz, J. G. 176
 Piper, Joh. Georg 58
 Plüer, Johan Friederich 73, 75, 183, 242
 Post, Joh. Benj. 175
 Poulsen, C. 106
 — Niels 21, 26
 Probst, Johann Georg 175

 Raffelsen, F. 121
 Rasch, Carl Julius Ferdinand 129, 130, 136,
 183
 — Gregorius Jensen 183, 184, 228, 229
 — Johan Christian 107, 129, 183
 Rasmussen, Harald Hendrik 101
 — S. 234
 Reffs, Hans 16
 Rejersen 247
 Rejersenske Fond 153
 Richter, Hans Christopher 175
 Rietz, H. 93, 97
 Ritter, Claus 74, 183, 242
 Rogh, Simon Peter 97
 Romeis, I. N. A. 106
 Rosenwald, L. 97
 Rückert, Friedrich 47
 Rässner, Gottfried 171

 Sadolin, Christian Michael Rottbøll 144, 240
 Sahlgreen, Gustav 121
 Sartorius, Salomon 30
 Sax, Gabriel 30
 Scanus, Andreas Matthias 20
 Schal, Hans 34, 51, 183
 Schich, Joh. Christ. 174
 Schiemann, J. E. 93, 97
 Schmidt, Johann Gottlieb 86
 — Johann Nicolaus 173
 Schnell, Hans Heinrich 54, 55, 137
 Schow 247
 Schrodt, Christoffer 26, 28
 Schrøder, Carl Friderich 234
 — F. 93
 — Niels Madsen 234
 Shakespeare 141

Simonsen, Arent 226, 227
Skøn, Gottlob (Gottlieb) 53, 62
Slange, N. 100
Sost, J. B. 93
Stach, Sylvester 54
Stampe, Generalprokurør 88
Steenberg, Gabriel 76, 92, 183
Stein, Hendrik Preben 139, 140
Strøm 236
Stubbe, Ernst Christoph 42
Stulthin, F. 240
Sundbeck, J. J. 93
Sundberg, Johan Peter 139
Sültberger, Christopher 171
Sæther, O. B. 121
Sørensen, T. 234

Tegner, Hans 158, 159
Teissner, C. S. 97
Termansen, Chr. F. 106
Thestrup, Rasmus 143
Thomsen, Alfred Frederik 118
Thortsen, H. 106
Thøgersen, J. R. 135
Tidemand, Peder 25
Topp, Mathias Jensen 183
Troest, P. E. 106
Tverskou, I. P. 106

Ursin, E. 106
— Peter 183
— W. 106
Utter, Friedrich Heinrich 78

Valentin Bogbinder 18, 20, 30
— Niels Larsen 93, 97

Velschow, H. C. 106
Vilhelm, Bogbinder 15, 16
Vindekilde, W. 158
Vogtt, F. W. 93
Voigt, Wiggo 156
Voogt, F. W. 97
Vorman, Elliot 42

Waarum, M. 240
Wancke, Ephraim 173
Wandel, Sigurd 131
Wardinghausen, Georg Heinrich 247, 248, 249
Weideman, Johan Christian 174
Weigel, Christoff 54
Wegner, C. 233
Wenneborg, Johan Christian 173
Westphal, Carl Hiob 76, 93, 95, 96, 97, 98, 183
— Elisabeth 76
West, Andreas 97
Wichberg, Gustav 183
Wichmann, Heinrich H. Ferdinand 156
Wilhelmi, Johan Tobias 79, 80, 183
— Johann 174
Wille, Christopher 137
Winstrup 100, 101, 102, 103
Wogelius, Poul Sophus 110
Wolche, Bertel 18
— Hans Bertelsen 18
Wolrath, Johann 174
Wulff Bogbinder 29
Wylingss, Matis 15

Zachariasen, se Getreüer
Zander, Johann 54
Zigler 58.
